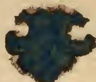
M. TVLLII CICE-ronis ad M. Brutum

ORATOR, IACOBI LO-doici Strebæi Commentariis ab authore ipſo recogni-tis illuſtratus.

PARISIIS,
Ex officina Michaëlis Vaſcoſani.
1540.

Cum priuilegio.

IACOBI LODOICI STREBAEI Rhemensis in M.T.Ciceronis Oratorem commentaria, ad Gabrielem Venatorem, Eburonicum Episcopum designatum.

SAEPE veritus sum,designate Pōtifex,ne me plerique temeritatis arguendum putarent, si quod opus diuinus author M.Cicero, omniū difficillimum iudicasset,si quod homines eru diti tēporibus nostris intelligi non posse con firmassent, hoc & difficultatibus explicare, & commentariis illustrare contenderem.Perspicuum est Oratoris eximii iudicium,qui quum multas atque præclaras absoluisset orationes, & quum multa de arte rhetorica grauiter & copiosè præcepisset,quumq; iam arcana philosophiæ mysteria Latinis aperire vellet, vnum in Oratore subinde repetiuit, nihil esse tam difficile,nihil tam arduum,quàm quæ sit optima figura dicendi,iudicare. Nec ignotū quod homo nostra ætate nominis amplissimi, non sine multorum consensu,memoriæ prodidit, eum dementem & insanum videri, qui quod Cicero de numeris oratoriis, & eloquendi generibus hic scriptum reliquisset, id non modò scire se,sed etiam consequi posse profiteretur. Nec si res obuia ac intellectu facilis esset, possem tamen omni vacare metu.Me premeret eorum sententia,qui Romæ falsò quidem, sed tamen appellabantur Attici. Iis antiquius grauiúsque videbatur incōditum genus orationis,quàm aptè compositum,& (vt aiebant) mollibus numeris effœminatum. In Atticorum sententiam pedibus eunt innumerabiles etiam scriptores, qui horridò & confragoso genere loquendi suas exprimunt cogitationes,ornamentorum voluptates respuunt, & numeros. Nec eis satis in hoc tetro squallore non contemni,laudari etiam volunt.Accedit his omnibus alia metuēdi ratio, ne per virium infirmitatem,aptè opus compositum & ornatumn on dico exponam, sed misceam incomposite & inornate. Turpe certè quidem de optimo gene-

re eloquendi præcepta referentem, nulla valere facultate dicendi. Aliud est quod etiam mihi negocium facessat, si flumen hoc eloquentiæ ad suos fontes primùmque caput reuocare non possim. Etenim reperiuntur amatores Græci nominis, qui vehementer affirmant hæc omnia ferè præcepta Ciceronis à Græcorum fontibus esse deducta, eóque reducenda existimant, vt inde multo purius hauriantur. Hæc & talia cogitanti mihi rerum discrimen, occurrebant. Ausus sum equidē ire contrà, si parum consulte, non tamen sine ratione. Nam quod antè clausum videbatur & inaccessum, patefecit eloquentiæ princeps, & strato viarum solo, transitum dedit. Incredibile porrò tanto labore munisse viam, quò nemini studiosorū pateret accessus. Certè traductus est Brutus, alii'que permulti, quorum pars (testis est Quintilianus) iter vt nimium molle deseruit, aliud sibi postea constrauit. Nec tempus interiectum clausit aditus, nec exclusit posteros omneis. quanquā mons ille & ascensus editior est, quàm mente concipiant audaces, opinione sua docti, re vera inexperti. Arduum sanè & longum metiendum est animo spacium, si ad huiusce doctrinæ lineā summam peruenire cōtendas. At illud Virgilianum in hac quoque parte verum est, Labor omnia vincit Improbus. Quid Attici, quidve alii sequantur, videant ipsi. Alteros palàm derisos & explosos accepimus, alteros ab optimo quoque deseri videmus. Quamobrem grauior apud me sit eorum sententia & authoritas, qui orationem vinciunt & expoliunt, quàm qui scopas aut ignorantia aut mala persuasione dissoluunt. Hoc modo, inquit Cicero, dicere nemo vnquam noluit, nemóque potuit quin dixerit. Et alio in loco, Fieri potest vt recte quis sentiat, & id quod sentit, polite eloqui non possit: sed mandare quenquam literis suas cogitationes, qui eas nec disponere nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperàter abutentis ocio & literis. Id ergo metuendum magis est, ne inter compositos simus incompositi & inornati. Venio inermis & styli vacuus ad pulcherrimum certamen literarum. quo mihi sæpius est venia petenda, ac precibus eluendum crimen. Peto equidem, & rationem commentationis haberi cupio. Totum ferè genus commentariorum (nisi quid interim altius & splendidius extollitur) haud

haud recedit ab illa tenuitate dicendi. In humili figura ſimus, vt placet, in qua fuere priores interpretes, vt qui leuiter attigerunt paucos operis huius nec abſtruſos locos. De Græcorum fontibus hoc reſpondeo, multo melius præcepta dicendi tractaſſe Ciceronem, quàm veteres Græcos, vnde multa collegit, Ariſtotelem dico, Theodectem atque Theophraſtum, quos nonnunquam ſecutus eſt ſenex, vt Hermagoram iuuenis. Nam Molon tempore Ciceronis, Areus, & Dionyſius Alicarnaſſeus poſt Molonem ediderunt artes, ad quos ii qui putant hæc præcepta referenda, Tullianam maieſtatem magnopere lædere videntur. Græcis igitur antiquioribus aliquando vſi ſumus, non ad eam oſtentationem qua male quidam geſtiunt infirmi, ſed ad quorundam locorum propè neceſſariam interpretatiônem. Omnino deſperare non debui, ſed quoad mihi licuit, in commune laborare, & viuẽdi genus inſtitutum perſequi. Ergo vitæ rationibus adductus, meæ'que diligenter erudiendæ iuuentutis amore compulſus, ad hæc maxime excitatus illo tuo mihi perCharo nomine Deſignate Pôtifex, hoc ingreſſus ſum laboris, qui ſi te fortè nihil erudire, tamen ad ſtudia literarum ſponte currentem celerius incitare poſſet. Sic ego mihi perſuaſi, quum ſuaues & iucundæ literæ veniſſent quaſi in tuos amplexus, honeſtúmq; ſui altius animo fixiſſent amorẽ, tum plura cognoſcendi ſuauitate captum, nullam dies noctésq; prætermiſſurum diligentiam. Hanc meam ſpem cõfirmant rationes annorum ſuperiorum. Ex quo Pariſiorum Lutetiam veniſti, nunquã tibi defuit optima ſtudiorum voluntas, nunquam remiſſa eſt fortis animi contentio, nunquam reiectum graue laborum pondus. Semper hæſit animo perpetuus amor literarum atq; profeſſorũ, tanta'q; fuit indoles & natura, tanta moderatio & humanitas, vt triennio per ordines grãmaticorum profectu ſequente traductus, in ordinem primorum ſumma tua volũtate perueneris. Alumnus eſſe voluiſti noſtræ pertenuis & ieiunæ diſciplinæ. officio, charitate, liberalitate, bonitate ſingulari proſecutus es hunc hominem, in quo nihil erat, quod ad te pertineret, niſi leuis vmbra doctrinæ. Quapropter non parum me impuliſti: nec immerito ſi quid leuium rerum prodit è nobis, ad ſuum properat exiſtimatorem. Hoc igitur quicquid eſt, etiam leges optime iuuenum, ſi tuam

modò formare disciplinam,& ardua capessentem adiutare possit. Scis & ipse prudēs ad decora alta nitendum ea qua cœpisti via, adiungendas esse comites itineris artes atque virtutes. Elaborandum fortiter, vt quum magna spei floruerit ætas, iure numerari possis inter lumina familiæ vestræ. Circunstant te summæ authoritates, quæ te obliuisci laudis domesticæ non sinant. Circunstant te permulta gentilitiæ virtutis exempla, quæ te horis omnibus commoneant. Nunc quatuor è multis capita prominent, tria ex genere paterno, vnum ex stirpe materna. In vno singularis humanitas, in altero summa liberalitas, in alio dignitas amplissima, in alio bellica virtus, & animi magnitudo, quarum initia rerum in te magna video. Nam sine controuersia pater tuus Ioannes Venator Humensium princeps & Carrugianorum, humanitatis honore nulli mortalium cedit. Id si cuiquam dubium est, legat is faciem tuam, & inde sumat argumentum. Patruus magnus Ambrosius Venator Eburonicum episcopus, aliis multis, tibi maxime, re non verbo certum fecit quàm esset liberalis. Hinc donando, planum quoque mihi fecisti velle te viri sequi vestigia. Alter etiam patruus magnus Ioannes Venator alto in fastigio præcellit. Sublimem agit antiqua nobilitas, Lexouiorum principatus, & pontificia maiestas, Regiæ munificentiæ & misericordiæ dispensatio, Religio & sanctimonia Cardinalis. Hunc (quod optime facis) suspice virum, animóque forti prosequere. Hæc tria amplissimæ domus ornamenta, Gabrielem suum charissimum, & exemplis & monitis hortantur ad vitæ dignitatem: vnum habēt in votis persæpe tibi recantatum, vt pergas esse bonus atque studiosus. Laude fortitudinis accendit te Regnatus auunculus à monte Ioannis cognominatus, nominis Bretani magnus author, qui bellica virtute clarus, & ab Rege Gallorum Francisco dux copiarum creatus, iam suo nomine totam impleuit Europam, ad cuius altitudinem animúmque generosum tua iam conspirat ætas. Macte noua virtute puer, hanc tibi deus concedit laudem, & propinquorum suscitat honores. Agedum, quoniam promouisti in Rhetoricas artes, & aliquem cepisti eloquentiæ fructum, succede melioribus, & maiora contemplare. Etenim ad caussas nostri laboris accessit rei magnitudo. Nihil in hoc genere maius quicquam reperies,

peries, quàm perfectum M. Ciceronis Oratorem. Multa reliquit & præclara monumenta vir ingenio & arte diuinus, at hoc præcipuè dedit specimẽ magnæ facultatis, vt Venerem Coam Apelles, Iouem Olympium Phidias. Dignissimas eloquentiæ partes in vnam conflauit imaginem, ac speciem omnium pulcherrimam subiecit oculis, velut Ialysum opus admirandũ Protogenes. Hinc effecit, vt spectator obseruata rei magnitudine & dignitate, primùm animo obstuperet, deinde amore accenderetur, & in illud neruos omneis contenderet, quod summum atque perfectum prima specie iudicasset. Vt autẽ ad illius exemplar, quicunq; ideam secutus esset, orationum grauium delinearet effigiem, ducendus erat per omnia, & ex ordine parteis omneis, earúmque virtutes edocendus. Circunducit igitur dux & artifex optimus. Tyronem cõsidere iubet. Initio preciosam materiam à philosophia petitam ostendit. illius triplicem esse tractationem, quàm scire oporteat eum qui decẽter omnium rerum formas oratione velit exprimere. ad summum neminem peruenisse, qui vnum aliquod genus vnámque perpetuò figuram duxisset. Contemnenda iudicia imperitorum, qui vel Asianos, vel vnum Lysiam, vel vnum Thucydidem, vel vnum Xenophontem imitandum putant. Cognoscẽda multa genera fingendę orationis, quibus aliter vtuntur laudatores, aliter historici, aliter panegyricorum scriptores, aliter authores meditationum, aliter actores forensium rerum. Iam propius ad partes admouet amatorem. Breuiter exponit & eleganter quæ sit illa mirabilis inuentio, quibus vtatur locis, deinde quæ collocatio rerúmque dispositio laudabilis, quæ porrò actio pulcherrima, tum vocis & vultus, tum corporis motus atque membrorum. Quanta vis elocutionis, quàm sit oratoris propria, vt sit alia figura philosophis, alia sophistis, alia memoriæ scriptoribus, alia poëtis: quid, quámque late patens decorum: qua ratione quibúsve rebus & verbis aut tenuem deducere orationem, aut mediam aptare, aut grauem incitare oporteat. Quibus potissimum artibus instruatur eloquentiæ candidatus, quæ præcepta in partibus orationis teneat, quando propositum & infinitam quæstionem innectat & incrementum, vt moueat atque delectet auditorem, vt interserat verborum conformationes & sententiarũ, hæc

omnia inquam breuiter exponit & eleganter : nihil humile,nihil minutum , nihil triuiale & vulgatum in opere summo commemorat. Vbique prosequitur rerum grauium summas,vbiq; recenset insignia diuinæ rhetorices ornamenta. Quid autem maius aut oratore dignius, quàm ratio & ordo numerorum ? Quàm multi subinde recinunt treis esse characteras & species orationis?quàm multi nominitant stylum?quàm multi aut orare se dicunt,aut ornate scribere?Quàm multi præ se ferunt bonas literas ac politas? Quàm pauci tamen norunt nō dico formare, sed in magnis antiquorum monumentis distinguere genera dicendi? Quàm pauci edoctas habent aures,quibus sentiant in verbis cōcursionum differentias,in figuris parium concinnitatem, in ordine pedum numeri compositionem?Hæc nō eò dico,quòd ipse norim: id tantum profiteri possum,eius me rei studiosum fuisse : sed quòd hominum pars admiretur Tullianam dictionem,& frustra referat in Enchiridion, pars de loco in locum verba traiiciat , confuse misceat ignota ratione componendi , pars effundat omnia quæ veniunt in linguam,pars tragica grandiloquentia conetur more tonitrui concrepare:magnum profecto & arduum opus,apte componere orationem.In eo penê totus est hic liber,vel hoc solo nomine præstantissimus . In quo sine dubitatione Cicero superauit antiquos.Nam de arte componendi nemo Græcorum,nemo Latinorum tam multa scripsit,nemo tam perspicue vulgauit intima secreta numerosæ eloquentiæ . Nemo contrà in dicendo suaues numeros & inaffectatos muniuit occultius. Qui de cæteris rebus abunde præciperent,semper innumerabiles reperti sunt.Qui traderent eloquentiæ numeros, vix tandem extiterunt , nec postea multos habuerunt imitatores. Numerorum autem magna vis est in animis nostris , adeô vt sine illis oratio videatur agrestis & incondita. Cicero testis est & prudens & grauis, ex tam multis antiquorum voluminibus nihil ferè permansisse , nisi quod haberet illud velut condimentum & animi iucundam voluptatem.quod vere dictum memoria seculi nostri comprobauit . Numerus sanê plurimum valet ad animorum delectationē,ad concitandos affectus, ad impetum sententiarum, ad decorem & ornamentum,ad varianda pro dicentis arbitrio genera dicendi. In summa dicam,

hoc

hoc numerus est in oratione, quod modorum solatium in hominum vita. Quemadmodum sine vlla musica, ratio viuendi tristior est & languidior, ita sine voluptate numerorum, nimis iniucunda & infirma est oratio. Quòd esset igitur hoc opus tum præclarum, tum perutile, & in primis dignum cui daret operam iuuentus, nec id multi etiam ingenio & diligentia præditi, sine duce aut vsu longo possent animo consequi, porrexi manum, viam nescientibus ostendi, effecique, ni fallor, diligentia, vt si quid errarent, minimum tamen errarent. Commemoro historias omnes, expono omnia verba difficiliora, expositionem eorum ita coniungo, vt frequenter aliud me facere quisquam putet. In quo monendi sunt mihi lectores, vt antè diligenter Ciceroniana perlegant, quàm se conferant ad nostra. Id quidem fieri debet in omni commentario, sed in hoc maxime, qui nusquam ferè ab instituto digreditur, vna re proposita contentus. Ad hæc rerum seriem demonstro. Græca, si bonum est, admisceo. Præcepta penè omnia illustro periphrasi & exemplis. Qui vitium fecerant, locos in integrum restituo. Omnia quæ ad rem maxime facere videntur, diligenter inquisita, pro facultate digesta propono.

CVR HIC LIBER VOCETVR ORATOR.

HVIC libello nomẽ fecit Orator, κατ' ἐξοχὴν ἢ ἀντονομασίαν, qua figura aut partem aut ſpeciem primę dignitatis, nomine generis appellamus, vt Homerum poetam, Platonem philoſophum, Ciceronem eloquentiæ Romanæ principem. Sic & oratorem Cicero nominauit eum, quiſquis in eo genere ſummus eſſet, ac perfectiſſimus. Is eſt quem quærit, is eſt quem fingit & informat. quamobrem differit quæ ſit optima ſpecies & quaſi figura dicendi, quod eloquentiæ genus maximè probetur, qui ſit ille eloquens quem nunquam vidit Antonius. Tum ſic breui tandem complectitur. Is eſt, inquit, eloquens, qui & humilia ſubtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè poteſt dicere. Et paulò pôſt: Is erit igitur eloquens (vt illud idem iteremus) qui poterit parua ſummiſſè, modica temperatè, magna grauiter dicere. de quo ſic Antonius primo libro de Oratore, Túmque ego hac eadem opinione adductus, ſcripſi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente & inuito excidit, & peruenit in manus hominum, diſertos me cognoſſe nonnullos, eloquentem adhuc neminem: quòd eum ſtatuebam diſertum, qui poſſet ſatis acutè atque dilucidê apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione dicere: eloquentem verô, qui mirabilius & magnificentius augere poſſet atque ornare quæ vellet, omnêſque omnium rerum quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. Ex quibus facilè eſt colligere quinam ſit hic Ciceronis Orator, quódque propoſitum ſit diſputationis argumentum.

AD QVEM ET QVANDO SCRIPTVM SIT HOC OPVS.

IVLIVS Cæſar à bello Pharſalico traiecturus in Africam aduerſus arma Scipionis & Iubæ, Marcum Brutum Galliæ Togatæ præfecit. Is in communi bellorum incendio ſic prouinciam adminiſtrabat, vt nullam poſtea neque tranquilliorem, neq; amore ſui magis incenſam compererit Cæſar: atq; etiam in maximis occupationibus nunquam intermittebat ſtudia doctrinæ. Semper aut ipſe ſcribebat aliquid, aut Ciceronem (quo familiariter vtebatur) ad ſcribendum vocabat. A quo per literas impetrauit, & vt vult Cicero, penè extorſit, vt quod eloquentiæ genus probaret maximè, ſcripta ſententia pronunciaret. hiſce de rebus hoc in libello Cicero, Amo, inquit, & ſemper amaui, ingenium, ſtudia, mores tuos. Incendor porrò quotidie magis, nõ deſiderio ſolum, quo quidem conficior, congreſſus noſtros, cõſuetudinem victus, doctiſſimos ſermones requirens tuos, ſed etiam admirabili fama virtutum incredibilium, quæ ſpecie diſpares, prudentia coniunguntur. Quid enim tam diſtans, quàm à ſeueritate comitas? quis tamen vnquam te aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quàm in plurimorum controuerſiis diiudicandis ab omnibus diligi? cõſequeris tamen, vt eos ipſos quos cõtra ſtatuas, æquos placatóſque dimittas. Itaque efficis, vt quum gratiæ cauſſa nihil facias, omnia tamen ſint grata quæ facis. Ergo ex omnibus terris vna Gallia communi nõ ardet incendio, in qua frueris ipſe te, quum in Italiæ luce cognoſceris, verſariſque in optimorum ciuium vel flore vel robore. Iam quantum illud eſt, quòd in maximis occupationibus nunquam intermittis ſtudia doctrinæ? Semper aut ipſe ſcribis aliquid, aut me vocas ad ſcribendum. Itaque hoc ſum aggreſſus ſtatim Catone abſoluto: quem ipſum nunquam attigiſſem, tempora timens inimica virtuti, niſi tibi hortanti, & illius memoriam mihi charam excitanti, non parêre, nefas eſſe duxiſſem. Sed teſtificor me à te rogatum, & recuſantem, hæc ſcribere eſſe auſum.

M. T. CICERONIS

AD MARCVM BRVTVM ORATOR.

TRVM difficilius, aut maius eſſet, negare tibi ſæpius idem roganti, an efficere id quod rogares, diu multumq́; Brute dubitaui. Nam & negare ei quem vnicè diligerem, cuiq; me chariſſimum eſſe ſentirem, præſertim & iuſta petẽti, & præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: & ſuſcipere tantam rem, quãtam non modò facultate conſequi difficile eſſet, ſed etiam cogitatione cõplecti, vix arbitrabar eſſe eius qui vereretur reprehenſionem doctorum atque prudentium. Quid enim eſt maius, quàm cum tanta ſit inter oratores bonos diſſimilitudo, iudicare quæ ſit optima ſpecies & quaſi figura dicẽdi? Quod quoniam me ſæpius rogas, aggrediar, non tam perficiundi ſpe, quàm experiundi volũtate. Malo enim quum ſtudio tuo ſim obſecutus, deſiderari à te prudentiam meam, quàm ſi id non fecerim, beneuolentiam.

DVAE proponuntur initio tanquam cõtrariæ cauſſæ, altera vocat ad ſcribendum, altera contrà reuocat. Tum vis vtriuſq; rationibus confirmatur. hoc modo, duæ propoſitiones, duæq́; rationes, & hinc duo enthymemata hoc prætexunt exordium: quibus inter ſe comparatis, à potentiore colligitur eſſe parendum. Enthymema primum ex propoſitione atq; ratione. Difficile eſt negare Bruto petẽti, quia præclara cupit, & iuſta petit ſæpius ab ſuo neceſſario. Enthymema ſecundum, Magnum eſt efficere quod petit Brutus. Id enim rogat, quod ſuperat non modò viri facultatem, ſed etiam cogitationem: quia nihil eſt maius quàm iudicare quæ ſit optima figura dicendi, propterea quòd inter oratores bonos multiplex eſt diſſimilitudo. Hæc ratio tripertita, vim habet

vnius. Comparatio est ad colligendum, Melius est, obsequentis amico bono desiderari prudentiam, q̃ recusantis beneuolentiam: Sæpius igitur roganti parendum est. Hoc principio consequitur, vti Bruti non modò retineat amicitiã, sed vt eandẽ vinculo nouo liberalis officij cõfirmet. Nec animum Bruti solum, verùm etiam cæterorum mereri contendit. Nã (quod scribit in partitionibus) initia beneuolentiæ conciliandæ comparãtur ab aliquo genere virtutis, & maximè liberalitatis, officij, iustitiæ, fidei. Hic autẽ viro bono amico suo iusta petenti & præclara cupienti præstat officiũ, cuius est fructus omnium communis. Ad hæc proposita rei magnitudine ac difficultate mouet lectoris attentionẽ: de quo in præceptis, Vt attentè, inquit, audiamur, trium rerũ aliqua consequemur. Nam aut magna quædam proponemus, aut necessaria, aut cõiuncta cum ipsis apud quos res agetur. Quinetiam vidit acutus Orator, si pondus istuc sustinere posset, & opus conficere, non paruum fore gloriæ fructum. Si forte non perferret, tamen veniã sibi datum iri, qui rem magnam aggressus esset, non tam perficiundi spe, q̃ experiundi voluntate. Putauit igitur hoc quoq; præmittendum, ne quid temerè videretur aggressus. Hæc de toto genere dicta sunt. Nũc pauca de partibus, quod velit esse discrimen inter difficilius & maius, inter diu multumq;, inter doctos atq; prudentes, inter speciem & figurã: deinde quæ sit vis horum verborum, vnicè diligerem, charissimũ, sentire, suscipere: & tandẽ quę sit inter oratores bonos dissimilitudo. Magnum, & difficile, inter se distant. hic enim difficultas ad amicitiã refertur, magnitudo ad materiã. difficiles duri sunt & inhumani: vnde paulò pòst vsurpauit durũ pro difficili. Est igitur difficilius id quod durius & inhumanius, maius autem ad efficiendum operosius, & arduum magis. Nec rei sunt eiusdem, diu, multumq;. Diu temporis est, multum verò, cõtentionis animi. Doctos & prudentes separamus. Etenim doctrina est præceptionũ & artis, Prudentia naturalis est intelligentia, quæ doctrina iuuari potest. Donatus in Eunuchũ Terentij, Prudens est, inquit, qui intelligentia sua aliquid sentit. definitur à Cicerone prudentia, rerum expetendarum fugiendarumq; scientia: quam si accipias, accessione doctrinæ nõ carebit. Prudentia, vt definit Aristoteles, est habitus in rebus humanis cum ratione recta. Proprietas eius, bene cõsulere. Natura maximè & experientia constat. Species autem & figura, vtraq; significat formam & modum, & faciem quandam rerum, vt hic orationis. Illa ab aspectu, hęc à fingendo, id est formãdo dicta est. Vt autem in corporibus aliud est gracile, aliud plenum, aliud medium, aliud breue, aliud procerum, aliud aliter efformatum, sic oratio in multas species fingitur, & varias fingẽdo capit figuras. Et vt in picturis effigies est optima, quę rem proximè imitatur, sic est optima species & figura dicendi, quæ refert humilia subtiliter, magna grauiter, mediocria temperatè. Vnicè diligere est singulariter & maximè amare. Vbi verbum diligo, nõ est leuioris affectus, vt multi putauerunt. Charissimum dicimus, cuius amor à dignitate natus est atq; virtute. Cicero in Partitionibus, Cum deorum, tum parentum, patriæq; cultus, eorumq; hominum, qui aut sapiẽtia aut opibus excellunt, ad charitatẽ referri solet. Aeque propriè verbo Sentirem, vsus est. Nam q̃ diligamur ab alijs, sensu prius, deinde mente cognoscimus: quãtum diligamus alios, vna vi mentis intelligimus. Quum dicit

autem iuſta petere Brutum, ne accipito æqua viribus exhibentis, ſed quæ iure ſuo petat Brutus. Iam verbū ſuſcipere, magnis in rebus ac publicis vſitatè dicitur. Cicero quarta actione in Verrem, Ego tamē hoc onere ſuſcepto, & recepta cauſſa Sicilienſi, amplexus animo ſum aliquāto amplius, ſuſcepi enim cauſſam totius ordinis, ſuſcepi cauſſam populi Romani. Hinc intelliges quātum differant, recipere, & ſuſcipere. Veniamus ad extremum, quæ ſit oratorum diſſimilitudo. Bonorum certè proponitur imitatio, non malorum. Sunt autem etiam boni diſſimiles. Alij grandiloqui, iiq́ aut oratione aſpera vtuntur, triſti & horrida, neq́ perfecta neque concluſa, aut inſtructa & terminata. Alij tenues, in quibus alij callidi ſed impoliti, alij concinniores. Alij neque grandiloqui, neque tenues, ſed intermedij, & quaſi temperati. id quale ſit, poſtea dicetur. Adde quòd totidē ſunt ferè genera dicendi, quot oratores extiterunt. Sed vt in alijs rebus, ſic & in hac partes non poſſunt arte comprehendi.

Quæris igitur, idq́ iā ſæpius, quod eloquētiæ genus probē maximè, & quale mihi videatur illud, cui nihil addi poſſit, quod ego ſummū & perfectiſſimū iudicē.

HVNC ordinē præſcribit ratio diſſerendi, vt aditu patefacto, & ad audiendū paratis animis, tum conſtituatur quęſtio quaſi fundamentum rei de qua futura ſit oratio. Quę ſi fuſius explicāda eſt, narratione: ſi breuius, propoſitione declaratur. Proponit ergo breuiter eam, quæ paucis eget verbis, ſummā Bruti quæſtionem, quod eloquentiæ genus Cicero maximè probet, quodq́ ſummum & perfectiſſimum iudicet. Ex quibus & hoc accipimus, eloquentiæ imperfectæ, & cuiuſdam facultatis oratoriæ multa quidē eſſe genera laudabilia, vnā tamen eloquentiam ſummam, quæ variantibus rerum naturis aptum cuiq́ genus accommodat.

In quo vereor, ne ſi id quod vis, effecero, eúmque oratorem quem quæris, expreſſero, tardem ſtudia multorum, qui deſperatione debilitati, experiri id nolent, quod ſe aſſequi poſſe diffidant. Sed par eſt omneis omnia experiri, qui res magnas & magnopere expetendas concupiuerunt. Quod ſi quem aut natura ſua, aut illa præſtantis ingenii vis forte deficiet, aut minus inſtructus erit magnarum artium diſciplinis, teneat tamē eum curſum quem poterit. Prima enim ſequētem, honeſtum eſt in ſecundis tertiis'que conſiſtere. Nam in poetis nō Homero ſoli locus eſt (vt de Græcis loquar)

aut Archilocho, aut Sophocli, aut Pindaro, ſed horum vel ſecundis, vel etiam infra ſecundos. Nec verò Ariſtotelem in philoſophia deterruit à ſcribendo amplitudo Platonis. Nec ipſe Ariſtoteles admirabili quadã ſciẽtia & copia cæterorũ ſtudia reſtinxit. Nec ſolum ab optimis ſtudiis excellentes viri deterriti nõ ſunt, ſed ne opifices quidem ſe artibus ſuis remouerunt, qui aut Ialyſi quẽ Rhodi vidimus, non potuerunt, aut Coæ Veneris pulchritudinẽ imitari Nec ſimulachro Iouis Olympii, aut Doryphori ſtatua deterriti reliqui minus experti ſunt quid efficere, aut quò progredi poſſent. Quorum tanta multitudo fuit, tanta in ſuo cuiuſq; genere laus, vt cũ ſumma miraremur, inferiora tamen probaremus. In oratoribus verò, Græcis quidẽ, admirabile eſt quantum inter omneis vnus excellat. Attamen cũ eſſet Demoſthenes, multi oratores magni & clari fuerunt, & antea fuerant, nec poſtea defecerunt. Quare non eſt cur eorum qui ſe ſtudio eloquẽtiæ dediderunt, ſpes infringatur, aut langueſcat induſtria. Nam neq; illud ipſum quod eſt optimum, deſperandum eſt: & in præſtãtibus rebus magna ſunt ea quæ ſunt optimis proxima.

PROPOSITA quæſtione de qua diſſerendum ſit, & vniuerſo genere conſtituto, de re ipſa iam dicẽdum videbatur: verũ prius quàm ingrederetur in aſperiorem diſputandi locum, viam ſibi muniendam putauit. Id enim ex arte fit, vt duriora dicendo molliantur, & præmunitionibus velut aggeribus in via dirigãtur animi, ne qui dociles haberi debeant, trahantur in errorem. Quòd igitur optimã dicendi figuram delineare non poſſet, niſi maius aliquid eloquẽtia nota proponeret, quod poſitum ſua mole terreret ſtudia multorum, vilem cenſuit animorũ præparationem. Eſt igitur hæc παρασκευὴ ad illud facilius intromittẽdum quod paulò pòſt inducit Ego in ſummo oratore fingendo, talem informabo, qualis fortaſſe nemo fuit. Facit & ad reliqua generis eiuſdem: & qua ratione parat auditorem, exordij pars habenda eſt, quæ quidem exhortantis eſt, conſtatq; propoſitione, non eſſe diffidendum: deinde ratione, res magnas eſſe tentandas. poſtea

similitudine à cursu, honestum esse in secundis tertijsq; consistere. præterea, quatuor variatis ad iucunditatem exēplis, à poetis, à philosophis, à statuarijs, ab oratoribus: vnde tandem hæc efficit: Non est cur eorū qui se studio eloquentiæ dediderunt, spes infringatur, aut languescat industria. Summā posuimus: partes explicemus. Expressero verbū, à pictura trāstulit, quæ lineamentis & vmbris exprimitur. Ex eadē translatione deriuare possis speciem orationis figuramq;. Par est omnia experiri.) Sentētia præclara ad acuendam animi fortitudinem. Est autem par, id quod cōuenit, & bonum est. Treis postea numerat virtutes, è quibus vna si desit, non potest esse perfectus orator. Non erit summus, si cui aut natura defuerit (cuius hæc sunt dona, conformatio bona corporis, venustas oris, linguæ solutio, latera, valetudo, vires) aut si præstantis ingenij vis absuerit ad excogitandum acuti, ad explicandum ornandumq; fœcundi, ad memoriam firmi atq; diuturni: aut si non erit instructus magnarū artium disciplinis. Cicero primo de oratore, Sic igitur sentio, Naturam primum atq; ingenium ad dicendum vim afferre maximam. Nam & animi atque ingenij celeres quidam motus esse debent, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandúmque sint vberes, & ad memoriā firmi atque diuturni. Et si quis est qui hæc putet arte accipi posse, quod falsum est, quid de illis dicet, quæ certè cum ipso homine nascuntur, linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quędam & figura totius oris & corporis? De magnarum artium disciplinis idem in eodem libro: Legendi poetæ, cognoscenda historia, omnium bonarū artium scriptores ac doctores & legendi & peruolitandi. Et paulò pòst. Perdiscendum ius ciuile, cognoscendæ leges, percipienda omnis antiquitas, Senatoria consuetudo, disciplina Reipublicæ, iura sociorum, fœdera, pactiones: caussa imperij cognoscenda est. Et in eodem libro, In oratore acumen dialecticorum, sententiæ philosophorum, verba propè poetarum, memoria iuriscōsultorum, vox tragœdorum, gestus penè summorum actorum est requirēdus. De primis secundis & tertijs partibus in eodem libro. Neque hæc in eam sententiam disputo, vt homines adolescentes, si quid naturale forte non habeant, omnino à dicendi studio deterream. Quis enim non videat C. Cælio æquali meo, maximo honori fuisse homini nouo illā ipsam quācunque assequi potuerit in dicēdo mediocritatem? Quis vestrum æqualem meū Q. Varium vastum hominē atq; fœdum nō intelligit illa ipsa facultate, quācunque habet, magnam esse in ciuitate gratiam consecutum? Aeneas apud Virgiliū non modò primis in cursu, sed etiā secundis & tertijs sua reddit præmia. De ordine poetarū Quintilianus in decimo, Homerus omnes sine dubio, & in omni genere eloquentiæ procul à se reliquit. Heroicos tamen præcipuè, videlicet quia clarissima in materia simili comparatio est. Idem de Archilocho. Itaq; ex tribus receptis Aristarchi iudicio scriptoribus Iamborum, ad ἕξιν maximè pertinebit vnus Archilochus. Idē de tragœdia & Sophocle. Sed longè clarius illustrauerunt hoc opus Sophocles atq; Euripides, quorum in dispari dicendi via vter sit poeta melior, inter plurimos quęritur. Idem de Pindaro, Nouem Lyricorū longè Pindarus princeps. Sūt igitur hi principes, Homerus heroicorū, Archilochus iambographorum, Sophocles tragicorum, Lyricorū Pindarus. Si quæris secun-

dos & tertios, in eodem capite multos reperies, vt Hesiodum, Nicandrum, Euphorionem, Callimachum. Veniamus ad philosophos. Plato philosophorum omnium princeps, plurimis in rebus grauiter & copiosè disputauit: quæ rerum copia hic dicitur amplitudo Platonis, à qua non separamus dignitatem. Aristoteles autem Platoni neque copia neque scientia cedit, sed inuentione rerum, atque grauitate. Nam qui à Platone suo permulta cepisset, secutus est eam subtilitatem, quæ longè à grauitate posita est. vnde fit, vt qui versantur in administranda Rep. præferant Aristoteli Platonem: contrà qui in ocio disputationũ tenui subtilitate delectantur, Aristotelem malint. Vterque sanè in suo genere optimus est. Post Aristotelem Theophrastus aliique multi scripsere, quos memorat Diogenes Laërtius. Alia similitudo est ab opificibus, qui manu suas exercent artes, vt pictores & statuarij, qualis Protogenes, Phidias, Apelles. Ialysum pinxit Rhodi Protogenes Xanthius ex Lycia, quo tẽpore Demetrius obsidebat Rhodon. Plinius. Propter Ialysum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, quum ab ea parte sola posset Rhodon capere, non incendit. Erat tum Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est Demetrij castris: neque interpellatus prælijs inchoata opera intermisit omnino: sed accitus à rege, interrogatusque qua fiducia extra muros ageret, respondit scire se, illi cum Rhodijs bellum esse, non cum artibus. Gellius multò aliter extremo capite libri decimiquinti. sic enim de rebus priscis dissident opiniones. Nec minor est controuersia quid fuerit Ialysus. Alij quòd Ialysus vna est ex tribus antiquissimis vrbibus insulæ Rhodi, hic illius accipiunt imaginem, alij venatorẽ, alij satyrum. Quid sit autem, tradit Suidas, Πρωτογένης ζωγράφος Ξάνθιος ἐκ Λυκίας ὁ κατὰ τὴν γραφικὴν διαβόητος ἐπιστήμην, ὃ δὴ ἐν ῥόδῳ Διονύσιον ἱστορήσας, τὸ θεῖον καὶ θαυμαστὸν ἔργον, ὃ καὶ Δημήτριος μεγάλως ἐθαύμασεν. Hoc est, Protogenes pictor Xanthius ex Lycia, pingendi scientia fuit insignis, qui Rhodium Bacchũ & res eius expressit, opus & diuinum & admirãdum, quod & Demetrius vehementer admiratus est. Eo pertinet, quod Strabo Ialysum & Satyrum vt duo Protogenis opera numerat. Hoc opus Cicero vidit quum Rhodi literis operã dabat. De Venere Coa Plinius. Apelles inchoauerat aliã Venerem Cois, superaturus etiam suam illam priorem. Inuidit mors, peracta parte: nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta, inuentus est. Cos autem insula est ad Cariam. Idem de Ioue Olympio. Ante omnes Phidias Atheniensis, Ioue Olympiæ facto ex ebore. & paulò pòst, Phidias præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore Mineruam Athenis. Idem, Polycletus fecit Doryphorum viriliter puerum. dictus est autẽ ab ea hasta quam gerebat. De eisdem opificibus Quintilianus & alij faciunt mentionem. verùm breuitati consulimus. Opificum multitudo magna fuit, & magna in suo cuiusque genere laus. Nam vt omittamus alios, & de genere proposito loquamur, alij sunt pictores, alij plastæ, alij marmorarij, alij fusores, alij vascularij. Multi etiam variique oratores fuerunt in Græcia, vt temporibus Demosthenis, Hyperides, Lycurgus, Aeschines, Dynarchus. Antea fuerant multi, vt Pericles, Alcibiades, Lysias, Theramenes: nec postea defuerunt, vt Demochares, Demetrius. Cicero de claris Oratoribus multos enumerat, & hanc fert sententiam: Nam planè quidem perfectum, & cui nihil admodum desit,

ſit, Demoſthenem facilè dixerim. Nihil acutè inueniri potuit in eis cauſis quas ſcripſit, nihil (vt ita dicam) ſubdolè, nihil verſutè, quod ille non viderit: nihil ſubtiliter dici, nihil preſſè, nihil enucleatè, quo fieri poſſit aliquid limatius: nihil contrà grande, nihil incitatum, nihil ornatum, vel verborum grauitate, vel ſententiarum, quo quicquam eſſet elatius Addamus & hoc de vocabulo induſtria, ſignificare illud quidem agẽdi ſtudium ac laborem. Cicero Tuſculana ſecunda. Itaq; induſtrios homines Græci ſtudioſos vel potius amantes doloris appellant, nos commodius laborioſos.

At ego in ſummo oratore fingẽdo talem informabo, qualis fortaſſe nemo fuit. Nõ enim quæro quis fuerit, ſed quid ſit illud, quo nihil poſſit eſſe præſtantius: quod in perpetuitate dicendi non ſæpe, atq; haud ſcio an vnquam, in aliqua autem parte eluceat aliquando, idem apud alios denſius, apud alios fortaſſe rarius. Sed ego ſic ſtatuo, nihil eſſe in vllo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id ſit, vnde illud vt ex ore aliquo quaſi imago exprimatur, quod neque oculis, neq; auribus, neq; vllo ſenſu percipi poteſt, cogitatione tãtum & mẽte cõplectimur. Itaq; & Phidiæ ſimulachris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus, & his picturis quas nominaui, cogitare tamẽ poſſumus pulchriora. Nec verò ille artifex cum faceret Iouis formam, aut Mineruæ, contemplabatur aliquem è quo ſimilitudinẽ duceret, ſed ipſius in mẽte inſidebat ſpecies pulchritudinis eximia quædam, quam intuens, in eaq; defixus, ad illius ſimilitudinem artem & manum dirigebat. Vt igitur in formis & figuris eſt aliquid perfectum & excellens, cuius ad excogitatã ſpeciem imitando referuntur ea quæ ſub oculos ipſa cadũt: ſic perfectæ eloquentiæ ſpeciẽ animo videmus, effigiem auribus quærimus. Has rerũ formas appellat ideas ille non intelligendi ſolum,

ſed etiam dicendi grauiſſimus author & magiſter Plato, eáſque gigni negat, & ait ſemper eſſe, ac ratione & intelligentia contineri: cætera naſci, occidere, fluere, labi, nec diutius eſſe vno & eodem ſtatu. Quicquid eſt igitur de quo ratione & via diſputetur, id eſt ad vltimam ſui generis formam ſpeciemq; redigendum.

QVONIAM aperta eſt via diſputandi, nunc de propoſita quæſtione dicendum videtur. Vt autem quæſtio ducatur ab initio ad finem, & vt ordine tractetur, petendum etiam videtur rei principium. Principium dicimus aut cauſſam, aut naturam, aut Deum, aut ideam, vt qui dixere natam eſſe Rhetoricē ab iis qui ſui tuendi cauſſa loquebantur accuratius, hanc poſuere cauſſam tanquam principiū. Qui reduxerunt ad ſeminaria naturæ, voluerunt aliud eſſe fundamentum rhetoricæ, naturam. Qui verò putarunt illud eſſe Mercurij donum, eam primam ſtatuerunt originem. Sunt qui reuocant ad Ideā, vt Plato, & Academiæ ſectatores. Ergo Cicero Platonis imitator de ſummo oratore dicturus, & eo quem nemo vidit vnquam, altius initium ab Idea petit. Ex qua diſputatione oratorem ſuum facit auguſtiorem. Proponit igitur in ſummo oratore fingendo ſtatuendum illud, quo nihil poſſit eſſe neque pulchrius, neque præſtantius. Vtitur argumento & ſimilitudine pictorum. Colligit eloquentiæ perfectum genus ad vltimam ſui generis formam ſpeciémque redigendum. Quæris, quid inde bonæ frugis percipimus, quum ad Ideam reducimus? Certè illam ſpeciem intuēs futurus orator, ſi quoad licet, ad eius ſimilitudinem ſe componat, altius euolabit, quàm ſi cacumen ignorās ad imas ſtirpes deſideat. Qua ratione fingi dicitur orator? Quemadmodum figuræ pictorum lineamētis deſignantur, & fictilia paulatim finguntur & informantur, ſic orator informatur, ſi vis eius & eloquentia lineamētis & ſpecie quadam ac figura comprehenditur. Summus orator in perpetuitate dicendi, hoc eſt in toto actionis integræ filo & oratione continua vix elucet vnquam, in aliqua parte ſæpe conſpicuus eſt. Alij ſunt voce bona, ſed agreſtiore geſtu. Alij valent arte, ſed hebetiore ingenio tardantur. Alij narrant optimè, iidem neſciunt perorare. Alij fidem facere poſſunt, non æque animos affectu concitare. Alij contrà in amplificationibus & motu coruſcant, in conſtituēda fide languescunt. Quid moror? Sæpenumero laudatores emētiuntur ei quem cœperunt ornandū, nihil omnino deeſſe: vera tamen Horatij ſententia, Nihil eſt ab omni parte beatum. qua ratione moti veteres, vni eidemq; cauſſæ multos adhibebant oratores, & pro cuiuſq; facultate partiebantur officia. Felix igitur, apud quem bona denſius & copioſius elucent: ſummus tamen, cui nihil deeſt. Ideam Plato perfectam ſtatuit, quam neque oculis, neque auribus, neque vllo ſenſu percipere poſſumus, cogitatione tantum & mente complectimur. Ex ea res exprimi putat, quemadmodum ex ore aliquo, id eſt ea parte quam vulgus appellat faciem, ducitur imago. Et ne in ſtudijs literarum modò quæramus Ideam, Cicero affirmat

Phidiam

Phidiam quum faceret Iouis formam, aut Mineruę, illam eximiam speciē animo vidisse, ad quam τέχνην ἀγαλματοποιὸν & manū dirigebat, hinc similitudinem ducit. Quemadmodum quæ sub oculos ipsa cadunt, vt simulachra Phidiæ, referuntur ad excogitatam speciem, hoc est Ideam excellentem atque perfectam, sic eloquentiæ perfectæ speciem animo videmus, effigiem auribus quærimus. Eloquētia explicatur oratione, in aurem cadit oratio, ad aurium sensum retulit imaginem Plato magister intelligendi, qui vim omnium rerū ratione scrutatur: idem dicēdi grauissimus author, qui res ornare verbis, & copiosè tractare nouit, Ideas omnium rerū facit. de quibus Seneca Epistolarum. 8. Tertium genus est, inquit, eorum quæ propriè sunt. Innumerabilia hæc sunt, sed extra nostrum posita conspectum. quæ sunt interrogas? Propriè Plato Ideas vocat, ex quibus omnia quæ sunt, fiunt, & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles sunt. Quid sit Idea, id est quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum quæ naturaliter fiunt, exemplar æternum. Adijciam definitioni interpretationē, quò tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere, exemplar picturæ tuæ habeo, ex quo capit aliquem habitum mens nostra, quē operi suo imponat. Ita illa quæ me docet & instruit facies, à qua petitur imitatio, Idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piscium, arborum, ad quæ quodcunque fieri ab illa debet, exprimitur. hęc ille. Omnium hominum vna est idea, equorum vna, vlmorum vna, & eodem modo cæterorum. Ab ea multæ quidem res imitatione producuntur, vt vno eodemque annulo sexcentæ imagines exprimuntur. Quòd ideas omnium rerum Plato consideret, ostendit ipse decimo dialogo de Repub. βούλει οὖν ἐνθὲνδε ἀρξώμεθα ἐπισκοποῦντες ἐκ τῆς εἰωθυίας μεθόδου; εἶδος γάρ πού τι ἓν ἕκαστον εἰώθαμεν τίθεσθαι περὶ ἕκαστα τὰ πολλά, οἷς ταὐτὸν ὄνομα ἐπιφέρομεν, πολλαί που εἰσι κλῖναι καὶ τράπεζαι, ἀλλὰ ἰδέαι γέ που περὶ ταῦτα τὰ σκεύη δύο, μία μὲν κλίνης, μία δὲ τραπέζης. οὐκοῦν καὶ εἰώθαμεν λέγειν ὅτι ὁ δημιουργὸς ἑκατέρου τοῦ σκεύους πρὸς τὴν ἰδέαν βλέπων οὕτω ποιεῖ ὁ μὲν τὰς κλίνας, ὁ δὲ τὰς τραπέζας, αἷς ἡμεῖς χρώμεθα, καὶ τ᾽ ἄλλα κατὰ ταὐτά. οὐ γάρ που τήν γε ἰδέαν αὐτὴν δημιουργεῖ οὐδεὶς τῶν δημιουργῶν. Hoc est, Vis igitur hinc exordiamur, & rem vsitata illa ratione cōtemplemur? Speciem vnā quandā facere solemus in ijs pluribus quibus idem nomen imponimus: vt multi quidem sunt lecti, multæque mensę: ideæ tamen earum rerum duæ sunt, vna lecti, altera mensæ. Solemus igitur hoc dicere, vtriusque supellectilis artifices sic opus suum moliri, vt ideam intuentur, aut lectos aut mensas, quibus nos vtimur, & eodē modo cætera. Nullus autē artifex Ideam facit. Hæc autem Idea rerum prima, eadem est vltima generis forma, quā Plato gigni negat, & ait semper esse, cætera nasci & occidere, nec diutius vno eodémque statu permanere.

Ac video hanc primam ingressionem meam nō ex oratoriis disputationibus ductam, sed è media philosophia repetitam, & eam quidem cū antiquam, tum subobscuram, aut reprehensionis aliquid, aut certè admi-

rationis habiturã. Nam aut mirabuntur quid hæc pertineant ad ea quæ quærimus, quibus ſatisfaciet res ipſa cognita, vt nõ ſine cauſſa altè repetita videatur: aut reprehendent quòd inuſitatas vias indagemus, tritas relinquamus. Ego autem & me ſæpe noua videri dicere intelligo, cum peruetera dicam, ſed inaudita pleriſque: & fateor me oratorẽ, ſi modò ſim, aut etiam quicunq; ſim, non ex Rhetorum officinis, ſed ex Academiæ ſpatiis extitiſſe. Illa enim ſunt curricula multiplicium variorumq; ſermonum, in quibus Platonis primùm ſunt impreſſa veſtigia: ſed & huius, & aliorum philoſophorum diſputationibus & exagitatus maximè orator eſt, & adiutus. Omnis enim vbertas & quaſi ſylua dicendi ducta ab illis eſt, nec ſatis tamen inſtructa ad forenſes cauſſas, quas, vt illi ipſi dicere ſolebãt, agreſtioribus muſis reliquerunt. ſic eloquentia hæc forenſis, ſpreta à Philoſophis & repudiata, multis quidem illa adiumentis magniſq; caruit, ſed tamen ornata verbis atque ſententiis, iactationem habuit in populo, nec paucorum iudicium reprehenſionémque pertimuit. Ita & doctis eloquentia popularis, & diſertis elegans doctrina defuit.

QVVM præter rhetorum morem propoſuiſſet ideam Platonis, altiuſq; rem ipſam repetiuiſſet, hoc prouidit, nõ defuturos qui dicerent, id nihil ad rem propoſitam pertinere, idq; diſputandi genus eſſe philoſophorum magis, quàm conſuetudinis oratorum. Occupauit igitur quæ videbantur obſtare. Non inutilis eſt ratio occupandi quæ videntur obſtare: quod Schema πρόληψις dicitur. Si quiſpiam dicat huc ideam nihil pertinere, illi ſatiſfaciet, inquit, res cognita, vt non ſine cauſſa altè repetita videatur. Si reprehẽdat inuſitatum diſputandi genus, occurrit, nec inuſitatum eſſe, nec ſe rhetorum more diſputare contendit, ſed Academiæ, quòd omnis vbertas & quaſi ſylua dicendi è philoſophia ducta ſit. hoc modo duas obiectiones diluit. Primam ingreſſionem dicit primam diſputationem, in qua ſit rei principium. Mediam philoſophiam dicit illam ſecretiſſimam,

quia

quia secretiora sunt ea quæ rebus in medijs latent. Antiquam, accipe Platonicã. Subobscuram, quòd ideatum species non cadit in sensum, sed in mentem & cogitationem. Vias. μεθόδους Græci vocant artes, artiúmque rationes, Latini transferunt vias. Id ex translatione est. Vt enim via duce peruenimus ad locum destinatum, sic ad scientiæ finem ratione præcipiendi tanquam via progredimur. Ad hoc verbi methodus alludit, vbi facit Academiæ spatia. Curricula sermonum, Platonis impressa vestigia, sunt hæc omnia ex eodem metaphoræ fonte. Quod autem non audet oratorem se confiteri, vitat arrogantiam: de quo Quintiliani præceptio est. Omnis sui vitiosa iactatio est, eloquentiæ tamen in Oratore præcipuè, affertq; audientibus non fastidium modò, sed plerunq; etiam odium. Hoc grauius est, quod ingenue fatetur, oratorem magnum ex rhetorum officinis nõ posse prodire: in quam sententiam scribit hæc primo libro de Oratore. Oratio, si res non subest ab Oratore percepta & cognita, aut nulla sit necesse est, aut omnium irrisione ludatur. Quid est enim tam furiosum, quàm verborum vel optimorum atq; ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia & scientia? Et paulò pòst de cognitione scientiarum. Atqui totus hic locus philosophorum putatur proprius, neq; orator, me authore, vnquam repugnabit. Sensus autem est: Fateor me oratorem non ex rhetorum officinis, id est angustis libellis & præceptiunculis, sed ex Academiæ spatijs, hoc est philosophiæ methodo extitisse, & maiorem fuisse. Philosophorũ disputationibus exagitatus est orator & adiutus. Nam dialogus est Platonis Gorgias, in quo Socrates artem dicendi tanquam coquinariam, & rhetoras ineptiores agitat, atque labefactare conatur. ad quod alludit Cicero. Fatetur autem artium magnarum cognitionem à philosophia petendam, quia omnis vbertas, quæ varia est rerum cognitio & sylua, ὕλη & materia, ab ea ducta sit, nec satis tamen instructa & parata ad caussas forenses, quę pugnant acrius, magisq; populariter. Quieta & secura philosophorum disputatio. Aliud est in ocio via quadam ac ratione disserere, aliud in pugna forensi mille modis aut aduersarium petere, aut adoriri iudices, aut euitare plagas. hoc tamen studium philosophi contempserunt. Itaq; quum peterent ocium & quietem literarum, & rudiores illi quæstum sitirent, eloquentia forensis spreta à philosophis, & agrestioribus Musis, hoc est rudioribus & impolitioribus relicta, multis adiumentis magnisq; caruit, vt altiore disciplina, & notionibus artium magnarum. Sed tamen ornata verbis, & elocutione vestita, collectis etiam popularibus sententijs, & in communi sensu positis, iactationẽ habuit in populo, id est apud imperitorum multitudinem extulit se insolentius: aut sic agitata est in populo, vt nauis in fluctu. Nec paucorũ, vt optimorum philosophorum, iudicium reprehẽsionemq; timuit, quòd à populo frequentiore coleretur. Ita & doctis, hoc est philosophis, eloquentia popularis, qua Rempub. administrarent, animósque populi regerent, & disertis oratoribus elegans doctrina & philosophiæ cognitio defuit. Disertos accipit eos qui satis acutè atque dilucidè possunt apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione dicere.

Positum sit igitur in primis, quod pòst magis intel-

ligetur, ſine philoſophia non poſſe effici quem quærimus eloquenté. Non vt in ea tamen omnia ſint,ſed vt ſic adiuuet,vt palæſtra hiſtrionem. parua enim magnis ſæpe rectiſſimè conferũtur. nam nec latius, nec copioſius de magnis variíſque rebus ſine philoſophia poteſt quiſquam dicere.Siquidem etiam in Phædro Platonis hoc Periclem præſtitiſſe cæteris dicit oratoribus Socrates, quòd is Anaxagoræ Phyſici fuerit auditor, à quo cenſet eum, cum alia præclara quædam & magnifica didiciſſet, vberem & fœcũdum fuiſſe,gnarumq; (quod eſt eloquentiæ maximũ) quibus orationis modis quæque animorum partes pellerentur. quod idem de Demoſthene exiſtimari poteſt, cuius ex epiſtolis intelligi licet,quàm frequens fuerit Platonis auditor. Nec verò ſine Philoſophorum diſciplina genus & ſpeciem cuiuſque rei cernere, neq; eam definiendo explicare, nec tribuere in partes poſſumus,nec iudicare quæ vera,quæ falſa ſint,neque cernere conſequentia, repugnantia videre, ambigua diſtinguere. Quid dicam de natura rerum,cuius cognitio magnam orationis ſuppeditat copiam, de vita, de officiis, de virtute, de moribus, ſine multa earum ipſarum rerum diſciplina aut dici aut intelligi poſſe? Ad has tot, tantáſque res adhibenda ſunt ornamenta innumerabilia, quæ ſola tum quidem tradebantur ab iis qui dicendi numerabantur magiſtri. Quo fit, vt veram illam & abſolutam eloquẽtiam nemo conſequatur, quòd alia intelligendi, alia dicendi diſciplina eſt, & ab aliis rerum, ab aliis verborum doctrina quæritur. Itaque M. Antonius, cui vel primas

eloquentiæ,

eloquentiæ patrum noſtrorũ tribuebat ætas, vir natura peracutus, & prudẽs, in eo libro quem vnum reliquit, diſertos ait ſe vidiſſe multos, eloquentem omnino neminem. Inſidebat videlicet in eius mente ſpecies eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipſa non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (ſic enim fuit) multa & in ſe & in aliis deſiderãs, neminem planè qui rectè appellari eloquens poſſet, videbat. Quòd ſi ille nec ſe, nec L. Craſſum eloquentem putauit, habuit profectò comprehenſam animo quandam formam eloquentiæ: cui quoniam nihil deerat, eos quibus aliquid, aut plura deerant, in eam formam non poterat includere. Inueſtigemus hunc igitur Brute, ſi poſſumus, quem nunquam * vidit Antonius, aut qui omnino nullus vnquam fuit: quem ſi imitari atque exprimere non poſſumus, quod idem ille vix Deo cõceſſum eſſe dicebat: attamen qualis eſſe debeat, poterimus fortaſſe dicere.

QVONIAM profeſſus eſt ſe oratorem non ex Rhetorum officinis, ſed ex Academiæ ſpatijs extitiſſe, philoſophorúmque diſputationibus & exagitatum oratorem & adiutũ, progreditur longius, & philoſophiam oratori ſummo neceſſariam demonſtrat. Quæ res eſt velut appendix & pars loci ſuperioris. Proponit igitur ſine philoſophia non poſſe effici eloquentem. Argumenta ducit ab exemplis, à tribus philoſophiæ partibus, ab Antonij authoritate: vnde opportunè regreditur ad illud ſuum propoſitum, quodnam ſit eloquentiæ ſummum genus. Iam videamus quid palæſtra iuuet hiſtrionem. Hiſtriones ſunt actores fabularum, qui mitti ſolebant ad palæſtritas. & id Quintilianus fieri ſuadet, vt exercitatione palæſtræ membra decentius & corpus mouerent, aptiusq́ gestum cõponerent: cuius exactores ſeueros Athenienſes fuiſſe conſtat, atq́ Romanos, recepta celebritate & magnificentia ludorum ſcenicorum. Vt igitur in ſcena videntes hiſtrionem prudentiores, operámne palæſtræ dederit, intelligunt: ita qui dicentem audiunt oratorem, ſentiunt quantum diſciplina & eruditione profecerit: vtq́ plus habet hiſtrio quàm palæſtrita, ſic ſummus orator, quâm philoſophus ille cui popularis eloquentia deeſt. Hanc collationem, ne vilior eſſe videretur, oratione adornauit. De Pericle verba Platonis adſcripſimus, vt tanti viri

iudiciū cognoſceret diligēs interpres, κινδυνεύει ὦ ἄριστε εἰκότως ὁ περικλῆς πάντων τελεώτατος εἰς τὴν ῥητορικὴν γενέσθαι. προσπεσὼν γὰρ οἶμαι τοιούτῳ ὄντι Ἀναξαγόρᾳ μετεωρολογίας ἐμπλησθεὶς, καὶ ἐπὶ φύσιν νοῦ τε καὶ ἀνοίας ἀφικόμενος, ὧν δὴ πέρι, τὸν πολὺν λόγον ἐποιεῖτο Ἀναξαγόρας, ἐντεῦθεν εἵλκυσεν ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην τὸ πρόσφορον αὐτῇ. Hoc eſt, Pericles, ὀ vir optime, eò cōtendit, vt ſuo iure videretur omnium perfectiſſimus in arte dicendi. Nam cū forte nactus eſſet Anaxagorā magnis artibus inſtitutum, & cōtemplatione rerum ſublimiū captus eſſet, aſſecutus eſt mentis & dementiæ naturā, de quibus multa verba fecit Anaxagoras, & inde traduxit id quod arti dicēdi vtile videbatur. Quod Plato μετεωρολογίαν, Cicero præclara & magnifica dicit, ſicut νοῦν καὶ ἀνοίαν partes animi vertit. Narum, ſcium & peritum dicit. Hoc verbum ſine litera g ſcribendum hoc eodem libro Ciceronem ſentire putes. Noti erant, inquit, & Naui, & Nari, quibus quum, in, præponi oporteret, dulcius viſum eſt ignoti, ignaui, ignari dicere, quàm vt veritas poſtulabat. Cenſet n literā in g mutatam fuiſſe, ſicut in hoc verbo ignominia, ignobilis. Alij putant hāc literam poſitam κατὰ πρόθεσιν, alij deriuāt à verbo γνωρίζω. Ego quidem exiſtimo iſtud obrepſiſſe aut per abuſum, aut per ignorantiam, vt gnarus & gnotus ſcriberetur. Quæris deinde quæ ſint animi partes, quas ab Anaxagora phyſico Clazomenio Pericles didicit? Id oſtendit Cicero Tuſculana quarta. In perturbationibus explicandis veterem illam quidē Pythagorę primùm, deinde Platonis deſcriptionem ſequar, qui animum in duas partes diuidunt. Alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. In participe rationis ponunt tranquillitatem, id eſt, placidam quietamq́ꝫ conſtantiam: in illa altera motus turbidos, tum iræ, tum cupiditatis, cōtrarios inimicosq́ꝫ rationi. Pars ſublimior mens dicitur, inferior appetitus: cuius eſt iraſcendi vis in corde, cupiendi in iecore. Hęc poſterior mouetur ad quatuor genera perturbationum, ad lætitiam & ægritudinem, ad metum & cupiditatem. Superior habet voluntatem, cautionem & gaudium. Lege totum locū, ne quid te prætereat. Quòd ſi animi partes atq; facultates notiores habere vis, habes libros Ariſtotelis de Anima qui te doceant. Demoſthenē Platonis auditorem fuiſſe Gellius ſcribit. Hermippus, inquit, hoc ſcriptum reliquit, Demoſthenem admodum adoleſcentem ventitare in Academiam, Platonemq́ꝫ audire ſolitū. Hoc intelligitur ex eius epiſtola ad Heracleodorum: ὁρῶν ὅτι δόξης ἐπιτυγχάνων καὶ παιδείαν ἀντιδέχου, καὶ ταύτης τῆς ἀπὸ τοῦ πλάτωνος διατριβῆς, ἥπερ ἐστὶν ὡς ἀληθῶς τῶν μὲν πλεονεκτημάτων καὶ τῶν τοιούτων σοφισμάτων ἔξω, τὸ βέλτιστον δὲ καὶ τὸ δικαιότατον πάντ' ἕνεκα ἐξητασμένη: ἧς μὰ τοὺς θεοὺς τῷ μετασχόντι μὴ οὐχὶ ἀψευδεῖν, καὶ πρὸς ἅπαντας ἀγαθῷ εἶναι, οὐχ ὅσιον ἡγοῦμαι. Hoc eſt, De moribus tuis coniecturam feci, quum viderem te gloriā adeptum cepiſſe etiam doctrinam à ſchola Platonis, quæ haud dubiè procul eſt à cupiditatibus habendi, & eiuſmodi verſutijs, vtpote quę optimum & æquiſſimum omnibus in rebus inquirat, cuius participem virum non colere veritatem, neminemq́ꝫ non lędere, nefas eſſe duco. Poſt hæc philoſophiæ partes diſtribuit, vt intelligamus quantum philoſophia iuuet oratorem. Treis autem conſtituit in Academicis. Fuit, inquit, à Platone accepta philoſophandi ratio triplex, vna de vita & moribus, altera de natura & rebus occultis, tertia de

diſſerendo,

diſſerendo, & quid verum, & quid falſum, quid rectum in oratione prauúmve, quid conſentiens, quid repugnans, iudicando. Hic eandem diſtributionem partium facit. vnam dialecticen, alteram phyſicen, tertiam vocamus ethicen. Dialectice genus & ſpeciē cuiuſq; rei quærit, definiendo explicat, in partes diſtribuit, eaſq; definit. Iudicat quæ vera, quæ falſa ſint: quæ conſequentia, quæ repugnantia, videt: ambigua diſtinguit. Hęc intellige dicta de vera germanaq; dialectica, non de garrula captione, qua noſtrum hoc infelix ſeculum abutebatur. nec illa facere poteſt, qui cęteras philoſophiæ partes ignoret, vt in Partitiones oratorias oſtendimus, in quibus genera, ſpecies, partes, diſtribuit & definit Cicero: quæ cō ſentiunt, quęque diſſentiunt, oſtendit. Vſus enim dialecticæ pręſtantior eſt aut in conſtituendis libris, aut in perpetuitate diſſerendi, quàm in illa contentioſa vociferatione, quę raucim gutturi, confuſionē animo parit. Phyſice rerum cauſſas naturamq; ſpeculatur. cuius cognitio magnam orationi copiam ſuppeditat, quum dicit orator quid efficiat ira, quid auaritia, quid libido, quid metus, quid vulnus altum, quid venenum, quid exhortatio, quid educatio, quid anteacta vita, quid temperamentū, quæ cauſſæ ſint & effectus vnde coniectura capiatur, vnde probetur definitio, vnde laus ſit maior minórve, vnde conſilia dentur. Ethice præcepta continet de vita, de officijs, de virtute, de moribus: de quibus abundè Plato, & à Platone Cicero. Hanc vtilem eſſe oratori, ſicut & dialecticen, notius eſt quàm oratione debeat explicari. Ad has tot tantáſque res adhibenda ſunt ornamenta innumerabilia, quæ præceptis eloquendi tenentur, de amplificatione, de ſententijs, de proprietate verborum, de tropis, de ſchematis vtriſq;, de numeris, & omni ratione cōponendi vnde ſumitur ornatus. Hęc ornamēta modò qui ſciunt, ſcientiam dicendi habere dicuntur: qui philoſophiam tenent, diſciplinam intelligendi. Neutra ſine altera diſciplina perfecta eſt. Quæramus poſtea an M. Antonius primas eloquentiæ ſuo tempore tenebat. Cicero libro de Claris oratoribus plura maioráque tribuit Craſſo quàm Antonio. hic igitur non ſuam, ſed aliorum refert ſententiam, quoniam vſurus authoritate viri, ſe loco accōmodat & orationi, vt ſi Craſſus & Antonius ſummi videbantur, in quibus tamen multa deſiderabat Antonius, argumentum ſit, inueſtigandam perfectæ eloquentiæ formam. Quid autem differat ab eloquēte diſertus, ex Cicerone ſcripſimus initio noſtræ huius interpretationis. Inueſtigo, interdum ſignificat quod inuenio. Cicero pro Ligario, Diligētia inimici inueſtigatum eſt quod latebat. Nonnunquam quod veſtigo, cuius intellectus præſens eſt teſtimonium.

Tria ſunt omnino genera dicendi, quibus in ſingulis quidam floruerunt, peræque autem, id quod volumus, perpauci in omnibus. Nam & grandiloqui, vt ita dicam, fuerunt cum ampla & ſententiarum grauitate, & maieſtate verborum, vehementes, varii, copioſi, graues, ad permouendos & cōuertendos animos inſtructi

& parati. quod ipſum alii aſpera, triſti, horrida oratione, neque perfecta, neque concluſa: alii leui, & inſtructa, & terminata.

IAM POSITA quæſtio eſt, & origo prima repetita, ſubiectaq; philoſophorum materia: deinde diſtinguēda ſunt genera dicendi, vt quod illorum ſit optimum, iudicetur. Id certè quidem quærit Brutus, quæ ſit optima figura dicendi, vt qui multa eſſe genera non ignoret. Conſtituit igitur omnino tria genera, vnum grande, alterum tenue, aliud intermedium: vt cum imperfectos oſtenderit oratores, tandem definiat eloquentem, qui & humilia ſubtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè poteſt dicere. Nam qui floruerunt in ſingulis, non in omnibus, in ſuo genere quidē laudandi, ſed eò tamē habentur imperfecti, quòd illis optima rerum varietas defuerit. Qui verò perçque, hoc eſt, eodē modo floruerunt in omnibus, ij tanquam perfecti quidē, ſed perpauci fuerunt. De ſingulis Gellius in ſeptimo· Et in carmine, & in ſoluta oratione genera dicendi probabilia tria, quæ Græci χαρακτῆρας vocant, nomináque eis fecerunt, ἁδρὸν, ἰσχνὸν, μέσον. Noſq; quem primum poſuimus, vberem vocamus: ſecundum, gracilem: tertium, mediocrem. Vberi dignitas atque amplitudo eſt, gracili venuſtas & ſubtilitas. Medius in confinio eſt, vtriuſque modi particeps. His ſingulis orationis virtutibus vitia agnata ſunt pari numero, quæ earum modum & habitum ſimulachris falſis ementiuntur. Sic plerunque ſufflati atq; tumidi fallunt pro vberibus, ſquallentes & ieiuni dicti pro gracilibus, inferti & ambigui pro mediocribus. Animaduerſa hæc tripertita varietas in tribus philoſophis, quos Athenienſes Romā ad S.P.Q.R. legauerant. violenta & rapida Carneades dicebat, ſcita & teretia Critolaus, modeſta Diogenes & ſobria. hæc præclarè Gellius. Grandiloqui, verbum duriuſculū eſt, ideoq; cum venia dictum. definiuntur ex rhetoricæ partibus ij qui vtuntur ampla & ſententiarum grauitate, & maieſtate verborum, vehementes, varij, copioſi, graues, ad permouendos & conuertendos animos inſtructi & parati. Etenim primum eſt inuenire atque collocare ſententias aptiores, & etiam ad mouendū ampliores, vt omnes quæ virum grauem decent cum authoritate & amplificatione verba facientem, quales à poëtis de rebus omnibus in heroica maieſtate ponūtur. Contrà omittere vilem rerum minutarum multitudinem, qualis eſt in comœdia & epigrammatis. Alterum eſt inuenta digeſtaq; proloqui ſeruata dignitate verborum, id eſt poſitis verbis grauitate delectis, plenis, ſonantibus, nitidis, figuris aptè modificatis, ne quid aut leue ſit, aut inane, aut exile, aut turpe, aut à rebus alienum. Quoniam autem non habetur orator is qui docet tantum, ponatur & tertium munus in augendis rebus, & in mouendis animis, grauitérque concitandis pro dignitate cauſſæ. Sic fuit Sulpitius grandis & tragicus orator. Sed ne fruſtra ab ijs quorum ſcripta perierūt, exempla petas, vtitur hoc genere dicendi Cic. in tota ferè oratione pro Rabirio Perduellionis reo. Ius, inquit, omne retinendæ maieſtatis, Rabirij cauſſa cōtinebatur: ergo in omni genere amplificationis exarſimus. Oratorū grauium duæ ſpecies.

Alij

Alij vtuntur aspera,tristi,horrida oratione,neque perfecta,neque conclusa.hoc est,eorum verba sæpe dura sunt,inelegantia,iniucunda,inæqualia: deinde asperi literarum concursus,iuncturæ hiantes atque disiunctæ.tum periodi neque numerum perficiunt, neque concludunt ad explendum aurium sensum apto quasi verborum modo.Contrarium est suaue genus,de quo pręcipit in Oratoria partitione. Sit hoc exemplum Catonis ex oratione pro Rhodijs· Scio solere plerisque hominibus,rebus secundis,atque prolixis, atque prosperis,animum excellentem,atque superbiam, atque ferociam, augescere atque crescere : quod nunc mihi magnæ curæ est,quod hæc res tam secundè processerit, ne quid in consulendo aduersi eueniat.Aduersę res se domant,& docent quid opus sit facto.Secundæ res lætitia transuorsum trudere solent à rectè consulendo atque intelligendo.Quo maiore opere dico suadeóque,vti hęc res aliquot dies proferatur, dum ex tanto gaudio in potestatem nostram redeamus. Sententiæ graues sunt & copiosæ,verba pondere & grauitate delecta,ratio dicendi plena maiestatis, cæterum inamœna cōpositio verborum,concursus asperi, iunctura insuauis,molesta quædam repetitio coniunctionum, numerus angustior, & nulla arte modulatus. Non deerunt alia exempla Senecam legenti. Alij grauitatem retinent in oratione lęui,æquata & cōplanata,quale iuuenile corpus est succulenta carne vestitū:in oratione instructa,verbisq; digesta, qualis est acies ordine collocata: in oratione terminata,& numeris absoluta, quæ pedibus excurrit, spatijsq; fertur ad aurium dimensionem . quod genus reperias apud hunc grauioribus locis,vt Catilinaria prima,vbi grauitate seruata studiosè componit orationem.Talis est hæc oratio Carbonis·O Marce Druse.Patrem appello.Tu dicere solebas sacram esse Rempublicam. quicunque eam violauissent,ab omnibus esse ei pœnas persolutas. Patris dictum sapiens, temeritas filij comprobauit.

Et contrà tenues, acuti, omnia docentes, & dilucidiora,non ampliora facientes,subtili quadam & pressa oratione limati. In eodemq; genere alii callidi,sed impoliti,& consultò rudium similes,& imperitorum:alii in eadem ieiunitate concinniores , id est faceti, florentes etiam, & leuiter ornati.

ALTERVM dicendi genus tenue vocatur,superiori quodam modo contrarium. Illud autem,quemadmodum cætera omnia,positum est in rebus & verbis. Sententiæ erunt acutæ,subtiles,& minutæ, quibus paruæ res continentur,sed,vt par est, acutiores paulo quàm in sermone vulgari,& lingua cottidiana. Etenim orator ille tenuis assumit etiam minima,ac multa dicendo,nō amplificando,dilucidiora omnia non ampliora facit. Oratio & elocutio subtilis erit, pressa atq; limata:subtilis,verborum tenuitate,& gracili filo. Ea sunt verba quæ paucas habent syllabas,& exiguas literarum voces, & tritam significationē,qualia sunt in

hoc Terentij verſiculo, Si illum relinquo, eius vitæ timeo: Sin opitulor, huius minas. Et in hac oratione Ciceronis, An in coacta multitudine, in armis, in telis, in præſenti metu mortis, perſpicuo periculo cædis, dubiũ vobis fuit an eſſe vis aliqua videretur, néc ne? Quibus igitur in rebus vis intelligi poteſt, ſi in his non intelligitur? Subtilitas & in numero dicitur, cum minutis & conciſis numeris ſine grauitate mouetur oratio. Sunt enim ſpatia grauiora plenioráque, vt in dactylis, ſpondeis, pæanibus. Sunt leuiora atq; graciliora, vt in iambis, choreis, pyrrichijs, proceleuſmaticis. Ex his curtisque periodis efficitur illa tenuitas: ſæpius ex inciſis atque membris inexpletis. Preſſa dicitur oratio attenuata, non ampla: in qua ferè nihil extat, nihil excellit, nihil eminet ſublimius. Non incedit regio paſſu, non ambitioſè circumflectit articulos, non iactat brachia, non oſtentat ornamenta, neq; togam diſtendit, ſed quaſi puella honeſtior & verecundior, amictu ſimplici membriſq; decenter preſſis molitur iter ad propoſitum finem. Cicero de Claris oratoribus, Quoniam, inquit, oratorum bonorum (hos enim quærimus) duo genera ſunt, vnum attentè preſſeq;, alterum ſublatè ampleq; dicentium, etſi id melius eſt quod ſplendidius & magnificentius, tamen in bonis omnia quæ ſumma ſunt, iure laudãtur. Sed cauenda eſt preſſo illi oratori inopia & ieiunitas, amplo autem inflatum & corruptum orationis genus. Hic quidẽ preſſum genus opponit amplo. Quintilianus in duodecimo preſſum dicit quod neque tumidum eſt, neque inflatum, neq; redundans. Vnde Attici preſſi, Aſiani tumidi eſſe dicuntur. Ea quoq; de cauſſa limatum dicitur, cui deraſa eſt amplitudo & vbertas augendi, cuique extrita eſt illa grauis ſeueritas, æqualitate quadam tenui relicta. Nec ſi dicit omnia tenuis orator, idcirco amplior eſt. Amplitudo dignitatis eſt, nõ multitudinis: grauitas autem rerum magnarum & amplificationum eſt, nõ ſubtilium multorumq; ſermonum. Hoc genere dicendi floruit Lyſias apud Græcos, Cotta apud Latinos. Sed & illud Cicero paruis adhibuit reb⁹. Tota, inquit, mihi cauſſa pro Cecinna de verbis interdicti fuit. Res inuolutas definiẽdo explicauimus, ius ciuile laudauimus, verba ambigua diſtinximus. Significat partitiones, diuiſiones, diſtinctiones, ſubtiliter tractari ſolere. In hoc genere ſunt Comici, Bucolici, frequenter Epigrammatici, nonnunquam Lyrici, plerunq; ſcriptores epiſtolarũ. In eodẽ genere alij callidi, id eſt exercitati, acuti, in cõmuni hominum opinione verſati, atq; ſubtiliter prudentes. Nam quod ait tertio de natura deorum, callidi ſunt, quorum tanquam manus opere, ſic animus vſu concalluit. Vt autem callidi ſunt in rebus atque ſententijs, ita genere elocutionis impoliti & inornati, & conſultò rudium ſimiles & imperitorũ, qui quum elegantius ornare poſſint orationem tum verbis & figuris, tum ſuauiore numerorum tractu, malunt effundere incomptum, inornatum, rudeq; dicẽdi genus, aut quia dictionem accommodant imperitis vt Lyſias, aut quia contemnunt elegantiarum delicias, vt antiquorum ſimiliores eſſe videantur. Alij ſunt oratores in eadem ieiunitate, hoc eſt tenuitate & gracilitate, quæ nihil vehemẽter amplificat, concinniores. ij ſunt faceti, lepidi, iucundi, florentes, & leuiter ornati, quorum elocutio tenuis eſt quidem, ſed venuſta, grata, facilis, & ſuauitate condita veluti quædam Attica Venus: quo genere florent etiam Poetæ, vt Ariſtophanes & Terentius.

Eſt autem

Eſt autem quidam interiectus intermedius, & quaſi temperatus, nec acumine poſteriorum, nec fulmine vtens ſuperiorum, vicinus amborum, in neutro excellens, vtriuſque particeps, vel vtriuſque, ſi verum quærimus, potius expers. Isq; vno tenore, vt aiunt, in dicendo fluit, nihil adferens præter facultatem, & æqualitatem: aut addit aliquos vt in corona toros, omnémque orationem ornamentis modicis verborum ſententiarúmque diſtinguit.

TERTIVM dicendi genus eſt intermedium. illud eſt quaſi temperatum. Nec enim tam ſubtile eſt, tam minutum, tam acutum, quàm quod tenue vocatur: nec tam graue, tam vehemens, tam amplum, q̃ character ille grandiloquus atq; ſublimis. Nec fulminat amplificatione, nec ad minima rerũ momenta penetrat acumine, ſed vno tenore, hoc eſt æquabili continuatione in dicendo fluit, nihil afferens præter facultatem, id eſt, facilem quendam ductum & volubilitatem cum æqualitate pariquе ratione texendi. In neutro excellit: nec inſigniter apparet, nec vehementer auget, nec tenuiter infima rimatur. Vtriuſq; particeps eſt, vt videtur: ſed ſi verum quærimus, potius expers: quia neque hoc, neque illud habet, ſed interiectam moderationem retinet, atq; temperiem. Aequalitas in eo non eſt tam perpetua, támque directa, quin aliquando mollius aſſurgat, vbi quid amplius eſt efferendum. Addit aliquos vt in corona toros. Volubile quidem genus & rotundum vt corona, ſuſcipit ad ornamentum partes eminentiores, quaſi toros, ne tanquam politum marmor, iucunditate varietatis exuatur. Huc alij κορύνην, id eſt clauam reſtituunt: quibus ideo non aſſentior, quòd & græca vitat Cicero, & in claua nodi torique notabiliter excellunt, non item in aurea corona, vnde ſimilitudo & imago ducitur. Iam ſi quæris exemplum, cape tibi orationem pro lege Manilia. *Sic enim teſtatur*· Fuit ornandus in Manilia lege Pompeius temperata oratione, ornandi copiam perſecuti ſumus. Huc pertinent & poëmata, vt Georgica Virgilij, Faſti Ouidij, inſigniores odæ Horatij, & id genus multa, in quibus eſt dignitas inferior ampliſſimo genere, ſuperior infima tenuitate.

Horum ſingulorum generum quicunq; vim ſingulis conſecuti ſunt, magnum in oratoribus nomen habuerũt. Sed quærendum eſt, ſatisne id quod volumus, effecerint. Videmus enim fuiſſe quoſdam, qui iidem ornatè ac grauiter, iidem verſutè & ſubtiliter dicerent.

Atq; vtinam in Latinis talis oratoris ſimulachrum reperire poſſemus: eſſet egregium, non quærere externa, domeſticis eſſe contentos. Sed ego idem, qui in illo ſermone noſtro, qui eſt expoſitus in Bruto, multum tribuerim Latinis, vel vt hortarer alios, vel quòd amarem meos, recordor longè omnibus vnum anteferre Demoſthenem, qui vim accommodarit ad eam quam ſentiam eloquentiã, non ad eam quam in aliquo ipſe cognouerim. Hoc nec grauior extitit quiſquam, nec callidior, nec temperatior. Itaque nobis monendi ſunt ii quorum ſermo imperitus increbuit, qui aut dici ſe deſiderant Atticos, aut ipſi Atticè volunt dicere, vt mirentur hunc maxime, quo ne Athenas quidem ipſas magis credo fuiſſe Atticas. quid enim ſit Atticum, diſcant, eloquentiámque ipſius viribus, non imbecillitate ſua metiantur. Nunc enim tantum quiſque laudat, quantun ſe poſſe ſperat imitari. Sed tamen eos ſtudio optimo, iudicio minus firmo præditos, docere quæ ſit propria laus Atticorum, non alienum puto.

NON HABENDI ſunt oratores abſoluti, qui in ſingulis generibus, nõ in vniuerſis floruerunt, vt in graui Sulpitius, in tenui Cotta, in temperato medioq; Hortenſius, quanquam hi, & eorum ſimiles magnum in oratoribus nomen habuerunt: quia magnum eſt vel vnum tractare genus. Sed ante Ciceronem nemo Latinorum quod hic quæritur effecit, vt idem ornatè & grauiter, ſi eſſet vtendũ genere ſublimi: idem temperatè, ſi medio: idem verſutè, callidè, ſubtiliter, acutè, ſi tenui, diceret. Quidam vt Craſſus & Antonius præclarè fuerunt initiati, & vt vulgus exiſtimabat, ſummi atque perfecti, quos in Bruto, hoc eſt dialogo de Claris oratoribus, vehementer ornat, non quòd fuerint abſoluti, ſed quòd Romanus Romanos amet, & extollere conetur, atque ita comparare Græcis, qui nomini Romano nihil attribuebant artium ſecretiorum. Quoniam autem domeſticos, id eſt, Latinos excellentes tribus illis dicendi generibus vniuerſis, verè nominare non poſſit, etſi putat egregiũ præclarumq; vti ſuis, non quærere externa & aliena, cogitur tamen Latinis anteferre Græcos, maxime Demoſthenẽ, non abſolutũ

illum

illum quidem, sed qui vim facultatemq; dicendi accommodarit ad eloquentiam perfectam, quoniã varijs in rebus alio & alio vsus sit genere dicẽdi. Demosthenes igitur cæteris absolutior: & si fortè malumus hominẽ quàm Platonis ideam intueri, ad imitationem videtur esse proponendus. Quamobrem castigat eos qui principe eloquẽtiæ relicto, inferiores quosq; pro libidine imitantur: quúmque sit aliquid quod in Demosthene vel Aeschines desideret, ad ideam tãdem reducit imitatorem. Sit igitur hæc ratio disputandi, tria esse genera dicendi oratori summo necessaria, quæ non assequetur κακόζηλος & prauus imitator. Hic locus est comparatus in Oratores quosdam rudiores, qui fuere tempore Ciceronis. ij solùm dicebant Atticos eos, qui horridè & asperè funderent orationem, si modò rebus studerent: Ciceronem tanquam Asianum & redundantem contempserant: de quibus hic alibi, Quoniam, inquit, nonnullorũ sermo iam increbuit, partim seipsos atticè dicere, partim neminem nostrum dicere: alteros negligamus: satis enim his res ipsa respondet, quum aut non adhibeantur ad caussas, aut adhibiti derideantur. Nam si arrideantur, esset idipsum Atticorum. Ergo mónendi sunt isti, quorum sermo imperitus, simplex, & experiẽtiæ vacuus increbuit, ac diuulgatus est ipsos atticè dicere, monendi, inquam, vt Demosthenem admirentur, quo ne Athenas quidem ipsas, id est genuinam Atheniensium facundiam lepidásque venustates magis credo fuisse atticas, hoc est facundas, elegantes, ac suaues. Quid enim sit Atticum, discant, nempe syncerum, incorruptum, & elegãs: eloquentiámque metiantur Demosthenis viribus, non imbecillitate sua, qui nec ingenio, nec doctrina valent. Non enim laudant quod optimum est, sed aut quod habent, aut quod imitari posse se credunt. Qui si studio sunt optimo, quia sectantur Atticam eloquentiam, tamen iudicio sunt infirmo, quia iudicare non possunt quæ sit propria laus Atticorum. Hos esse derisos memoriæ mandat Tusculana secunda. Reperiebantur, inquit, nonnulli qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent, quiq; sperandi sibi eundem & bene dicendi finem proponerent: & quum obruerentur copia sententiarum atque verborum, ieiunitatem & famem se malle quàm vbertatem & copiam dicerent. vnde erat exortum genus Atticorum, ijs ipsis qui id sequi se profitebantur, ignotum, qui iam conticuere, penè ab ipso foro irrisi. Sunt autem Græcorum quinque διάλεκτοι, hoc est linguæ proprietates, Attica, Dorica, Aeolica, Ionica, Communis. In illis Attica princeps est & dignitate verborũ, & liberali sono, hoc à cæteris distans, quod sermo rusticus ab vrbano. Cicero paulò post· Atheniensium semper fuit prudens syncerúmque iudicium, nihil vt possent nisi incorruptum audire & elegans. Idem ibidem· Ad Atticorum igitur aures teretes & religiosas qui se accommodant, ij sunt existimandi atticè dicere.

Sempèr oratorum eloquẽtiæ moderatrix fuit auditorum prudentia. Omnes enim qui probari volunt, voluntatem eorum qui audiunt, intuentur, ad eámque, & ad eorum arbitrium & nutum totos se fingunt & ac-

commodant. Itaque Caria,& Phrygia,& Myſia,quòd minime politæ, miniméque elegãtes ſunt, adſciuerunt aptum ſuis auribus opimum quoddam & tanquā adipale dictionis genus,quod eorū vicini,non ita lato interiecto mari, Rhodii nunquam probauerunt, Græci autem multo minus, Athenienſes verò funditus repudiauerunt:quorum ſemper fuit prudens ſyncerúmque iudicium, nihil vt poſſent niſi incorruptum audire, & elegans. Eorum religioni cum ſeruiret orator,nullum verbū inſolens,nullum odioſum ponere audebat.Itaq; hic, quem præſtitiſſe diximus cæteris, in illa pro Cteſiphōte oratione longe optima, ſummiſſius à primo,deinde dum de legibus diſputat, preſſius:pòſt ſenſim incedens, iudices vt vidit ardentes, in reliquis exultauit audacius: ac tamen in hoc ipſo diligenter examinante verborū omnium pondera,reprehēdit Aeſchines quædam,& exagitat,illudénſque,dura,odioſa,intolerabilia eſſe dicit. quinetiam quærit ab ipſo,cum quidem eum beluam appellet, vtrum illa verba,an portenta ſint: vt Aeſchini ne Demoſthenes quidē videatur Atticè dicere. Facile eſt enim verbum aliquod ardens (vt ita dicā) notare,idq; reſtinctis iam animorum incendiis,irridere. Itaq; ſe purgans iocatur Demoſthenes:negat in eo poſitas eſſe fortunas Græciæ,hoc an illud verbum dixerit, huc an illuc manum porrexerit. Quonam igitur modo audiretur Myſius aut Phryx Athenis, cum etiam Demoſthenes exagitetur vt putidus? Cum vero inclinata vlulantiq; voce more Aſiatico canere cœpiſſet,quis eū ferret?aut quis potius non iuberet auferri? Ad Atticorum igitur

rum igitur aures teretes & religiosas qui se accommodant, ii sunt existimandi Atticè dicere.

PAVCIS antè verbis aggressus est Atticos istos falsò nominatos. Iam pluribus ostendit quid sit Atticè dicere: definit à contrarijs Atticum dicendi genus neque esse impolitum, neque inelegans, neque opimum & adipale, neque inuerecundum, neque durum & odiosum, neq; auditu triste, neque vlulanti voce declamandum, sed syncerum, incorruptum, & elegans: quæ declaratio facilè à dictis eius colligitur. Ea melior est ac venustior positis exemplis, & inter se comparatis. Hunc totum locum Quintilianus occupauit libro duodecimo capite decimo, de genere dicendi. Tu si voles iure repetes, & lege vindicabis. Plurimum conferet ad intelligendum verum illud dicendi genus. Auditorum prudentia est intelligendi iudicandíque ratio & facultas in singulis: quæ si parua est, parua desiderat: si mediocris, mediocria: si magna, res magnas. Hanc spectat orator: quoniam si probari velit, voluntatem eorum qui audiunt, intueatur necesse est, vt ad eorum arbitrium, hoc est liberum iudicium, & nutum, id est signis expressam voluntatem, se fingat, componat, accommodet. In primis enim habenda ratio personarum, videndúmque qua quisque ratione trahi vincíque possit. Id confirmat exemplo Asianorum, in quibus Phryges, Cares, Mysij, populi in Asia minore maritimi, fuerunt minimè politi, miniméque elegantes, sed in loquendo rudes, asperi, incompositi, inflati, redundantes. Quamobrem adsciuerũt sensímq; induxerunt aptum suis auribus vastis & agrestibus opimum & crassum quoddam & tanquam adipale & pingue dicendi genus. Quod eorum vicini non ita lato interiecto mari Lycio, Rhodij nunquam probauerunt, apud quos fuisse magnos oratores historiæ testantur. Hoc pingue si quæras vbi sit, insitum est verbis odiosis, sonóque vocis illiberali & iniucundo. Quintil. octauo, Neq; enim Asiani, aut quocunque alio genere corrupti, res non viderunt, aut eas non collocauerunt, sed illis in eloquendo vires defuerunt. Nonius Marcellus non adipale, sed adipatæ legit. Adipatum, inquit, veteres honestè pro pingui & succulento & opimo posuerunt. & hac vtitur Ciceronis authoritate. Nec desunt qui adipale verbum barbarum putent. Arbitror adipale non adipatæ scripsisse Ciceronem, quia quum posuisset hoc epitheton, opimum, recta loquendi ratio poscebat adipale coniungi, non orationis filum in casum patrium malè detorqueri. Sic enim rectum fuerat, Adsciuerunt aptum suis auribus opimæ quoddam & tanquam adipatæ dictionis genus. Cur autem ab adipe non dicamus adipale, vt à lege legale, à ceruice ceruicale, à trabe trabale, à dape dapale? Nam claui-trabales, & cœna dapalis est dicta. Quæ porro ista est religio? quæ vana potius superstitio? Nesciunt hoc præcepisse Ciceronem, vt ex inflexione verba noua faciamus? Redeamus in viam. Quemadmodum Phryges oratione impoliti fuerunt & incompositi, sic & Athenienses incorrupti & elegantes, & in dicendo religiosi: quorum religioni, hoc est obseruantissimæ curæ audiendi & loquendi, quum seruiret orator, nullum verbum insolens, inauditum, inusitatum, ab Attico lepore alienum, nullũ odiosum & auditu molestum pone-

re audebat. Itaque Demosthenes in illa celeberrima pro Ctesiphonte oratione, quem accusabat Aeschines quod contra leges in publico Demosthenem coronasset, summissius à primo, hoc est à principio dixit, vt insolentiam vitaret & audaciam, vt illum honestum pudorem gratámque verecundiam præ se ferret: deinde pressius, id est subtilius & acutius, dum de legibus disputat, quæ vetabant ipsum coronari in theatro populo conuocato, qui locus non est legitimæ concionis, quum etiam nihil de Repub. bene meritum ciuem, qui rationes suæ curationis non retulisset, coronari non liceret. Hęc disputatio subtile dicendi genus, & pressum, vocem & actionem docentis plenam & securam petit. post sensim incedens per ea quæ administrauit in Repub. iudices vt vidit ardentes orationis & affectuum flamma, in reliquis in aduersarium dictis exultauit audacius, vt si quis imperator aditu facto, spe victoriæ fretus petulantius exultet. Aeschines autem, etsi Demosthenes examinat & quasi trutinatur pondera verborũ, exagitat & reprehendit quædam, quæ odiosa, dira, μιαρὰ, quæ intolerabilia, ἀπίθανα esse dicit, Demosthenem beluam appellat κίναδον. ab eo quęrit vtrum illa verba ῥήματα, an portenta θαύματα sint. Aeschinis verba subscripsimus ad hunc illustrandum locum, οὐ μέμνησθε αὐτοῦ τὰ μιαρὰ καὶ ἀπίθανα ῥήματα, ἃ πῶς ποθ' ὑμεῖς ὦ σιδήρεοι ἐκαρτερεῖτε ἀκροώμενοι; ὅτ' ἔφη παρελθὼν, ἀμπελουργοῦσί τινες τὴν πόλιν, ἀνατετμήκασί τινες τὰ κλήματα τοῦ δήμου, ὑποτέτμηται τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων, φορμορραφούμεθα ἐπὶ τὰ στενά, τινες ὥσπερ τὰς βελόνας διείρουσι ταῦτα δὲ τί ἐστιν ὦ κίναδος ῥήματα, ἢ θαύματα: Non meministis eius odiosa & intoleranda verba? quæ qua patientia audire potuistis, homines ferrei? quum prætercurrens inquit, Sunt qui tanquam vites amputant ciuitatem, Sunt qui exciderunt quasi palmites populi, ab eis succisi sunt Reipub. nerui. Cogimur in angustias, quasi in tegetem insuti. Sunt qui nos tanquam acus traijciunt. Hæc, ô belua, sunt verba, an portenta potius? Sic verba Demosthenis aliqua in concione concitati reprehẽdit Aeschines: aduersus quem Cicero purgat Demosthenem, qui vbi iam incaluisset oratio, posuerit verba ardentia, quæ restinctis iam animorum incendijs, & affectu remisso, frigidiora videbantur. Et se ipse purgat tueturq; Demosthenes. negat in eo positas esse fortunas & res Græciæ, τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα, hoc an illud verbum dixerit in elocutione, huc an illuc manum porrexerit in gestu. verba Demosthenis sunt πάνυ γὰρ παρὰ τοῦτο οὐχ ὁρᾷς γίγνεται τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα, εἰ τουτὶ τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ μὴ τουτὶ διελέχθην ἐγώ. ἢ δευρὶ τὴν χεῖρα, ἀλλὰ μὴ δευρὶ παρήνεγκα. Præclarè sanè se habeant fortunæ Græcorum, vti videre potes, hoc si verbum, non illud locutus sim: aut si manum huc non illuc protulerim. Ex his facile est intelligere locũ Ciceronis esse corruptum, & hoc modo legendum. Negat in eo positas esse fortunas Græciæ, hoc an illud dixerit verbum, huc an illuc manũ porrexerit. Si Demosthenes exagitatur & vellicatur ab Aeschine tanquã putidus, id est rancidus, auditu tristis & insuauis, quonam modo audiretur Mysius aut Phryx Athenis? Omisit Cares illos barbaros in primis, quia noluit Car nominatiuum singularẽ inuenustum ponere, quem vsurpant nõnunquam historici. Nec in verbis putidis solum est opimum genus, sed etiam ponitur in voce inclinata, id est neque stante, neque erecta, sed deflexa ad nimiam

quandam

quãdam seueritatem. Cicero infra, Volet orator inclinata voce videri grauis. Idẽ 2. de Oratore, Oratio potest inclinantem erigere, aut stantem inclinare. Est etiã vox Asianorum in epilogis siue perorationibus quæ luporũ more vlulat, & triste quoddam canticum personat, quod in agendo fœdissimum est. Non enim canendum, sed voce molliter ac decenter flexa pronunciandum quum mouemus affectus in peroratione. Dixit hic Cicero teretes aures sicut Horatius os rotundum, Graijs dedit ore rotundo Musa loqui. Acron interpretatur os perfectum. Aures ergo teretes perfectę, perpolitę, delicatæ, quæque sonis asperioribus facillimè læduntur. Religiosę verò, quæ nihil corruptum, nihil fœdum, nihil putidum admittunt, contrà legunt pura omnia, sancta & incorrupta, vt fieri solet in obseruatione cæremoniarum.

Quorum genera plura sunt: hi vnum modò quale sit, suspicantur. Putant enim, qui horridè incultéque dicat, modò id eleganter, enucleateq; faciat, eum solum Atticè dicere. Errant, quòd solum: quòd Atticè, non falluntur. Istorum enim iudicio, si solum illud est Atticum, ne Pericles quidem dixit Atticè, cui primæ sine controuersia deferebantur. Qui si tenui genere vteretur, nunquam ab Aristophane poeta fulgurare, tonare, permiscere Græciã dictus esset. Dicat igitur Atticè venustissimus ille scriptor ac politissimus Lysias, (quis enim id possit negare?) dum intelligamus hoc esse Atticum in Lysia, non quòd tenuis sit atque inornatus, sed quòd nihil habeat insolens, aut ineptum. Ornatè verò & grauiter & copiosè dicere, aut Atticorum sit, aút ne sit Aeschines néve Demosthenes Atticus. Ecce autem aliqui se Thucydidios esse profitentur, nouum quoddam imperitorum & inauditum genus. Nam qui Lysiam sequuntur, causidicum quendam sequuntur, non quidem amplum atque grandem, subtilem & elegantẽ tamen, & qui in forensibus caussis possit præclarè consistere. Thucydides autem res gestas & bella narrat, &

prælia,grauiter ſanè,& probè, ſed nihil ab eo transferri poteſt ad forenſem vſum, & publicum. Ipſæ illæ conciones ita multas habent obſcuras abditasq; ſententias, vix vt intelligantur: quod eſt in oratione ciuili vitium vel maximum. Quæ eſt autem in hominibus tāta peruerſitas, vt inuentis frugibus, glande veſcantur? An victus,hominum Athenienſium beneficio excoli potuit, oratio non potuit? Quis porro vnquam Græcorū rhetorum à Thucydide quicquam duxit? At laudatus eſt ab omnibus:fateor, ſed ita,vt rerū explicator prudens, ſeuerus,grauis,non vt in iudiciis verſaret cauſſas,ſed vt in hiſtoriis bella narraret. Itaq; nūquam eſt numeratus orator. Nec verò ſi hiſtoriā non ſcripſiſſet, nomen eius extaret,cū præſertim fuiſſet honoratus,& nobilis. Huius tamen nemo neque verborum neque ſentētiarum grauitatem imitatur:ſed cum mutila quædam & hiantia locuti ſunt, quæ vel ſine magiſtro facere potuerūt, germanos ſe putant eſſe Thucydidis. Nactus ſum etiā qui Xenophontis ſimilem eſſe ſe cuperet, cuius ſermo eſt ille quidem melle dulcior, ſed à forenſi ſtrepitu remotiſſimus. Referamus nos igitur ad eum quem volumus,inchoandum, & eadem eloquentia informādum, quam in nullo cognouit Antonius.

TRIA genera facit eorum qui falsò exiſtimāt ſe Atticè dicere. A[illegible]btiliter, ſed horridè inculteq; dicendū putant, Lyſiæ more:alij ſe Thucydidios eſſe profitentur,alij Xenophontis imitatores videri cupiunt. Iſtorum omnium praua iudicia caſtigat. Primi ſectantur illud tenue dicendi genus, quod eſt elegāns, id eſt,bonis ſententijs & verbis informatum:quod eſt enucleatum, hoc eſt dilucidum,tum expoſitione rerum, tum verbis proprijs,vſitatis,compoſitis, horridum tamen aſperum & incultum figuris & ornamentis minimè pulchris, hiante iunctura verborum,numero neq; perfecto,neq; concluſo: quo charactere philoſophorum

phorum plerique sunt vsi. Id genus tenue & callidum, sed impolitum, & consulto rude, Cicero Atticum fatetur, quia Lysias Atticus in eo præclarè cōstiterit, sed id Atticum solum negat, quoniam graue mediumq́ duo reliqua dicendi genera suscipiunt Attici. Nam quum Pericles ciuis Atheniensis vteretur oratione graui, primæ partes illi omnium consensu deferebantur: id quod affirmat Socrates in Phædro Platonis, vt paulò antè dictū est. Quod ostendit Aristophanes poeta comicus, qui de Pericle scribit, ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὰ πάντα, Fulgurabat, tonabat, permiscebat omnia. De Pericle Cicero in Bruto, Ante Periclem, cuius quædam feruntur, & Thucydidem, qui non nascentibus Athenis, sed iam adultis fuerunt, litera nulla est, quæ quidem ornatum aliquem habeat, & oratoris esse videatur. Itaque potuit à scriptis coniecturam capere, sed alterius cuiusdā esse creduntur. Sit igitur argumentum à repugnantibus· Si tenuis orator solus est Atticus, Pericles ille grauis orator non Atticus fuit. Fuit autem Pericles in primis Atticus, Ergo nō tenuis orator solus est Atticus. Quia verò dicūt imitari se Lysiam, qui sit tenuis & inornatus, probat eos existimare falsum, si putant illud esse Atticum. Etenim Demosthenes non tenuis est, sed copiosus: non inornatus, sed ornatus, & tamen in primis Atticus. Hoc est igitur Atticum in Lysia, non quòd tenuis sit & inornatus, sed quòd nihil habeat insolens, alienum, peregrinum, absurdum, ineptum, vitiosum, ingratum, ridiculum. Hic quærendum videtur, cur Lysiam scriptorem vocet, deinde quo pacto possit idē esse venustissimus ac politissimus, idem in eodem tenuis & inornatus? Caussam prioris sic ostendit in Bruto· Tum fuit Lysias, ipse quidem in caussis forensibus non versatus, sed egregiè subtilis scriptor, atq; elegans, quem iam propè audeas oratorem perfectū dicere. Ex quibus intelliges horum sententiam verborū, qui Lysiam sequuntur, caussidicum quendam sequuntur, non illum quidem amplum, atque grandem, subtilem & elegantem tamen, & qui in forensibus caussis possit præclarè consistere. Is quum lex Athenis esset, ne quis vteretur oratore, sed suam ipse caussam diceret, cuius negocium & lis esset: scribebat imperitis orationes, quibus ad iudices vterentur. Aliquot extant adhuc dilucidæ, tenues, sermonis illius cottidiani consimiles, vnde proposuissemus exempla si opus fuisset. sed qui Græca norunt, ab ipso fonte credo haurire malunt. Orationes illæ subtiles & inornatæ videntur, quia non ita multum recedūt à sermone vulgari. Nihilominus venustissimæ, hoc est decentissimæ sunt, vtpote quæ mirum in modum placeant. Sunt & politissimæ, quæ nihil omnino redundent. Hæc in oratione non magis repugnant, quàm eundem virum esse gracilibus membris, vulgariter indutis, vt Iulium Cæsarem, eundem decere tamē, & χάριτας habere. Alterum genus cacozelorū proponit sibi Thucydidem imitādum: quorū iudicium Cicero sic eleuat, Nouum quoddā imperitorum & inauditum genus. Deinde ratione refutat, hoc modo, nihil ab eo transferri potest ad forēsem vsum & publicū: quia id maximè liceret è concionibus, in quibus historicus agit oratorē. At verò illę conciones in quibus frequens est Thucydides, ita multas habent obscuras abditásque sententias, tum ex historijs congestis, tum ex quadam antiqua affectatione grauitatis, vix vt intelligātur: quod est in oratione ciuili & oratoria vitium vel maximū.

Postea rhetores Græcos obijcit, quos à Thucydide nihil vnq̃ duxisse cõtendit. Tentat & maius, istos nec imitari debere Thucydidem, nec posse, qui nesciant virtutes eius, tantum viderint horridum & incultum genus orationis. Demosthenem tamen ferunt Thucydidis orationem adeò probasse, vt eam non modo legerit, sed etiam edidicerit. Quod si est, qui constare possunt dicta Ciceronis? De scriptoribus magnæ sunt controuersiæ in præsentia omittendæ: hoc ponendum fortè, voluisse Ciceronem accommodare se caussæ, & Thucydidem non ita improbasse, quin aliquid eloquẽtiæ conferre posse arbitraretur, sed meliores semper fuisse duces eloquentiæ. de Thucydide paulò aliter Alicarnasseus, ὡς δὲ τ' ἀληθὲς ἔχει, ὁ καὶ παλαιότερον, ἀεὶ θαυμαζόμενος Θουκυδίδης τ' ὄνομα, δαιμονιώτατος τῶν συγγραφέων. Sic veritas habet antiquior. Sẽper est admirando nomine Thucydides, vt omnium scriptorum fœlicissimus. Hanc sentẽtiam Quintilianus Alicarnassei Dionysii amator probat, nec ĩprobat omnino Cicero, qui fateatur esse rerum explicatorem prudentem, seuerum, grauẽ, qui præclarè narret res gestas in administratione ciuili, bella in expeditionibus, prælia in conflictibus. Et 2. de Oratore dicit, Thucydides omneis dicendi artificio mea sententia facilè vicit. & in hoc opere. In Thucydide orbẽ modò orationis desidero, cætera cõparent. Quia liber Thucydidis habetur in manibus, legat qui volet, & in re præsenti iudicium ferat. Semper tamen erit quædam peruersitas, & praua sentiendi ratio & agendi, Thucydidem imitari te malle quàm Demosthenẽ, quum Thucydides & antiquior sit, & aliud genus ipse tractet. Scitè cõparat eiusmodi homines ijs qui frugibus inuentis glande vescebantur, propterea quòd quæ posteriores Græci, vt Demosthenes, ad eloquentiam inuenerunt, tanto præstantiora fuerunt illa Thucydidis antiquitate, quanto glandibus antiquorũ meliores sunt inuentæ à Cerere fruges. Nam quemadmodum doctore Triptolemo, victus hominum, beneficio Atheniensium excoli potuit, sic & oratio potuit. Fabulam de Cerere & Triptolemo scribit Ouidius quarto Fastorum:

Iste quidem mortalis erit, sed primus arabit,
 Et seret, & multa præmia tollet humo.

Græcos Rhetores accipit etiam Oratores. sic enim ῥήτορας Grȩci vocant, quos hic imitatus est Cicero. Latini appellant eos rhetores, qui præcepta eloquentiæ tradunt. De nobilitate Thucydidis notemus hæc pauca. Thucydides Olori & Aegesipyles filius, genus ad Aeacum Iouis filium referebat. Is opibus potens & honore clarus erat Athenis: sed non ita multò pòst quum venisset in suspicionẽ proditionis, actus est in exilium. Ita non eloquẽtia ciuili, & felicitate rerum gestarum, sed historiæ conscriptione nomen extendit, quæ quum clara sit fama, & antiquam redoleat phrasin, imitatores isti sibi proponunt. Mutila quædã loquuntur, neq; perfecta numeris, neque conclusa, neq; modulata ad explendum auriũ sensum: hiantia vastè pronunciant, & ea quæ sunt ex aspero vocalium cõcursu, literisq; rixantibus, tam malè coagmentata, vt ore hianti laborantiq; sint proferenda. Quòd autem Thucydides angustiores interim numeros, & asperas concursiones admittit, vt in eius concionibus etiam videmus, se putant esse germanos id est similes Thucydidis. Tertium genus imitatorum Xenophontem probat,

sentẽtiarũ

sententiarum pondere grauem, oratione prędulcem. Cicero tranquilliorē putat, quàm qui versari possit in strepitu forensi. De Xenophōte Diogenes Laertius, Ξενοφῶν γρύλλου μὲν ἦν ἀθηναῖος, τῶν δήμων ἀρχιεύς, αἰδήμων δὲ καὶ εὐειδέστατος εἰς ὑπερβολήν. ἀκροατὴς σωκράτους ἦν, καὶ ἱστορίαν φιλοσόφων πρῶτος ἔγραψε. συνέγραψε δὲ βιβλία πρὸς τὰ τετταράκοντα ἄλλων ἄλλως διαιρούντων. τήν τε ἀνάβασιν ἧς καθ' ἕκαστον βιβλίον μὲν ἐποίησε προοίμιον, ὅλης δ' οὔ, καὶ κύρου παιδείαν, καὶ ἑλληνικὰ ἀπομνημονεύματα, συμπόσιόν τε καὶ οἰκονομικόν, καὶ περὶ ἱππικῆς, καὶ κυνηγετικόν, καὶ ἱππαρχικόν, ἀπολογίαν τε σωκράτους, καὶ περὶ πόρων, καὶ ἱέρωνα ἢ τυραννικόν, ἀγησίλαόν τε καὶ ἀθηναίων καὶ λακεδαιμονίων πολιτείαν. Xenophon Grylli filius Atheniensis fuit, vico archieus, homo verecundus, & supra modum formosus. is auditor Socratis fuit, primusq; philosophorum scripsit historiam. Conscripsit autem libros ad quadraginta, aliis aliter partientibus. Ascensum Cyri, in quo singulorū librorum, nō autem totius operis procemiū fecit, Cyri Pædian, rerum Græcarum cōmentaria, conuiuium, œconomicum, de arte equorum, de venatione, hipparchicum, Socratis defensionē, de feminibus, Hieronem, vel Tyrānicum, Atheniensiū & Lacedæmoniorū Rempublicam. Ex operibus illius extant adhuc nonnulla præclara, in quibus stylus est tenuis quidem, sed venustus, ac redolens Atticismon, genus dicendi acutum, callidum, spatiosumq;. De Platonis & Xenophontis æmulatione Gellius multa capite.3.lib.14.

MAGNVM opus omnino & arduum Brute conamur: sed nihil difficile amanti puto. Amo autē, & semper amaui ingeniū, studia, mores tuos. Incendor porrò quotidie magis, non desiderio solum, quo quidē conficior, congressus nostros, cōsuetudinem victus, doctissimos sermones requirens tuos, sed etiam admirabili fama virtutū incredibilium, quæ specie dispares, prudentia cōiunguntur. Quid enim tam distans, quàm à seueritate comitas? Quis tamen vnquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quàm in plurimorum controuersiis diiudicandis ab omnibus diligi? consequeris tamen, vt eos ipsos quos contra statuas, æquos placatosq; dimittas. Itaque efficis, vt cum gratiæ caussa nihil facias, omnia tamē sint grata quæ facis. Ergo ex omnibus terris vna Gallia communi non ardet incendio, in qua frueris ipse te, cum in Italiæ luce co-

gnosceris, versarisque in optimorum ciuium vel flore, vel robore. Iam quantum illud est, quòd in maximis occupationibus nunquam intermittis studia doctrinæ? Semper aut ipse scribis aliquid, aut me vocas ad scribendum. Itaque hoc sum aggressus statim Catone absoluto, quem ipsum nunquam attigissem, tempora timens inimica virtuti, nisi tibi hortanti, & illius memoriam mihi charã excitanti, non parêre nefas esse duxissem. Sed testificor me à te rogatum & recusantem hæc scribere esse ausum. Volo enim mihi tecum commune esse crimen: vt si sustinere tantam quæstionem non potuero, iniusti oneris impositi tua culpa sit, mea recepti. In quo tamen iudicii nostri errorem, laus tibi dati muneris compensabit.

PLANVM fecit esse multa & varia genera dicendi, laudabilia quidem illa, sed tamen si summam eloquentiam requiras, imperfecta omnia. quamobrem se refert ad eum quem vult, inchoandum, eáque eloquentia informandum, quam in nullo cognouit Antonius. Quoniam autem difficillimum est in tanta varietate iudicare quæ sit optima forma dicendi, tanquam magnitudine rei perculsus egreditur, vt expositis Bruti virtutibus, eam caussam faciat cur onus impar susceperit, & in perferendo multum laborauerit. Alterum valet ad veniam promerendam, alterum ad operis huius & Bruti commendationem. Arduum, difficile est & molestum. Gellius. Arduum Sallustius nō pro difficili tantum, sed pro eo quoque ponit, quod Græci δυσχερὲς aut χαλεπὸν appellāt, quod est cum difficile, tum molestum quoque & incommodum & intractabile. Inter ingenium & studia discrimen est. ingenium naturæ est, studia operæ nostræ & diligentiæ. ex ingenio & studijs, mores. His ergo rebus ordine positis amabilem Brutū significat, cui sit ingenium bonum natum patriæ, magnisq́ rebus: cui studium virtutis, philosophiæ atque eloquentiæ: cui mores ex seueritate & lenitate compositi. Qualia sint hæc, Plutarchus in eius vita copiosé narrat. Animaduertendum quod Cicero dicit, incendor. Nam amori postponit aliquid maius, incendium, qui præcipui amoris est ardor. Duas eius incendij caussas ponit, absentis amici desyderium, famam virtutum incredibilium, à quibus amor ille antea magnus incendi potest. Brutus aberat quo tempore C. Cæsar in Africa bellum gerebat in Scipionem & Iubam, tumq́ prouinciam Galliam regebat. eodem tempore Cicero Pōpeianus accepta veniã, nūc Romæ, nunc in agro Tusculano scriptitabat libros, confectus,

fectus, vt ait, hoc eſt penè conſumptus & temporũ calamitate, & deſiderio ſuorum: quorum congreſſus, & conſuetudinem victus, & ſermones requirebat. quæ tria ſic habent, vt primum ſit congredi, conuenire ac ſalutare: ſecundum, verſari cum amico, & ſodalitate recreari: tertium, à conuiuio liberius confabulari. Nec prætereundum illud, laudes epithetis & adiunctis ad nomẽ, & rebus magnis & admirabilibus exornari. hinc iſtuc, Incendor admirabili fama virtutũ incredibilium, quæ ſpecie diſpares prudentia cõiunguntur. Scitè etiã virtutes non contrarias, ſed ſpecie diſpares cenſet. Nulla quippe virtus alteri virtuti contraria eſt, ſed ſpecie diſpar, vt ſeueritas, & comitas quæ dicitur nomine lenitatis, diſpares non contrariæ ſunt. ad ſeueritatem referes ſanctum, ad comitatem dulce, in hac oratione, Quis tamẽ vnquam te aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior? Nam ſanctitas eſt grauitas, & vitæ ſeueritas quæ nulla vi corrumpitur. Hoc autem dulce, lenitas eſt, & (vt ait in partitionibus) moderatio animaduertendi, quæ nonnihil de iure ſummo remittit. Vtraque virtus in iure dicundo maximè cernitur, vt in Bruto præſide Galliæ, qui cõtrouerſias eo temperamento iudicabat, vt non modo victores, ſed eoſipſos quos contra ſtatueret, ſententiámque pronunciaret, æquos id eſt æquo animo vinci ferentes, placatóſque dimitteret. Euitauit illud, contra quos, vt aſperum & inſuaue, & ab anaſtrophe remedium quæſiuit. Gratiam dicit pro fauore. Nomen fauoris tempore Ciceronis non multum inoleuerat. ſic pro Quintio, Quæ res in ciuitate duæ plurimum poſſunt, hæ cõtra nos ambæ faciũt in hoc tempore, ſumma gratia, & eloquentia. Eſt ſumma gratia, ſummus fauor. Commune incendium ſignificat cladem bellorum ciuilium. Brutus, quum prouincias cæteri præſides auarè diriperẽt, Gallos in quiete ſumma regebat, omnéſque accendebat amore Cæſaris. Is igitur in Gallia fruebatur ipſe ſe, id eſt fructũ gloriámque percipiebat illius ſuæ moderationis. In Italiæ luce, id eſt ſplendore magiſtratus, vt in Rullum, Honoris veſtri luce caruerũt. Aut certè in Gallia, quæ ſit lux Italiæ. ad quod faciunt hæc in Antoniana tertia, Nec vero de virtute, cõſtantia, grauitate prouinciæ Galliæ taceri poteſt. Eſt enim ille flos Italiæ, illud firmamentum imperij populi Romani, illud ornamentum dignitatis. Illic Italiæ florem Galliam, hic optimorum ciuium florem: illic imperij firmamentum, hic optimorum ciuium robur variè dixit. In tot occupationibus, totq; negocijs adminiſtrandæ prouinciæ nec intermittebat ſtudia doctrinæ Brutus, nec interrumpebat illam curã artium liberalium. Adeò literis intētus erat, vt pridie quàm prælio Philippenſi mortem oppeteret, alijs omnibus anxijs de prælio futuro, Polybij epitomen ſcriberet. quæ res viri conſtantiam demonſtrat, & literarum eximium amorẽ. Quem autem Catonem ſe dicit abſoluiſſe? Nõ eſt hic Cato maior, & liber de Senectute, ſed laudatio Catonis Vticenſis, qui ne veniret in poteſtatẽ Cæſaris, ipſe ſibi manus attulerat: in quem Cęſar Anticatones edidit, vt Ciceronẽ refutaret. Ea de re Cicero ad Atticum: Qualis futura ſit Cæſaris vituperatio contra laudationẽ meam, perſpexi ex eo libro quem Hirtius ad me miſit, in quo colligit vitia Catonis. hinc iſtud eſt, Catonem ipſum nunquam attigiſſem, tempora timens inimica virtuti, id eſt Cæſaris tyrannidem, niſi tibi non parere nefas eſſe duxiſſem: ſed teſtificor me à te rogatum, hæc, Catonem & oratorem.

ſcribere eſſe auſum.Volo mihi tecum commune eſſe crimen,id eſt accuſationẽ: vt ſi ſuſtinere tantam quæſtionem,id eſt tantam cauſſam tueri non potuero,iniuſti oneris,iniqui,viribúſque maioris,tua culpa ſit, mea recepti: ex hoc tibi dato munere tantum percipiam laudis,quantum vitij detur & vituperij,ſi quis in onere recipiendo fuit error iudicij noſtri.

Sed in omni re difficillimum eſt,formam, quod χαρακτὴρ Græce dicitur, exponere optimi:quòd aliud aliis videtur optimum. Ennio delector,ait quiſpiam, quòd nõ diſcedit à communi more verborum. Pacuuio,inquit alius: omnes apud hunc ornati elaboratíque ſunt verſus, multa apud alterum negligentius. Fac alium Accio: varia enim ſunt iudicia,vt in Græcis:nec facilis explicatio quæ forma maximè excellat. In picturis alios horrida,inculta,abdita,& opaca:cõtrà alios nitida, læta,colluſtrata delectant. Quid eſt quo præſcriptũ aliquod aut formulam exprimas, cum in ſuo quodq; genere pręſtet,& generà plura ſint?Hac ego religione nõ ſum ab hoc conatu repulſus: exiſtimauiq; in omnibus rebus eſſe aliquid optimum,etiam ſi lateret: idq; ab eo poſſe,qui eius rei narus eſſet,iudicari.

HAEC ANNECTE ſuperioribus, Magnum opus omnino & arduum Brute conamur,quia nõ ſolum in eloquentia,ſed in omni re, vt in ratione viuendi,difficillimũ eſt formam ſpeciémq; exponere optimi;quòd aliud alijs videatur optimum. Ex quo ſubortæ ſunt illæ concertationes philoſophorum de finibus bonorum & malorum,quòd aliud alijs optimum perpetuóq; expetẽdum videretur.Nec enim χαρακτὴρ magis eſt eloquentiæ,quàm cæterarum rerum ſpecies & forma quædam.Nam quemadmodum χαράττω ſignificat id quod ſigno,ſpeciémq; reddo,ſic etiam χαρακτὴρ eſt ὁμοίωσις,figura,& ſimilitudo rerum. Sæpe tamen orationis forma character appellatur.Quòd autẽ aliud alijs videatur optimum,ſicut in imitatoribus Græcorum planum fecit, ſic & in cenſoribus linguæ Latinæ picturæq; demonſtrat. Ennio delectantur alij, quia verſum ducit horridum & incultum:Pacuuium illum Tragicum præferunt alij,quòd Ennio ſit diligentior in ornando.Fac,id eſt,finge alium Accio tragœdiarum ſcriptore delectari,cuius librum Perſius vt durum & aſperum dicit eſſe venoſum. Iam in tam varijs iudicijs non erit facilis explicatio quę forma maximè excellat.Eodẽ modo iudicia variant in picturis.alij probant horrida,id eſt,inculta, quia magis referunt

ferunt antiquitatem. alij contrà nitida, culta, & ornata, quoniam talia magnificẽtiora creduntur. In illis est quædam reuerenda maiestas, in his pulchritudo & splendor illustris. Alij optima putant abdita & opaca, quę sunt frequentibus vmbris depressiora, minúsque lucentia: quod genus pleraque videmus admodum iucunda. Illud enim opacum & obscurum, si modo scitè pictum & adumbratum est, minus sui tædium parit. Alij cõtrà summa iudicant læta atq; collustrata. Læta, porrecta, expressa, non reiecta, multísque velut tristibus vmbris opaca. Collustrata, quodammodo radiantia, vt quæ lineamentis eminẽtioribus & colore viuo spectatorum feriunt sensum. Idem tertio de Oratore: Quanto colorum pulchritudine & varietate floridiora sunt in picturis nouis pleraque, quàm in veteribus? quæ tamen etiamsi primo aspectu nos ceperunt, diutius non delectant, quin ijdem nos in antiquis tabulis illo ipso horrido obsoletóque teneamur. Sic varia sunt iudicia quidnam sit optimum in eloquẽtia, vt in poëtis & pictoribus. Dicet igitur quispiam, quid est in tanta varietate quo præscriptum aliquod aut formulam exprimas, id est, cur certam legem, certúmq; præceptum definias, tanquam Ludimagister, qui literarum formulas quasdam puero præscribit ad imitandum, quum in suo quodque genere præstet & excellat, vt graue genus, vt tenue, vt medium, vt poëma non discedens à communi more verborum, vt ornatum poëma, vt inculta pictura, vt nitida & ornata? Respondet ea se religione & veluti sancto metu non teneri, quia sit in omnibus rebus aliquid optimum, quod etiamsi latet, tamen citra crimen ab eo possit, qui eius rei narus est, iudicari. Præscriptum accipere possis eam præscriptionem qua prætor aut iudex certo modo certáq; verborum comprehensione aliquid antè ordinat. formulam quoque dicere licet, quali actiones & exceptiones comprehendebantur. Religio cultus est deorum, aliquando metus & solicitudo. Terẽtius in Andria, Dignus es cum tua religione hac, odio.

Sed quoniam plura sunt orationum genera, eáque diuersa, neque in vnam formam cadunt omnia, laudationum, scriptionum, & historiarum, & talium suasionum, qualem Isocrates fecit Panegyricum, multiq; alii qui sunt nominati Sophistæ, reliquarúmq; rerum formam quæ absunt à forensi contentione, eiúsque totius generis quod græce ἐπιδεικτικὸν nominatur, quod quasi ad inspiciendum delectationis caussa comparatum est, non complectar hoc tempore: non quò negligenda sit: est enim illa quasi nutrix eius oratoris quem informare volumus, & de quo molimur aliquid exqui-

ſitius dicere. Ab hac & verborum copia alitur, & eorum conſtructio & numerus liberiore quadam fruitur licentia. Datur etiam venia concinnitati ſententiarum, & arguti certique & circunſcripti verborum ambitus conceduntur: de induſtriáque, non ex inſidiis, ſed apertè ac palàm elaboratur, vt verba verbis quaſi demenſa & paria reſpondeant, vt crebrò conferantur pugnantia, comparenturq́; contraria, & vt pariter extrema terminentur, eundémque referant in cadendo ſonum: quæ in veritate cauſſarum & rarius multo facimus, & certe occultius. In Panathenaico autem Iſocrates ea ſtudioſe conſectatum fatetur. Non enim ad iudiciorum certamen, ſed ad voluptatem aurium ſcripſerat.

ET SI TRIA ſunt omnino genera dicēdi, de quibus antea dictum eſt: ſpecies tamen eorum multæ. Aliæ quidem ſunt velut oratoris incunabula, quas in præſentia tractat. aliæ ad aciem dimicationemq́; paratiores, quæ præcipuè ſunt in oratore perfecto. Verba ſunt eius infra. Sed quòd educata huius inſtrumentis eloquentia, ipſa ſe poſtea colorat & roborat, non alienum fuit de oratoris quaſi incunabulis dicere. verum hæc ludorum atq; pompæ, nos autem iam in aciem dimicationemq́; veniamus. Ex his intelliges quem ſeruarit ordinem collocandi. Plura ſunt orationum genera, inquit, ea diuerſa, neque in vnam formam cadūt omnia. Vnum genus laudationum eſt, quibus maxime quidem clari viri, ſed aliæ res quoque laudantur, vt dij, vrbes, agri. Hoc genus dicitur à Græcis ἐγκωμιαστικὸν, quo vſus eſt Iſocrates in Helenæ encomio. Alterum genus eſt ſcriptionum. Scriptiones autem dicere videtur omne genus ſcripti, vt ſecundo de Oratore. Illud autem eſt inſtitutæ ſcriptionis, ac temporis. & Tuſculana quinta, Impulſi ſumus ad Philoſophiæ ſcriptiones. quē ſi ſequamur intellectum, ſcriptiones erunt ingeniorum quædam exercitationes, aut fabuloſæ, vt de rebus Herculis: aut fictitiæ, vt de Icaromenippo: aut veræ, vt de pace, de bello. Huc χρείας & eiuſmodi exercitationes referre licet. Poſſumus etiam deriuare ἀπὸ τῆς γραφῆς. Nam γραφὴ ſcriptio ad verbum interpretatur. Eſt autem γραφὴ, vt Suidas oſtendit, accuſatio legum atque decretorum quæ ſanciri non oportuit, itémque omnium offenſionum publicarum delatio. γίνονται δὲ γραφαὶ καὶ νόμων, καὶ ψηφισμάτων καὶ τῶν δημοσίων ἀδικημάτων. πολλὴ δὲ ἡ χρῆσις τοῖς ῥήτορσιν. Hęc ſcriptio. vt in iudicijs eſt frequens, ita & ad meditationem proponi poteſt. Nam

Iſocrates

Isocrates multa scripsit in mores ciuitatis, vt in Areopagitico. Tertia est historiæ forma, quæ & eloquentiæ nutrix est. Cicero secundo de Oratore, Qualis oratoris, & quanti hominis in dicendo, putas esse historiam scribere? Videtisne quantum munus sit oratoris, historia? Haud scio an flumine orationis & varietate maximum. Alit eloquentiam, quia narrat, quia conciones aptat, quia oratori suppeditat exempla. Quartum genus est suasionum, non omnium (nam ad eloquentiam summam pertinet illa seria de magnis rebus & consilijs oratio) sed talium suasionum, quales scripsit Isocrates in ocio. Panegyricus eius extat de rebus & vtilitatibus Atheniensium, qui in conuentu commodè haberi potest, à quo videtur hoc duxisse nomen. Est enim Panegyris conuentus, celebritas, & laus, quo nomine Plinius orationem de laudibus Traiani nominauit. Isocrates autem Sophista dictus est, sicut & cæteri professores tum philosophiæ, tum disciplinæ rhetoricæ, vt Protagoras, vt Gorgias, vt alij propè infiniti, qui mercede capti profitebantur artes liberales. Plato in Sophista tradit hoc nomine vocandos adolescentium nobilium diuitúmque mercenarios venatores, quique disciplinas emunt, quas alijs postea reuendant, quique verbo maiora pollicentur, quàm reipsa præstare possint. Plutarchus in bonam partem Sophistas interim nominari dicit. Lege Sophistam & Gorgiam Platonis. Certè omnes ij Sophistæ sunt, qui sapientes videntur, & non sunt, vt Mathematici apud Aristophanem, vt multi philosophi apud Platonem, multi rhetores apud eundem. Quintum genus ἐπιδεικτικὸν nominatur, id est demonstratiuum, quod quasi ad inspiciendum, & tanquam aliquod spectaculum delectationis caussa comparatum est. Quod quid differat à laudatione, Quintilianus ostendit his verbis: Sed mihi ἐπιδεικτικὸν non ita demonstrationis vim habere, quàm ostentationis videtur, & multum ab illo encomiastico differre. Nam vt continet laudatiuum in se genus, ita non intra hoc solum consistit. An quisquam negauerit Panegyricos ἐπιδεικτικοὺς esse? atqui formam suadendi habent, & plerunque de vtilitatibus Græciæ loquuntur. Hæc ille. Vnde scias ἐπιδεικτικὸν genus latius patere, q̃ quod laudatiuum vocatur. Sunt & aliæ formæ non absimiles, quibus exercentur ingenia, quales libello collegit Aphthonius: quæ quia rebus & verbis alunt Oratorem, sunt quasi nutrices Oratoris eius quem informat, hoc est cuius ideam speciémque proponit, & de quo molitur, id est vt in re difficili conatur aliquid exquisitius, maius & excellentius dicere. Quid differant à veritate caussarum, quatuor amplectitur rebus. In illis generibus liberior est copia verborum & exuberantior, deinde numerus omnis & illa perfectio iucundior. Cōceduntur arguti certique & circunscripti verborum ambitus, quæ sunt periodi conclusæ atque perfectæ. Datur etiam venia concinnitati sententiarum. Ea est quæsita pulchritudo rerum, quæ magnam audientibus afferunt voluptatem. Tum de industria ex composito palàm & apertè figuris ornatur & elaboratur oratio, vt verbis quasi demensa & paria respondeant: quod fiet si multa membra eodem ferè syllabarum numero constent. Sic enim demetimur posteriora prioribus, vt paria & magnitudine æqualia respondeant. Adde repugnantia & contraria comparata, similiter desinentia. Has omneis orationis

delicias in veris caussis vsurpat Orator, & rarius, & occultius. De copia verborum, de numero suaui, de periodo conclusa, de paribus membris, de similiter desinentibus, de concinnitate sententiarum, sit hoc breue Ciceronis exemplum, de laudibus Pompeij: Ita tantum bellum, tam diuturnũ, tam longè latéque dispersum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hyeme apparauit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit. Hæ res quæ cæteros remorari solent, non retardarunt. Non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, nõ amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem. De contrarijs & repugnantibus sit & hoc eiusdem: Antonij promissa cruenta, tetra, scelerata, dijs hominibúsque inuisa, nec diuturna, neque salutaria. Nostra contrà honesta, integra, gloriosa, plena lætitiæ, plena pietatis. Similia multa colligito: facilè separabis hanc suauitatem ab illa contentiosa asperitate caussarum. Isocrates hæc ornamenta studiosè se consectatum fatetur, quoniam ad aurium voluptatem multa conscripserat. verba sunt illius in Panathenaico: περὶ ἐκείνους ἐπραγματευόμην τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ τε πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας, καὶ πολλῶν μὲν ἐνθυμημάτων γέμοντας, οὐκ ὀλίγων δ' ἀντιθέσεων, καὶ παρισώσεων, καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις διαλαμπουσῶν, καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπισημαίνεσθαι, καὶ θορυβεῖν ἀναγκαζουσῶν. νῦν δ' οὐδ' ὁπωσοῦν τοὺς τοιούτους. ἡγοῦμαι γὰρ οὐχ ἁρμόττειν, οὔτε τοῖς ἔτεσι τοῖς ἐνενήκοντα καὶ τέτταρσιν ὧν ἐγὼ τυγχάνω γεγονώς. οὐθ' ὅλως τοῖς ἤδη πολιὰς ἔχουσιν. Hoc est, In illis orationibus elaboraui, quæ consilia darent vtilia nostræ ciuitati, cæterisque Græciæ, quæque refertæ essent & enthymematis, & oppositis, & paribus, alijs'que ornamentis & luminibus in oratione lucentibus, quæ quidem & auditores comprimere, & eosdem concitare possent. Nunc eiusmodi delicias relinquo, quia sic arbitror, illud neque annos meos iam quatuor & nonaginta, neq; canos cuiusquã decere. Hinc illud est Ciceronis de senectute: Est enim quietæ, puræ, & eleganter actæ ætatis placida ac lenis senectus, qualem accepimus Isocratis, qui eum librum qui Panathenaicus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixitque quinquennium postea. Panathenæa erant Athenis ludi & certamina in quibus pueri certabant, & victores olea coronabãtur. Minora fiebant in singulos annos, maiora quinto quoq; anno. Ab illis nomen habet Isocratis oratio, in qua disserit περὶ τῶν τῇ πόλει πεπραγμένων, καὶ τῆς τῶν προγόνων ἀρετῆς, hoc est de rebus gestis Atheniensium, & de virtute maiorum. aliquid etiam de se præmittit.

Hæc tractasse Thrasymachum Chalcedonium primum, & Leontinum ferunt Gorgiam, Theodorũ inde Byzantium, multósque alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates: quorum satis arguta multa: sed vt modò primúmque nascentia, minuta, & versiculorum

similia.

similia quædam,nimiumq; depicta.quo magis sunt Herodotus Thucydidésque mirabiles: quorum ætas cum in eorum tempora quos nominaui, incidisset, longissimè tamen ipsi à talibus deliciis, vel potius ineptiis abfuerunt. Alter enim sine vllis salebris quasi sedatus amnis fluit: alter incitatior fertur, & de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum:primísque ab his (vt ait Theophrastus) historia commota est vt auderet vberius quàm superiores & ornatius dicere. Horũ ætati successit Isocrates,qui præter cæteros eiusdem generis laudatur semper à nobis,nonnunquam,Brute,leuiter & eruditè repugnante te. Sed credas mihi fortasse, si,quid in eo laudem,cognoueris. Nam cum concisus ei Thrasymachus minutis numeris videretur, & Gorgias,qui tamen primi traduntur arte quadã verba iunxisse,Thucydides autem præfractior, nec satis(vt ita dicam)rotundus:primus instituit dilatare verbis,& mollioribus numeris explere sentẽtias. In quo cum doceret eos qui partim in dicendo, partim in scribẽdo principes extiterunt: domus eius officina habita eloquentiæ est. Itaque vt ego cum à nostro Catone laudabar, vel reprehẽdi me à cæteris facilè patiebar, sic Isocrates videtur testimonio Platonis aliorũ iudicia debere contemnere. Est enim,vt scis,quasi in extrema pagina Phæ- » dri his ipsis verbis loquens Socrates,Adolescens etiam » nunc ô Phædre Isocrates est:.sed quid de illo augurer, » lubet dicere Quid tãdem,inquit ille? Maiore mihi in- » genio videtur esse,quàm vt cum orationibus Lysiæ cõ- » paretur:præterea ad virtutem maior indoles: vt mini-

» mè mirum futurum ſit,ſi cum ætate proceſſerit, aut in
» hoc orationum genere,cui nunc ſtudet,tantum quan-
» tum pueris,reliquis præſtet omnibus qui vnquam ora-
» tiones attigerunt:aut ſi contentus his non fuerit, diui-
» no aliquo animi motu maiora concupiſcat.Ineſt enim
» natura philoſophia in huius viri mente quædam. Hæc de adoleſcente Iſocrate Socrates auguratur. At ea de ſeniore ſcribit Plato, & ſcribit æqualis: & quidem exagitator omnium rhetorum hunc miratur vnum. Me autem, qui Iſocratem non diligunt, vnà cum Socrate & Platone errare patiantur.

QVONIAM delicias attigit orationis quaſi prima ſummi oratoris alimenta,altius repetit inuentores earum rerum, docétque quos imitari maximè debeamus. Thraſymachus Sophiſta Chalcedonius ex Bithynia primus oſtendiſſe periodon & membrum,modúmque rhetorices induxiſſe fertur. Scripſit & orationes,& libros de arte rhetorica. Quòd autem ſcriptum reperimus Iſocratis eum diſcipulum fuiſſe, conſtare non poteſt,ſi vera ſunt quæ Cicero ſcribit. Horum, inquit,ætati ſucceſſit Iſocrates. Scribendum igitur Socratis & Platonis auditorem fuiſſe. Gorgias Leontinus ex Sicilia tẽporibus Socratis fuit(quod ex Gorgia Platonis intelligere facile eſt) diſcipulus Empedoclis, præceptor Iſocratis, artis inſignis oſtentator. Frequenter vſus eſt tropis, metaphora, allegoria, hypallage,catachreſi,hyperbaſi,anadiploſi, epanalepſi, apoſtrophe, paribus relatis. hæc ferè Suidas. De Gorgia Cicero de Senectute, Iſocratis magiſter Leontinus Gorgias centum & ſeptem compleuit annos,neque vnquam in ſuo ſtudio atque opere ceſſauit. Theodorus Byzantius ex Thracia, ſcripſit contra Thraſybulum & Andocidem, & alia quædam. Hunc Plato in Phædro λογοδαίδαλον,id eſt orationis egregium artificem appellat. προοίμιον μὲν οἶμαι πρῶτον· δεύτερον δὲ δὴ διήγησίν τινα, μαρτυρίας τε ἐπ' αὐτῇ· τρίτον, τεκμήρια· τέταρτον, εἰκότα. καὶ πίστωσιν οἶμαι καὶ ἐπιπίστωσιν, τόν γε βέλτιστον λογοδαίδαλον Βυζάντιον ἄνδρα. ΦΑΙΔ. τὸν χρηστὸν λέγει Θεόδωρον; ΣΩ. τί μήν; καὶ ἔλεγχόν γε καὶ ἐπεξέλεγχον, ὡς ποιητέον ἐν κατηγορίᾳ τε καὶ ἀπολογίᾳ. Meminiſti,credo, procœmiũ conſtitui primo loco, narrationem & in eaipſa teſtimonia ſecundo, argumenta euidentiora tertio,quarto veriſimilia:ſed & probationem,& probationis confirmationem addidiſſe virum Byzantium optimum artificẽ exiſtimo. Theodorum illum frugi ſignificas? Equidem certè.oſtendit idem vt in accuſatione & in defenſione inſtituenda eſſet reprehenſio,& altera reprehẽſio. De Theodoro Cicero in Bruto. Itaque ait Ariſtoteles,quòd Theodorus eſſet in arte ſubtilior, in

orationibus

orationibus autem ieiunior, orationes eum alijs ſcribere cœpiſſe, artem remouiſſe. Iſtorum ſatis arguta multa, id eſt acuta, ſonantia, modulata. Nam ſæpe ſententias & numeros perquam ſuaues natura fundit. Sed vt modò primumq; naſcentia, hoc eſt quòd tum ſuam haberent infantiam, minuta texebantur, & verſiculorum ſimilia quædam, nimiúmque depicta. Hæc in numeris tria ſunt vitiorum genera. Nam minutus ille numerus & breuis, quia crebrò ferit aurem, ſenſúmque quatit, inſuauior eſt multo, quàm qui longiore tractu veluti per decliuia cum plena modulatione delabitur. Quamobrem periodis longioribus vtuntur exornatores, qui ſe compararunt ad auditorum voluptatem. Contrà, minutioribus omnes qui inſtant, acres, aſperi, vehementes, incitati. Numerus autem qui varietate maximè commẽdatur, vitium trahit ex ſimilitudine: vt ſi quis multas continuet ſententias ad modum menſurámque verſus hexametri, vel iambici, vel hendecaſyllabi. Nec laudabilis ille Rythmus figuris ornamentíſque nimium depictus. Is eſt qui ex nimium multis paribus relatis, & contrarijs, & repugnantibus, & antithetis conficitur. In his eſt numerus penè naturalis, qui maximè probatur ſi modum non excedit. In hac inueſtigatione figurarum & concinnitatum, quæ numerum faciunt, temperatiores fuerunt Herodotus & Thucydides, hiſtorici ſcriptis & fama notiſſimi, non qui delicias orationis & ornamẽta repudiarent, quorum ſtudioſos fuiſſe Quintilianus affirmat. Neque, inquit, mihi quamlibet magnus author Cicero perſuadebit, Herodotum, Thucydidẽ, Lyſiam parum ſtudioſos numeri fuiſſe, ſed qui fugerent ineptias, & cultus immoderatiores. De numero ſentio cum Cicerone acerrimi iudicij viro, & id exemplis poſtea demonſtrabo. Nec Quintilianus ſuo, ſed Alicarnaſſei Dionyſii iudicio nititur. Cæterùm laudandi ſunt authores illi, qui neque quaſi verſiculos texuerunt, neque ambitioſè paria, contraria, antitheta, ſimiliter deſinentia, ſimiliter cadentia quæſierunt. Sunt iſtæ ineptiæ affectatorum. Quas autem appellet ineptias, oſtendit his verbis ſecundo de Oratore, Qui aut tempus quid poſtulet, non videt, aut plura loquitur, aut ſe oſtentat, aut eorum quibuſcum eſt, vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus eſt, is ineptus dicitur. In eodem libro de Herodoto & Thucydide Antonius: Apud Græcos autem eloquentiſſimi homines remoti à cauſſis forenſibus, cum ad cæteras res illuſtres, tum ad ſcribendam hiſtoriam maximè ſe applicauerunt. Nanque & Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornauit, in cauſſis nihil omnino verſatum eſſe accepimus: atqui tanta eſt eloquentia, vt me quidem, quantum ego græcè ſcripta intelligere poſſum, magnopere delectet. Et poſt illum Thucydides omneis dicendi artificio, mea ſententia, facilè vicit: qui ita creber eſt rerum frequentia, vt verborum propè numerum ſententiarum numero conſequatur. Ita porrò verbis aptus & preſſus, vt neſcias vtrum res oratione, an verba ſententijs illuſtrentur. atqui ne hunc quidem, quanquam eſt in Republica verſatus, ex numero accepimus eorum qui cauſſas dictitarunt: & hos libros tum ſcripſiſſe dicitur, quum à Repub. remotus, atq; id quod optimo cuiq; Athenis accidere ſolitum eſt, in exilium pulſus eſſet. hæc ille. vnde conſtat omnibus in rebus à Cicerone Thucydidẽ probari, præterquam in

numeris,quos ille nõ expleuit.Herodotus fine vllis salebris, id est asperitatibus & inæqualitate dicendi, quasi sedatus amnis fluit,id est oratione vtitur æquali, dulci,suauiter profluenti:quod genus est oratio Cæsaris in commentarijs. Thucydides incitatior fertur,hoc est orationi dat affectum impetumq; maiorem, vt Liuius apud Latinos: & de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum, & sonanti dictione tubæ sonitum propè imitatur & clangorem. Quintilianus: Densus & breuis,& semper instans sibi Thucydides: dulcis & candidus & effusus Herodotus.ille concitatis,hic remissis affectibus melior: ille cõcionibus,hic sermonibus:ille vi,hic voluptate. Ab his historia commota est, hoc est ad vberiorem copiã,& ampliores ornatus excitata, quæ quodãmodo iacebat in Pherecyde,Hellanico,Accusila,alijsq; priscis authoribus.id esse verum cõfirmat authoritate Theophrasti philosophi, qui fuit Aristotelis auditor, scripsit'que περὶ λέξεων, καὶ παραγγέλματα ῥητορικῆς, καὶ περὶ τέχνης ῥητορικῆς. Isocrates præter cæteros eiusdem generis,id est,plus quàm Sophistæ,à Cicerone laudatur, quia primus instituit dilatare verbis, & melioribus numeris explere sententias. Longiores enim periodos extendit ampliato numero, verbaq; coagmẽtauit, vt molliores dulcioresq; efficeret sonos . Nam etsi Gorgias & Thrasymachus primi traduntur arte quadam verba iunxisse,tamẽ vterq; concisus est minutis numeris, id est,neuter absoluta periodo sententias explet, neuter spaciosè currit,dum impleatur aurium voluptas.Thucydides autẽ præfractior,durior & prçruptior est, cuius oratio non quasi sedatus amnis fluit,sed quasi torrens inter saxa concitatus fertur:quia & asperæ sunt iuncturæ,& intersistẽtes numeri cursum morãtur.Ideo non satis est rotundus,id est,volubilis in historia, quæ molliter fluere debet, & catenæ more coniungi. Quòd autem Brutus dissentiat à Cicerone de laudibus Isocratis,opinionem suam tuetur Cicero à consequentibus & authoritate. Cõsequentia sunt,quum doceret eos qui partim in dicẽdo,partim in scribendo principes extiterunt,domus eius officina habita eloquentiæ est.Is est effectus necessariæ caussæ,vt optimæ eruditionis & doctrinę.Ea de re scribit hoc secundo de Oratore,Ecce tibi exortus est Isocrates magister istorum omnium,cuius è ludo tanquam ex equo Troiano innumeri principes exierunt. Sed eorum partim in pompa,partim in acie illustres esse voluerunt.Itaque & illi,Theopõpus,Ephorus,Philistus , Naucrates , multique alij naturis differunt,voluntate autem similes sunt inter se & magistri,& ij qui se ad caussas contulerunt, vt Demosthenes, Hyperides,Lycurgus, Aeschines,Dynarchus,alij'que complures. Enumerat discipulos Isocratis, qui partim in dicendo, partim in scribendo principes extiterunt. Platonis elogium de Isocrate est, quod Cicero transtulit. νέος ἔτι ὦ φαῖδρε ἰσοκράτης, ὃ μέν τοι μαντεύομαι κατ' αὐτοῦ, λέγειν ἐθέλω. φαῖ. τὸ ποῖον δή; σω. δοκεῖ μοι ἀμείνων, ἢ κατὰ τοὺς περὶ λυσίαν εἶναι λόγους, τὰ τῆς φύσεως, ἔτι δὲ ἤθει γεννικωτέρῳ κεκρᾶσθαι. ὥστε οὐδὲν ἂν γένοιτο θαυμαστὸν προϊούσης τῆς ἡλικίας, εἰ περὶ αὐτούς τε τοὺς λόγους οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ πλέον ἢ παίδων διενέγκοι τῶν πώποτε ἁψαμένων λόγων. ἔτι τε εἰ αὐτῷ μὴ ἀποχρήσαι ταῦτα, ἐπὶ μείζω δέ τις αὐτὸν ἄγοι ὁρμὴ θειοτέρα. φύσει γὰρ ὦ φίλε ἔνεστί τις φιλοσοφία τῇ τοῦ ἀνδρὸς διανοίᾳ. Hæc quia Cicero vertit, nostra non egent neque interpretatione neq; declaratione.

declaratione. In persona Socratis scribit Plato, & scribit æqualis, id est, agens ætatem parem. Et quidam exagitator & reprehensor omnium Rhetorum, vt in eius Gorgia videre est, hunc miratur vnum. Me autem, qui Isocratem non diligunt, id de Bruto mitius dixit, vnà cum Socrate & Platone errare patiantur. Errorem Bruti cautè significat, cui sunt in disciplinis duo summi viri Socrates & Plato præferendi.

Dulce igitur òrationis genus, & solutũ, & effluens, sententiis argutum, verbis sonans est in illo epidictico genere, quod diximus proprium sophistarum, pompæ quàm pugnæ aptius, gymnasiis & palæstræ dicatũ, spretum & pulsum foro. Sed quòd educata huius nutrimentis eloquentia, ipsa se postea colorat, & roborat: non alienum fuit de oratoris quasi incunabulis dicere. Verùm hæc ludorum, atque pompæ: nos autem iam in aciem dimicationémque veniamus.

QVI PRIMI vestierint orationem, quibúsque rebus vestierint, exposuit. Redit ad illud quietum genus, vt cum pugna forensi comparet. In illo epidictico genere, quod & laudationes & panegyricos & expositiones quasdam continet, dulce est orationis genus, & auribus & sensu tam iucundum, quàm grata sunt dulcia palato. Solutum, vinctum numero quidem, sed quietum, securum, remissum, nec ad pugnam fori collectum. Effluens, non præfractum & intersistens, sed liberè sine vllis salebris excurrens. Sententijs argutum, cuius pulchræ & crebræ sententiæ audientem voluptate demulcent. Verbis sonans, quorum bona pars multas habet syllabas, & eas vocales, quæ sunt in his verbis, ἐπαινῶ, μέλισα: & in his, laudare, obtemperare. Pompæ, id est ostentationi ludorum, quàm pugnæ forensi aptius, vt quod habet pulchritudinem cum securitate. Gymnasijs & palæstræ dicatum, destinatũ certaminibus ludicris, & scholasticis exercitationibus: & id distans à veritate caussarum, quod ludi gymnici ab hostium conflictu & prælio. Sed quòd huius nutrimentis educata eloquentia, se postea colorat & roborat, more pueritiæ firmioris à lacte depulsæ: nõ alienum fuit de oratoris quasi incunabulis & primis alimentis dicere. Sed hæc ludorum atque pompæ sint, & ludicræ exercitationis. Nos in aciem dimicationémque veniamus, id est, eloquentiam forensem instruamus.

Quoniam tria videnda sunt oratori, quid dicat, & quo quidque loco, & quomodo: dicendum omnino est quid sit optimum in singulis, sed aliquanto secus.

atq; in tradenda arte dici solet. Nulla præcepta ponemus (neq; enim id suscepimus) sed excellentis eloquētiæ speciem & formam adumbrabimus: nec quibus rebus ea paretur, exponemus, sed qualis nobis esse videatur. Ac duo breuiter prima: sunt enim nō tam insignia ad maximam laudem, quàm necessaria, & tamen cum multis penè communia. Nam & inuenire, & iudicare quid dicas, magna illa quidem sunt, & tanquam animi instar in corpore, sed propria magis prudentiæ, quàm eloquentiæ, qua tantum in caussa est vacua prudentia.

IAM MVLTA constat esse genera dicendi, & vt in omnibus rebus, sic & in his generibus aliquid esse optimum: deinde laudationes, historias & epidicticum genus nō optimi nomine censeri. dicendum postea quid hic optimum iudicet. Et quoniam vis oratoris in quinque partes distributa est, inuentionem, collocationem, elocutionem, pronunciationē, memoriam: decernit quid sit optimū in singulis, præterquam in memoria, quam omittit, quandoquidem, vt ait paulò pòst, de memoria nihil est hoc loco dicendum, quæ communis est multarum artium. Tria videnda sunt oratori, quid dicat, id præstat inuentio: & quo quidq; loco, quod est proprium collocationis: & quomodo, hoc duarū partium, elocutionis & actionis. De tribus harū partiū pauca dicit, de elocutione permulta: ac de illis aliquanto secus atq; in tradenda arte dici solet, quia nulla præcepta ponit quot & qui sint loci, quid sit & quàm multiplex argumentum, quæ collocatio & quàm diuersa, quæ inueniantur exordia, quæ sint leges narrationis, quæ confirmationis, quæ perorandi, quæ pronunciandi: sed excellentis eloquentiæ speciem & formam adumbrat, & veluti pictor quidam lineamentis & vmbris effigiat. Nec quibus rebus ea paretur exponit, sed qualis esse videatur. Quibus autē rebus ea paretur, explicat in tribus libris de Oratore ad Quintū fratrem, & in oratorijs partitionibus. Nec enim satis est hanc cogere summam, eloquentiam parari natura, arte, & exercitatione. Ac duo breuiter prima, quæ sit optima inuētio, & quæ præcellens dispositio, percurrit. Nam etsi sunt ad maximam laudem necessaria, quia loquendi profluentia sine vi sententiarum, improba est garrulitas, non tamen insignia, non excellentia, non quæ pariant admirationem, vt solet excellens elocutio, & optima ratio dicendi. Sunt enim cum multis, vt dialecticis, physicis, medicis, mathematicis, penè, id est magna ex parte, communia. Inueniunt & illi quod loquantur, & aliqua ratione disponunt, nec tamen in admiratione sunt, quia plerique non habent illam grauiter & copiosè dicendi facultatē, quam qui sunt assecuti philosophi, mirabiles extiterūt, vt Plato & Theophrastus. Hæc quum ita sint in hominum quorundam opinione, fatendum est tamen

tamen inuentionem & collocationem summas esse virtutes, & eas sine præcellenti elocutione præclarè consistere, elocutionem sine istis meram esse loquacitatem. Oratio est quasi quoddam corpus: rerum & sententiarum vis, tanquam animi instar est, id est, animo comparanda in humano corpore: elocutio verò quasi vestimẽtum. Sed quemadmodũ in ornatu regio, apparatus ille tenet admiratione mentes, sic & in eloquentia splẽdor omnis & apparatus & magnificentia & admiratio posita est in artificiosa ratione dicendi. Id natura fecit, vt multorum communia nemo miretur: multorum communis est illa prudentia inueniendi magistra: sed pauci res elocutione tractare potuerũt. Hac de re sic Quintilianus octauo. M. Tullius inuentionẽ quidem ac dispositionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris: ideóque præcipuè circa præcepta partis huius elaborauit. Eloqui enim hoc est, omnia quæ mente conceperis, promere, atque ad audientes perferre, sine quo superuacua sunt priora, & similia gladio condito, atq; intra vaginam suam hærenti. Hoc itaque maximè docetur, hoc nullus nisi arte assequi potest, huc studium adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio: hic omnis ætas consumitur, hoc maximè orator oratore præstantior. Ergo elocutio tota artis est, inuentio & collocatio etiam prudẽtiæ. Quòd igitur eloquentia ab elocutione nomen habet, & nihil est aliud quàm copiosè loquens sapientia, vt ait in Partitionibus, ea tantum in caussa est vacua prudentia, id est, hæc sola pars non prudentia, sed arte consistit. Quo motus, vt opinor, Quintil. plus arti summæ tribuit, quàm ingenio naturæ. Sic autem Ciceronem legendum puto, Sed propria magis prudentiæ quàm eloquentiæ: qua tantum in caussa est vacua prudentia. Nam absurdum est & superuacuum quod legitur. Nemo negabit, credo, qui nouerit naturam ab arte differre, quin prudentiã naturæ, artẽ præceptis assignauerit, qui elocutionem illam præstantiorem arti soli dederit.

Nouerit igitur hic quidem orator, quem summum esse volumus, argumentorum & rationum locos. Nam quoniã quicquid est quod in controuersia aut in contentione versetur, in eo aut sit'ne, aut quid sit, aut quale sit, quæritur: sit'ne, signis: quid sit, definitionibus: quale sit, recti prauíque partibus: quibus vt vti possit orator, nõ ille vulgaris, sed hic excellens, à propriis personis & tẽporibus semper, si potest, auocat cõtrouersiam (latius enim de genere quàm de parte disceptare licet, vt quod in vniuerso sit probatum, id in parte sit probari necesse) hæc igitur quæstio à propriis personis & temporibus ad vniuersi generis orationem traducta, appellatur

thesis. In hac Aristoteles adolescentes nō ad philosophorum morē tenuiter disserendi, sed ad copiam Rhetorum, in vtranque partem vt ornatius & vberius dici possit, exercuit. Idemq; locos (sic enim appellat) quasi argumentorum notas tradidit, vnde omnis in vtranq; partem traheretur oratio. Facilè igitur hic noster (non enim declamatorem aliquem de ludo, aut rabulam de foro, sed doctissimum & perfectissimum quærimus) quoniam loci certi traduntur, percurret omneis: vtetur aptis: generatim discet ex quo emanant etiam qui cōmunes appellantur loci. Nec verò vtetur imprudenter hac copia: sed omnia expendet, & seliget. Non enim semper, nec in omnibus caussis, ex iisdem eadem argumentorum momenta sunt. Iudicium ergo adhibebit: nec inueniet solum quid dicat, sed etiā expendet. Nihil enim feracius ingeniis, iis præsertim, quæ disciplinis exculta sunt: sed vt segetes fœcundæ, & vberes, non solum fruges, verum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis aut leuia quædam, aut caussis aliena, aut non vtilia gignuntur: quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Alioqui quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit suis? vt molliet dura, aut occultabit quæ dilui nō poterunt, atque omnino opprimet, si licebit, aut abducet animos, aut aliud afferet, quod oppositum probabilius sit, quàm illud quod obstabit?

QVICQVID ratione & arte inuenitur, in locis inuenitur. Loci sunt argumentorum & rationum, hoc est probationum sedes. Locorum alij sunt communes, quos decem & septem ponit in Topicis. alij proprij singularum quęstionū, an est, quid est, quale est. alij proprij generum, laudationis, deliberationis, & iudicij,

dicij.vtrosque posteriores in oratoria partitione assignat.Hęc tria genera locorum,si quęstiones omnes arte firmare velis,cognoscere necesse est:& hoc etiam nosse,qui loci faciant ad signa quæ cadunt in sensum, & aliud ostendunt,quibus hic omnem coniecturam comprehendi videre facile est, qui ad definitiones,qui ad recti prauique partes,id est ad statum qualitatis.Sunt enim tres status & in controuersia,id est quæstione finita:& in cōtentione,hoc est infinita quæstione.Omnium istorum pręcepta scripsit in alijs libris.Orator excellens à quęstione finita,quę proprijs personis & temporibus constat,ad θέσιν & infinitam quęstionem auocat controuersiam,quia copiosus esse vult:& latius de genere q̄ de parte disceptare licet:hoc est, amplior est disceptatio vel de toto genere, vel de tota specie,quàm de singulis formarum partibus.Nam Cicero genere comprehendit & speciem: & quod multi vocant indiuiduum, hic nominat partem. Atque quum agitur de parte, tum finita quæstio est: quum de specie & genere, infinita. Dicat igitur nō modò de Seruio Sulpitio iurisperito,sed etiam de toto iure ciuili:non modo de Muræna duce,sed & de arte imperandi:non modo de Catone Stoico,verùm etiam de tota disciplina Stoicorum:non modo de seditioso Norbano,sed etiam de omni seditione populari : non modo de Opimio interfectore Gracchi, sed etiam de liberatoribus patriæ.Hinc orationis vbertas & copia, hinc ratio probandi duplex:altera in vniuerso ac in genere constituta:altera in parte. Vocatur quæstio infinita,generalis,& propositum, & consultatio,& quæstio vniuersi generis,& θέσις. Hanc θέσιν commodè tractabit,qui iam à prima adolescentia sic fuerit institutus & exercitatus,vt de rebus multis in vtranque partem disserat. Id Aristoteles æmulatus Isocrati fecit,vt adolescentes rhetorum more ad vberius & ornatius dicendi genus exerceret. Alius est mos Philosophorum disserendi tenuiter,hoc est subtiliter argumentandi sine vbertate popularium sententiarum,sine eleganti numerosoq; orationis ornatu.Idem tradidit locos τόπους,& octo libros τοπικῶν,vt essent quasi argumentorum notæ & indicia.Ex his locis nihil ferè egregium ducet declamator ille rudis è ludo scholáque magistrorum, qui declamatione quasi tyrocinio contentus,nunquam venit in prælij certamen. Nihil itidem rabula de foro,qui sit indoctus & impolitus,egregiè tamen litigiosus, & in vociferando contentiosus. Sed orator ille bonus percurret omnes, vt si quid forte detur,excipiat. Vtetur aptis generatim,hoc est per singula genera quæstionum,coniecturæ,definitionis,qualitatis. Vtetur ijs argumentis, quæ à locis aptis suggerentur:qui quibus generibus conueniant,ostendit in Topicis.Ad coniecturam maximè apta,quæ ex caussis, quę ex effectis,quę ex coniunctis sumi possunt.Ad definitionem autem pertinet ratio definiendi,antecedentia,repugnantia,caussæ,& effecta. ad qualitatem,genera bonorum & commodorum,omnis æquitas,leges,atq; mores.Discet etiam ex quo emanant qui communes appellantur loci : de quibus sic ait in tertio de Oratore:Consequentur etiam illi loci, qui quanquam proprij caussarum,& inhærentes in earum neruis esse debent,tamen quia de vniuersa re tractari solent, communes à veteribus nominati sunt.Quorum partim habent vitiorum & peccatorum acrem quandam cum amplificatione incusationem,aut querelam,cōtra

quam nihil dici solet,nec potest:vt in depeculatorem,in proditorem,in parricidā,quibus vti confirmatis criminibus oportet.aliter enim sunt ieiuni atq; inanes. Alij autem habent deprecationem,aut miserationem:alij verò ancipites disputationes,in quibus de vniuerso genere in vtranq; partē disseri copiosè licet. Hactenus Cicero.Omnes loci rhetorici cōmunes appellari possunt,quòd nullus est arte comprehensus,qui vni soliq; caussæ subseruiat:nam pręcepta sunt cōmunium non singulorum.Hi tamē communes vocantur,quia in thesi & in infinita quæstione versantur.Emanant autē atq; deriuantur ab insigni aliqua virtute,aut à vitio,aut à calamitate,aut à meritis, aut ab ancipiti controuersia generis & formæ: quæ quum venient in caussam,dabunt occasionem latius expatiandi per infinitum.In percurrendis locis argumentorum sicuti militum faciendus est delectus. Non enim solum numerus & multitudo,sed etiam robur quæritur.Ergo scrutabitur & quęret ex omnibus,sed adhibebit iudicium,vt leuia reijciat,nonnunquā etiam communia prætermittat, & non necessaria. Expendat etiam & ponderet quæ grauia,quę leuia.Seligat & excipiat robustiora,quoniam ex ijsdem locis in omnibus caussis non eadem argumentorum momenta sunt,non sunt persimiles opportunitates & occasiones, sed ad alias caussas firmiora suggerent argumenta,ad alias imbecilliora,minorisq; momenti : vt qui probat cædem esse factam, rationes optimas ducit à caussis,ab euentis,ab adiunctis,à testimonio:non eodē modo à cæteris rhetorū locis. Opus est ergo iudicio. Nam quemadmodum seges,id est terra fœcunda, non modo fruges, & fructus aptos vsibus humanis, verum herbas etiam effundit inimicissimas frugibus,vt lolium,carduos, lappas: sic etiam ingenium ferax leuia quædam,aut caussis aliena, aut non vtilia gignit, nisi iudicium adhibeas,quasi manum ad runcationem. Hic seges dicitur humus arata & subacta ad recipiendum semen,& aruum bonæ spei. Virg. Illa seges demum votis respondet auari Agricolæ.Hanc cum ingenio feraci cōparare videbatur,sed cōparationem ad locos transtulit, occulta quadam mutatione,quia locus loco melius confertur,nec tamen aliquid potest locus sine ingenio.Ingeniū & iudicium vitabit leue argumentū,alienum à caussa,inutile.Leue est,Pecuniam sustulisti,nam pauper eras.Alienum à caussa, Sum constituēdus verus accusator, quoniā quæstor eius eram.Inutile, Magnū crimē est sacrilegij,damnādus igitur hic reus. Iudicij summa vis est in oratione,expendit & seligit argumēta,cohibet ingenium cupidū,vt in bonis hæreat & habitet suis,ne vnquā vagum quærat aliena. Mollit dura,siue ea lędant iudicē,siue noceant litigatori,siue nō deceant agentē,siue displiceant circunfusę multitudini,siue talia intorsit aduersarius.Tot enim durorum genera molliēda sunt, orationeq; lenienda.Iudicium occultat,& quibusdā verbis opacat ea quæ dilui non possunt.aut enim contemnit,aut multo minora esse dicit,aut extra caussam esse cōtendit,aut aliò deriuat.Idem iudicium opprimit & refutat argumētis ea quæ dilui possunt. Idem abducit animos ab eo quod nocet in caussa,ad id quod vtile est.Idem si contraria refutare non potest, argumentis aduersarij vel æquè firma vel firmiora opponit argumenta . Quid opus est multis? Iudicium in omni arte dominatur,sed pręsertim collimat inuentionem.Hæc dicimus de iudicio naturali,de quo Quintilianus in sexto.

Iam

Iam verò ea quæ inuenerit,qua diligẽtia collocabit? quoniam id ſecundũ erat de tribus. Veſtibula nimirum honeſta,aditusq́; ad cauſſam faciet illuſtres: cumq́; animos prima aggreſſione occupauerit,infirmabit excludetq́; contraria:de firmiſſimis alia prima ponet,alia poſtrema,inculcabitq́; leuiora. Atque in primis duabus dicẽdi partibus qualis eſſet,ſummatim breuiterq́; deſcripſimus. Sed vt antè dictum eſt,in his partibus,etſi graues atque magnæ ſunt,minus & artis eſt,& laboris.

EX ILLIS, QVID, quo quidque loco, & quomodo dicat orator, alter eſt locus de collocatione,quęnam diſpoſitio Ciceroni optima eſſe videatur. Itaque tranſeundi cauſſa ſic interrogat:Iam verò quæ inuenerit orator,qua diligẽtia collocabit? Quia ſummus eſt atq; perfectus,ſummã in diſpoſitione diligentiam ponet,quemadmodum ſummus imperator in acie dirigenda,& in ſtatuendis ordinibus vehementer elaborat. Veſtibula,hoc eſt exordia,vt par eſt,cauſſamq; decet,honeſta & ſplẽdida faciet,hoc eſt aditus ad cauſſam faciet illuſtres. Nam ſecundum eſt prioris interpretamẽtum. Exordiorum genera duo ſunt,vnum vulgatum atq; tritum, alterum doctum & illuſtre.hoc eloquenti conuenit,illud indocto. De priore in diuinatione·Tu horum nihil metuis,nihil cogitas,nihil laboras. Si quid ex vetere aliqua oratione, Iouem ego opt. max. aut, Vellem, ſi fieri potuiſſet,iudices:aut aliquid eiuſmodi ediſcere potueris,pręclarè te paratum in iudicium venturũ arbitraris. Veſtibula ſunt honeſta,& aditus illuſtres,qui maiore quodam artificio parant animos , relicto genere exordiendi infirmo, nimiúmque vulgato. Quid hic collocare oporteat honeſtum,illuſtre, & magnificum: non artis eſt, ſed prudentiæ inuenire. Id aut à perſonis, aut à cauſſa ducet optimus orator. Quumq; animos prima aggreſſione,hoc eſt aditu proœmij occupauerit, beneuolóſque ſuæ cauſſæ fecerit , infirmabit contraria, aut excludet prorſusq; diluet ab aduerſario dicta. Narratione docebit iudicem,& interiectis argumentorum ſeminarijs infirmabit contraria. Confirmatione quicquid erit in cauſſa dubium,excludet. Partietur argumẽta in treis ordines. De firmiſſimis alia prima ponet, ne prælium ſtatim ab initio frigidum languere videatur: alia poſtrema,vt auditoris animo relinquant aculeum. Inculcabit,hoc eſt in medio conſtituet, denſa & frequentata leuiora:quoniam in illis minus eſt præſidij,niſi cum turba roborantur. In primis duabus partibus,inuentione & collocatione,qualis eſſet excellentis eloquentiæ ſpecies & forma, ſummatim breuitérque deſcripſimus, id eſt,breui ſumma comprehendimus. Nam etſi graues ſunt pondere ſententiarum,magnæ virtute rerum, quæ ſunt tanquam animi inſtar in corpore,tamen in his minus & artis eſt & laboris, quàm in perfecta elocutione.

Cum autem quid & quo loco dicat, inuenerit, illud est longè maximum, videre quonam modo. Scitum est enim quod Carneades noster dicere solebat, Clitomachum eadem dicere, Carneadem autem eodem etiam modo dicere. Quod si in Philosophia tantum interest quemadmodum dicas, vbi res spectatur, nō verba penduntur: quid tandem in caussis existimandum est, quibus totis moderatur oratio? Quod quidem ego Brute ex tuis literis sentiebam, non te id scitari, qualem ego in inueniendo & in collocando summum esse oratorem vellem: sed id mihi quærere videbare, quod genus ipsius orationis optimū iudicarem. Rem difficilem, dii immortales, atque omnium difficillimam. Nam cum est oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, vt sequatur quocunque torqueas: tum & naturæ variæ, & voluntates, multum inter se distantia effecerunt genera dicēdi. Flumen aliis verborum, volubilitasq; cordi est, qui ponunt in orationis celeritate eloquentiā. Distincta alios, & interpuncta, interualla, moræ, respirationésque delectant. Quid potest esse tam diuersum? tamē est in vtroque aliquid excellens. Elaborant alii lenitate, & æquabilitate, & puro quasi quodam & candido genere dicendi. Ecce alii duritatem & seueritatem quādam verbis, & orationis quasi mœstitiam sequuntur: quódque paulò antè diuisimus, vt alii graues, alii tenues, alii temperati vellent videri: quot orationum genera esse diximus, totidem oratorum reperiuntur.

QVVM TRIA videnda sint oratori, quid dicat, & quo quidque loco, & quomodo: tertium longè maximum est videre quomodo dicat. Id tribus rationibus confirmat, ne temerè minus in alijs, plus in hac parte laborasse videatur.

Vna

Vna ducitur à philosophiæ comparatione: altera à tacito quodã Bruti testimonio: tertia ad comparationem reducenda: elocutionem difficiliorem esse reliquis partibus, quoniam illæ simpliciores sunt, hæc in plures variat formas. Hæc autem disputatio inducta est vt vnam maximè excoleret elocutionẽ. Nam quum dicendum suscepisset quid esset optimum in singulis rhetoricæ partibus, cæterásque partes vidisset cum multis aliis esse communes, minusq́ mirabiles, elocutionem propriam eloquentiæ: hanc partem reliquis antepoſuit: vt quæ tota sit in arte posita, nec tum Latinorũ præceptis vsuq́ celebrata, præsertim quum res esset insignis ad maximã laudẽ, & in ea maximè spectari posset ille summus orator. Scitum est argutè doctè & eleganter dictũ, quod Carneades noster hic iunior tibi mihique notus, & aliquando familiaris, vir memoriæ summæ, dicere solebat de veteri Carneade & Clitomacho: Clitomachum eadem dicere, id est, easdem sententias & res inuenire & collocare, nec animos recreare posse inueniendi varietate: Carneadem autem eodem etiam modo dicere, & vno eodémque graui stylo semper vti. Carneades philosophus Cyrenæus Chrysippi studiosus fuit, vir eloquentia tanta, vt ad eum etiam confluerent oratores. Nam vt ait Laërtius, δεινῶς ἦν ἐπιπληκτικὸς, καὶ ἐν ταῖς ζητήσεσι δύσμαχος. acriter inuehebatur, & in quæstionibus erat inexpugnabilis. De Carneade Cicero persæpe mentionem facit, & de Oratore, & in Academicis, aliisq́ locis. Hoc vnum proferamus è secũdo de Oratore: Carneadis vis incredibilis illa dicẽdi & varietas perquam esset optanda nobis, qui nullam vnquam in illis suis disceptationibus rem defendit, quam non probauerit: nullam oppugnauit, quam non euerterit. Hic Antonius intelligit nõ eloquendi, sed inueniendi varietatem. Gellius in septimo refert ex Rutilio & Polybio, vt Carneades Romam legatus multis admirationi fuerit, & in disserendo violenta & rapida dixerit. Venit autem Romam temporibus Censorij Catonis. Clitomachus Carthaginensis Academicus Carneadis auditor, de quo Crassus primo de Oratore: Audiui enim summos homines, quum quæstor ex Macedonia venissem Athenas, florente Academia, vt temporibus illis ferebatur, quòd eam Carneades & Clitomachus & Aeschines obtinebant. οὗτος, inquit Laërtius, εἰς τοσοῦτον ἦλθεν ἐπιμελείας, ὥστε ὑπὲρ τὰ τετρακόσια βιβλία συνέγραψε, καὶ διεδέξατο τὸν καρνεάδην, καὶ τὰ αὐτοῦ μάλιστα διὰ τῶν συγγραμμάτων ἐφώτισεν. Eò venit industriæ, vt supra quadringenta volumina conscripserit, successeritque Carneadi, cuius dicta monumentis literarum maximè illustrauit. Carneades igitur & Clitomachus viri quidem magni fuerunt, sed in quibus tamen aliquid Critici desiderarint. In philosophia, non in eloquentia tantũ, magni interest quemadmodum dicas, quáque elocutione vtare. Nam multo maior habetur Plato propter illam variè & copiosè dicendi facultatem, & Theophrastus inde diuinum reperit nomen: & Galenus in medicis magnus, etsi Asianorũ more tumet & redundat, tamẽ copia verborum magis quàm rerum, cæterorum gloriam adumbrauit. Philosophia res sententiasq́ spectat, non verba pendit, nec quasi lance trutinatur, vt eorum pondus examinare possit. Id in caussis contrà facit orator: quibus totis moderatur oratio, hoc est quas totas oratoris elocutio regit. Est enim, vt postea dicet, oratio oratoris elocutio, quæ regit animos, &

pectora mulcet, In partésque rapit varias, pérque omnia versat. Hoc Brutus philosophiæ studiosissimus vidit, & è Gallia Romam literas misit, quibus id quęreret, quod genus ipsius orationis, id est elocutionis, optimum iudicaret. Cicero verò qui à rebus optimam elocutionē separare nollet, alia quędā adiecit quasi corpus & animum, sine quibus eloquentia non constet. Sed orationis quasi de corpore & animo iudicare facile est: de decoro autem & ornamentis veram ferre sententiam, res est difficilis, atq; omnium difficillima. Etenim quemadmodum in cōmuni hominum vita perraro quæritur quid aut quale sit corpus, quid sit animus, quę'que animi natura, sed labor omnis adhibetur aut nutriendo corpori & vestiendo, aut animo ornando scientijs & virtutibus: sic & in eloquentia studium summum est nutriendæ dictionis, aptandi decori, ornandæ verbisq; decorandæ sententię. Natura nimirū res peperit, homini poliendas ac ornandas reliquit. Ergo sicuti de rebus hominum multi dissentiunt, ita diserti de ratione figuráque dicendi. Nam oratio mollis est & tenera vt cera, & ita flexibilis in omnem figuram, vt sequatur quocunq; torqueas, & quasi digito flectas. Ex ijsdem verbis orationem cōficies asperam & tristem: vt, Cn. Pompeius superauit virtute non modò gloriam eorum hominum qui nunc sunt, sed etiā antiquitatis memoriam. Ex ijsdem mollem atq; iucundam: vt, Cn. Pompeius non modo eorum hominum qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam virtute superauit. Quęso & obtestor ne pro me vnquam vota Respub. inuita suscipiat: aut si susceperit, inuita ne debeat. Ex ijsdem tardam & intersistentem. Quæso & obtestor ne pro me vnquam vota, inuita suscipiat Respub. aut si inuita susceperit, ne debeat. Hic flexus orationis, & varię hominum naturę ac voluntates multum inter se distantia effecerunt genera dicendi. Nam, quod antè dixi, semper oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudētia: & si verum quærimus, totidem sunt genera diuersa, quot hominum naturæ. Verborum flumen alijs cordi est, id est, fluxus & celeritas placet, & volubilitas, rotundáque figura dicendi. Id assequuntur coniunctione verborum leni, & pede celeri, vt dactylo, pæane, iambo, choreo, proceleusmatico, periodis catenatis, quo genere frequenter vtuntur Historici & Oratores in exemplorum narratione. Distincta alios & interpuncta interualla, moræ respirationésque delectant. Distincta, non cohærentia, sed conatu pronunciantis interrupto proferenda. Interpuncta interualla, quasi puncto interiecto separata. Moræ & respirationes, spiritus intermissiones. His omnibus significat orationem curtatam atque concisam, pluribus quidem incisis & membris, nullis ferè periodis constantem, in qua frequentes illæ quæ pausæ nominantur, & ὑποστιγμαί. Cicero tertio de Oratore, Clausulas atque interpuncta verborum, animę interclusio, atque angustiæ spiritus attulerunt. In hoc genere multus est Seneca, multus etiam Plinius in historia naturali. Et amplificationes acerrimæ hoc ferè genere constant. tum enim cæsim membratímque vehementius dicitur. Alterum genus habet continuum quasi fluminis cursum, hoc veluti in saxo resilientes vndas, & interruptos impetus. In altero volubilitas, in hoc interpuncta respiratio. hæc omnino diuersa: tamen est in vtroque aliquid excellens. Illud enim genus in re cita tractáque laudatur, hoc in horrida grauitate

commendabile

commendabile eſt. Elaborant alij lenitate & æquabilitate, & puro quodam & candido genere dicendi: ad quod perficiundū legenda ſunt verba lenia, & venuſta, & æquabilia, modóque pari demenſa, ne interiecta diſparia, vt ſeſquipedalia, aut monſtrū pariant, aut ſonos diſpares efficiant. Hoc purum genus eſt & candidum, quod nullo diſſimili colore fucatum eſt: in qua figura totus eſt Cæſar in commentarijs: & nos in genere commentandi, ſi quid in hac re poſſumus, illud non inuitè ſequimur. Ecce alij duritatem & ſeueritatem quandam verbis, & orationis quaſi mœſtitiam ſequuntur, hoc eſt, auribus dura, aſpera, triſti compoſitione exhorreſcunt, vt Ennius, Cato Cenſorius, plerique philoſophorum.

Et quoniam cœpi iam cumulatius hoc munus augere, quàm à te poſtulatum eſt (tibi enim tantum de orationis genere quærenti, reſpondi etiam breuiter de inueniendo, & collocando) ne nunc quidem ſolum de orationis modo dicam, ſed etiã de actionis. ita prætermiſſa pars nulla erit: quandóquidem de memoria nihil eſt hoc loco dicendum, quæ communis eſt multarum artium. Quo modo autem dicatur, id eſt in duobus, in agendo, & in eloquẽdo. Eſt enim actio, quaſi corporis quædam eloquentia, cum conſtet è voce, atque motu. Vocis mutationes totidem ſunt, quot animorum, qui maximè voce commouentur. Itaq; ille perfectus, quem iamdudum noſtra indicat oratio, vtcunque ſe affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit ſonum. de quo plura dicerem, ſi hoc pręcipiendi tempus eſſet, aut ſi tu hoc quæreres. dicerẽ etiam de geſtu, cum quo iunctus eſt vultus: quibus omnibus dici vix poteſt quantum interſit quemadmodum vtatur orator. Nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ ſæpe fructum tulerunt, & diſerti deformitate agendi multi infantes putati ſunt: vt iam non ſine cauſſa Demoſthenes tribuerit & primas & ſecundas & tertias actioni. Si enim eloquentia nulla ſine hac, hæc

autem ſine eloquentia tanta eſt, certè plurimum in dicendo poteſt. Volet igitur ille qui eloquentiæ principatū petet, & contenta voce atrociter dicere, & ſummiſſa leniter, & inclinata videri grauis, & inflexa miſerabilis. Mira eſt enim quædam natura vocis, cuius quidem è tribus omnino ſonis, inflexo, acuto, graui, tanta ſit & tam ſuauis varietas perfecta in cantibus.

QVANTA vis eſſet eloquendi, in vniuerſum propoſuit: vt propius accedat, dicendi modum partitur in actionem ac elocutionem. Nam eloquendi comes eſt actio, vt altera quædam mentis interpres. Quòd autem natura prima eſt elocutio, actio verò ſecunda, quoniam prius verba mens concipit, q̃ tradat actioni, cauſſam pręmittit cur ſit vſus hoc ordine. Cumulare & augere munus voluit, neque tantum Bruto de orationis genere, id eſt de modo & ratione eloquendi, ſed etiam de inueniendo & collocando & agendo breuiter reſpondere, quas partes anteponi melius putauit, vt liberior elocutioni daretur locus. Ne nūc quidem, inquit, vbi tertium illud occurrit quomodo dicat orator, ſolum de orationis modo, hoc eſt habitu & figura dicam, ſed etiam de modo & ratione actionis, quę pronunciatio dicitur. Ita prętermiſſa pars nulla erit, in qua bonus excellat orator, quandóquidem de artificiali memoria nihil eſt hoc loco dicendum, quia cõmunis eſt multarum artium, vt ſcientiæ ciuilis, vt philoſophiæ. Principio deſcribit actionem quaſi corporis quandam eloquentiam, quæ definitio à ſimili ducitur, vt plerunque ſolet. Quemadmodum igitur vis eloquentis animi materiā propoſitæ quęſtioni bonam copioſamq; ſuggerit, verba rebus apta componit: ſic etiam corporis eloquentia rebus & verbis flexus vocis & motus accommodat. Et ſicut animi ſapientia per eloquētiā ſe promit, ita etiam corporis facultas vtitur inſtrumento vocis & motus. Corpus itaq; quodammodo loquitur, ſicut & animi vis & facultas. ad hæc ſubſcribit Quintilianus vndecimo: Pronunciatio à pleriſq; actio dicitur, ſed prius nomen à voce, ſequens à geſtu videtur accipere. Nanque actionem Cicero aliâs quaſi ſermonem, aliâs eloquentiam quandam corporis dicit. Secundo loco diuidit actionem in vocem atq; motum. vox aures, motus oculos tangit, per quos duos ſenſus in animos penetrat orator. Vocis mutationes totidem ſunt, quot animorum, qui maximè voce cõmouentur. Quę mutationes animorum ſint, abundè ſcribit Tuſculana. 4. Quæ proponuntur oratori, copioſè ſcribit 2. de Oratore. Mutantur ad amorem, odium, beneuolentiam, ſpem, metum, cupiditatem, ægritudinem, lætitiam, mœrorem, miſericordiam, acerbitatē, & ad finitimas perturbationes. Quòd animi voce maximè cõmouentur, oſtendit ars bene canendi, quę non modo pedem ſaltantis ad numerum regit, ſed animū quoq; verſat in omnem affectum. Talis eſt oratio modulata, ſuoq; modo dicta. Cicero 2. de Oratore, Tantam vim habet illa quæ rectè à bono poëta dicta eſt

flexanima,

flexanima,atq; omnium regina rerum oratio: vt non modo inclinatum erigere, aut stantem inclinare,sed etiam aduersantem & repugnantem,vt imperator bonus ac fortis,capere possit.Itaque summus orator vtcunque se affectum videri,& animum audientis moueri volet,ita certum vocis admouebit sonum.Certus erit sonus,si rebus fuerit aptus,vt dulcibus dulcis, asperis asper,atrocibus atrox,lenibus mitis. Motus diuiditur in gestum atque vultum. Vultus est in spiritu, sanguine,& oris habitu quodam,qui motus animi produnt.Gestus est motus corporis & partium eius.hoc modo cũ gestu iunctus est vultus,quoniam in genere motus conueniunt.Vterq; rebus ipsis,sicut & vox,debet accõmodari: quod vt fiat, vsus & exercitatio plus iuuabunt,quàm Rhetorum praecepta.Actionem plurimũ valere probant euentus. Nam & infantes,id est infacundi viri,rudesq; dicendi, vt Cn.Lentulus,actionis dignitate,bona & decora pronunciatione,eloquentiae fructum & gloriam tulerũt.Et diserti,quibus è diuerso opponuntur infantes,deformitate agendi, hoc est indecora & fœda pronunciatione, à multis infantes & indiserti putati sunt: cuiusmodi L.Cottam dicit Cicero fuisse. Huc pertinet illa sententia Demosthenis,qui sine actionis dignitate eloquẽtiam nullam censuit:de qua Fabius, Siquidem & Demosthenes,quod esset in toto genere dicẽdi summum, interrogatus, pronunciationi palmam dedit, eidémque secundum ac tertium locum,donec ab eo quęri desierit:vt eam videri possit non praecipuã, sed solam iudicasse. Itaque ille perfectus vt animum audientis moueri volet,ita certum vocis admouebit sonum.Volet autem qui eloquẽtiae principatum petet, id est qui summus haberi cupiet,contenta voce,forti,& quasi è chordis contentis edita, atrociter dicere: quod est vti amplificatione,& graui genere dicendi: vt si agat haec,O mulieris scelus incredibile, O libidinem effrenatam & inauditam,O audaciam singularem. Volet summissa voce,depressa,suaui,& ea quã vulgus appellat fictam,leniter dicere,& vti genere leni & quieto. Ea voce efferatur haec oratio,Ex eius ore,melle dulcior fluebat oratio.Volet videri grauis,& plenus authoritatis inclinata voce,id est neque erecta, neque stante,sed deflexa ad medium penè temperamentum:vt si dicenda est haec oratio,Nolo accusator in iudicium potentiam afferat,non vim maiorem aliquam, nõ authoritatem excellentem, non nimiam gratiam: valeant haec omnia ad salutem innocentium, ad opem impotentium,ad auxilium calamitosorum:in periculo verò & in pernicie ciuium repudientur. Volet idem miserabilis videri,dignusq; venia, inflexa voce,hoc est subinde mutata ab acuto sono ad grauem:vt si sit hoc pronunciandum,O me miserum,ô me infelicem.reuocare tu me in patriã Milo potuisti per hos,ego te in patria per eosdem retinere non potero? Tres soni vocis omnino sunt,qui dicuntur accentus, acutus,grauis,inflexus: quorum nomen & ratio defluxit à Graecis,quibus sunt προσῳδίαι ξῶς, ὀξεῖα, βαρεῖα, περισπωμένη. Ex illis acutus habet primas,non modo quia natura,quasi modularetur hominum orationẽ, in omni verbo posuit acutam vocem,vt postea dicet,sed etiam quia simplex est, nec alterius gerit vices. Grauis accentus est natura secundus: est enim simplex, sed frequẽter obit acuti munus. Nam si dicimus,Cicero magnus est vir,postremum acuitur verbũ.Si vero dicimus,Cicero vir est magnus,idem verbum graui

profertur accētu. Tum enim acutus in grauem mutatur, ne turpiter exultet actio. Circunflexus ex acuto grauiq; componitur, ideoq; numero tertius eſt. vnde con ſtat illum ordinem Græcorum à Cicerone mutatum, aut vt conſuleret orationi, quia languidū erat iſtuc, acuto, graui, inflexo: aut quia non ingrata eſt negligentia quædam circa res minores. Cur autem ex tribus ſonis tanta ſit & tam ſuauis varietas in cantibus, ſi forte quæris, hoc dicendū videtur, innumerabiles eſſe flexus inter acutiſſimum ſonum & grauiſſimum: vocum genera eſſe perpauca, multas autem ſpecies, vnde varia flectitur illa modulatio. hoc modo ex tribus neruis organum muſicum mille diuariat flexus, quum per gradus à ſummo tono deflectitur ad imum. Hæc igitur poſita ſunt, vt orator qui norit tam multos eſſe vocum gradus, per illos voce diſcurrere aſſueſcat: quia nihil eſt auribus odioſum magis, quàm vox illa rigida quæ ſemper vno ſonat modo contumax.

Eſt autem in dicendo etiam quidam cantus obſcurior, non hic è Phrygia & Caria Rhetorum epilogus penè canticum: ſed ille quem ſignificat Demoſthenes, & Aeſchines, cū alter alteri obiicit vocis flexiones. Dicit plura etiam Demoſthenes, illûmque ſæpe dicit voce dulci & clara fuiſſe. In quo illud etiam notādum mihi videtur ad ſtudium perſequendæ ſuauitatis in vocibus. Ipſa enim natura quaſi modularetur hominū orationem, in omni verbo poſuit acutam vocē, nec vna plus, nec à poſtrema ſyllaba citra tertiam: quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem ſequatur induſtria. Ac vocis quidem bonitas optanda eſt. non eſt enim in nobis, ſed tractatio atque vſus in nobis. Ergo ille princeps variabit, & mutabit, & omnes ſonorum tum intendens tum remittens perſequetur gradus.

A NATVRA datur vox, ab arte flexus, à flexu gignitur cantus. Qui ſi temperatus eſt in actione, decet oratorem maximè in affectibus mouendis. Cicero ſecundo de Oratore: Quis enim cantus, moderatæ orationis pronunciatione dulcior inueniri poteſt? Idem ſi nimius eſt, accedit ad canticum carménq; phonaſcorum, nec oratoris actionem decet, ſed ne lectionem quidem. Sit, inquit Quintilianus, in primis lectio virilis, non in canticum diſſoluta, nec plaſmate, vt nunc à pleriſq; fit, effœminata: de quo genere C. Cæſarem prætextatum adhuc accepimus dixiſſe: Si cantas, malè cantas: ſi legis, cantas. Canticum oratorum ſic

agitat

agitat Persius, Men moueat quippe, & cantet si naufragus, assem Protulerim? cantas quum fracta te in trabe pictum Ex humero portes? Vitet igitur orator illam scenicam modulationem: vitet vlulans canticum Asianorum in epilogis ac perorationibus. Affectus animi concitandi sunt, non ad risus & cachinnos, sed ad vtilitates & commoda caussarum. Canunt autem poëtæ, sed obscurius. Canunt oratores etiã obscurius, & in omni pronunciatione, & maximè in amplificatione. Nam, quod ait Quintilianus, neque Demosthenes per Marathonis & Platearum & Salaminis propugnatores recto sono iurauit, neque Aeschines Thebas sermone defleuit. Vterque igitur obscuriore cantu modulatus est orationem. Quod quum fecisset ad rapiendos animos, & ad facilius obtinendam caussam, non caruit reprehensione, iniusta quidem, sed tamen accusatoria. Aeschinis verba sunt: ὅλως δὲ τί τὰ δάκρυα; τί ἡ κραυγή; τί ὁ τόνος τῆς φωνῆς; Tandem quid lacrymæ sibi volunt? quid vociferatio? quid tonus vocis? Demosthenes hoc refert, ἔπειτα ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ῥήτωρ ἐξαίφνης ἐκ τῆς ἡσυχίας ὥσπερ πνεῦμα ἐφάνη, καὶ πεφωνασκηκὼς καὶ συνειλοχὼς ῥήματα καὶ λόγους, συνείρει τούτους σαφῶς καὶ ἀπνευστί. Deinde nactus opportunitatem, & hoc tempus, orator è quiete veluti quædam procella subitò prodijt: & vbi variè cantitauit, & verba meditando collegit & orationes, continuat eas claro & infracto spiritu. Cantus hic in oratione, sicut cætera omnia, cœpit à natura seminarium, arte & humana industria colendum. Natura modulata est hominum orationem, certásque voces ad agendum dedit: & vt impetu quodam proferrentur animo concepta, & aurem ferirent, in omni verbo posuit acutam vocem, nec vna plus, vt esset varietas: nec à postrema syllaba citra tertiam, ne quid spiritus laboraret. Omne verbum aut vnius est syllabæ, aut duarum, aut trium, pluriúmve. Si in verbo trium syllabarum pluriúmve fuerit accentus in tertia ab extrema, is semper erit acutus, vt φιλόσοφος, dóminus. Si fuerit accentus in secunda à fine, aut acutus erit, ἀνθρώπῳ, virili, λόγος, déus, aut circunflexus, vt σημεῖον, μοῦσα, Románus, Rôma. Quòd igitur inflexus ex acuto est & graui, non defuerit acutus, si ponetur inflexus. In vltima nunc est acutus, βασιλεύς, dúx. nunc circunflexus, βοῦς, bôs. Nihil refert an vnius sint syllabæ verba, an verò plurium. Nunquam grauis erit vltima, nisi quum verbum acutum ceperit aliam ab vltima sedem, propter quod mutarit accentum, vt ὁ βασιλεὺς ἔφη, dùx locutus ést. iam grauis hic est pro acuta. Ergo natura in omni verbo posuit acutam vocem, quæ quum altius ederetur, & reliquæ summissius consonarent, iucundam è varietate cieret modulationem. Interim vnum verbum duos habet accentus acutos, sed vnum ab alio verbo ducit, vt φιλόσοφοί τε, dóminíve. An acutam vocem dicit eam quæ clarius auditur, magisque ferit aures, non illam tantum quam proprie dicimus acutam? At vocis quidem bonitas optanda est: non est enim in potestate nostra, sed à natura datur: tractatio tamen & vsus, hoc est ratio regendæ vocis & efferendæ, nostri laboris est. Quintilianus, Nam bene pronunciare non poterit, si inemendabilia oris incommoda obstabunt. Sed ne vox quidem nisi liberalis actionem habere optimam potest. Bona enim firmáque, vt volumus, vti licet: mala vel imbecilla & inhibet multa, vt insurgere, exclamare: & aliqua cogit, vt summittere, deflectere, & raucas

fauces ac latus fatigatum deformi cantico reficere. Sed ille princeps & summus orator bonitate vocis fruetur, eámque variabit & mutabit, id est, tum intendet, tum remittet per omnes sonorum gradus.

Idémque motu sic vtetur, nihil vt supersit in gestu. Status erectus, & celsus: rarus incessus, nec ita longus: excursio moderata, eáq; rara: nulla mollitia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum: non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se ipse moderans, & virili laterum flexione: brachii proiectione in contentionibus, contractione in remissis.

ACTIO constat è voce atque motu. De motu breuiter dixit, nunc æque de motu qui continet gestum atq; vultum. Gestus motus est aptus corporis atq; mēbrorū, vt capitis, frōtis, oculorū, narium, oris, menti, ceruicis, humerorū, manuum, pectoris, ventris, laterum, pedum. de quibus singulis Fabius multa, quia sicut ambitiosè gestū seruarunt Athenienses tempore suæ libertatis, ita ambitiosius multo Roma captauit. Cicero pauciora dicit, nec enim præcepta ponit, sed quid optimum sit in singulis, indicat. Motu, inquit, sic vtatur orator, id est, sic in agendo moueat corpus & membra, nihil vt supersit in gestu: vt spectator nihil in gestu pulcherrimo desideret. Hoc assequetur, si, quoniam stare debet orator in agendo, fuerit status erectus & celsus, non incuruus, vt rusticorum: non deiectus, vt verecundiæ puellaris: non contractus, vt scelerati metus & pudoris: non pronus & titubans, vt ineptorum & inconstantium. Hoc positum est in toto quasi corporis trunco. Iam subijcit præcepta de partibus. Sit rarus incessus, nec ita longus. Proferat orator pedem, ne statuæ more stet iunctis pedibus, sed perraro incedat, aut siquando licet. sit tamen breuis incessus, ne qui dicit, sui prorsus immemor aut securus esse, aut deambulare videatur. Etenim quemadmodum turpe ducimus eos qui de suggestu ad populum verba faciunt, huc illuc cursitare, totámque percurrere cathedram, sic turpe videbatur, oratorem ad subsellia dicentem, aut longius incedere, aut celeriter excurrere. Sit igitur excursio moderata, id est, tēperatus & modicus à statione proiectus gradus: de quo sic est Quintiliani iudicium: Procursio opportuna, breuis, moderata, rara. Conuenit etiam & ambulatio quædam propter immodicas laudationum moras: quāquam Cicero rarum incessum, nec ita longum probat. Discursare verò, &, quod Domitius Afer de Sura Manilio dixit, satagere, ineptissimum: vrbanéq; Flauius Virginius interrogauit de quodā suo Antisophiste, quot millia passuum declamasset. Nulla sit mollitia ceruicum. nec enim ceruix rigida esse debet, vt in homine ceruicoso: nec mollis, & fluctuanti similis, vt in lepidulo amatore. Dixit autem rectum casum mollitia, non mollities, propter literam sequentem: & ceruicum, non ceruicis, quòd illud verbum singulariter rarius vsurparetur. Nam primus Hortensius cer-

uicem

uicem ſingulari numero dixiſſe fertur. Nullæ ſint argutiæ digitorum, nullæ celeres & quaſi ſcintientes digitorum vibrationes. Nec enim ſummi viri eſt in dicendo præcipites agitare digitos, nimiumq́; mobiliter ad verba iaculari. Id præſtigiator ille faciat, qui obſtupente plebecula nuces verſat in cyathio. Ne ad numerum cadat articulus. Is eſt tibicinũ geſtus, qui ad rhythmũ numerumq́; carminis articulos flectunt, & vincula mẽbrorum. Trunco magis toto quàm ſingulis corporis partibus ſe ipſe moderetur & decẽter gerat Orator, & virili laterũ flexione, id eſt, quæ virum ampliſſimum deceat, ſe tẽperet. Brachium proijciat, longeq́; promoueat in cõtentionibus, hoc eſt grauioribus in locis & amplificationibus, quæ acriter & vehementer inſtant, ideoq́; contentione vocis egent. Contrà brachium admoueat corpori in remiſſis orationibus, quę tranquilla voce dicuntur.

Vultus verò, qui ſecundum vocem plurimum poteſt, quantam affert tum dignitatem, tum venuſtatem! in quo cum effeceris ne quid ineptum aut vultuoſum ſit, tum oculorum eſt quædam magna moderatio. Nã vt imago eſt animi vultus, ſic indices oculi: quorum & hilaritatis & viciſſim triſtitiæ modum, res ipſæ de quibus agetur, temperabunt.

VVLTVS EST motus pars altera, qui ſecũdum vocem, id eſt poſt vocem in actione principem, plurimum poteſt. Affert enim tum dignitatem, tum venuſtatem. Dignitas eſt in maieſtate quadam, venuſtas in elegantiã, quæ ſpectatori placet. Ea de re Quintiliani verba ſunt: Dominatur autem maximè vultus. hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc triſtes, hoc hilares, hoc erecti, hoc ſummiſſi ſumus. hinc pẽdent homines, hunc intuentur, hunc ſpectant etiam antequã dicamus. hoc quoſdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus, hic eſt ſæpe pro omnibus verbis. Hanc varietatem in hiſtrionibus videas, pro ratione perſonarum quas agunt, vultum mutantibus. In vultum duo vitia cadunt, vt vultuoſum, & ineptum. Vultuoſum, non triſte, vt quidam interpretantur (vultus enim triſtis ſæpe decet) ſed vultuoſum, crebro vultu nimióque variatum. Inclinationes in oſus, authore Nigidio nimium ac præter modum ſignificant, & iccirco in culpas cadũt, vt vinoſus, famoſus, moroſus, ebrioſus. Ineptum eſt quod aut perſonæ, aut rei, aut tẽpori, aut loco non conuenit. In vultu ſunt oculi, teſtatur Quintilianus his verbis: Sed in ipſo vultu plurimum valent oculi, per quos maximè animus emanat, vt citra motum quoq; & hilaritate niteſcant, & triſtitia quoddam nubilum ducant. Id ex hoc fonte deduxit: oculorum eſt quædam magna moderatio, hoc eſt, magnum eſt & in primis honeſtum oculis bene moderari. Oſtendit hac comparatione, Quemadmodum vultus plurimum valet, quia imago eſt animi vultus, id eſt, ſignum quoddam interioris affectus: ſic oculorũ moderatio plurimum valet, quoniam animi ſunt indices oculi. Vt animus igitur erit

in eo latent, quoniam minus illustres sunt & insignes, vt res propriæ magis prudentiæ quàm artis, iccirco multarum artium communes. Ea de caussa nō dictus est inuentor ab inuentione: neq; compositor ab artificiosa rerum collocatione: neq; actor à pronunciatione: quanquam hæc arte complexus est omnia: sed & græce ab eloquendo ῥήτωρ, & latinè eloquens dictus est. ῥήτωρ, vt ait Suidas, τὸ παλαιὸν ἐκαλεῖτο ὁ δήμῳ συμβουλεύων, καὶ ὁ ἐν δήμῳ ἀγορεύων, εἴτε ἱκανὸς εἴη λέγειν, εἴτε καὶ ἀδύνατος, εἴτε καὶ ἀπὸ τοῦ βελτίστου καὶ δικαιοτάτου συμβουλεύων, εἴτ᾽ ἐπ᾽ ἰδίοις λήμμασι. Rhetor olim dicebatur is qui populo cōsilium dabat, quiq; ad populum conciones habebat: siue aptè diceret, siue id facere non posset: siue ex optimo iure & æquissimo consilia tractaret, siue proprijs captionibus niteretur. Hæc verba transcripsi, vt planum facerem Græcos in rhetore maximè spectasse dictionem. Est ῥῆσις dictio, ῥήτωρ eloquens: quæ à ῥέω verbo antiquo videntur esse deducta. Cæterarum rerum quæ sunt in oratione, vt inuentionis, dispositionis, memoriæ, partem aliquam sibi quisq; vindicat, vt Dialecticus, Physicus, Musicus: eloquendi maxima vis huic soli conceditur. Nam si vis aliqua dicēdi multis alijs, vt poëtis, historicis, philosophis conceditur, qui de re sua copiosè & ornatè loqui possunt, ea tamen vis & facultas & δύναμις neq; maxima, neq; perfecta, sed ab oratore & eius libris petita, ac in vno tantum genere laudabilis. Persequitur enim eandem propè loquendi viam, nec periculosè cum aduersario pugnat. Vis illa maxima, quæ more veteri prælium forense committit, in omnes se versat modos, pro temporibus caussæ, & eloquētiæ dignitate. Cicero primo de Oratore. Quamobrē si ornatè locutus est, sicut fertur, & mihi videtur, Physicus ille Democritus, materies illa fuit Physici, de qua dixit: ornatus verò ipse verborum, oratoris putandus est. Et si Plato de rebus à ciuilibus controuersiis remotissimis diuinitus est locutus, quod ego concedo, si itē Aristoteles, si Theophrastus, si Carneades in rebus ijs de quibus disputauerunt, eloquentes, & in dicēdo suaues atq; ornati fuerunt, sint hæ res de quibus disputant, in alijs quibusdam studijs: oratio quidē ipsa propria est huius vnius rationis de qua loquimur & quærimus. Hoc enim est propriū oratoris, quod sæpe iam dixi, oratio grauis & ornata, & hominum sensibus ac mentibus accommodata. Quibus de rebus Aristotelem & Theophrastum scripsisse fateor. Sed vide ne hoc Scæuola totum sit à me. Concedit illis viris eloquentiæ speciem quandā ab oratoribus petitam, nō tamen eos dicere, sed ornatè loqui: non orare, sed sermocinari existimat. Theophrastus à diuinitate loquendi nomen inuenit. Laertius, τοῦτον Τύρταμον λεγόμενον, Θεόφραστον διὰ τὸ τῆς φράσεως θεσπέσιον Ἀριστοτέλης μετωνόμασεν. Eum cui Tyrtamus nomen esset, ab elocutione diuina Aristoteles Theophrastum nominauit. Θεός deus, φράζω loquor. Aristoteles Isocratem ipsum, id est tum facundia præcellentem, lacessiuit. Quintilianus. 1. cap. 3. libri, Isocratis præstantissimi discipuli fuerunt in omni studiorum genere: eoq; iam seniore (octauum enim & nonagesimum impleuit annum) pomeridianis scholis Aristoteles præcipere artem oratoriam cœpit, noto quidem illo, vt traditur, versu ex Philocteta frequenter vsus, αἰσχρὸν σιωπᾶν μὲν, καὶ Ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν. Turpe est tacere, & Isocratem pati dicere. Cicero Tusculana prima, Aristoteles vir summo ingenio, summa scientiæ

copia, quum motus esset Isocratis rhetoris gloria, dicere etiam cœpit, adolescentes docere, & prudentiam cum eloquentia iungere. Xenophontis voce musas quasi locutas ferunt. Laertius, ἐκαλεῖτο δὲ καὶ ἀττικὴ μοῦσα, γλυκύτητι τῆς ἑρμηνείας. Xenophon Attica musa vocabatur à suauitate & facilitate dicendi. Quintilianus: Quid ego commemorem Xenophontis illam iucunditatem inaffectatam, sed quam nulla affectatio consequi possit? vt ipsę sermonem Gratiæ finxisse videãtur, & quod de Pericle veteris comœdiæ testimoniũ est, in hunc transferri iustissimè possit, in labris eius sedisse quandam persuadendi deam. Longè omnium quicunque scripserunt, aut locuti sunt, id est vsi tum scripto, tum sermone non scripto, extitit & excelluit grauitate princeps Plato. Quid Platoni Cicero tribuat, multis in locis testatur, nec res erit obscura legentibus Platonem, cur tanti fecerit eum Cicero: quanquam satis est ad maximam laudem, illum plus omnibus placuisse Ciceroni. Hinc eum Quintilianus extollit: Philosophorum, inquit, ex quibus plurimum se traxisse eloquentię M. Tullius confitetur, quis dubitet Platonem esse præcipuũ? siue acumine disserendi, siue eloquendi facultate diuina quadam & Homerica? multum enim supra prosam orationem, & quam pedestrem Græci vocant, surgit: vt mihi non hominis ingenio, sed quodam Delphico videatur oraculo instinctus.

Tamen horum oratio neque neruos, neq; aculeos oratorios ac forenses habet. Loquuntur cum doctis, quorum sedare animos malunt, quàm incitare. siquidẽ de rebus placatis, ac minimè turbulẽtis, docendi caussa, non capiendi loquuntur: vt in eo ipso quòd delectationem aliquam dicendo aucupẽtur, plus nõnullis quàm necesse sit, facere videantur. Ergo ab hoc genere non difficile est hanc eloquẽtiam de qua nunc agitur, secernere. Mollis est enim oratio philosophorum, & vmbratilis, nec sententiis nec verbis instructa popularibus, nec iuncta numeris, sed soluta liberius. nihil iratum habet, nihil inuidum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum: casta, verecunda, virgo incorrupta quodãmodo. itaq; sermo potius quàm oratio dicitur. Quanquam enim omnis locutio oratio est, tamen vnius oratoris locutio hoc proprio signata nomine est.

VT SEIVNGATVR orator à philosophorum eloquentia, à sophistarum, ab historicorũ,

ab historicorũ,à poetarum quibusdam proprietatibus ostẽdit,vt explicet tandem qualis futurus sit.Philosophorum oratio neq; neruos neq; aculeos oratorios ac forenses habet:neq; enim colluctatur aduersario,neq; neruorũ firmitate contendit,neq; aculeis pungit & instimulat obsistentem.Hoc est,non munit omnia crebris enthymematis, appendicibus & negocijs rerum quæ circunstantiæ vocantur,affectibus,amplificationibus,alijsq; munimẽtis,quibus vt propugnaculis belli temporibus oppidani muros,sic Orator suam firmat caussam.Sũt oratorij nerui,probationes:aculei,conctiones,affectus & amplificationes. Aristoteles probationem tanquam corpus orationis,& robur constituit,ἀι γὰρ πίστεις ἔντεχνόν ἐστι μόνον,τὰ δ' ἄλλα προσθῆκαι,οἱ δὲ περὶ μὲν ἐνθυμημάτων οὐδὲν λέγουσιν,ὅπερ ἐστὶ σῶμα τῆς πίστεως. Solæ probationes, artificiales sunt:reliqua,quasi accessio quædã est.Isti verò de enthymematis nihil loquũtur,quod corpus est probationis.Vtũtur philosophi probatione & syllogismo quasi neruo , sed is mollior est & laxior,& quietior,nullisq; rebus adiunctis munitus atq; firmatus,vt sententijs popularibus,vt affectu,vt atrocitate, vt numero.Non adducentur artis eius professores vt id verum putent,nisi planum fiat exemplo.Proferamus igitur hoc Ciceronis argumentum in T.Roscium· Quid si accedit eodem, vt tenuis antea fueris? quid si vt auarus? quid si vt audax? quid si vt illius qui occisus est,inimicissimus?Num quærenda caussa quæ te ad tantũ facinus adduxerit? Quid ergo horũ negari potest?Tenuitas hominis eiusmodi est, vt dissimulari nõ queat, atque eo magis eluceat,quo magis occultatur.Auaritiam præfers,qui societatẽ coieris de municipis cognatiq; fortunis cũ alienissimo.Quàm sis audax , vt alia obliuiscar, hinc omnes intelligere potuerunt,quòd ex tota societate,hoc est ex tot sicarijs, solus tu inuẽtus es,qui cum accusatoribus sederes,atq; os tuum non modò ostẽderes,sed etiam offerres.Inimicitias tibi fuisse cum Sexto Roscio,& magnas rei familiaris controuersias,concedas necesse est. Restat iudices vt hoc dubitemus, vter potius Sextum Roscium occiderit, is ad quem morte eius diuitiæ venerint, an is ad quẽ mendicitas? Is qui antea tenuis fuerit,an is qui postea factus sit egẽtissimus?Is qui ardẽs auaritia feratur infestus in suos,an is qui semper ita vixerit, vt quæstum nosset nullum, fructum autem eum solum quem labore peperisset? Is qui omnium sectorũ audacissimus sit,an is qui propter fori iudiciorumq; insolentiam,non modo subsellia, verùm etiam vrbem ipsam reformidat? Postremò iudices,id quod ad rem mea sententia maximè pertinet, vtrum inimicus potius an filius? Hoc neruosum atq; robustũ argumẽtandi genus, & aculeatum. Nam pugnat acriter,& stimulat aduersariũ.Hic philosophus argumentetur·In quo plures caussæ fuerunt, in eo verisimilius est crimen. In Tito Roscio plures caussæ fuerunt,vt tenuitas,quam vidẽt omnes:vt auaritia,qua propinquum persequitur: vt audacia,qua adductus sedet in subsellijs:vt inimicitiæ cum Sexto Roscio notæ:istorum nihil est in Sexto Roscio.Ergo cædes in Tito quàm in Sexto verisimilior est.Hic neruus mollior est, & minores impetus habet. Id autem à rerum varietate comparatum est.Nam philosophi loquuntur cum doctis,quorũ sedare animos malunt quàm incitare,quò melius eos docere possint. Orator agit etiam apud indoctos,quorum vult animos commouere,vt litigatorem seruare possit.

Illi de rebus placatis,id eſt minimè turbulentis, vt de natura atq; virtute,docendi cauſſa non capiendi & fallendi loquuntur:iccirco ſimpliciter argumentãtur: hic de rebus agit turbulentis ſæpe,non tam docendi cauſſa,q̃ mouẽdi atque capiendi.ea de re verſat omnẽ lapidem,ne quid intentatũ relinquat. Illi non opus aucupari delectationem,ſed veritatem:huic tria incumbũt officia,vt doceat, moueat,& delectet.Mollis eſt oratio philoſophorum: neruoſa atque robuſta oratorum bonorum.Vmbratilis illa eſt,ocio marcida,& contenta priuato:hæc in luce hominum & in publico verſatur.Cedat igitur(vt ait pro Muræna)ſtylus gladio,vmbra ſoli.Illa nec ſentẽtijs nec verbis inſtructa popularibus,ſed abditis doctisq; ſententijs conſtat, verbis autem vulgò inauditis nec elegantibus veſtitur: hæc ſententias aptat populo:quumq; dicit eadem quæ philoſophus, multo facilius dilucidiusq; dicit.verba de medio ſumit nota omnibus, fortia tamen & grauia,vt & intelligantur,& impellant.Illa caret numeris,& ſoluta liberius,vt puella incompta fertur:hæc comptæ puellæ ſimilis, rebus aptat numeros, vt facilius animos afficere poſſit.Illa nihil iratum habet,id eſt quod iram concitet audiẽti: nihil inuidum, quod inuidiam moueat: nihil atrox,quod exaggeret facinus:nihil mirabile,quod audienti afferat ſtuporem : nihil aſtutum, quod capiat fallatq; diſceptatorem:ſed eſt caſta, ſine popularium opinionum corruptela, cuſtos veritatis illius naturalis,virgo incorrupta quodammodo,ſimplex oratio,integerrima virtutis indagatrix.Intellige orationem Platonis,Xenophõtis, Theophraſti, & optimorum,non iſtorum qui ſe vocant philoſophos,quum ſint tamen infantiſſimi.Oratio eloquentis inuidet,atrociter adauget,admirationes inducit,nolentem trahit,ſe commiſcet populari contagione,vt ad ſanitatem reducat:audax irrumpit,& tanquam virago & Amazonum fortiſſima aditum rumpit,quęritq; victoriam. Ergo qui conſueuerunt vmbratiles agitare diſputationes, ſi veniant in publicum, vbi magnis de rebus oratio dicenda eſt, noctuarum more caligant, ac peroſi lucem, vitæ genus vmbroſum præferunt. Pauci feliciores ex philoſophis oratores facti, fruſtra ſuadent iſtis querulis bubonibus, quàm difficile ſit in publico bene verſari. Hinc fit vt oratores boni fuerint pauci,philoſophi permulti. Hinc fit vt mille in ſcholis garriant,pauci admodum populum dicendo cum admiratione teneant. Hinc fit vt plerique ex aratro curſu incitato ſe profiteantur philoſophos, doctiſſimi viri vix tandem admittantur in cancellos. Itaque philoſophorum ſermo potius quàm oratio dicetur. Sermo quidem omniũ eſt,oratio paucorum. Ab orando autem dicendóque nomen eſt oratoris,eiusq; locutio propriè dicitur oratio. Hæc quum ita ſint, malim ſummum philoſophũ, quàm mediocrem oratorem:& ſummum oratorem,quàm philoſophum ſummũ.

Sophiſtarum, de quibus ſuprà dixi, magis diſtinguenda ſimilitudo videtur, qui omnes eoſdem volunt flores,quos adhibet orator in cauſſis,perſequi.Sed hoc differunt,quòd cum ſit his propoſitum non perturbare animos, ſed placare potius,nec tã perſuadere,quàm delectare:

delectare: & apertius id faciunt quàm nos, & crebrius: concinnas magis sententias exquirunt, quàm probabiles: à re sępe discedunt, intexunt fabulas, verba apertius transferunt, eaq; ita disponũt, vt pictores varietatem colorum: paria paribus referunt, aduersa contrariis, sæpissimeq; similiter extrema definiunt.

A SOPHISTA distinguit oratorem. Sophistas appellatos esse philosophiæ & eloquentiæ professores, diximus, vt Protagoram, Thrasymachum, Gorgiam, Isocratem: quorum plerique ocio freti scripserunt orationes, eásque floribus & ornamentis omnibus resperserunt. Hoc vnum illis deesse putes, quód domi scriptæ, non habitę sint in conuentu. Quamobrem comparantur militum tyrocinio, qui in campo exercitati, nunquam conseruerunt prælio manum. Hoc igitur ab Oratore Sophista differt, quod veteranus miles à tyrone. Sophistarum, inquit, magis quàm philosophorum distinguenda similitudo videtur, quia persequuntur & collectos intexunt omnes flores, hoc est dicendi figuras, quibus in caussis vtitur Orator. Ea sunt ornamenta figurarum, tum διανοίας, tum λέξεως, adiunctis etiam numerorum modis. Sed hoc differunt, quód apertius ostentant orandi voluptates, vt allegorias, vt paria relata, vt contraria, vt similiter desinentia, vt suaues numeros, vt concinnas sententias, vt egressiones plausibiles, vt iucundiores fabulas, quibus omnibus Orator in consiliis & iudiciis parcius & rarius vtetur. Huic enim sæpe propositum est perturbare animos, non voluptate mulcere: persuadere, non tantum delectare: vt in accusationibus, in querimoniis, in amplificationibus, in omni caussa graui, in instanti periculo. Quibus in rebus si comptius ornet orationem, non intempestiuè dicetur illud Persianum:

Fur es, ait Pedio: Pedius quid? Crimina rasis
Librat in antithetis, doctas posuisse figuras
Laudatur.– Parcius ergo interponet delicias orationis, quibus frequenter & apertè vtuntur Sophistæ ac poetæ, quoniam vtrisque propositum est placare animos atque delectare. Poetæ quidẽ concinnas magis aptant sententias quàm probabiles, vt Virgilius multas de Elisa, & rebus inferorum. De re sæpe discedunt ad aliquod genus descriptionis aut personarum, aut rerum, aut loci, aut temporis. Intexunt fabulas & admirationes: verba apertius transferunt, vt, Luctantur marmore tonsæ. Verba collocant, vt pictor colores: vt Virgilius in aliis multis, & in his versibus:

Restitit Aeneas, claráque in luce refulsit,
Os humerósque deo similis: nanque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum Pariúsve lapis circundatur auro.

Paria paribus referunt,vt omnes Heroici verſus ſunt quantitate pares, & in illis paria ſæpe membra:vt,

Hic Dolopum manus,hic ſæuus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus,hic acies certare ſolebant.

Contraria opponunt:vt,

Ingentes animos paruo ſub pectore verſant.

Similiter extrema definiunt·

O nimium cælo & pelago confiſe ſereno,
Nudus,& ignota Palinure iacebis arena.

Talem propè ſuauitatẽ quærunt Sophiſtæ.Concinnas magis ſentẽtias exquirunt quàm probabiles,vt hãc Plinius in Panegyrico,Corrupta eſt diſciplina caſtrorum,vt tu corrector emendatorq́ contingeres. Inductum peſſimum exemplum,vt optimum opponeretur.Poſtremò coactus princeps quos nolebat occidere,vt daret principẽ qui cogi non poſſet. A re ſæpe diſcedunt, intexunt fabulas,vt Iſocrates in encomio Helenę facit,repetens res à Theſeo geſtas,ac miſcens admirationes fabularum.Exempla lõgiora ſunt,quàm quæ ſuis verbis exponi debeant.Verba apertius transferunt,vt Plinius,Reſiſtimus vt in cõmuni domo,quã nuper immaniſſima bellua plurimo terrore munierat,quum velut quodã ſpecu incluſa,nunc propinquorum ſanguinem lamberet,nunc ſe ad clariſſimorũ ciuium ſtrages cædesq́ proferret.Obuerſabãtur foribus horror & minæ, & par metus admiſſis & excluſis. De ſuaui compoſitione,de paribus relatis, de contrarijs,de ſimiliter definitis,hoc eiuſdem vnum ſit exemplum.Non enim periculum eſt ne quum loquar de humanitate,exprobrari ſibi ſuperbiam credat:& quũ de frugalitate,luxuriam:quum de clementia,crudelitatem: quum de liberalitate, auaritiam:quum de benignitate,liuorem:quum de continentia,libidinem: quum de labore,inertiam:quum de fortitudine,timorem.

Huic generi hiſtoria finitima eſt,in qua & narratur ornatè, & regio ſæpe aut pugna deſcribitur : interponuntur etiam conciones,& hortationes. ſed in his tracta quædam & fluens expetitur, non hæc contorta & acris oratio.Ab his nõ multo ſecus quàm à poëtis hæc eloquentia quam quærimus,ſeuocanda eſt.

HISTORICVS & Orator communiter vtũtur narratione,deſcriptione rerum atq́ perſonarum,concionibus,exhortationibusq́,vt Cicero ſæpe narrat,ſæpe deſcribit aut perſonam,vt Piſonis:aut rem,vt Antonij luxuriam. Cõciones habet in Seruilium Rullum. Exhortatur populum Romanum in Antonium. Hæc illi & hiſtoriographo communia ſunt.Cæterùm in tractatione & figura dicendi non conuenit ei cum memoriarum ſcriptoribus. Etenim Cicero & oratores boni,quò moueãt animos,affectus interijciunt,ad hoc ſumunt amplificationem, acerbum & graue dicendi genus,quod contorqueant more fulminis, vt animũ feriat acris & vehemens oratio.Hiſtoricus autem nõ tam mouere lectorẽ quàm docere contendit.Trahit igitur & tanq̃ flumen in longum deducit orationem, vt fluat

vt fluat æquabiliter, & perpetuo quasi filo decurrat ad finẽ. Non remoratur cursum, non exilit, non exclamat, non attestatur, non interpellat, nõ acriter exauget, non impetu frangit obsistentem. Res gestas exposuisse contentus, æquabili penè fluxu ad finem vsque prouoluitur. In concionibus, vt magistratus ad populum, in exhortationibus, vt imperatoris ad milites, assurgit, & agit Oratorem: sed tum ferè summas capitaq; rerum colligit, non insistit in rebus explicandis: & in ocio scriptitans, vel nihil vel parum mouetur atrocitate rerum. Quibus de caussis multo remissius scribit, quàm qui agitatus est & inflammatus acerrima pugna forensi. In historijs igitur tracta quædã, id est, summissè deducta, & fluens, similis aquæ per læuia currenti, expetitur, non hæc qua vtuntur oratores, contorta, huc illuc impetu iacta & acris ac vrgens oratio. Id, si bonum videtur, illustremus exemplo. Factum Verris in Gauium Cosanũ Cicero narrat actione septima. Ipse inflammatus scelere & furore, in forum venit. ardebant oculi: toto ex ore crudelitas emanabat: expectabant omnes quò tandem progressurus, aut quidnam acturus esset: quum repente hominem propripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri iubet. clamabat ille miser, se ciuem esse Romanum, municipem Cosanum, meruisse se cum L. Precio splendidissimo equite Romano, qui Panormi negociaretur, ex quo hæc Verres scire posset. tum iste se comperisse ait eum speculandi caussa in Siciliam ab ducibus fugitiuorum esse missum: cuius rei neque index, neque vestigium aliquod, neq; suspicio cuiquam esset vlla. deinde iubet vndique hominem proripi, vehementissiméque verberari. Cædebatur virgis in medio foro Messanæ ciuis Romanus, Iudices, quum interea nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri inter dolorem crepitúmque plagarum audiebatur, nisi hæc, Ciuis Romanus sum. hac se commemoratione ciuitatis, omnia verbera depulsurum, cruciatúmque à corpore deiecturum arbitrabatur. O nomen dulce libertatis: O ius eximium nostræ ciuitatis: O lex Porcia, legésque Semproniæ. adde quæ sequuntur. Hæc oratoria narratio est, summis affectibus concitata. Historicus aliter narret, Verres in forum venit, hominem proripi & verberari iubet. ostendit ille se ciuem esse Romanũ, municipem Cosanum, meruisse se cum L. Precio. Verres se comperisse ait eum speculandi caussa in Siciliam ab ducibus fugitiuorum esse missum. ea de caussa cæsus est in foro Messanæ, nec in eo leges Porciæ & Semproniæ seruatæ. Hoc narrandi genus historicum nullis ardet affectuum incendijs, sed vtitur simplici rerum expositione, nisi quòd interim suam pronunciat de re sententiam. Hic Ciceronem cum Sallustio conferre possis de Catilinæ coniuratione. Dicet quispiam, Antonius secundo de Oratore quum interrogasset, qualis Oratoris, & quanti hominis in dicendo esset historiam scribere, respondit Catulus esse summi. quid igitur summus Orator ab historico summo differet? Dicimus opus esse Oratore summo, id est, eo qui vnum illud genus optimè tractet, non eo qui omnibus in rebus summus est atque perfectus. Etenim historia ferè sui similis est, nec tam variat genera dicendi, quàm eloquentia forensis. Itaque paulò pòst Antonius, Verborum, inquit, ratio, & genus orationis fusum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabili profluens, sine hac iudiciali asperitate, & sine sententiarum forensium

aculeis prosequendum est Hoc quoque in dubium venire potest, cur arbitretur ab historicis non multo secus quàm à poetis eloquentiam perfectam seuocandam esse? Hanc esse caussam duco, quòd poetæ narrant sicut historici, regiones pugnasq; describunt, conciones interponunt, & exhortationes, adeoq; interdum similes sunt, vt historiographi esse videantur. Quid enim Lucanus ab historico differt, nisi poetico numero? Homerus in multis historiam meram persequitur, liberius tamen intexit fabulas, liberius egreditur, liberius in eadem re commoratur: quod etiam factitant Græculi mendaces in historia.

Nam etiam poetæ quæstionem attulerũt, quidnam esset illud, quo ipsi differrent ab oratoribus. numero maximè videbatur antea, & versu: nunc apud oratores iam ipse numerus increbuit. Quicquid est enim quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etiam si abest à versu (nam id quidem orationis est vitium) numerus vocatur, qui Græcè ῥυθμὸς dicitur. Itaque video visum esse nonnullis, Platonis & Democriti locutionem, etsi absit à versu, tamen quòd incitatius feratur, & clarissimis verborum luminibus vtatur, potius poëma putandum, quàm comicorum poetarũ, apud quos, nisi quòd versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis. nec tamen id est poetæ maximũ, etsi est eò laudabilior, quòd virtutes oratoris persequitur, cum versu sit adstrictior. Ego autem etiam si quorũdam grandis & ornata vox est poetarum: tamen in ea cum licẽtiam statuo maiorem esse, quàm in nobis, faciẽdorum iungendorumq; verborum: tum etiam nonnullorũ voluptati vocibus magis quàm rebus inseruiunt. Nec verò siquid est vnum inter eos simile (id autem est iudicium electioq; verborum) propterea cæterarum rerum dissimilitudo intelligi non potest. sed id nec dubiũ est, & siquid habet quęstionis, hoc tamẽ ipsum ad id quod propositum

propoſitum eſt, non eſt neceſſarium. Seiunctus igitur orator à philoſophorum eloquentia, à ſophiſtarum, ab hiſtoricorum, à poetarum, explicandus eſt nobis qualis futurus ſit.

MVLTA ſunt poetarum & oratorum communia. vtriq; nullam non intentant quæſtionem. vtriq; docere, mouere, delectare volunt. vtrique ferè differunt ex communi hominum opinione. vtrique relicta philoſophorum nimia ſubtilitate, pleniorem magisq; popularem dicendi rationem obſeruant. vtrique à propria cauſſa ad theſin locoſque communes egreſſi, longè latéque ſpatiantur. vtrique admirationes inducunt, & amplificationes, & inopinatos exitus. vtrique ſelectis verbis compoſitis numeroq; comprehenſis vtuntur. Quas ob res tam pauci reperti ſunt boni poetæ, quàm oratores ſummi atq; perfecti: & vulgo dictum eſt naſci poetas: & hoc illi de ſe affirmare ſunt auſi: Eſt deus in nobis, agitante caleſcimus illo. Itaq; non immeritò quęſtionem attulerunt, id eſt vt dubitaremus effecerunt, quidnam eſſet illud quo ipſi differrent ab Oratoribus. Numero maximè videbantur antea, & verſu, tunc quum Homerus, Heſiodus, Euripides, aliiq; veteres ſcripſerunt ante tempora Thraſymachi & Iſocratis, qui primi numeros inuenerunt. Ex illo apud Oratores ipſe numerus increbuit. Vt autem cætera, ſic etiam numerus poeticus ab oratorio differt. In illo certi atque numerati pedes, vt ſex partim dactyli partim ſpondei numerantur in hexametro verſu. In hoc pedes quidem ſunt, ſed neque certi neq; numerati: in illo certa ſpatia, certi ordines, certiq; fines, vt in hexametris ſpatia ſunt temporum quatuor, ordo eſt vt primæ quatuor ſedes dactylo ſpondeóve ſtatuantur, quinta dactyli, ſexta ſpondei propria ſit. Finem modumq; facit pes omnis ſextus. Oratorio numero neque certa ſpatia, neq; certi ordines, neque certi fines, ſed ad aurium menſuram longis & breuibus ad finem vſque decurrit. Suauis & iucundus eſt numerus in hac Ciceroniana ſententia, Nihil habet, Cæſar, nec fortuna tua maius, quàm vt poſſis: nec natura melius, quàm vt velis ſeruare quàm plurimos. Hanc quum Cicero modularetur, neq; numerabat pedes, neque certa ſpatia metiebatur, neq; pedes ordine præfinito collocabat, neq; metam cõſtituebat quã prætergredi religioſum eſſet. Quid igitur? longas & breues tẽperauit, ne quid aut tardius, aut celerius, aut aſperius, aut inæqualitate ſalebroſum foret: nec antè curſum terminauit, q̃ ſubſiſtendum aures exercitatæ iudicaſſent. Hanc differentiam Quintilianus oſtendit in.9. Cicero numeroſum putat omne quod ſub aurium menſuram aliquam cadit, hoc eſt omne quod aptè cadit, auremq; delectat, finita ſpatiorum comprehenſione. Metiuntur aures & nimium curta, & redundantia, & iuſto modulo terminata. Curtiora & redundantia repudiant, temperata & apto modificata numero cenſent. Is numerus orationis eſt vitiũ, ſi cadit in verſum metrumq;, cuiuſmodi iſtuc eſt Ciceronis in Rullum, Is excipitur vnus, ne manubias referre debeat. Iambicus eſt octonarius, qui nolentibus frequenter excidit in curſu maximè, & in ardore dicendi, quoniam ferè ex iambis noſtra conſtat oratio. Cautius euitandi

ſunt heroici & elegi verſus, deinde hendecaſyllabi, vt ſapphici, vt phalecij. Vitandi quoque aſclepiadei, vt ſubſultantes: vt, Quid tu verberibus me miſerũ enecas? De verſibus infrà Cicero. Incidere verò numeros omneis in orationem, etiam ex hoc intelligi poteſt, quòd verſus ſæpe in oratione per imprudentiam dicimus: quod vehementer eſt vitioſum, ſed non attendimus, neque exaudimus noſmetipſos. Senarios verò & hipponacteos effugere vix poſſumus. Magnam enim partem ex iambis noſtra conſtat oratio: ſed tamẽ eos verſus facilè agnoſcit auditor. ſunt enim vſitatiſſimi. Inculcamus autem per imprudentiam ſæpe etiã minus vſitatos, ſed tamen verſus, vitioſum genus, & longa animi prouiſione fugiendum. Cur autem id vitioſum eſt? an quòd indicat dicẽtis imprudentiam? an verò quia fœdum eſt, orationem quæ fluere debet, verſiculorum frenis illigare? an potius quia turpe eſt oratorem non potuiſſe ſuum obire munus, quin vſurparet alienum? Numerus à Græcis dicitur ῥυθμὸς, quod eſt τάξις ἔμμελος, ἀκολούθου ἁρμονίας μέλος ἔμφωνον. Ordo conſonans, ad harmoniæ conſecutionẽ ſuauis & arguta modulatio. Heſychius, ῥυθμὸς, κανὼν, μέτρον, μέλος ἔμφωνον, ἀκολουθία, τάξις, σύγκρισις. Rhythmus, regula, menſura, modulus in voce concors, conſecutio, ordo, cõparatio. Rhythmus autem ſicut & numerus nõ in oratione modò nominatur, ſed etiam in pedibus, manibus, ac toto corpore cõſentiens & cõcors cũ iucũditate motus. Quædã oratio numeri magnitudine poëma videri poteſt, vt Platonis ampliſſimi philoſophi & Democriti phyſici locutio, quæ quaſi vibratis numeris incitatius ac vehementius fertur, & clariſſimis verborum luminibus, id eſt præclaris figuris vtitur. eorũ oratio potius poëma putandum q̃ Comicorum poetarum, ſi poëma numeroſum quiddam, grande, ornatum, ſonorum dicimus. Nã Comicorũ verſiculi ſunt iambici & trochaici, minuti, leues, ſummiſſi, cottidiani, nulla modulationum plena ſymmetria cõcitati. Grandior & conſonantior Platonis oratio. non igitur opus eſt poetæ maximũ, certos aptare numeros, ſed virtutes oratoris perſequi, quumverſu ſit adſtrictior, minuſq́ liberè pedibus feratur. Si quis (quod facile eſt) experiri volet, Platonis & Ariſtophanis ſententias aliquot, aut Ciceronis & Terentij cantet, vt quaſi tibiarum maiorum minorumq́ ſonitum variantem diiudicet. Sicut autem numero differunt Oratores & poetæ, ſic etiam differunt licentia verborum. Etenim quanquam quorundam, vt heroicorum, grandis & ornata vox eſt poetarum, quæ ſonitu cum oratione numeroſa certare poſſit, tamen in ea licentia maior eſt faciendorum iungendorumq́ verborum. Verba deriuatione fiunt, vt indigenitalis, incurueſcere. Compoſitione iunguntur, vt expectorare, verſutiloquus. Tum etiam nonnullorum voluptati, vt ocioſorum vocibus magis q̃ rebus & ſententijs inſeruiunt, vt quum fabularum vanitate remorantur auditorem. Vnum inter eos ſimile eſt, iudicium, electioq́ verborum, quòd vtriq́, vt antè diximus, electis verbis, compoſitis, modificatis, numeroq́ comprehenſis vtuntur. Quod accipe dictũ de elocutione: alioqui multa ſunt inter eos ſimilia, multaq́ diſſimilia, tum in inuentione, tum in collocatione. Sed id nihil habet quæſtionis, id eſt controuerſiæ: & ſi quid habet, ad id quod propoſitum eſt, non eſt neceſſarium: quoniam de elocutione, non de inuentione & diſpoſitione propoſita quæſtio eſt.

Erit igitur

Erit igitur eloquens (hunc enim authore Antonio quærimus) is qui in foro caussisq; ciuilibus ita dicet, vt probet, vt delectet, vt flectat. Probare necessitatis est, delectare suauitatis, flectere victoriæ. nam id vnum ex omnibus ad obtinendas caussas potest plurimum. Sed quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi: Subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo: in quo vno vis omnis oratoris est.

TRIA SVNT quæ præstare debet Orator, vt probet, vt moueat, vt delectet. Probare necessitatis est, quia nulla controuersia sine probatione dirimi potest: vt dirimatur, exponenda res est, & ratione firmanda. id Quintilianus ostendit in præfatione libri quinti. Delectare suauitatis est. Nam facetijs & vrbanitate delectamus, vt suaues esse possimus. Flectere, id est affectu mouere, victoriæ est & persuasionis. Id vnum ex tribus ad obtinendas caussas, id est vincendas, plurimum valet. Neque enim populus, neque semidocti viri argumentis tam mouentur, quàm concitatis affectibus. Experimur in reorum supplicio animum nostrum commoueri, & morbo quodam affici, ac protinus obliuisci maleficiorum, tum rapi quò nolimus, vnóque verbo miserabili concitari vehementius, quàm graui & copiosa argumentorum probatione. Tragœdiarum lachrymæ fictæ, quanto plus animum mouent, quàm argumentosa philosophorum ratio? In hoc igitur vis omnis oratoris est. Id Quintilianus in sexto fusius exponit: Cætera forsitan tenuis quoque & angusta ingenij vena, si modò vel doctrina vel vsu sit adiuta, generare atque ad frugem aliquam perducere queat. Certè sunt, semperque fuerunt non parum multi, qui satis peritè, quæ essent probationibus vtilia, reperirent: quos equidem non contemno, sed hactenus vtiles credo, nequid per eos iudici sit ignotum: atque (vt dicam quod sentio) dignos à quibus caussas diserti docerentur. Qui verò iudicem rapere, & in quem vellet habitum animi posset perducere, quo dicto flendum & irascendum esset, rarius fuit: atque hoc est quod dominatur in iudicijs. Multa sunt super eadem re apud eundem. Quod si pluris argumenta sunt in schola doctissimorum, non tamen falsum quod Cicero de oratione ciuili præcipit. Alia ratio est scholarum, alia caussarum ciuilium, vt senatus, vt fori, vt cõcionis. Erit igitur eloquens is qui in foro, id est, in iudiciali cõtrouersia, caussisq; ciuilibus, vt in consilio & concione, illa tria præstabit. Orator enim etiamsi quæstiones omneis vt communem materiam tractare potest, tamen in ciuili quæstione sæpius versatur, & hęc illius propria possessio est. Tribus officijs oratoris aptanda sunt totidem genera dicendi, Subtile probando, quoniam diligẽs expositio rerũ & argumentatio sæpe captat etiã minuta & subtilia, ne quid vtile caussæ relinquat, néve grauia tractando minus intelligatur. Modicum, id est,

temperatum delectando, vt quum laudes optimi cuiusque narramus, aut in communibus locis fusè lateq; spatiamur. Vehemens & graue flectendo, vt in amplificationibus, omniq; contentione grauioris affectus. Hęc genera qui locis aptè & decenter accommodat, is est eloquens. Qui vnum perpetuò terit, id si probè facit, is est disertus, non eloquens.

Magni igitur iudicii, summæ etiam facultatis esse debebit moderator ille & quasi temperator huius tripartitæ varietatis. Nam & iudicabit quid cuique opus sit: & poterit, quocunque modo postulabit caussa, dicere. Sed est eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum sapientia. Vt enim in vita, sic in oratione nihil est difficilius, quàm, quid deceat, videre. πρέπον appellant hoc Græci, nos dicamus sanè decorum: de quo præclarè & multa præcipiũtur, & res est cognitione dignissima. Huius ignoratione, non modò in vita, sed sæpissime & in poëmatis & in oratione peccatur. Est autem quid deceat, oratori videndum, non in sententiis solum, sed etiam in verbis. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis authoritas, non omnis ætas, nec verò locus, aut tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum: sempérque in omni parte orationis, vt vitæ, quid deceat, est considerandum: quod & in re de qua agitur, positum est, & in personis & eorum qui dicunt, & eorum qui audiunt. Itaque hunc locum longè & latè patẽtem philosophi solent in officiis tractare (non cùm de recto ipso disputant: nam id quidem vnum est) grammatici in poetis, eloquentes in omni & genere & parte caussarum.

IN OMNI loco vti omni genere dicendi nõ possumus. Stylus enim & character, fortunæ, ætati, honori, authoritati, loco, tempori, auditoribus & quæstioni debet.

debet accommodari. Magni ergo iudicij, summæ etiam facultatis esse debet moderator ille & quasi temperator huius tripartitæ varietatis. Moderator, qui pro rerum modo componat orationem, humilia summissè, mediocria temperatè, magna grauiter dicat. Temperator, qui temperare aptéque miscere nouerit hanc varietatem, qui & ipse moderator est. Si fuerit iudicij magni, iudicabit quid cuique opus sit: cuius rei nulla ars cōdi potest, quoniā generum atq; formarū sunt artes, nō partium. Si fuerit summæ facultatis, poterit quocunq; modo postulabit caussa dicere, vt subtiliter de finibus regundis, temperatè de ornandis ciuibus, atrociter de peculatu, & de cæteris caussis eodem modo. Est igitur eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum sapientia: quæ decorum perspicit. Sapientiam vult accipi prudentiam magnam, etsi sapientia σοφία, prudentia φρόνησις, non eadem est virtus. Hoc modo sumitur officiorū primo, Vt quisq; maximè perspicit quid in re quaq; verissimum sit, quiq; acutissimè & celerrimè potest & videre & explorare rationem, & prudentissimus & sapientissimus ritè haberi solet. Sapientia verò non fundamētum modò, sed etiam fastigium est. Summa prudentia, speculationis & actionis est fundamentum: quamobrē prima virtutum cōstituitur, tanquam dux & gubernatrix consiliorum omnium. Itaq; si condas orationem, statuatur fundamentum prudentiæ ratio, qua sublata, corruent omnia quæ construxeris. Hac duce & in vita & in oratione videbis quid deceat. πρέπον appellant hoc Græci: nos Latini, quia melius non possumus, dicamus sanè decorum. Illud est duplex: generale quoddam, quod in omni honestate versatur: & aliud huic subiectū, quod pertinet ad singulas partes honestatis. Hoc ita definitur, Decorum est quod ita naturæ consentaneum est, vt in eo moderatio & temperantia appareat cum specie quadam liberali. Decorum natura monstrat, & honesto sic copulat, vt ab eo separari nō possit. de quo prçclarè multa prçcipiuntur à philosophis in ethica disciplina: & res est cognitione dignissima. Huius ignoratione, non modò in vita peccatur, vt si calamitosus stipes emendicans proijcit ampullas & sesquipedalia verba. Sed sæpissime & in poëmatis, vt quum Homerus Iunonem ab Ioue malè tractari fingit, & idem in medio prælio longa pugnantiū colloquia tanq̄ secura producit. Hic etiam in oratione peccatur non in sentētijs solum, sed etiā in verbis: vt si quis est gloriosus sui iactator, & indigna se profundit. Decorum distinguit aut fortuna, vt diuitiæ & paupertas: aut honos & magistratus: aut authoritas, vt vitæ dignitas: aut ætas, vt pueritia, iuuentus, senectus: aut locus, vt curia, forum, comitium: aut tempus, vt lætum, triste, longum, breue: aut auditor, doctus, indoctus, grauis, leuis, cōstans, instabilis. Decorum tamen in tribus maximè considerandum est: In re de qua agitur: In personis & eorum qui dicunt, & eorum qui audiunt. Hæc Quintilianus exponit. 11. lib. Nec tātum quis & pro quo, sed etiam apud quem dicas, interest. Facit enim fortuna discrimen & potestas, nec eadem apud Principem, Magistratum, Senatorem, priuatum, tamen liberum, ratio est. Nec eodē sono publica iudicia, & arbitrorum disceptationes aguntur. Nam vt orātem pro capite solicitudo deceat, & cura, & omnes ad amplificandam orationem quasi machinæ, ita & in paruis rebus iudicijsq; vana sint eadem, rideatúrque meritò, qui apud disceptatorem de re leuissima sedens di-

cturus vtatur illa Ciceronis confessione, non modo se animo commoueri, sed etiam corpore ipso perhorrescere. Quis verò nesciat, quin aliud dicendi genus poscat grauitas senatoria, aliud aura popularis? quum etiam singulis iudicantibus, non idem apud graues viros, quod leuiores: nō idem apud eruditum, quod militarem ac rusticum deceat, fitque nonnunquam summittenda & contrahenda oratio, ne iudex eam vel intelligere vel capere non possit. Tempus quoque ac locus egēt obseruatione propria. Nam & tempus tum lætum, tum triste, tum liberum, tum angustum est. Atque ad hæc omnia componendus orator, & loco publico priuatóne, celebri an secreto: aliena ciuitate, an tua: in castris denique an foro dicas, interest plurimum, ac suam quidque formam & proprium modū eloquentiæ poscit. Quid moror? Perlege totum locum. Nam Fabius institutionem professus, non solum scientibus ista, sed etiam discentibus tradidit, eáque præceptis amplexus est, quæ Cicero tantum notauerat. Hinc ait Magnus est hic locus, & magnum volumen aliud desiderat. Perlege quoque quid aptum sit, tertio de Oratore. Itaque hunc locum longè latéque patentem, nempe in omnibus honesti partibus, philosophi solent in officiis, & in ethica disciplina tractare, non quum de recto ipso disputant: nam id quidem vnum est, quoniam rectum est officium perfectum, perfecto nihil est perfectius. Perfectum officium, inquit, rectum, opinor, vocemus, quod Græci κατόρθωμα appellant. hoc autem commune officium vocant, atque sic definiunt, vt rectum quod sit, id perfectum officium definiant. Non inquam quum de recto ipso disputāt, sed quum moderationem omnium rerum, & pulchritudinem ex honesto relucentē, variis in rebus ostendunt, quis habitus deceat, quæ supellex, quæ ratio victus, quæ & quanta domus, qui sermo, qui gestus, qui incessus, qui lusus, qui iocus, & alia id genus à Cicerone collecta & tractata in officiis. Decorum grammatici tractant in poetis, quos ex officio debēt interpretari. Etenim veteres subiecere grammaticis historicorum & poetarum lectionem. Quintilianus in primo: Grammatice tenuis à fonte, assumptis poetarum historicorúmque viribus, pleno iam satis alueo fluit. De poetarum decoro Cicero in officiis: Sed tum seruare illud poetas quod deceat, dicimus, quum id quod quaque persona dignum est, & fit & dicitur: vt si Aeacus aut Minos diceret, Oderint dum metuant: aut, Natis ipse sit sepulchrum parens: indecorum videretur, quòd eos fuisse iustos accepimus. At Atreo dicente plausus excitantur. est enim digna persona oratio. Sed poetę quid quenq; deceat, ex persona iudicabunt.

Quàm enim indecorum est, de stillicidiis cum apud vnum iudicem dicas, amplissimis verbis, & locis vti cōmunibus: de maiestatę verò populi Romani summissè, & subtiliter! Hic genere toto: at persona alii peccāt, aut sua, aut iudicum, aut etiam aduersariorum: nec re solum, sed sæpe etiam verbo, etsi sine re nulla vis verbi

est:

eſt:tamen eadē res ſæpe aut probatur aut reiicitur alio atque alio elata verbo : in omnibusq; rebus videndum eſt quatenus. Etſi enim ſuus cuique modus eſt, tamen magis offendit nimium,quàm parum. In quo Apelles pictores quoq; eos peccare dicebat, qui non ſentirent quid eſſet ſatis. Magnus eſt & locus hic,Brute,quod te non fugit,& magnum volumen aliud deſiderat:ſed ad id quod agitur, illud ſatis,cum hoc decere,quod ſemper vſurpamus in omnibus dictis & factis minimis & maximis : cum hoc inquam decere dicimus, illud non decere , & id vſquequaque quantum ſit, appareat,.in alióque ponatur, aliudque totum ſit,vtrum decere,an oportere dicas. Oportere enim perfectionem declarat officii,quo & ſemper vtendum eſt,& omnibus:decere, quaſi aptum eſſe conſentaneúmque tempori & perſonæ.quod cum in factis ſæpiſſime,tum in dictis valet,in vultu denique & geſtu, & inceſſu:contráque item dedecere : quod ſi poëta fugit vt maximum vitium, qui peccat etiam cum probam orationem affingit improbo,ſtultóve ſapientis:ſi deniq; pictor ille vidit,cum immolanda Iphigenia triſtis Calchas eſſet,mœſtior Vlyſſes,mœreret Menelaus, obuoluendum caput Agamemnonis eſſe, quoniam ſummum illum luctum penicillo non poſſet imitari:ſi denique hiſtrio,quid deceat, quærit:quid faciēdum oratori putemus? Sed cum hoc tantum ſit, quid in cauſſis earúmque quaſi membris faciat, orator viderit : illud quidem perſpicuum eſt, non modò partes orationis,ſed etiam cauſſas totas,alias alia forma dicendi eſſe tractandas.

DECORVM tractant eloquentes in omni & genere & parte caussarum. In gen- e, id est in controuersia tota. In parte, vt in aliqua persona aut sententia, aut verbo. In genere decorũ prætererit, qui de stillicidijs agens apud vnum iudicem, verbis vtitur amplissimis, locisque cõmunibus. Nam caussa minor est quàm quæ suscipiat amplitudinẽ tum verborum, tum sententiarum. Decet hic in re parua dicere summissè & subtiliter. Contrà in re graui, vt de maiestate populi Romani apud multos Iudices, amplè, copiosè, & grauiter. Actio de stillicidijs est, si aqua pluuia, quæ ex ædificio vrbano aut rustico nocet, arcenda iure est. Ea de re lex est vndequadragesimo Pandectarum. Maiestas est magnitudo quædam populi Romani in eius potestate ac iure retinendo. Sic ipse in partitionibus. Amplissima verba, sunt grandia, grauia, plena dignitatis, vt quibus vtitur Cicero in ornando Cæsare. Loci communes, sunt quæstiones infinitæ, quæ θέσεις appellantur: quibus, vt antè dictum est, summus ille spatiari debet orator. In parte indecorum est, si quis aut sua persona peccat, vt quum Cicero suum consulatum suúmque Catilinam nimium iactitat: aut persona iudicum, vt quum Philippus testem perpusillum risit, quum sederet iudex L. Aurifex breuior etiam quàm testis. Aut etiam aduersariorum, vt quum relicta dignitate Sallustius ipse impura vomit in Ciceronem, Cicero in Sallustium. Re peccatur, vt quum C. Piso, qui Cecinnam iurisperitorum authoritate oppugnauerat, dixit iuriscõsultorum authoritati obtemperari non oportere. Sæpe etiam verbo decorum læditur. Clodium occiderunt serui Milonis, parum decebat. aptè Cicero, Fecerunt id serui Milonis, (dicam, enim non deriuandi criminis caussa, sed vt factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisque seruos in tali re facere voluisset. Et pro Cælio, Non si quis haberet consuetudinem, sed si quis paulo liberius salutasset, aptius dixit. In omnibus rebus videndum est quatenus, ne longius progrediare quàm deceat.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra citráque nequit consistere rectum.

Quúmque sint extrema duo vitiosa, magis offendit nimium quàm parum, vt elegantior vestitus, cœna lautior, immodica loquacitas, oratio nimium culta, pronunciatio volubilior. Sunt qui aliter sentiant, malintq; nimium quàm parum, vt prodigum quàm auarum, temulentum quàm ieiunum, audacem quàm timidum. Aristoteles censet auarum deteriorem esse quàm prodigii, quoniam hic ad medium facilius reducitur. Medici redundãtiam malunt, quàm nimiam tenuitatem. Sed aliud est agere de vitijs corporis & animi, aliud ostẽdere quid plus aut minus offendat. Illic agitur de corrigendo malo, hic de hominum existimatione. Cicero nõ pronunciat in vniuersum. Sic enim postea iudicat. Productiora alia, & quasi immoderatius excurrentia, quæ magis etiã aspernãtur aures, quòd quum in plerisque, tum in hoc genere nimium quod est, offendit vehementius, quàm id quod videtur parum. Apelles Cous pictor eximius, de quo antè dictum est, eos peccare dicebat, qui non sentirent quid esset satis, id est non viderent quatenus. Nec immeritò damnabat. Quid fœdius, quàm quod nostri pictores frequenter admittũt, qui homines rusticos, baiulos, sutores, mendicos, ornant coccineo

cineo colore, argento, auro, habitu praecellenti: Reges autem vilius, non habita locorum temporumque ratione. Peccatur turpiter & in alijs rebus: sed turpius est quod aut in vita aut in eloquentia peccatur. Magnus est hic locus, hoc est copiosa & vtilis disputatio de decoro, & magnum volumē aliud desiderat. quamobrem locum paucis attingit, non quód ad Brutum virum doctum scriberet, vt Quintilianus sentit, sed quoniam ad id quod agitur, illud satis. Nam proposita quaestio est de eloquentia summa, qualis esse debeat, non quód in ea decorum seruari oporteat. Ad hęc, decorum satis est notum: quia quum in omnibus dictis & factis minimis & maximis dicimus hoc decere, illud non decere, id vsquequaque, id est in omni re, persona, loco, tempore, quantum sit apparet. Considerandū tamen in alio poni quod dicimus oportere, in alio quod decere: aliudque totum esse, vtrū decere, an oportere dicas. Sic fiet, vt genera rerū ne permisceas, & decorum quid sit, apertius intelligas. Oportere, perfectionem declarat officij, id est, spectat illud κατόρθωμα & officium rectum, ac illud honestum persequēdum mōstrat, quod nemo rectus & bonus omittit. Obtemperare oportuit, id est rectum fuit. A matre filium accusari non oportuit, idem est quod vitiosum prauumque fuit. Quód igitur officio sine culpa deesse nō possumus, eo semper vtendum est, & omnibus mortalibus. Vnum est enim rectum, verū, iustum & aequū, & illud omni tempore retinendum. Decorum, pro rebus, personis, temporibus, locis, immutatur: quia decere est quasi aptū esse consentaneumque tempori & personae. Quod in factis, in dictis valet, vt exemplis antè mōstrauimus. In vultu denique & gestu, & incessu: quae Cicero reprehēdit in Pisonē, quód illis indecenter abuteretur. Posteaquam docuit, quid, & in quo positū esset decorum, cōparatione ducta à poëtis, à pictoribus, ab histrionibus, argumentatur illud oratori diligenter obseruandū. Id quod dicimus dedecere, poëta fugit vt maximum vitium, qui peccat etiam quum probam orationem affingit improbo: vt si Mezentius deûm cōtemptor religionem probet, & apud Virgiliū de dijs piè loquatur: aut si Thersites stultus oblatrator apud Homerum bene & sapienter de re graui dicat. Pictor ille Timantes vidit quū immolanda Iphigenia Agamemnonis filia, tristis Calchas esset, vt alienus, & vates constans: moestior Vlysses, quia mollior & humanior regibus obsequebatur: moereret, luctuque solueretur Menelaus patruus, obuoluendum caput Agamemnonis esse patris: quoniam summum illū luctum penicillo calamoque pictorio nō posset imitari. Plinius. Timanti vel plurimum affuit ingenij. Eius enim est Iphigenia oratorum laudibus celebrata, qua stante ad aras peritura, quum moestos pinxisset omnes, praecipuè patruum: quum tristitiae omnem imaginem consumpsisset, patris ipsius vultum velauit, quem dignè non poterat ostendere. Histrio actor fabularum quid deceat, quaerit in voce, in vultu, in motu corporis atque membrorum. Vnde Roscius histrio dicere solebat, in arte primum, decere. Itaque quum hoc tantum sit, id est tam latè pateat, & vbique aptam conformet orationem decorum, viderit orator, id est videre debeat, quid in caussis totis, quid in earum membris aptè faciat. Sicut enim variant partes, ita perspicuum est caussas totas, alias alia forma dicēdi esse tractandas. Alia forma est pro Quintio, alia pro Ligario, alia pro Rabirio.

Sequitur,vt cuiuſque generis nota quæratur & formula:magnum opus & arduum,vt ſæpe iam diximus: ſed ingredientibus cõſiderandum fuit quid ageremus: nunc quidem iam quocunq; feremur, danda nimirum vela ſunt. Ac primùm informãdus eſt ille nobis,quem ſolum quidam vocant Atticum. Summiſſus eſt,& humilis,conſuetudinẽ imitans,ab indiſertis re plus quàm opinione differens. Itaq; eum qui audiunt,quanuis ipſi infantes ſint, tamen illo modo confidunt ſe poſſe dicere. Nam orationis ſubtilitas imitabilis illa quidem videtur eſſe exiſtimanti,ſed nihil eſt experienti minus. Etſi enim non plurimi ſanguinis eſt,habeat tamen ſuccum aliquem oportet:vt etiam ſi illis maximis viribus careat, ſit (vt ita dicam) integra valetudine.

SEQVITVR vt cuiuſque generis,ſubtilis,grauis,& intermedij nota quæratur & formula. hoc eſt, ſignum proponatur,& lex,qua quicque cognoſcere & exercere poſſimus. Magnum opus & arduum, & nauigationi ſimile. Vt enim transfretaturi ante profectionẽ conſiderant quid agant,vbi autem dederunt vela,vento fluctúque ſæpe quò nolint feruntur:ſic etiam huic ingredienti mare copiámque formarum, conſiderandum fuit quid ageret,quidque ſequeretur:nunc quocunque feratur per tot generum fluctus,danda nimirum vela ſunt,hoc eſt in omnem ſortis euentum res ipſa tentanda eſt. His verbis ſignificat in vniuerſo genere dictum eſſe de optima ratione dicendi:nunc tranſeundum ad genera ſingula,quorum difficilior eſt explicatio. Quòd autem ab imis ad ſumma cõſcenditur,primum informãdus eſt & figura quadam exprimendus ille ſubtilis,quem ſolum quidam vocant Atticum. Romani quidem certè illi fuerunt,in quibus etiã Caluus & Brutus,Ciceronis vt exornatoris effuſi,nimiumq; elegantis,iniqui iudices,quibus id demum placebat,quod eſſet horridum,inculium,ſimplex,cottidianum. Eorum prauum iudicium ſuprà caſtigauit. Tenuis orator,ſummiſſus eſt, quaſi ad ima deiectus. Humilis,tanquam repens humi. Conſuetudinem imitans, velut ſequens vulgatum loquendi morem:quem quis ab indiſertis nihil differre putet,etſi re plurimũ diſtat. Itaq; eum qui audiunt,quanuis ipſi infantes ſint,id eſt indiſerti,nullaq; dicendi arte formati, tamen illo modo cõfidunt ſe poſſe dicere. Nam orationis ſubtilitas, & illa ſummiſſa tenuitas, imitabilis quidem videtur eſſe exiſtimãti,ſed nihil eſt experienti minus. Exiſtimat is,qui ducitur opinione rei dubiæ,experitur,qui rem ipſam aggreditur. Hæc ſubtilitas aptè cõparatur cor-

pori

pori raræ (vt loquuntur medici) texturæ, temperamentiq; parum firmi. Corpus eiuſmodi non plurimi ſanguinis eſt, habet tamen ſuccum aliquem & humorem bonum. Quod ſi illis maximis viribus caret, quibus prædita ſunt conſtitutionis optimæ corpora, tamen eſt integra valetudine. Eodem modo tenuis oratio, nō plurimi ſanguinis eſt, & inſiti roboris, habeat tamen ſuccum aliquem oportet, vt ſententijs & verbis ſubtilibus nutriatur: vt ſi illis maximis viribus careat, quibus omnia perrumpit illud graue dicendi genus, ſit tamē integra valetudine, vt ſine vitio & morbo bene pręclareq; cōſiſtat. Proponamus exemplū ex oratione pro Cecinna, quò res facilius intelligatur: Verum ita eſt vti dicis, te deiectum debeo intelligere, etiam ſi tactus nō fueris. nónne? Age nunc, Si ne quidē tuorum quiſquā loco motus erit, atq; omnes in ædibus aſſeruati ac retenti, tu ſolus prohibitus, & à tuis ædibus vi atq; armis perterritus, vtrum hanc actionem habebis, qua nos vſi ſumus, an aliam quampiam, an omnino nullam? Nullam eſſe actionem dicere in re tam inſigni, tamq; atroci, neq; prudētiæ neq; authoritatis tuę eſt. alia ſiquæ fortè eſt quæ nos fugerit, dic quæ ſit? cupio diſcere. Hæc ſi eſt, qua nos vſi ſumus, te iudice vincamus neceſſe eſt. Quàm minutę ſunt hæ oratiūculæ? quàm tenues? quàm exilibus verbis cōtextæ? quàm numeris illis ſonantioribus ſolutæ? Quis non illo modo confidat ſe poſſe dicere? Subeſt tamen vis atque robur argumenti: verba nō ſunt ocioſa. Venuſtas eſt in tenuitate, quam paucis liceat imitari. Nam ſi verbis vtare grandioribus, & tracta numerorum modulatione compleas ſenſus, aliquid maius altiusq; conficies. Si negligis verba, ſi quicquid venit in buccam, effundis, ſcopæ ſunt diſſolutæ. Tenere medium, & agere honeſtè in ſumma frugalitate, difficile eſt. Imitare Catulli ſuauitatem, Terentij venuſtatem, Martialis ſubtilitatem: nihil minus aſſequeris, ſi te natura quædam, perſimilis ars, & exercitatio iuuet. Illi tamen in multis tenues ſunt, atque ſummiſſi.

Primùm igitur eum tanquam è vinculis numerorū eximamus. Sunt enim quidam (vt ſcis) oratorii numeri, de quibus mox agemus, obſeruandi ratione quadam, ſed alio in genere orationis, in hoc omnino relinquendi. Solutum quiddam ſit, nec vagum tamen: vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare. Verba etiam verbis quaſi coagmentare negligat. Habet enim ille tanquam hiatus è concurſu vocalium molle quiddam, & quod indicet nō ingratam negligentiam de re hominis magis quàm de verbis laborantis. Sed erit videndum de reliquis, cum hæc duo ei liberiora fuerint, circuitus, conglutinatióque verborum. Illa enim ipſa

contracta & minuta non negligenter tractanda ſunt: ſed quædã etiam negligentia eſt diligens. Nam vt mulieres eſſe dicuntur nonnullæ inornatæ, quas id ipſum deceat: ſic hæc ſubtilis oratio etiam incompta delectat. Fit enim quiddam in vtroq;, quo ſit venuſtius, ſed non vt appareat. Tum remouebitur omnis inſignis ornatus, quaſi margaritarum: ne calamiſtri quidem adhibebuntur. Fucati verò medicamenta candoris, & ruboris, omnia repellentur: elegantia modò & munditia remanebit.

ORATIO, inquit Fabius, alia vincta atque contexta: ſoluta alia, qualis in ſermone & in epiſtolis, niſi cum aliquid ſupra naturam ſuam tractant, vt de philoſophia, de Republica, ſimilibúſque. Quod non eò dico, quia non illud quoque ſolutum habeat ſuos quoſdam & forſitan difficiliores etiam pedes: neque enim aut hiare ſemper vocalibus, aut deſtitui temporibus volunt ſermo & epiſtola: ſed non fluunt, nec cohærent, nec verba de verbis trahunt, vt potius laxiora in his vincula quàm nulla ſint. Nonnunquam in cauſſis quoque minoribus decet eadem ſimplicitas, quæ non illis, ſed alijs vtitur numeris, diſſimulátque eos, & tantum communit occultius. hæc ille. quibus interpretari videtur hæc verba Ciceronis · Vincula ſunt in iuncturis atque temporibus. Nam cum verba verbis molli iunctura cohærent, & tempora ſyllabarum cum ſymmetria quadam perferuntur, tum numeris illigatur oratio. Non multum ligauit hanc orationem Cicero: Sum ex proximi vicini fundo deiectus, quà adibam ad iſtum fundum: ſum de via: ſum certè alicunde. ſiue de priuato, ſiue de publico, eò reſtitui ſum iuſſus. reſtituiſſe te dixiſti. nego me ex decreto prætoris reſtitutum eſſe. Videre quiſque poteſt minutim diuiſas particulas, iuncturas inſuaues, tempora minuta, ſubinde fractum curſum. Tamen hæc negligentia eſt diligens, nec omnino ſoluta eſt oratio. Eſt aliquid quo ſit venuſtior, vt munda veſtis, ſed non apparet. Primùm igitur oratorem ſubtilem tanquam è vinculis numerorum non omnium, ſed illorum grandiorum eximamus. Sunt enim oratorij quidam numeri obſeruandi ratione quadam, id eſt, arte, quæ tempora ſyllabarum rebus aptat, curſúmque metitur comprehenſionum. Sed alio in genere orationis obſeruandi, vt in graui, & in medio: in hoc omnino relinquendi. Quod accipe dictum non de minutis illis numeris atque leuioribus quibus vtitur ſummus orator, ſed de artificioſa coagmentatione, & illa plena modulandi ſuauitate, quæ ſelectis verbis & compoſitis extendit orationem, vt gratia voluptatis expleat aurium ſenſum. Hinc illud ſubdit, Solutum quiddam ſit, id eſt, vt Quintilianus ſentit, laxius vinculum potius quàm nullum, cui Cicero acquieſcit,

quum

quum dicit: Ne sit vagum tamen: vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare. Proponatur hæc oratio Ciceronis: Hic te, inquit, teneo, non est istud, iudicium pati, neque iudicio defendere, quum auxilium à Tribunis petas. Solutum quiddam est, quia ingreditur liberè, nec enim metuit partē versus, Hic te, inquit, teneo. nec Asclepiadei finem, Iudicium pati. nec hiatum vocalium, vt, quum auxilium à Tribunis petas. nec membra cōtracta, & corpus minutum. Non tamen licenter errat, vt is qui sic loquatur, Hic ego, inquit, teneo te: istud non est pati iudicium, neque defendere iudicio, quum petas auxilium à Tribunis. hoc nimis solutum dicendi genus. Verba etiam verbis quasi coagmentare negligat, ne quemadmodum lapides expoliti muro coagmentantur minimum hiante iunctura, sic vltima prioris verbi syllaba, & sequentis prima, iunctim & contiguè nectantur. Hiulcus hic quasi numerus erit tenuis ædificij, non ille politus & æquabilis è lapide quadrato. Admittantur hiatus vocalium, & asperi concursus, vt in epistola: Ego omni officio ac potius pietate erga te, cæteris satisfacio omnibus: mihi ipse nunquam satisfacio. Habet ille hiatus è concursu vocalium molle quiddam, quia verba non suo fine terminantur, sed intersistunt, & in ore quasi luctantur: tum conatus ille pronunciandi haud displicet, nisi duriorem quendam & agrestem sonum reddiderit, vt hoc Terentianum: Eandem illam rationem antiquam obtine. Ea compositio quidem aspera est, sed in hac tenuitate non vtique vitanda, quoniam indicat non ingratam negligentiam hominis de re magis quàm de verbis laborantis. Liberiora sunt igitur huic oratori circuitus conglutinatióque verborum. nec enim circuitus & periodos complet, nec verba iungendo molliter conglutinat. Cæterum ne sit ille putidus sermo, nimiúmque neglectus, cauendum est: quali sunt abusi plerique philosophiæ scriptores temporibus nostris. Illa enim ipsa contracta & minuta, id est, concisæ breuésque sententiæ, neque numeris expletæ, non negligenter tractandæ sunt. Sed quædam etiam negligentia est diligens, quæ non optimè, sed parcè & tenuiter vestit orationem. Putet aliquis hæc verba Ciceronem temerè fudisse, Satis est argumenti nihil esse debitum Næuio, quòd tandiu nihil petiuit. sed adhibuisse diligentiam comperies adeò, vt nullius ordinem verbi mutare possis, quin minus digestam perturbes collocationem. Eandem sententiam potuerat ornatius & compositius illustrare. Est igitur oratio tenuis, vt mulier veste pura aptáque corpori, modica tamen frugalitꝗ vestita. Quemadmodum frugi mulier neque margaritas assumit, neque calamistro sinuat capillum, neque fucat corpus, neque cerussam ad candorem, aut lomentum, neque enchusam, aut minium, aut purpurissum ad ruborem linit, neque torques, aut armillas, aut annulos aureos gerit, sed modicum temperat ornatum: sic subtilis oratio non assumit insigniores figuras, non accuratam eloquutionem, non ornamenta pulcherrima, sed elegantiam tantum munditiámque seruat. Margaritæ non sunt omnes lapilli. Lapillus genus est, species eius margaritæ atq; gemmæ. Margaritæ è conchylijs & mari eximuntur, dicunturque latino vocabulo vniones. Calamistri, maiores acus, quibus calefactis & adhibitis crispantur capilli. Vsus est genere masculino, quanquam permulti Calamistrum vno genere neutro censent.

Sermo purus erit,& latinus: dilucidè, planéque dicetur:quid deceat,circunſpicietur.Vnum aderit,quod quartū numerat Theophraſtus in orationis laudibus, ornamentum illud ſuaue, & affluens. Acutæ crebræq; ſententiæ ponentur, & neſcio vnde ex abdito erutæ, atque in hoc oratore dominabuntur.Verecundus erit vſus oratorię quaſi ſupellectilis.Supellex eſt enim quodammodo noſtra, quæ eſt in ornamentis, alia rerum, alia verborum.Ornatus autem verborum duplex.vnus ſimplicium, alter collocatorum. Simplex probatur in propriis vſitatíſque verbis,quod aut optimè ſonat,aut rem maximè explanat.In alienis,aut tranſlatum,aut factum aliunde,vt mutuo,aut factū ab ipſo,aut nouum, aut priſcum,& inuſitatum. Sed etiam inuſitata ac priſca ſunt in propriis, niſi quòd raro vtimur. Collocata autem verba habent ornatum, ſi aliquid concinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat, manente ſententia. Nam ſententiarum ornamenta, quæ permanent etiam ſi verba mutaueris, ſunt illa quidem permulta: ſed quæ emineant, pauciora.

ORATIONEM quatuor habere virtutes oportet, vt emendata,vt dilucida, vt ornata,vt apta ſit.In qua ſermo purus erit & latinus,emendata: in qua dilucidè planéque dicetur,dilucida:in qua quid deceat,circunſpicietur,apta:in qua ponetur ornatum illud ſuaue & affluens,& acutæ crebræq; ſententiæ,ornata dicetur. Inemendata barbara eſt,obſcura non intelligitur,inepta nō eſt conſentanea rebus aut perſonis, inornata vileſcit: quæ vitia omnia maximè vitare debet orator.vnde conſtat iſta in graui quoque genere medioq; ſeruanda.Sed in tenui genere ſimplicior ac verecundior eſt vſus oratoriæ ſupellectilis. Sermo purus erit & latinus,ſi neque barbariſmus neque ſolœciſmus admittatur.Dilucidè planéque dicetur,ſi verba erunt propria,vſitata,bene contexta. Quid deceat circūſpicietur,ſi dicantur ea quæ conueniant dicenti, & iis apud quos dicetur, & rei de qua agetur. Ornatus orationis eſt in verbis, in figuris,in copia, in compoſitione,& numerorū modo,Ex his affluentibus ac copioſè concurrentibus ſuauis emanat

emanat oratio. Hinc est illud ornatum, suaue & affluens, quod animũ pulchritudine demulcet, & affluentia copiaq́ lautè reficit. Sententiæ acutæ, subtiles sunt & paruæ, sed acres, quæ velut acumine feriunt sensum, punctimq́ mouent animos auditorum. Difficile dictu est vnde oriantur. A locis quidem ducuntur omnia, tamen alius alia excutit, & inuentio naturam requirit atq; prudentiam, quę dissimilis in multis, varietatem inueniendi parit. Eruuntur ergo ex abdito, vt ab ea re de qua agitur, agente quadam subtiliore prudentia. Quod autem verecundus & parcus est hic vsus aliorum ornamentorum, acutæ sententiæ in hoc oratore dominantur. Eiusmodi sententijs vtitur Cicero etiã in minoribus caussis, vt pro Quintio: Quid ad hęc Næuius? Ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officij desideremus, & instituta bonorum virorum requiramus. Quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia ac diligentia? Videant, inquit, ista officia viri boni: de me ista cõsiderent: non quid habeam, sed quibus rebus inuenerim, quęrant: & quemadmodum natus, & quo pacto educatus sum. Memini, vetus est, de scurra multo facilius diuitem, quàm patremfamiliàs fieri posse. Etenim si vult virorũ bonorum instituto viuere, multa oportet discat atq; dediscat: quorum illi ætati vtrunque difficile est. Idem in eadem oratione: Pecuniam si cuipiam fortuna ademit, aut si alicuius eripuit iniuria, tamen dum existimatio est integra, facilè consolatur egestatem: at non nemo aut ignominia affectus, aut iudicio turpi conuictus, bonis quidem suis vtitur: alterius opes (id quod miserrimum est) non expectat: hoc tamen in miserijs adiumento & solatio subleuatur. Cuius verò bona venierunt, cuius non modò amplissimæ illæ fortunæ, sed etiam victus vestitusq́ necessarius sub præcone cum dedecore subiectus est, is non modò ex numero viuorum exturbatur, sed, si fieri potest, infra etiã mortuos mandatur. Etenim mors honesta sæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honestæ locum relinquit. hæc omnia sententiosa sunt. Supellex quodammodo, id est quadam translatione verbi, nostra est & oratoria, ac nullius alterius propria. Vt autem patrifamiliàs ornamento est lauta ac nitida supellex, ita & oratori splendorem afferunt ornamenta rerum atque verborum: quæ quia sunt oratorũ propria, nomen eloquentiæ dederunt. Ornatus verborum duplex, vnus simplicium, alter collocatorũ. aut enim verba singula qualia sint, inspicimus, aut in oratione coniuncta consideramus. Simplicia alia propria sunt, certa quasi vocabula penè simul nata cum rebus ipsis, nullaq́ figura modificata. Alia tanquã aliena, & figuris innouata. Ex proprijs alia alijs natura præstant, vt in verbis eiusdem rei sonantiora, aut rem maximè explanantia, vt informare plenius quàm instituere, deambulare quàm incedere, opportunitas quàm occasio. Sonantiora in orationis amplitudine meliora sunt, alia contrà. Si vim festinationemq́ dicimus, rem magis explanabit erumpit quàm exit, exilit quàm egreditur, fugit quàm abit, & alia id genus rebus aptanda. Cicero tertio de Oratore. In proprijs est verbis illa laus oratoris, vt abiecta atque obsoleta fugiat, lectis atq; illustribus vtatur, in quibus plenum quiddam & sonans inesse videatur. Sed in hoc verborum genere propriorum delectus est quidam habendus, atque is aurium quodam iudicio ponderandus: in quo etiam consuetudo bene

loquendi valet plurimum. In eodem libro verba ſimplicia reducit in tria genera: in ea quæ propria ſunt, in ea quæ transferuntur, & quaſi alieno in loco collocantur, in ea quæ nouamus & facimus ipſi. Aliena partitur in tria genera. Tria ſunt, inquit, in verbo ſimplici, quę orator afferat ad illuſtrandam atque exornandam orationem: aut inuſitatum verbum, aut nouatum, aut tranſlatum. Eadem eſt hæc diuiſio. Nam ad tranſlata pertinent facta aliunde, vt mutuo. Facta autem ab ipſo oratore, & noua, vno genere nouitatis continentur. Hoc modo ex quinque membris tria facere poſſis. Tranſlata ſunt duplicia: alia neceſſitas genuit inopia coacta: inde gemmare vites dicimus, & lætas ſegetes, & luxuriem in herbis, equitare in arundine, os impeditum. Hæc & ſimilia facta ſunt aliunde, vt mutuo. oſtendit his verbis tertio de Oratore: Hæ tranſlationes, inquit, quaſi mutuationes ſunt, quum quod non habeas, aliunde ſumas. Illic mutuationes dixit, vt hic facta aliunde mutuo. Alias tranſlationes delectatio iucunditáſque celebrauit, vt inhorreſcit mare, feruet æſtu pelagus, eloquentię flumen, flos ætatis, ſylua rerum. μεταφοραὶ Græcè dicuntur, Latinè tranſlationes. Alia gignit orator ac facit, aut facta ab alio noua vſurpat: quæ quia arte facta ſunt, non ſponte nata ex vſu loquentium, ſeparantur à proprijs. ſic facta ſunt eliminare, exterminare, expectorare, verſutiloquus, grandiloquus, volubilitas. Priſca & inuſitata ſunt in proprijs quidem, ſed quoniam rarò vtimur, à proprijs abducit, vt nuncupari, rebar, opinabar, ſoboles, proſapia, actutum: quibus loco poſitis, grandior atque antiquior oratio ſæpe videri ſolet. Quæret aliquis cur omittat ſynecdochen? metonymiã? antonomaſiam? metalepſin? allegoriam? periphraſin? hyperbaton? Hic propria diſtinguit ab alienis. Propria propè nata ſunt cum rebus ipſis: aliena aut transferuntur in aliorum locum, quod eſt proprium metaphoræ, & allegoriæ: aut noua ſunt & inuſitata, nedum propria, aut propria proprijs commutata, vt tectum pro domo, Ceres pro frumento. Poſſis etiam metaphoram latè extendere, more Ariſtotelis, vt figuras antè dictas amplectatur. De conformationibus verborum poſtea præcipiet, quum de figuris omnibus agetur. Figuræ verborum ſunt aut in ſimplicibus, vt metaphora: aut in coniunctis, vt gradatio. Quæ ſunt in collocatis, hoc modo diſtinguuntur à figuris ſententiarum. Ornamenta verborum verbis mutatis non manent, manente ſententia, vt, Euita malam famam tanquam pernicioſam flammam. figura eſt proſonomaſia. muta verbum, Euita malam famam, tanquam pernicioſum incendium. concinnitas excidit. Sententiarum ornamenta permanent, etiamſi verba mutaueris. O indomitam libidinem. ſi mutaueris, O effrenatam cupiditatem: eadem concinnitas permanebit. Sunt autem ſententiarum ornamenta totidem, quot res natura ſpecieque diuerſæ, ſed pauciora quæ eminent, de quibus infrà dicetur.

Ergo ille tenuis orator, modò ſit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, & in transferendis verecundus & parcus, & in priſcis, reliquiſque ornamentis & verborum & ſententiarum demiſſior, tranſlatione fortaſſe

tasse crebrior, qua frequentissimè sermo omnis vtitur non modò vrbanorũ, sed etiam rusticorum. Siquidem est eorum, gemmare vites, sitire agros, lætas esse segetes, luxuriosa frumenta. Nihil horum parum audacter, sed aut simile est illi vnde transferas: aut si res suum nullum habet nomen, docendi caussa sumptũ, non ludendi videtur. Hoc ornamento liberius paulo quàm cæteris vtetur hic summissus, nec tam licenter tamen, quàm si genere dicendi vteretur amplissimo. Itaque illud indecorum, quod quale sit, ex decoro debet intelligi, hic quoque apparet, cum verbum aliquod altius transfertur, idq; in oratione humili ponitur, quod idem in alia deceret. Illam autem concinnitatem, quæ verborum collocationé illuminat iis luminibus quæ Græci quasi aliquos gestus orationis σχήματα appellant, (quod idem verbum ab his etiã in sententiarum ornamenta transfertur) adhibet quidem hic subtilis, quem nisi quòd solum, cæteroquin rectè quidam vocant Atticum: sed paulo parcius. Nam si, vt in epularum apparatu, à magnificentia recedens, non se parcum solum, sed etiam elegantem videri volet: eliget quibus vtatur. Sunt enim pleræque aptæ huius ipsius oratoris de quo loquor, parsimoniæ.

QVAE SVPELLEX esset oratoria, prius ostendit, vt postea quatenus orator ille subtilis vteretur, ostenderet. Vtetur proprijs & vsitatis, vt sit purus & elegans. ea est prima virtus orationis. Cęterùm ne in faciendis verbis sit audax. Aut enim ingrata vilescunt, vt bibosus: aut venusta orationem extollunt, stylúmque floridiorem efficiunt, quàm qui tenuitati debeat adhiberi, vt nitelæ. In transferendo sit verecundus, id est minimè audax. Grandioribus enim conueniunt audaciores metaphorę, quibus scatent heroici poëtæ, ac tragici. Carpebat quietem, frontem rugis arat, induit crines, flamma suggeritur costis aheni. Sic rebus in magnis Cicero: Te nõ existimas inuidiæ incendio conflagraturum? Hæc adulta

Reipublicæ peſtis, ſtirps ac ſemen malorum omnium. Sit in priſcis,reliquiſque ornamentis & verborum & ſententiarum demiſſior,ne ſi quid excellenter exiſtat,ac in cæteris porrò emineat, fœda ſit & prodigioſa inæqualitas, qualem videmus in literis indoctorum, qui partibus abiectis addunt ſplendidius aliquid ab affectatoribus emendicatum, in quo gloriantur, & multum ſapere ſe putant. Tranſlationes in tenuitate frequentiores erunt,non illæ audaces,ac longè petitæ,ſed verecundæ, & è proximo ductæ, vt video pro intelligo : bona forma pro pulchra:ſcitus pro elegāti.Hoc genere frequentiſſimè ſermo omnis & lingua cottidiana vtitur,non modo vrbanorum qui accuratè loquuntur, ſed etiam ruſticorum qui ſermonem negligunt. Siquidem ruſticorum eſt gemmare vites, hoc eſt velut oculos producere, vnde racemus educatur. Sitire agros, aridos eſſe,pluuiámque cupere:Lætas ſegetes, vberes & fœcundas. Luxurioſa frumenta, exuberantia, in herbiſque paſcenda. Nihil horum parum audacter, ferendum tamen:quia res ſuum,id eſt proprium nullum habet nomen: alienum ſumptum eſt cauſſa docendi, non ludendi atque delectandi. Ferendum quoque quod eſt illi ſimile, vnde transferas. ſunt illæ metaphoræ propiores, vt haurire documenta de fonte ſcientiarum. Omnis tranſlatio ſimile quiddam refert,ſed alia diſſimilior, in oratione tenui minus ferenda, vt venoſus liber & verrucoſus, ſartago loquendi. Alia ſimilior, quo ornamento liberius paulo quàm cæteris vtetur hic ſummiſſus, nec tam licenter tamen, quàm ſi genere dicendi vteretur ampliſſimo. Indecorum certè eſt mulierem plebeiæ conditionis etiam ditiorem, auro, argento, gemmis,& ornatu ampliſſimo colluſtrari. Eiuſmodi eſt genus orationis humile, quod ſi verecundiam ſeruat, altius tranſlata repudiat: cuiuſmodi ſunt pro Rabirio. Quod tu ſi audiſſes, aut ſi per ætatem ſcire potuiſſes,nunquam profecto iſtam imaginem quæ domi poſita peſtem atque exilium Sexto Titio attuliſſet, in roſtra atque in concionem attuliſſes, neque tuas vnquam rationes ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos Sexti Titij afflictam nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum videres. Adhibet etiam ſubtilis orator illam concinnitatem, quæ verborum collocationem illuminat, id eſt figuras inſerit verborum collocatorum, vt mutationem generum, numerorum, partium, repetitionem, duplicationem, gradationem, aſyndeton, polyſyndeton, correctionem.Vocantur hæ concinnitates, & ornamenta,& lumina, & conformationes, à Græcis σχήματα, id eſt habitus & quaſi geſtus orationis, quæ ne ſit perſimilis, & eadem facie conſtans, nouas ſubinde formas ac figuras induit.Adhibebit hæc paulo parcius,ne venuſtates & aucupium delectationis quæſiſſe videatur. nec enim in apparatu magnificus eſſe debet, nec contrà ieiunus,& ſordidus,ſed is qui temperāter vtatur eleganti parſimonia. Quem niſi quòd ſolum, cæteroquin rectè quidam vocant Atticum. Parentheſis eſt in hunc ſenſum,oratorem tenuem quidam Atticum ſolum vocant: quòd Atticum, rectè: quod ſolum,prauè. Nam ſunt Atticorum genera multa,vt antea probatū eſt. Cæterùm,non cæteroquin, multi legendum putant,cæteroquin vt improbam vocem repudiant. Tamen cæteroquin dicitur,& alioquin,& ex analogia eodem modo ſignificant, nec vlla cauſſa eſt cur repudietur.

Nam:

Nam illa de quibus antè dixi, huic acuto fugienda ſunt, paria paribus relata, & ſimiliter concluſa, eodémque pacto cadentia, & immutatione literæ quaſi quæſitæ venuſtates: ne elaborata concinnitas, & quoddam aucupium delectationis manifeſtò deprehenſum appareat. Itémque ſiquæ verborum iterationes contentionem aliquam & clamorem requirent, erunt ab hac ſummiſſione orationis alienæ: cæteris promiſcuè poterit vti: continuationem verborum modò relaxet, & diuidat, vtatúrque verbis quàm vſitatiſſimis, tranſlationibus quàm molliſſimis. etiam illa ſententiarum lumina aſſumat, quæ non erunt vehementer illuſtria. Non faciet Rempub. loquentem, nec ab inferis mortuos excitabit, nec aceruatim multa frequentans vna complexione deuinciet. Valentiorum hæc laterum ſunt, nec ab hoc quem informamus, aut expectanda, aut poſtulanda. Erit enim vt voce, ſic etiam oratione ſuppreſſior. Sed pleraque ex illis conuenient etiam huic tenuitati, quanquam iiſdem ornamentis vtetur horridius: talem enim inducimus.

PROPOSITA ſunt ea lumina, quibus hic tenuis illuſtret orationem. Sunt alia quibus non vtetur, ſi verecundus & parcus eſſe volet. Id genus ſunt paria paribus relata, id eſt, vt antè diximus, menſuræ & quantitatis eiuſdem membra, quæ ſunt ſua ſponte numeroſa, vt illa Ciceronis in Catilinam: Quòd ſi in vino & alea comeſſationes ſolum & ſcorta quærerent, eſſent illi quidem deſperandi, ſed tamen eſſent ferendi: hoc verò quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis inſidiari? ſtultiſſimos prudentiſſimis? ebrioſos ſobrijs? dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, vino languidi, confecti cibo, ſertis redimiti, vnguentis obliti, debilitati ſtupris, eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum, atque vrbis incendia. Similiter concluſa, ſimiliter deſinentia, dicuntur ὁμοιοτέλευτα. quæ à ſimiliter cadentibus hoc differunt, quòd ſimiliter concluſa finem tenent, non ſimiliter cadentia. Similiter concluſa ſunt hæc: Bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportauit,

Similiter cadētia: Philosophia excitanda nobis est, vt si occupati profuimus aliquid ciuibus nostris, prosimus etiam si possimus ociosi. Immutatione literę quasi quęsitæ venustates, vt, Puppesq; tuæ, pubesq; tuorū. Non enim tam spes laudāda, quàm res est. talia sunt, honori oneri, orator arator, mos mors, emissus immissus. In his apparet elaborata cōcinnitas, & affectata elegātia, & aucupium curiosaq; inuestigatio delectationis. Ab hac summissione, id est, humilitate orationis, alienæ sunt verborum iterationes, non omnes, sed quæ contentionē aliquam vocis & laterum & clamorem requirunt. Nihil ne te nocturnum præsidium palatij? nihil ne vrbis vigiliæ? nihil timor populi? nihil concursus bonorum omnium? nihil hic munitissimus habendi senatus locus? nihil horum ora vultusq; mouerunt? Hæc acerba est iteratio verborum. Vtatur continuatione verborum, id est periodo, si modò relaxet & diuidat, hoc est breuiorem ponat: euitet longissimam. Breuior est ex duobus membris aut tribus: vt, Illud autem miror, cur vos aliquid contra me sentire dicatis, quum eum authorem vos pro me appelletis, nostrum nominetis. Vtatur verbis quàm vsitatissimis, vt, Quid ergo? Isti homines latinè non loquuntur? Immò verò tantum loquuntur, quantum est satis ad intelligendam volūtatem. Vtatur translationibus mollissimis. duriores enim & asperiores tenuitati non consentiunt. Molles sunt metaphoræ, congregare viros, omnia tela conijcere, id est, omnibus modis homini nocere, respirasset cupiditas, dare locum, se colligere, in turpitudinem venire, & sexcenta id genus. Assumat etiam illa sententiarum lumina, quę non erunt vehementer illustria, vt interrogationes, admirationes, permissiones, concisam breuitatem, illusionem, rogationem, superlationē, interpretationem. Non faciet Rempub. loquentem: id maioris est contentionis: vsus est in detestanda coniuratione. Nunc te patria, quæ cōmunis est omnium nostrum parens, odit ac metuit, & iamdiu te nihil iudicat nisi de parricidio suo cogitare. huius tu neque authoritatem verebere? neque iudicium sequêre? neque vim pertimesces? quæ tecum Catilina sic agit, & quodammodo tacita loquitur. & quæ sequuntur. Nec ab inferis mortuos excitabit. est hæc etiā prosopopœia grauior, qua vtitur pro Cælio. Sed tamē ex ipsa quęram prius, vtrum me secum seuerè & grauiter & priscè agere malit, an remissè, leniter ac vrbanè? Sin illo austero more ac modo, aliquis mihi ab inferis excitandus est ex barbatis illis, non hac barbula qua ista delectatur, sed illa horrida quā in statuis antiquis & imaginibus videmus: qui obiurget mulierē, & pro me loquatur, ne ista fortè mihi succenseat. Existat igitur ex hac ipsa familia aliquis, ac potissimum cæcus ille, & cætera. Non aceruatim multa frequentans vna complexione deuinciet, id est, non vtetur exaggeratione rerum atque verborum, cuius vsus est in amplificatione graui. Nunc iam apertè Rempub. vniuersam petis: templa deorū immortalium, tecta vrbis, vitam ciuium omniū, Italiam deniq; totam ad exitium & vastitatem vocas. Valentiorum hæc laterum sunt, & acriore contentione dicenda, nec ab Oratore tenui, quem informamus, aut expectanda, vt eius tenuitatis propria: aut postulanda, vt iure impetranda. Erit voce & pronūciatione suppressior, quia vox orationi, oratio voci debet accōmodari. Quoniam oratio tenuis est, vox quoque careat insigni contentione, quæ grauissimis

illis

illis aptanda figuris est. Sed pleraq; ex illis sententiarum luminibus conuenient etiam huic tenuitati, vt quæ non erunt vehementer illustria, qualia pauló antè numerabamus. quanquam ijsdem ornamentis vtetur horridus, quia sic in apparatu à magnificentia recedit, vt eleganti tamen vtatur parsimonia.

Accedit actio, non tragica, nec scenæ, sed modica iactatione corporis, vultu tamen multa cóficiens, non hoc quo dicuntur os ducere, sed illo quo significant ingenuè quo sensu quidque pronuncient. Huic generi orationis adspergentur etiam sales, qui in dicendo mirum quantum valent: quorum duo genera sunt, vnum facetiarum, alterum dicacitatis. vtetur vtroque, sed altero in narrando aliquid venustè, altero in iaciendo mittendoq; ridiculo, cuius genera plura sunt: sed nunc aliud agimus.

IN REBVS & verbis est oratio, quæ si dicitur, eget etiam actione, hoc est pronunciatione. Tertius est igitur locus præcipiẽdi de tenuitatis actione. Actio oratoris summissi ne sit tragica & grauis insigni contentione vocis, vultu tristi, gestúque turbulento. Nam talis actio penè contentionibus adhibetur. Talis est Tragœdorum in agendis fabulis: quo qui feruntur impetu, tragœdias excitare dicuntur. Ne sit etiam actio scenæ, hoc est histrionum, quorum clamosa sæpe & vultuosa est actio. Sit modica & temperata iactatione, motúque corporis, quoniam rebus in paruis membra vehementer agitare, propè furiosum est. Decet autem pronunciatio, quæ respondet orationi. Vultu, non iactatione membrõrũ multa conficiat, vt orationis intellectum iuuet. Non hoc vultu quo dicuntur inepti & inuenusti clamatores os ducere, hoc est labra, buccas, nares, oculos huc & illuc turpiter contorquere, sed illo decenti vultu, quo significant ingenuè, honestè & liberaliter, quo sensu quidque pronuncient, acriter an suauiter, seuerè an blandè, animo irato an quieto, beneuolo an auerso. Os Cicero accipit omnem partem quam vulgus faciem dicit. Singulorum ferè verborum suus quidam vultus est, rerum naturis aptè venustéque conformandus. Huic generi orationis adspergentur etiam sales, quemadmodũ sal & condimenta cibarijs adsperguntur ad palati voluptatem. Quippe oratoris est non docere modó, sed etiam mouere, atque delectare. Delectatio posita est in salibus, ac ridiculis, quæ in dicendo mirum quantum valeant. amabiles enim mores oratoris & acumen ostendunt, tędium rerum grauium leuant, affectus aduersarij tristes eludunt, controuersias interim grauissimas risu liberali dissoluunt. Sales alij sunt facetiarum, alij dicacitatis: qui quantũ inter se distent, ostendit secundo de Oratore. Quum duo genera sint facetiarum, alterum æquabiliter in omni sermone fusum, alterũ

peracutum & breue. Illa à veteribus superior, cauillatio: hæc altera, dicacitas nominata est. Hic sales, illic facetias vt genus ponit, confusis nominibus. Hic autem facetias cauillationes vult accipi. Itaque facetiæ siue cauillationes à veteribus dictæ, perpetua est festiuitas in dicēdo, qua festiuè describuntur hominum mores, vt moueatur hilaritas ex ipso genere sermonis, vultu vocéque adiuuante: cuiusmodi narratio Ciceronis est in oratione pro Cluentio de maiore Cepasio, & pro eodem historia de Bruto atq; Crasso. Dicacitas autem festiuitas est breuis & acuta, vt Catulli, qui à Philippo interrogatus, quid latraret: furē se videre respondit. Superius ergo genus in narrādo aliquid venustè, posterius in iaciendo mittendóque ridiculo, id est, eo dicto quod risum ciere possit, à Græcis dicitur γέλοιον. Ridiculorum genera sunt plura. Alia versantur in ambiguo, alia in paronomasia, alia in metaphoris, alia in ironia, alia in contrarijs, similibus, imaginibus, apologis, historijs. Sunt alia quoque genera, quæ exponit omnia de Oratore libro. 2. Hic ideo omittit, quòd aliud agit, quęnam sit optima dicēdi figura.

Illud admonemus tamē, ridiculo sic vsurum oratorem, vt nec nimis frequenti, ne scurrile sit: nec subobscœno, ne mimicum: nec petulanti, ne improbum: nec in calamitatem, ne inhumanum: nec in facinus, ne odii locum risus occupet: neq; aut sua persona, aut iudicū, aut tempore alienum. Hæc enim ad illud indecorum referuntur. Vitabit etiam quęsita, nec ex tempore ficta, sed domo allata, quæ plerunque sunt frigida. Parcet & amicitiis, & dignitatibus: vitabit insanabiles contumelias: tantummodo aduersarios figet, nec eos tamē semper, nec omneis, nec omni modo: quibus exceptis sic vtetur sale, & facetiis, vt ego ex istis nouis Atticis talem cognouerim neminem, cum id certè sit vel maximè Atticum. Hanc ego iudico formam summissi oratoris, sed magni tamen & germani Attici: quoniā quicquid est salsum aut salubre in oratione, id proprium Atticorum est: è quibus tamen non omnes faceti: Lysias satis, & Hyperides, Demades præter cæteros fertur, Demosthenes minus habetur: quo quidem mihi nihil

videtur

videtur vrbanius:ſed nó tam dicax fuit, quàm facetus. Eſt autem illud acrioris ingenii,hoc maioris artis.

TEMPERARE iocum,difficillimũ eſt.Ennium dixiſſe ferunt flammam à ſapiente facilius ore inardente opprimi,ꝙ bona dicta teneat. Quãobrem quæ ridicula vitet Orator vt illiberalia, nõ inutile eſt admonere. Nimium frequens ridiculum,ſcurrile eſt,ideoq́ vitandũ.Obſeruanda,inquit,tẽporis ratio,& ipſius dicacitatis moderatio,& tẽperantia,& raritas.Quod Oratores cum cauſſa dicunt, nõ vt ridiculi videantur,ſed vt proficiãt aliquid:ſcurræ totũ diem, & ſine cauſſa. Scurrile eſt quod Appius in Sextium cõiecit:Cœnabo,inquit,apud te: vni enim locum video.Luſcus erat Sextius. Permulta ſunt ſcurrilia apud Plautũ,quæ riſum quidem cõcitant,ſed illiberaliter, & agreſti more.Aliud eſt ridiculum ſubobſcœnum,quale mimi, qui ridiculè mores imitantur hominum,ſine dignitate conijciunt: quod non reſpuunt etiã ſatyrici. Cato,vt eſt apud Horatiũ, quum iuuenem exeuntem fornice vidiſſet,hominẽ laudauit:tum Cupennius adulter,Nolim me, inquit,hoc modo laudari. De ridiculo mimico Cicero de Oratore:Quid enim poteſt eſſe tam ridiculum,quàm Sãnio eſt:ſed ore,vultu,imitandis moribus,voce deniq́,corpore ridetur ipſo.Salſum hunc poſſum dicere,atq́ ita,non vt eiuſmodi Oratorem eſſe velim, ſed vt mimum . Idem, Obſcœnitas non ſolum non foro digna,ſed vix conuiuio liberorum.Aliud eſt petulans & improbum, quod acerbè laceſſit & inſultat, vt quum candidatus Aulus Sempronius cum Marco ſuo fratre Vargulam complexus eſſet,Puer,inquit,abige muſcas.Aliud eſt in calamitatem, quod inhumanum eſt. Aliud in facinus & improbitatem inſignem, quæ non riſu, ſed odio perſequenda eſt. Propterea ſi ridetur, odij locum riſus occupat. De vtroque genere Cicero, Nam nec inſignis improbitas, & ſcelere coniuncta, nec rurſus miſeria inſignis agitata ridetur . Facinoroſos enim maiore quadam vi,quàm ridiculi,vulnerari volunt:miſeros illudi nolunt,niſi ſi ſe forte iactant.Quintilianus. Nec accuſatorem atroci in cauſſa,nec patronum in miſerabili iocantem feret quiſquam . Materies omnis ridiculorum eſt in illis vitijs quæ bellè agitata ridentur. Aliud eſt ab agentis perſona, aut iudicum, aut tempore alienum, vt quum dicit Orator indigna ſe,aut quæ iudicem lædũt,aut quæ non obſeruant temporis opportunitatem . hæc referuntur ad indecorum . Ea quæ dicit vir bonus, omnia ſalua dignitate ac verecundia decent.Vitabit etiam quæſita, & præparata,& ea quæ non ex tempore ſunt ficta, ſed domo allata,& plerunque frigida . Omnino (vt ait) probabiliora ſunt quæ laceſſiti dicimus, quàm quæ priores. Nam & ingenij celeritas maior eſt,quæ apparet in reſpondendo , & humanitatis eſt reſponſio . Idem in eodem loco·Antè illud facetè dictum emiſſum hærere debeat,quàm cogitari potuiſſe videatur. Parcet Orator amicitijs,ne temere in eos dicat qui diliguntur,& ne ſubeat illud,Potius amicũ quàm dictũ perdidi.Parcet etiam dignitatibus,id eſt viris maieſtatis honorãdæ, ne laceſſat quẽ lædere ſit periculoſum.Vitabit inſanabiles contumelias,quas inimicitiæ graues inſequuntur,& ſæpe turpis ſatiſfactio. Tãtummodo aduerſarium figet,& acuto dicto confodiet.Nec eos tamẽ ſemper,ne ſcurrile ſit: nec omneis

ne nulla ratio perſonæ habita eſſe videatur.nec omni modo,ſed tantum liberali.His ridiculis ineptioribus exceptis,vtetur Orator ſale,id eſt ridiculo acuto & breui,& facetijs in omni ſermone fuſis.Hic arguit iterum cauſſidicos illos inſolentiores,de quibus antè dictum eſt,qui quòd vterentur oratione perhumili,reiecto omni ſplẽdidiore cultu,ſoli volebant Attici videri:quaſi verò Lyſiam imitarentur,& eius viri tenuem venuſtatem,quæ ſicut eſt Attica,ita non ſola dici poteſt Attica.nam quicquid eſt ſalſum & ſalubre,hoc eſt cõmodum & vtile in oratione,id proprium Atticorum eſt,e quibus Lyſias ſatis eſt facetus,& Hyperides, Demades præter cæteros fertur.nec enim ſcripta extant vnde id ſcire poſſis.Demadis alterius extat adhuc fragmentum.Demoſthenes minus habetur, ab indoctis,quum ſit ipſe perurbanus, ſed non tam dicax in conijciendo breui ridiculo, quàm facetus in texẽda lepida narratione,quod eſt ingenij maioris.maius enim perpetuos ſales inſpergere,quàm vna & altera breui ſententia iocari, quanquam & hoc eſt acris ingenij.De his omnibus oratoribus Cicero in Bruto.

Vberius eſt aliud, aliquantoq; robuſtius, quàm hoc humile,de quo dictum eſt:ſummiſſius autem,quàm illud,de quo iam dicetur, ampliſſimum. Hoc in genere neruorum vel minimum, ſuauitatis autem eſt vel plurimum.Eſt enim plenius,quàm hoc enucleatum:quàm autem illud ornatum,copioſumq;,ſummiſſius.Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, plurimumq; eſt in hac orationis forma ſuauitatis: in qua multi floruerunt apud Græcos : ſed Phalereus Demetrius meo iudicio præſtitit cæteris: cuius oratio cũ ſedatè placideq; loquitur,tum illuſtrant eam quaſi ſtellæ quædam, trãſlata verba,atque immutata. Tranſlata ea dico, vt ſæpe iam,quæ per ſimilitudinem ab alia re aut ſuauitatis aut inopiæ cauſſa transferuntur:Mutata,in quibus pro verbo proprio ſubiicitur aliud quod idẽ ſignificet, ſumptum ex re aliqua cõſequenti: quod quanquam tranſferendo fit, tamen alio modo tranſtulit cum dixit Ennius arcem & vrbem orbas:alio modo ſi pro patria arcem dixiſſet:& horridamAfricam terribili tremere tumultu

multu cum dicit, pro Afris immutat Africam. Hanc Hypallagen rhetores, quia quasi ſummutantur verba pro verbis, Metonymian grammatici vocant, quòd nomina transferuntur. Ariſtoteles autem translationi hæc ipſa ſubiungit: & abuſionem, quam κατάχρησιν vocant: vt cum minutum dicimus animum pro paruo, & abutimur verbis propinquis, ſi opus eſt, vel quòd delectat, vel quòd licet. Iam cum fluxerunt plures continuæ tranſlationes, alia planè fit oratio. itaq; genus hoc Græci appellant ἀλληγορίαν, nomine rectè: genere melius ille qui iſta omnia tranſlationes vocat.

SVMMISSI oratoris imaginem delineauit, ex ordine medium genus deſcribit, hoc modo: Medium genus vberius eſt & robuſtius, quàm humile: ſummiſſius, quàm ampliſſimum: plenius, quàm tenue: ſummiſſius, quàm graue. Vbertas eſt in ornamentorum copia, non in verborum multitudine. Robur in grandiore ſilo orationis, & ampliore numero, non in ſeueritate dicēdi: quoniam hoc in genere fatetur minimum eſſe neruorum, propterea quòd plus carnis habet ad decorem, plenumq; corpus, quàm roboris & neruorum ad vim animis inferēdam. hinc plenum dicitur, ſicut gracile & tenue vocatur illud enucleatum quod dicit omnia, quaſi minuto corpore macilentum. Itaq; verba leget grandiora, aſſumet ornamenta pulcherrima figurarum, pedes collocabit ampliores, & longiores extendet periodos. Ex his vbertas, ſtyliq; robur, & plena modorum ratio, & erectior cum facies tum ſonus orationis, q̃ illa generis imi ſummiſſio. Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, vt ſententiæ, amplificationes, egreſſiones, ſchemata, numeri pleniores, copia rerum atq; verborum. nō tamen ideo ſummū putandum eſt. Vt enim ab illa forenſi contentione non differat ornamentorum copia, genere tamē & modo plurimum diſtat: quod multis expoſitum eſt, quum de Sophiſtarum ſimilitudine ageretur: & hic diſcrimen oſtendit, quum ſummiſſius q̃ illud ampliſſimum dicit, & plurimum eſſe in hac orationis forma ſuauitatis. Nam graue genus, & quod ſummum dicitur, acre eſt, & vehementer intentum, & aſperitate quadam cōcitatum. quod paulò pòſt apertè docebit. In media ſuauitate Demetrium præfert omnibus, quem fuiſſe omnium politiſſimum ſcribit de Oratore lib. 2. de eodē plura de claris oratoribus. Phalereus, inquit, ſucceſſit eis ſenibus, adoleſcens eruditiſſimus ille quidem horum omnium, ſed non tam armis inſtitutus, q̃ palæſtra. Itaq; delectabat magis Athenienſes quàm inflammabat. Proceſſerat enim in ſolem & puluerem, nō vt è militari tabernaculo, ſed vt è Theophraſti doctiſſimi hominis vmbraculis. Hic primùm inflexit orationē,

& eam mollem teneramq; reddidit:& suauis(sicut fuit)videri maluit, quàm grauis:sed suauitate ea qua perfunderet animos,non qua perfringeret. Is quum multos annos rexisset Athenienses, solum vertit, & Ptolemæi Soteris bibliothecæ præfectus est. Ab Attico portu Phalero dictus est Phalereus, quod nomen est trium syllabarum φαληρεύς. Frequenter vtebatur metaphora, metonymia, catachresi, allegoria, luminibus verborum, locis communibus, & oratione sedatè placidè & quietè profluenti:quæ Cicero medij generis ornamenta censet. Verba transferuntur aut suauitatis gratia,vt,Quid enim odisset Clodium Milo,segetem ac materiam suæ gloriæ? Aut inopiæ,vt,durus homo,fructus laborāt.Ne mireris autem quòd nomine suauitatis hic metaphoram censet. Nam etsi metaphora multiplex est,multisque de caussis inuenta,tamen genus illud quod habet plurimum suauitatis,translatione suaui frequens vtitur. Præterea si translationem facimus citra necessitatem,hoc eò facimus, quòd translatum sit in eo significando quod agitur,præstātius,quàm proprium.Quod autem præstat,id auribus & animo intelligentis suauius accidat necesse est.Id ostendit tertio de Oratore.Similitudinis est ad verbum vnum contracta breuitas, quod verbum in alieno loco tanquam in suo positum, si agnoscitur,delectat: si simile nihil habet, repudiatur. Immutata verba sunt in quibus pro verbo proprio subijcitur aliud, quod idem significet,sumptum ex re aliqua consequēti:vt si pro patria arcem dixeris,& pro Afris Africam,intelliguntur duæ figuræ,συνεκδοχὴ καὶ ὑπαλλαγή, quæ est verborum summutatio,& μετωνυμία, id est,nominis pro nomine positio, & nominū quædam translatio. de qua re idem de Oratore libro.3. Ne illa quidem traductio atq; immutatio in verbo quandam fabricationē habet,sed in oratione. Africa terribili tremit horrida terra tumultu.pro Afris est sumpta Africa.Neq; factum verbum,vt,mare saxifragis vndis.Neq; translatum,vt,mollitur mare: sed ornandi caussa proprium proprio commutatum.Hactenus Cicero.Percurre totū locum: vt quæ faciant huc,inde referre possis.Sic differunt hæ conformationes. In metaphora similitudo est breuiter cōtracta,vt,vrbs orba est. Hypallage siue metonymia est quum pro inuentore inuentum, pro continente contentum, pro efficiente effectum,pro possesso possessorem, aut contrà capimus. Synecdoche dicitur,quum à parte totum intelligitur, vel numerus à numero, vt ab vno plures. Notiora sunt hæc,quàm quæ pluribus verbis exponi debeant. De catachresi, id est,abusione,idem Cicero de Oratore:Abutimur sępe etiam verbo non tam eleganter quàm in transferendo : sed etiamsi licentius, tamen interdum non impudenter,vt quum grandem orationem pro magna,minutum animum pro paruo dicimus. Quintilianus. Eo magis necessaria κατάχρησις, quam rectè dicimus abusionem, quæ non habentibus nomen suum,accommodat quod in proximo est,sic,Equum diuina Palladis arte Aedificāt.Hæc Fabius.Cicero tamen significat catachresin fieri posse vbi non deficit nomen, & Quintilianus fatetur, his verbis:Nam poetæ solent abusiuè etiam in his rebus quibus nomina sua sunt,vicinis potius vti,quod rarū in prosa est.ἀλληγορία alia est oratio, quum fluxerunt continuæ plures translationes.Fabius interpretatur inuersionē,quæ aliud verbis, aliud sensu ostēdit,vt hoc, Miror,querorq; quenquam hominum ita pessundare

alterum

alterum verbis velle, vt etiã nauim ipſe perforet, in qua ipſe nauiget. Iſta omnia, metonymian, ſynecdochen, catachreſin, allegorian vno genere complectitur Ariſtoteles, & metaphoras vocat rhetoricorum tertio, vbi tranſlationum ſpecies exponit adeò fuſè, vt eius verba citare moleſtũ ſit. Satis eſt adſcribere definitionem ex eius libro περὶ ποιητικῆς, μεταφορὰ δ' ἐστὶν ὀνόματος ἀλλοτρίου ἐπιφορὰ ἢ ἀπὸ γένους ἐπὶ εἶδος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ γένος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ εἶδος, ἢ κατὰ τὸ ἀνάλογον. Tranſlatio eſt alieni nominis inductio, quæ fit aut à genere in ſpeciem, aut à ſpecie in genus, aut à ſpecie in ſpeciem, aut à ſimilitudine rationis eiuſdem.

Hæc frequentat Phalereus maximè: ſuntq; dulciſſima. & quanquam tranſlatio eſt apud eum multa, tamẽ immutationes nuſquã crebriores. In idem genus orationis (loquor enim de illa modica, ac temperata) verborum cadunt lumina omnia, multa etiam ſententiarum: latæ eruditæq; diſputationes ab eodem explicantur, & loci cõmunes ſine contentione dicuntur. Quid multa? E philoſophorum ſcholis tales ferè euadunt, & niſi coràm erit cõparatus ille fortior, per ſe hic quem dico, probabitur. Eſt enim quoddam etiam inſigne & florens orationis pictum & expolitum genus, in quo omnes verborum, omnes ſentẽtiarum illigantur lepôres. Hoc totum è Sophiſtarum fontibus defluxit in forum: ſed ſpretum à ſubtilibus, repulſum à grauibus, in ea de qua lquor, mediocritate conſedit.

PHALEREVS Demetrius, qui in media ſuauitate verſatur, frequenter metaphoris vtitur, id eſt, tranſlatis verbis, epithetis, imaginibus, allegorijs, abuſionibus. Vtitur etiam crebrò immutationibus, quæ ſunt ſynecdoche & hypallage, quam metonymian grammatici vocant. Vnde conſtat his quaſi ſtellis illuſtrari modicum genus, quod eſt moderatione quadam temperatum In idem genus orationis, verborum cadunt lumina omnia, conduplicatio, iteratio verborum, commutatio, ſimiliter cadentia, ſimiliter deſinentia, paria relata, gradatio, diſſoluta, coniuncta, & id genus cætera. Multa etiam cadunt lumina ſententiarum, vt cõmoratio, interrogatio, deſcriptio. Nonnulla ſunt quæ perraro collocantur, vt acriora, quibus ardet illud ſupremũ genus, qualis eſt proſopopœia, vrgens interrogatio, apoſiopeſis, execratio. Quod ſi paulò antè dixit, huic generi omnia dicendi ornamẽta conuenire, nunc autẽ dicit multa cadere, nõ omnia, ne cõtraria pręcipere

putato. Ornamentorũ genera conueniunt omnia, quod iterũ paulò pòst affirmat. Eſt, inquit, quoddam etiã inſigne & florens orationis pictum & expolitum genus, in quo omnes verborũ, omnes ſententiarum illigantur lepôres. Verum eſt tamen haud conuenire ſpecies omnes, præſertim quum ſuauitati ſtudetur, vt à Phalereo Demetrio. Quod ad inuẽtionem pertinet, latæ eruditæq́ue diſputationes de re propoſita ab eodẽ Demetrio explicantur. Latitudo demonſtrat Oratoris copiam, eruditio oſtẽdit artem. Loci cõmunes, hoc eſt θέσεις, ac infinitæ quæſtiones, ſine cõtentione ab eo dicuntur: quæ ſi cum graui contentione, id eſt, acerbitate & ardore multo dicerẽtur, euaderent in illud ardens & acre genus. Recipit ergo medium genus latas & eruditas diſputationes, ac locos cõmunes, ſed ſine contẽtione & orationis, & pronunciationis. E philoſophorũ ſcholis tales euadũt, qualis ille Demetrius, ſedati, quieti, diſerti, ſuaues, copioſi, omnibus propè ornamẽtis illuſtres ac decori. Illi per ſe ſuoq́ue genere probãtur vt ſummi, niſi quando cõparatur, hoc eſt contrà mittitur, ille fortior, qui dicitur eloquentiſſimus. Alterum genus eſt non tam mediũ, quàm ab ordine ſummo deuolutum, quale compoſuit Iſocrates, cæteriq́ue quondam vocati Sophiſtæ: aut quòd philoſophia abutebantur ad quæſtum, vt eſt in Sophiſta Platonis, aut quòd id nominis etiã cum honore ferebatur, aut quòd eorum plerique plus oſtentationis q̃ veræ ſcientiæ haberent. Hoc genus floret inſigni elegantia, pictum eſt colorum & figurarum varietate, expolitum eſt pulcherrimo quoque cultu & ornamento. In eo omnes verborum, omnes ſententiarũ illigantur lepôres, hoc eſt dicendi venuſtates. Sed quod antè dictum eſt, neque neruos, neque aculeos oratorios ac forenſes habet, ideoq́ue ſummiſſius habitum eſt, quàm illud graue dicẽdi genus, quia animos demulcere potius quàm perturbare contendit. Hoc in forum detulerunt Iſocratis aliquot diſcipuli, & ſectatores philoſophorum non pauci, pleriq́ue etiam Romani moribus & ſermone elegantes. Hac dicendi figura Cicero frequenter exprimit hominum rerumq́ue laudes, & cõſilia trãquilla, & actiones gratiarum, & philoſophiæ partes. Non eſt hęc forma dicendi ſubtilis, non grauis & ardens, ergo media, ſed grauitati propior quàm ſubtilitati.

Tertius eſt ille amplus, copioſus, grauis, ornatus, in quo profectò vis maxima eſt. Hic eſt enĩ cuius ornatũ dicendi & copiã admiratæ gẽtes, eloquentiã in ciuitatibus plurimũ valere paſſæ ſunt: ſed hanc eloquẽtiam, quæ curſu magno ſonituq́ue ferretur: quam ſuſpicerent omnes, quam admirarẽtur, quam ſe aſſequi poſſe diffiderẽt. Huius eloquẽtiæ eſt tractare animos, huius omni modo permouere. Hæc modò perfringit, modò irrepit in ſenſus: inſerit nouas opiniones, euellit inſitas.

TERTIO generi ſupremóque dignitas conuenit & amplitudo, copia rerum atque verborum, grauitas ſententiarum, ornatus & elocutio magnifica: ex quibus tertius ille Orator amplus, copioſus, grauis, ornatus videbitur. Ex his quatuor rebus duæ pariunt admirationem, copia & ornatus. Copia quantitatis eſt: ornatus qualitatis. Duæ reliquæ magnæ quidē ſunt, ſed minus admirabiles, amplitudo & grauitas. Altera eſt dignitatis, altera verò ponderis. Amplitudo legit digniora grandioráque: grauitas robuſtiora ac vehementiora. Cæterum non modò oratorum, ſed etiam philoſophorum amplitudo eſt & grauitas: ideóque minus in admiratione ſunt. Admirantur ardentem hanc eloquentiam gentes, & eò ſuſpiciunt omnes, quòd eam ſe aſſequi poſſe diffidunt: vt quæ magno curſu tanquam rapidum flumen, magno ſonitu quaſi torrens in prærupto feratur. Quòd autem gentes hanc eloquentiam ſuſpiciunt, eò in ciuitatibus plurimum valere patiuntur. Plurimum ſanè valuit Athenis & Romæ, plurimum Rhodi, & in ciuitatibus Aſianis. Hinc ſcribit, C. Carbone in concione verba faciente, quòd illius aptè numeroſéque ferebatur oratio, tantum clamorem concionis excitatum eſſe, vt admirabile eſſet. Huius eloquentiæ eſt tractare animos, & omni modo permouere. Hæc perfringit difficiliores aditus, & more fulminis omnia perrumpit, vt illa Periclis. Eadem leniter irrepit in ſenſus eorum qui vtilius callidè falluntur, quàm aſpere concitantur. Inſerit nouas opiniones: euellit inſitas, vt de cēſoribus pro Cluentio: de Stoicorum placitis pro Muræna.

Sed multum intereſt inter hoc dicendi genus, & ſuperiora. Qui in illo ſubtili & acuto elaborauit, vt callidè arguteque diceret, nec quicquam altius cogitaret: hoc vno profectò magnus orator eſt, ſi non maximus: miniméque in lubrico verſabitur: & ſi ſemel conſtiterit, nūquam cadet. Medius ille autem, quem modicum & temperatum voco, ſi modò ſuum illud ſatis inſtruxerit, non extimeſcit ancipites dicendi, incertóſque caſus: etiam ſiquando minus ſuccedet, vt ſæpe fit, magnū tamen periculum non adibit. altè enim cadere non poteſt. At verò hic noſter, quem principem ponimus, grauis, acer, ardens, ſi ad hoc vnum eſt natus, aut in hoc ſolo ſe exercuit, aut huic generi ſtudet vni, nec ſuam copiam cum illis duobus generibus temperauit, maxime eſt contemnendus. Ille enim ſummiſſus, quòd acute &

veteratorie dicit,ſapiens iam:medius,ſuauis: hic autem copioſiſſimus,ſi nihil eſt aliud, vix ſatis ſanus videri ſolet. Qui enim nihil poteſt tranquille,nihil leniter, nihil partite, definite, diſtincte, facete dicere,præſertim cum cauſſę partim totæ ſint eo modo,partim aliqua ex parte tractandæ, ſi is nō præparatis auribus inflāmare rem cœpit, furere apud ſanos , & quaſi inter ſobrios bacchari vinolentus videtur.

FORMAS ſingulorum generū,vt per ſe ſolæ viderentur,effinxit,deinde ordine comparauit inter ſe,vt earum præſtātiſſima dignoſceretur. Subtile genus & intermediū tutiora ſunt:graue in lubrico verſatur.Illa diu patienter tolerare poſſumus:hoc ſi pergit in longum,vt inſatum contēnimus. Subtilis in hoc magnus eſt Orator,quòd callide argutéq; dicit,id eſt ex vſu quodam argutas ſentētias & acutas collocat. Non eſt idem maximus,quia nihil quicquā altius cogitat, quod tenuitati ſit impar.Is minime in lubrico verſatur,ſed vbi ſemel conſtiterit,hoc eſt quaſi pedem firmarit,nunquam cadet.Via trita eſt,multiſq; conculcata & firmata veſtigijs,nulla circunſtant pręcipitia,nullæ ruinæ.Significatur oratio depreſſa, & in imo poſita, vnde non licet graui caſu quaſi ex alto gradu corruere. Nihil enim eminet,ſed omnia ſermoni proxima ſunt,quæ non quemadmodum lubrica,retinere facile eſt,& ſiquādo titubes,eſt in proximo ſolum, quo gradum ſtabilias. In figura graui res arduæ ſunt,quas ſi continuare non poſſis,aut non debeas, vident omnes vnde turpiter decidas. Hinc ridiculi fuere mali poetæ, qui poſitis aliquot verſibus tumidis ac ſonātibus,in miſeros quoſdam verſiculos maieſtate relicta decidebant: in quos illud eſt,Quid dignū tanto feret hic promiſſor hiatu? Hoc inepti faciūt in oratione Principio verba affectata ac ſeſquipedalia ferruminant: vbi defecit illa perrara materia,tum ad ſcopas diſſolutas reuoluuntur. Tutius igitur vti ſubtili figura,ſi gradum ſummum firmare nequeas, aut ſi paruis in rebus non debeas.Medius ille & temperatus ſi ſatis inſtruxerit,& rebus omnibus apparauerit ſuum illud genus, vt quū volet & aptare & cōtinuare poſſit,non extimeſcet ancipites caſus,quæ ſunt ruinæ periculoſæ neſcientibus illa ſumma retinere.Quòd autem ſit altior paulo quàm ſubtilis, grauius aliquanto cadit. Tamen ſi minus ſuccedit,vt ſæpe accidit in orando aduerſam obſtare fortunā, magnum periculum nō adibit,quia alte cadere non poteſt,qui in alto non eſt.Si ſe demiſerit,imo genere ſuſtinebitur, neque maxime claudicabit. At verò hic noſter,hoc eſt quem principem ponimus, vt quem ſuſpiciunt & admirantur omnes, quia ſit grauis pondere rerum atq; verborum, acer cōtentione & pugna forenſi,ardens amplificationibus,ſi ad hoc vnū eſt natus,quod eſt naturæ acrioris:aut in hoc ſolo ſe exercuit, quod eſt artis ac vſus:aut huic generi ſtudet vni, quod eſt voluntatis atq; delectus, maxime eſt cōtemnendus. Debet igitur ſuam

copiam

copiam cum illis duobus generibus temperare, vt ſubtilia & minuta acute dicat, & media temperate. Quod quia Virgilius etiam fecit, multo fuit auribus gratior, quàm Lucanus, qui grauiſſimam carminis heroici maieſtatem vbiq; reſonare cupiebat. Ille ſummiſſus, quòd acute & veteratorie, id eſt callide dicit, ſapiens habetur. Acutis ſententijs tanquã ſtimulis animum pungit, pręſertim ſi vſu occalluit, veteratoriq; fit, & arguti dialectici perſimilis, argumẽtatione minuta ducit audiẽtem. propterea ſapere videtur. Medius ille ſuauis eſt æquabili trãquillitate, ac ornamentorũ varietate. Hic tam copioſus & acer ſi nuſq̃ flectitur ab amplificandi contentione, vix ſatis ſanus videtur. Ergo verſatur in lubrico, & ignominiæ periculum ſubit: ſiue cadit, quum in ſummo ſtare oportet: ſiue in ſummo tonat, quum agere trãquille decet. Dicet quiſpiã, quando tranquille agere decet: hic oſtendit id oportere fieri in partitionibus ac diuiſionibus, in definiendis rebus & verbis, in diſtinguendis rebus implicatis, in facetis narrationibus, in iaciendo ridiculo. Nihil iſtorũ ardenter & concitate fieri debet, quòd animus non perturbatur, ſed docetur. Ergo qui partite, definite, diſtincte, facete dicit, is & tranquille & leniter dicit. Erunt autem cauſſæ partim totæ eo modo tractandæ, vt de agnatione, tutela, ſtipulatione: partim aliqua ex parte cum trãquillitate tractandæ: aut vbi fama & exiſtimatio laborat, vt pro Quintio: aut vbi vita ĩ periculo eſt, vt pro Cœlio. Adde quòd raro incipimus ex abrupto, & ab amplificatione vehementi, ſed exordijs & expoſitionibus antè paramus aures, quàm rem contentionibus inflãmemus. Aliquid igitur in cauſſa grauiſſima quiete tranquilleq; dicendũ eſt: quod qui non fecerit, is furere apud ſanos, id eſt nullo motu concitatos, & quaſi inter ſobrios, qui cauſſæ vim non attigerunt, bacchari temulentus videbitur.

Tenemus igitur Brute, quem quærimus, ſed animo. Nam manu ſi comprehendiſſem, ne ipſe quidem ſua tanta eloquentia mihi perſuaſiſſet vt ſe dimitterem. Sed inuentus profectò eſt ille eloquens, quem nunquam vidit Antonius. Quis eſt igitur is? Complectar breui, diſſeram pluribus. Is enim eſt eloquẽs, qui & humilia ſubtiliter, & magna grauiter, & mediocria tẽperate poteſt dicere. Nemo is, inquies, vnquam fuit. Nec fuerit: ego enim quid deſiderem, nõ quid viderim, diſputo: redeoq; ad illam Platonis, de qua dixeram, rei formam & ſpeciem, quam etſi non cernimus, tamen animo tenere poſſumus. Non enim eloquentem quæro, neq; quicquam mortale & caducum, ſed illud ipſum,

cuius qui sit compos, sit eloquens: quod nihil est aliud, nisi eloquentia ipsa, quam nullis nisi mentis oculis videre possumus. Is erit igitur eloquẽs (vt illud idem iteremus) qui poterit parua summisse, modica temperate, magna grauiter dicere.

QVAERIT Brutus, idq; iam sæpius, quod eloquentiæ genus Cicero probet maxime, & quod idem summum & perfectissimum iudicet. quoniam Cicero in vno viro illud inuenire non potest, eloquentiæ perfectę speciẽ ad illam Platonis ideam refert. Vt autẽ cogitatione concipiamus ideam, tria breuiter circũscribit genera dicendi: deinde latius in species distribuit, vt formæ permultę laudabiles esse videãtur: tãdem fusius exponit generũ singulorum proprietates: vt hoc demum conficiat, eum summum & perfectissimum videri, qui & humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperate potest dicere. Tenemus, inquit, quem quærimus oratorem, non manu, quia nemo tãtus inuenitur: sed animo, qui ideam mente complectitur: vt non sine caussa idea perfectæ eloquentiæ quæsita esse videatur. Iocatur, vt animi caussa fieri solet. Manu, inquit, si prehendissem, non modo ille vulgaris Orator, sed ne ipse quidem sua tanta eloquentia mihi persuasisset, vt se dimitterẽ. quo dicto significat ardere se amore eloquentiæ perfectæ: quæ si videri posset, miros amores sui in animis nostris excitaret. Hanc qui tenet, est ille eloquens quem nunquam vidit Antonius, qui disertos ait se vidisse permultos, eloquẽtem verò neminem. Quis est igitur is? dicet aliquis. Complectar breui, inquit, disserã pluribus. Facilè est rẽ paucis generibus adstringere, sed paucis explicare difficile est. Comprehendit Oratorem perfectum tribus omnino proprietatibus, qui humilia subtiliter, magna grauiter, mediocria temperate dicat. Nemo is, inquies, vnquã fuit. Nec fuerit, inquit Cicero. hoc est, fateamur talem nunquam fuisse: ego quid desiderẽ, non quid viderim, disputo. Desiderat autem rei formam & speciem, quam Plato vocat ἰδέαν, de qua principio diximus. Idea, vt Plato vult, immortalis est; eloquens autẽ mortalis & caducus. Qui quęrit igitur eloquẽtiam ipsam, aut eloquentiæ ipsius ideam, non quærit eloquentẽ, neq; quicquam mortale & caducum, sed immortale quoddam bonum, quod nullis nisi mentis oculis videre possumus. Mens hoc videt, cui nihil desit, id esse perfectum. omnem eloquentiam tribus in generibus versari. eloquentem igitur, qui possit parua summisse, modica temperate, magna grauiter dicere: quæ breuiter notata res propè innumerabiles continent.

Tota mihi caussa pro Cecinna de verbis interdicti fuit: res inuolutas definiendo explicauimus, ius ciuile laudauimus, verba ambigua distinximus. Fuit ornandus in Manilia lege Pompeius: temperata oratione ornandi

nandi copiam persecuti sumus. Ius omne retinēdæ maiestatis, Rabirii caussa continebatur: ergo in omni genere amplificationis exarsimus. At hæc interdum temperanda & varianda sunt. Quod igitur in accusationis septē libris non reperitur genus? quod in Habiti? quod in Cornelii? quod in plurimis nostris defensionibus? quæ exēpla selegissem, nisi vel nota esse arbitrarer, vel posse seligere qui quæreret.

ALIAE CAVSSAE totæ subtiliter tractantur, aliæ temperate, aliæ grauiter, aliæ mistæ sunt & inæquales. Tres itaq; suas proponit orationes, quæ ferè totæ in vno aliquo genere versantur: tres alias mistas, omnique genere variatas. Suas autē proponere videtur, quod euitet exempla Græcorum, nullumq; vnum Romanum reperiat, qui sit assecutus illam tripartitam varietatē: quoniam singuli singulis generibus modò floruerunt. Caussa pro Cecinna summissa est ac tenuis, quia sic voluit rerum decorum. Verba definiuntur, inuoluta explicātur, ambigua distinguūtur. decebat igitur, definite, partite, distincte dicere, hoc est trāquille & leniter, q animi docendi sunt, nō perturbandi: quodq; ea res est, quæ nō desideret illa pulcherrima ornamēta dicēdi, vsus est minuto quodā numero ac musica summissa: nō studuit verba verbis quasi coagmētare: non anxie euitauit hiatū vocalium. Sermo purus est & latinus, & inornato similis: dilucide planeq; dicitur. sententiæ multę acutæ. cęterū verecūdus est oratoriæ vsus quasi supellectilis. in his rebus est subtilitas, quę vulgatā loquendi consuetudinē sic imitatur, vt aliquid tamen muniat occultius. Cecinna & Ebutius quum de fundo quodā lite contēderent, & Cecinna in rem præsentē de more venire cuperet, non est passus eū Ebutius in agrū venire, sed hominē armata multitudine reiecit. P. Dolobella prætor interdixit, vt est cōsuetudo de vi hominibus armatis sine vlla exceptione, vt vnde Cecinnā deiecisset Ebutius, restitueret. Hoc Dolobellæ interdictū est ex alio isto. Vnde tu, aut familia, aut procurator tuus hominibus coactis armatisve deiecerit, eò restituito. Vtriusq; interdicti verba Cicero interpretatur. Est autē interdictum, quo prætor aliquid fieri iubet, aut prohibet. Verba ambigua sunt Ebutij ita caussam tuentis, non deieci, sed obstiti: non deieci, sed non siui accedere: non deieci, sed te reieci atq; perterrui: nō licet à verbo legis recedere: non est vlla vis illata: age mecum lege iniuriarū. Quæ verba Cicero distinguit, quemadmodum definit quid sit vis, quoniam interdictum de vi interpositum est. Ista quidem minuta sunt & implicata, eam ob rem enucleato faciliq; genere tractanda. In oratione pro lege Manilia Pompeius ornatur, vt si bellum suscipiatur in Mithridatem, qui ciues Romanos in Asia necauerit, administret illud Pompeius imperator. Laus amplissimi viri neq; forensi acerbitate, neq; humili oratione, sed temperata mediaque grauitate tractanda est. Conueniebat igitur apta modulatione

suauibusq; numeris explere sententias, verba verbis coagmentare, & ad lenitatē modorum sæpe continuare periodos, vti deniq; pulcherrimis quibusq; conformationibus & ornamentis, quibus illæ sententiæ concinnæ magis quàm veræ certæq; vestirentur. Pars igitur altera de laude Pompeij tibi legenda est, & auribus animoq; dimetienda, vt intelligas aliquid esse plenius & maius quàm tenue dicendi genus exemptum numerorum vinculis: vt etiam sentias abesse contentionem acrioribus numeris ac figuris intortam, quibus fulminat acre dicendi genus. Oratio pro Rabirio perduellionis reo, omne genus amplificationis, hoc est grauissimę contentionis, expostulare videbatur, propterea quòd quum Saturninus decreto senatus à Caio Mario consule cæsus esset, & vnà cum alijs Rabirius sæuijsset, caputq; Saturnini circuntulisset, Labienus, cui patruus fuerat Saturninus, contra legem Porciam & Semproniam sic intendebat actionem, vt si Rabirius damnatus esset à Duumuiris, in campo Martio infelici arbore penderet. In qua Rabirij caussa ius omne retinendæ maiestatis populi Romani cōtinebatur, quòd C. Gracchus tulerat legem, ne de càpite ciuis Romani iniussu populi iudicaretur: qui turpe duceret ciuem Romanum ab vno paucisve morte dānari. Ergo Cicero ne tam grauis accusatio inolesceret, simul vt Labieno crearet inuidiā, vehemēter & atrociter egit hāc caussam: quæ quòd in manibus est, & ab omnibus cognosci potest, & quàm grauis, acris, & ardens sit, facilè iudicari, non abutar opera in constituendis longioribus exemplis. At hæc interdum genera pro rerum varietate temperanda, hoc est miscenda variandaq; sunt. quod ipse fecit in accusationis septem libris, hoc est septem actionibus in Verrem: quod in oratione pro Aulo Cluentio Habito: quod in orationibus pro Cornelio. Hunc reū maiestatis defendit Cicero prætor, nec vna oratione. Nam infrà mētionem facit de Corneliana secunda, sed non extant orationes. Libros appellat, vt Quintilianus. 3. Et editi, inquit, in competitores, in L. Pisonem, & Clodium, & Curionem libri, vituperationem continent. Lōgum est & inutile exēpla secernere & adscribere. Sat est igitur notare locos. Tenue genus est actione tertia ferè tota, vbi agit de prætura vrbana, & Verris edictis. Medium actione quarta, vbi cōmemorat Heraclij Syracusani calamitatem. Graue autem in eadem actione, vbi Verrem vrget de accepta à Sopatro pecunia. Pro Cluentio subtile est quod Bulbus & Gutta iudices colloquuntur. Temperatum, quo iudices exornat eos, qui non absoluerūt Oppianicū. Ardens, quod excitat post censoriam notā, vbi acriter exaggerat Oppianici flagitia. Eadē genera variat in alijs defensionibus, pro Cœlio, pro Sextio, pro Milone. Et certe natura ducit nos vt plus minúsque conemur, vt sunt res aut maiores, aut minores. Quæ deceant, sentimus omnes, sed conantibus haud æquè succedūt. Itaq; summum est stylum rebus aptare posse. Monendi sunt imperitiores, ne locorum discrimen ab vna alterave sententia discant. Totæ legendæ sunt non modo paginæ, sed argumentationes absolutæ. Nec enim ab vno quadrato lapide & aurata columna magnificam domum iudicamus, sed ab vniuersa extructione, ac toto ædificij corpore æstimare debemus.

Nulla est enim vllo in genere laus oratoris, cuius in

nostris

noſtris orationibus non ſit aliqua ſi non perfectio, at conatus tamen, atque adumbratio. Non aſſequimur: at quid deceat, videmus. Nec enim nunc de nobis, ſed de re dicimus: in quo tantum abeſt vt noſtra miremur, vt vſque eò difficiles ac moroſi ſimus, vt nobis non ſatiſfaciat ipſe Demoſthenes: qui quanquam vnus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non ſemper implet aures meas. ita ſunt auidæ, & capaces, & ſemper aliquid immenſum infinitúmque deſiderant. Sed tamen quoniam & hūc tu oratorem cum eius ſtudioſiſſimo Pammene, cum eſſes Athenis, totum diligentiſſime cognouiſti, neque eum dimittis è manibus, & tamen noſtra etiā lectitas: vides profectò illum multa perficere, nos multa conari: illum poſſe, nos velle, quocunque modo cauſſa poſtulet, dicere. Sed ille magnus, nam & ſucceſſit ipſe magnis, & maximos oratores habuit æquales: nos magnum feciſſemus, ſi quidem potuiſſemus quò contendimus peruenire, in ea vrbe, in qua (vt ait Antonius) auditus eloquens nemo erat. Atqui ſi Antonio Craſſus eloquens viſus non eſt, aut ſibi ipſe, nunquam Cotta viſus eſſet, nunquam Sulpitius, nunquam Hortēſius. Nihil enim amplè Cotta, nihil leniter Sulpitius, non multa grauiter Hortēſius. Superiores magis ad omne genus apti, Craſſum dico, & Antonium. Ieiunas igitur huius multiplicis, & æquabiliter in omnia genera fuſæ orationis, aures ciuitatis accepimus, eaſq; nos primi, quicunque eramus, & quantulumcunque dicebamus, ad huius generis dicendi audiendi incredibilia ſtudia conuertimus.

POSITIS cuiusque generis exemplis, quid sentiat ipse de suis & alienis, interpretatur. Laus oratoris est in aptanda generum varietate. Hanc qui perficit, habendus est summus. Qui verò conatur modò & adumbrat, vt pictor bonus quidem, sed qui tamen extremam imponere manum nesciat, is est si non optimus, tamen in suo genere laudandus, qualem Cicero decori seruandi aptéque dicendi gratia se fatetur. Ineptus esset & stultus, si quod diuinum summúmque putat in nullo vno reperiri posse, id sibi gloriosè arrogaret: quod facere visus esset, nisi suspicionem præmunitione auertisset. Non assequimur, inquit. hoc est, id quod attingere lubet, haud apprehēdimus: at quid deceat, videmus. nempe decet characteres accommodare rebus atque personis. Nec enim de nobis, qui sumus homines, sed de re, hoc est eloquentia diuina & immortali dicimus. nec nostra miramur, vt qui φιλαυτία ducimur, sed difficiles & morosi sumus, hoc est tam moleste seueri, vt nihil improbum, nihil ineptum, nihil vlla ex parte vitiosum, nihil imperfectum arridere possit. Nobis Demosthenes satisfacere debeat, qui vnus eminet inter omnes in omni genere dicendi, sed nobis non satisfacit, quanto minus egometipse mihi? Cur ita? quia non semper implet aures meas. Quamobrem? Sunt auidæ & capaces, hoc est plurima capiendi percupidæ. Sic enim verbalia ista significāt, rapax, vorax, loquax. Quomodo cupidæ? semper aliquid immēsum infinitúmque desiderāt. Quidnam? Numerum sane, cuius comprehensione ad implendum aurium sensum cum suauitate procurrit oratio. Aliúdne est quod desiderant? Maxime, ne quod tractare cœperis, antè relinquas, aliòque diuertas, quàm totum impleueris locum, in amplificationibus præsertim, quæ copiam desiderāt. Sentiunt ij qui dicere conantur amplius, aut scribere, animum nescio quid parturire, quod tamen edere non possit. Inde fit vt alia quærentes, nec inuenientes, impetu quodam ad antedicta reuoluamur. Is animus cupit quocunque modo caussa postulat dicere, sed hoc perraro assequitur, quod assecutus est ferè Demosthenes. Sic enim Cicero nō omnia, sed multa perfecisse contendit. Eius rei Brutum constituit iudicem, qui quum esset Athenis, non Demosthenē ipsum cognouit, aliquot antè seculis mortuum, sed libros eius diligentissimè cognouit. Erat enim Brutus homo studiosissimus philosophiæ & eloquentiæ, adhibuitque sibi virum perdoctum Pammenem Demosthenis illius studiosissimum, quo in studijs græcis vteretur. Idem quum reuersus esset in Italiā, Demosthenis orationes atque Ciceronis frequēter habebat in manibus. Poterat igitur Brutus homo ingeniosus, doctus, diligens, de vtriusque Oratoris virtutibus iudicare. Vides, inquit, illum multa perficere, quod est magnæ facultatis: nos multa conari, quod est egregiæ volūtatis: illum posse, nos velle quocunque modo caussa postulat, dicere: quod est optime dicere. Si omnibus in rebus succederet, summi esset artificis. sed in multis, non in omnibus Demosthenem hoc potuisse, superiora declarāt. An Cicero Demostheni cedat quadam modestiæ simulatione, an re vera inferiorem se putet, non est facile iudicare. Certe Tusculana prima non multum, aut nihil omnino Græcorum gloriæ cedit. Oratorem, inquit, celeriter amplexi sumus, nec eum primò eruditum, aptum tamen ad dicendum: pòst autem eruditum. nam Galbā, Africanum, Lælium, doctos fuisse memoriæ traditū est: studiosum autem eum qui

hos ætate

hos ætate anteibat, Catonem: Gracchos deinde ita magnos nostrā ad ætatem, vt non multum, aut nihil omnino Græcis cederetur. Quintilianus in eandem sententiam, Oratores verò vel præcipuè Latinam eloquentiam parem facere Græcæ possunt. Nam Ciceronem cuicunque eorum fortiter opposuerim. Deinde sic comparat, vt Cicero par aut maior illius sententia discedat. Percurre, si videtur, locū in eius decimo libro. Quòd si Demosthenes arte superior fuit, id non ingenio & labori vult attribui, sed tempori, quia successit ipse magnis, vt Pericli, Lysiæ, Therameni: & maximos oratores habuit æquales, hoc est ætate pares, vt Hyperidem, Lycurgum, Aeschinem, Dynarchum. Superiores habuit quos imitaretur, æquales à quibus exerceretur. Eodem loci contendit Cicero, vt qualis ille fuit, sic magnus esset: & eò quidem peruenit: quod quia non audet confiteri, modestius agit, hoc modo: Nos magnum fecissemus, si quidem potuissemus quò contendimus peruenire. quibus verbis significat se magnum in eloquentia fecisse, nec id gloria carere. Nam quo res difficilior, eo videtur ad gloriā victoris esse præstātior. Successit & Cicero multis, de quibus in Bruto multa: sed ita clari fuerunt Oratores, vt vnum modò sequerentur genus, vt Cotta tenue, Sulpitius graue, Hortensius medium. Crassus ille, quem maxime laudat, ad grauitatem, Antonius ad subtilitatem propēsior. Vterque varius, quantum ferebat ætas illa rudior: qui si principes veterū fuerunt, nec tamen aptè genera variare potuerūt, iure suo dicit aures se ciuitatis accepisse ieiunas, inopes, & inanes huius multiplicis orationis, quæ se æquabiliter in omnia genera fundit, hoc est æquabiliter apta est ad concinnandum quodcunque genus diuersa materia postulabit. Primus igitur aures ciuium conuertit ad incredibilia studia generis huius audiendi: & ita voluptate ciuitatem affecit, vt dictu sit incredibile quantopere studerent vellentque ciues audire hoc dicendi genus.

Quantis illa clamoribus adolescentuli diximus de supplicio parricidarum? quæ nequaquā satis deferbuisse pòst aliquanto sentire cœpimus. Quid enim tam cō mune quàm spiritus viuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? Ita viuunt, dum possunt, vt ducere animam de cælo non queant. Ita moriuntur, vt eorum ossa terram non tangant. Ita iactantur fluctibus, vt nunquam alluantur. Ita postremò eiiciuntur, vt ne ad saxa quidem mortui conquiescant. & quæ sequuntur. Sunt enim omnia sicut adolescentis, non tam re & maturitate, q̃ spe & expectatione laudati. Ab hac indole iam illa matura, Vxor generi, nouerca filii, filiæ pellex. Nec

verò hic vnus erat ardor in nobis, vt hoc modo omnia diceremus: ipſa enim illa pro Roſcio iuuenilis redundantia multa habet attenuata, quędam etiam paulo hilariora: at pro Habito, pro Cornelio, compluresq́; aliæ, nemo ènim orator tã multa, ne in Græco quidẽ ocio, ſcripſit, quàm multa ſunt noſtra : eáque hanc ipſam habent, quam probo, varietatem.

SVBDIT exempla, quibus incredibilia audiendi ſtudia, & auditorũ clamores excitauit. Alterum eſt ex oratione pro Sexto Roſcio, alterum pro Cluentio. vtrunq; graue quidem, ideoq́; magna contentione, magnisq́; clamoribus agendum fuit : quia ſic eſt actio & pronunciatio, vt grauia contentè efferat atq; vehementer. Sunt alia apud ipſum permulta, pro Cluentio, in Catilinam, pro Muręna. quæ multis quum dicerentur, admirationi fuerunt, & nunc dicẽdi varietatem oſtẽdunt. Orationem pro Sexto Roſcio dixit anno ſexto & vigeſimo, ſi Quintiliano credimus. Verba ſunt eius libro. 12. Fructum ſtudiorum viridem, & adhuc dulcem promi decet, dum & veniæ ſpes eſt, & paratus fauor, & audere non dedecet, & ſiquid deſit operi, ſupplet ætas, & ſiqua dicta ſunt iuueniliter, pro indole accipiuntur: vt totus ille Ciceronis pro Sexto Roſcio locus· Quid enim tam cõmune quàm ſpiritus viuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus eiectis? Quę quum ſex & viginti annos natus, ſummis audientium clamoribus dixerit, deferbuiſſe tempore, & annis liquata iam ſenior idẽ fatetur. hæc ille. De ætate Ciceronis ſentit idem Feneſtella. Gellius affirmat annos iam ſeptem & viginti natum eam orationem dixiſſe, L. Sylla Felice, Quinto Metello Pio conſulib. Ipſe ſe adoleſcentulum tum fuiſſe dicit. Amplificat autem ſupplicium parricidarum, qui inſuti in culleum, præcipitabantur in mare. E ſupplicio planum facere vult quàm atrox facinus habeatur, interficere parentem, quò minus credibile ſit tantum ſcelus admiſiſſe Roſcium. Spiritus, id eſt aër, viuis ad ſpirãdum, terra mortuis ad ſepeliendum, mare fluctuantibus ad deferendum, litus eiectis ad recipiendũ commune eſt. Inſuti in culleum, ducere animam, id eſt aërem non queunt. eorum oſſa terram non tangunt, quoniam culleus eſt interpoſitus, quo etiam reſiſtente non alluuntur, nec ad ſcopulos conquieſcunt. Hæc ſunt adoleſcentis, aut, vt paulò antè dicebat, vt res admirabilior videretur, adoleſcentuli, non re & eloquentia vera, ſed ſpe: non maturitate fructus, ſed expectatione, laudari. Nam illa tanto plauſu & clamore laudata, nequaquam ſatis deferbuiſſe, hoc eſt more muſti deferuendo atque refrigerando cocta fuiſſe, pòſt aliquanto ſentire cœpit. Deferbuiſſe Quintilianus poſuit pro refrixiſſe, quod & Columella fecit. Paulò aliter hoc verbi Cicero vſurpauit, & tanquam verbum interpretaretur, paulò pòſt rem dixit immaturam. Quæret aliquis, Cur ea nequaquam ſatis deferbuerant? Plerique deierabunt occultari ſecreta quædam myſteria, tanquam Eleuſinæ Cereris.

Cereris.id solent quidem multi,vt soli sapere videantur, qui parum aut nihil sapiunt. Certe perspicuum est,non hoc in verbis & bonis & compositis esse positum,sed in re & inuentione tenui atq; subtili,quæ multo minor est, quàm quæ tantæ contentioni respondeat.Voluit enim videri grauissima,quæ natura sunt leuia,vt ossa terram non tangere,vt non allui,vt ad saxa non quiescere:quæ si quis diligenter inspiciat,ridicula potius quàm admiranda videbũtur,sed nescio quomodo placent vbi tandem incaluit oratio:quia parricidam priuare omni vsu elementorum videntur. Ab hac indole,id est natura, bonæ'que spei ingenio,iam quemadmodum superiora sunt feruida potius quàm matura,sic illa matura,naturáque grauia sunt·Vxor generi,nouerca filij,filiæ pellex : quæ grauiter à Cicerone pro Cluentio dicta,meruerunt ciuitatis admirationem. Sassia Cluentij mater,Aurium Melinum generũ suum pellexit in amorem: quod ægre ferens vxor Melini Cluentia,discessit à viro. Tum Sassia diuortio facto nupsit Aurio Melino nuper genero suo. Nubit,inquit,genero socrus,nullis auspicijs,nullis authoribus,funestis ominibus omnium.& in peroratione, Atq; etiam nomina necessitudinum,non solum naturę nomen & iura mutauit,vxor generi,nouerca filij,filiæ pellex.Eo iam denique adducta est,vt sibi præter formam nihil ad similitudinem hominis reseruarit. Cur,inquies,hæc matura sunt? Nihil coctius in hoc genere inueniri potest,quod animi quasi palatum iuuet. Inuentio quidem optima est,& ipsa rei nouitate potentissima. Nec vero hic vnus erat ardor in nobis, quæ dicitur contentio,à Gręcis σφοδρότης,vt hoc modo & tam grauiter omnia diceremus. Ipsa illa pro Roscio iuuenilis redundantia habet attenuata,id est ad genus humile deiecta, vt quum disputatur cum accusatore Erucio de parricidij caussis. Quædam etiam paulo hilariora,quæ ad generis medij suauitatem pertinent,vt quum agitantur accusatores,& canibus & anseribus conferuntur.Quam accipimus hic iuuenilem redundantiam? Sanè copiam rerum maiorum,quę non tam grauia legit, quàm dicit omnia & inculcat. Sunt & aliæ multæ Ciceronis orationes,quæ hanc ipsam habent trium generum varietatem.Nemo enim orator tam multa scripsit,ne in Græco quidem ocio,quum ad tempora Socratis lex Athenis esset,vt quisque pro se diceret, patrono & oratore ne vteretur, & oratores à foro semoti, in ocium traducti, domi scriberent orationes quibus vterentur homines infantes,& linguæ forensis imperiti.

An ego Homero,Ennio,reliquis poëtis, & maxime Tragicis concederem,vt ne omnibus locis eadem contentione vterentur, crebroq; mutarent, nonnunquam etiam ad quotidianum genus sermonis accederẽt: ipse nunquam ab illa acerrima cõtentione discederem? Sed quid poëtas diuino ingenio profero? Histriones eos vidimus, quibus nihil posset in suo genere esse præstan-

tius: qui non ſolum in diſſimillimis perſonis ſatiſfaciebant, cum tamen in ſuis verſarentur: ſed & comœdum in tragœdiis, & tragœdum in comœdiis admodum placere vidimus. Ego nō elaborem? Cū dico me, te Brute dico. nam in me quidē iam pridem effectum eſt, quod futurum fuit. Tu autem eodem modo omneis cauſſas ages? aut aliquod cauſſarum genus repudiabis? aut in iiſdem cauſſis perpetuum & eūdem ſpiritum ſine vlla commutatione obtinebis? Demoſthenes quidem (cuius nuper inter imagines tuas, ac tuorum, quòd eum credo amares, cum ad te in Tuſculanum veniſſem, imaginem ex ære vidi) nihil Lyſiæ ſubtilitate cedit, nihil argutiis & acumine Hyperidi, nihil lenitate Aeſchini, & ſplendore verborum. Multæ ſunt eius totæ orationes ſubtiles, vt contra Leptinem: multæ & totæ graues, vt quædam Philippicæ: multæ variæ, vt cōtra Aeſchinem falſæ legationis, vt contra eundē pro cauſſa Cteſiphontis. Iam illud medium quoties vult arripit, & à grauiſſimo diſcedens, eò potiſſimum delabitur. Clamores tamen tum mouet, & tum in dicendo plurimum efficit, cum grauitatis locis vtitur.

ETSI commendantur inſignes loci, & plauſum mouent orationis illæ grauiſſimæ partes, non tamen eodem modo ſemper erit agendum, quòd hæc atrocitas in re minori videatur inſana. Adhibenda varietas illa naturæ gratiſſima, quā prudentiſſimi quique etiam citra eloquentiam temperare ſolent. Conſtituit igitur ab illa acerrima cōtentione ſæpe eſſe diſcedendū, nec eodem modo agendum, nec aliquod cauſſarum genus eſſe repudiandum. Hæc vt confirmet, cōparationem ducit à poëtis & hiſtrionibus: cuius eſt hęc vis. Homerus poëtarum omnium facilè princeps, & Ennius ante Virgilium Latinorum ſummus, & tragici tam Græci quàm Latini, vt Euripides & Accius, etſi grandia conſcribūt, tamen à contentione diſcedunt, & aliquando ad cotidianum genus ſermonis accedunt. Hiſtriones etiam ſubinde mutant actionem. Quid oratori faciundum eſt? qui ſi ab elocutione dictus eſt eloquens, hoc certè proprium munus habet, ſuam rebus

aptare

aptare compositionem. Homerus, Quintiliani verbis vtar, breuem quidem cum animi iucunditate, & propriam (id enim est nō errare verbis) & carentem superuacuis eloquentiam Menelao dedit, quæ sunt virtutes generis illius primi. Et ex ore Nestoris dixit dulciorē melle profluere sermonem, qua certè delectatione nihil fingi maius potest. Sed summā aggressus, vt in Vlysse, facundiam, magnitudinem illi iunxit, cui orationem niuibus hybernis & copia verborum atq; impetu parem tribuit. Erit igitur Homerus ipse de se testis, non in vno semper genere constitisse: nec difficile est seligere locos. Certè Virgilius imitator eius nō modo singulis libris varia genera accommodat, sed penè totos libros habet aut tenues, vt quintum: aut medios, vt sextum: aut graues, vt decimum: quanquam & in his est aliqua varietas pro conditione rerum. Sed hoc minus in poëtis mirandum videtur, qui si tanto nomine digni sunt, eo certè valent ingenio, vt afflati numine credantur. Admirabilius est in histrionibus, hoc est actoribus fabularū, qui si in suo genere perfecti sunt, qualē Cicero Roscium vidit, in dissimillimis personis satisfaciunt, vt regis, patrisfamiliâs, militis, parasiti, lenonis: quod quidem facere non possent, nisi genus actionis immutarent, quum tamen in suis personis versarentur, & ijdem ipsi manerent: vt Roscius agens Agamemnonem, nihil aliud est quàm Roscius. Satisfacit igitur in dissimillima persona, quum tamen in sua versetur. Nec histrio in vno tantum genere fabularum mutat actionem, sed & ipsa genera mutare potest: vt si comœdiam tragœdus, tragœdiam comœdus aget, in comœdia lenitate pronunciandi, in tragœdia lateribus & contentione vocis vtetur. Sic iuuenis orator, vt Brutus, dum per ætatem licet, elaborare debet ne eodem modo omneis caussas agat, sed quum varia caussarum genera receperit, aliud humile, aliud acre, aliud medium, tum spiritum vimq; dicendi pro rerum natura cōmutare debebit. Id fecit ille Demosthenes, cuius authoritas apud M. Brutum plurimum valere debet, qui hominem tam vehementer amet, vt eius imaginem ex ære domi seruet, & inter imagines suas ac suorum perinde veneretur, ac si vnus è familia Brutorū Demosthenes fuisset. Nobiles Romanos imagines & stemmata maiorum suorum, maxime eorum qui vel magistratum populi Romani gessissent, vel alia ratione clari fuissent, habuisse, illisq; suas addidisse, notum est. Habebat imagines suorum Brutus, & suas, quas in villa Tusculana ornamenti caussa seruabat, & in illis Demosthenis imaginem, cuius industriam amplectebatur. Nouit igitur Brutus vt ille versetur in omni genere dicēdi: nunc subtilia de more Lysiæ persequatur, & tenue filum ducat rerum minutarum: nunc erigat se paulùm ad argutias & acumen Hyperidis oratoris clarissimi, qui non tam familiaris erat & obuius in oratione quàm Lysias, de quo suprà diximus, sed illo paulo dulcior, & compositus magis, ac in figendis animi sensibus acutior: quanquam non ita longe à tenuitate discedebat. Nunc genus medium teneat, ac moduletur illam Aeschinis suauitatem, & illustret splendore verborum. nunc vt in re graui sit omnium grauissimus acerrimúsque. Huius varietatis exempla proponuntur, vt ὁ περὶ ἀτελείας πρὸς Λεπτίνην λόγος, oratio contra Leptinen de immunitate, qui quū ciuitas Atheniensium bene de Republica meritos immunitate donaret, & id è Repub. non esse videretur, legē promulgauit:

ne quis immunis esset, & qui peteret immunitatem attributorum & vectigalium & grauaminum, pateretur extrema. Demosthenes hanc legem inutilem, inhonestam, iniquam putat. agit in eum de ratione legũ, de rogationibus populi, rebúsque Gabriæ: & hæc, vt decet, tenuiter explicat. Contrà vehementer agit in Philippum Macedonum regem, propterea quòd dictis inflammare velit ciuitatem in eum tyrannum, qui contendit Atheniensibus auferre libertatem. Quas in eum dixit orationes, hic à Cicerone Philippicæ dicuntur, quo nomine postea dixit suas Antonianas, quoniã Antonius in occupanda libertate Philippus alter videbatur. Nonnunquam Demosthenes idem in eadem oratione, quum rerum variæ sunt partes, genera mutat: vt contra Aeschinem περὶ τῆς παραπρεσβείας, hoc est reum falsę legationis. Aeschines semel & iterũ legatus fuerat ad Philippum, & proposita turpi cõditione pacis cum Philocrate consenserat, ac in proferendo tempore fuerat in caussa cur Athenienses in Thracia cæderentur. Obijcit etiã Demosthenes accepta pecunia regis falsum renunciasse, propter quod periere Phocenses. In ea caussa subtiliter tractat aliquot epistolas atq; decreta. Locus est de testibus in genere tẽperato. Sunt & amplificationes graues de proditione legati. Egit in eundem Aeschinem caussam Ctesiphõtis percelebrem, de qua alio loco diximus. Idem illud medium genus quoties vult arripit tanquam bellicum instrumentũ, & in id genus potissimũ delabitur, quum à grauissima illa & acerrima contentione discedit, quæ plurimum efficit ad auditorem clamore perlata.

Sed ab hoc parumper abeamus, quandoquidem de genere, non de homine quærimus: rei potius, id est eloquentiæ, vim & naturam explicemus. Illud tamẽ, quod iam antè diximus, meminerimũs, nihil nos præcipiendi caussa esse dicturos, atque ita potius acturos, vt existimatores videamur loqui, non magistri. in quo tamen longius progredimur, quòd videmus nõ te hæc solum esse lecturum, qui ea multo quàm nos, qui quasi docere videamur, habeas notiora: sed hunc librum etiam si minus nostra commendatione, tuo tamen nomine diuulgari necesse esse. Igitur perfectæ eloquentiæ puto, non eam solùm facultatem habere, quæ sit eius propria, fuse latéque dicendi, sed etiam vicinam eius atque finitimam dialecticorum scientiam assumere: quanquã aliud videtur oratio esse, aliud disputatio: nec idem loqui

qui esse, quod dicere: attamen vtrunque in disserendo est. disputandi ratio & loquendi, dialecticorum sit: oratorum autem, dicendi & ornandi. Zeno quidem ille, à quo disciplina Stoicorum est, manu demonstrare solebat quid inter has artes interesset. Nam cum compresserat digitos, pugnumq; fecerat, dialecticam aiebat eiusmodi esse. Cum autem diduxerat, & manum dilatauerat, palmę illius similem eloquentiam esse dicebat. Atq; etiam ante hunc Aristoteles principio artis Rhetoricæ dicit illam artem quasi ex altera parte respondere dialecticæ: vt hoc videlicet differāt inter se, quòd hæc ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior. Volo igitur huic summo omnem quæ ad dicendum trahi possit, loquendi rationem esse notam.

IS EST eloquens, qui humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperate potest dicere. Hoc, vt ait, complectitur breui, differit pluribus. Incipit igitur ex ordine omnia monstrare quæ faciunt ad eloquentiā perfectam, vt cognitis rebus, earumq; naturis, & parata dicendi facultate, tria illa genera dicendi facilè accommodentur. Ab hoc Demosthene, inquit, parumper abeamus, redituri quum expedierit. Quandoquidem de genere perfectæ eloquentiæ, non de homine quærimus, rei potius quàm hominis, id est eloquentiæ vim & naturam explicemus, quas habeat facultates, quasq; partes. Hæc parandi gratia dixit: vbi quærat aliquis, quænā ratio collocandi fecit vt ista separaret ab inuentione, collocatione, actione, memoria, elocutione, hoc est quinq; rhetoricæ partibus, quas antè mutato ordine tractauit: Respondeā vim oratoris breuiter ostendisse, nunc autem fusius explicare qui mirabiles haberi possint tres ex illis amplissimæ partes, inuentio, collocatio, & elocutio. Superiora eò tendebāt, vt inueniretur summus orator: hæc consilium tractant, quibus ille de rebus summus effici possit: sic tamen, vt quasi digito monstrentur, non in aliqua pręcepta redigantur. Nam dixit antea, Nulla præcepta ponemus (neque enim id suscepimus) sed excellentis eloquentię speciem & formam adumbrabimus. Et hic eadem constituit auertendæ calumniæ caussa. Nihil, inquit, præcipiendi caussa dicemus, sed ita potius agemus, vt existimatores, & in æstimanda re arbitri videamur loqui, non magistri atque præceptores. Id eò facit, quòd alijs in libris præceperit, nunc suum Bruto de summa eloquentia exponat iudicium. Quòd autem partes omneis, vt paulò antè dixi, notauit, nunc amplius exponat opes eloquētiæ, ac minutius rerum spe-

cies diuidat, ideo præfatur id se facere, quoniam hunc librum diuulgari necesse est, & ad rudiores peruenire, quibus nihil vnquam satis explicatū est. Hic Bruti commendat eruditionem, aut certè veretur ne virum doctum plusquam velit, docendo moretur. Ad orationis materiam sumat orator dialecticen, philosophiam moralem, & naturalem, ius ciuile, historiam: deinde se transferat ad caussas. Hæc qualia sint, ordine commonstrat, & eadem tractat libro primo de Oratore. Est igitur eloquentiæ perfectæ non habere solùm facultatem fuse latèque dicendi, hoc est rhetoricen copiose disserentem, quæ sit eloquentiæ propria facultas & scientia, sed assumere dialecticen, quæ sit arti rhetoricæ vicina atq; finitima. Hoc illæ differūt inter se. Rhetorices est oratio copiosa & ornata, Dialectices autem disputatio breuis & inornata. hęc loquitur incompte, illa dicit ample & ornate: consentiunt in aliis. vtraque in disserendo est, vtraque inuenit disserendi materiam, vtraque ad probandum tractat argumentationem, quam aliter orator, aliter dialecticus disponit. Zeno Stoicorū princeps. nam fuerunt alij, vt Zeno Eleates Parmenidis auditor, ac dialectices inuentor. Zeno Rhodius, qui Rhodiorum scripsit historiam. alius historicus, qui Pyrrhi res in Italia gestas literis mandauit. alius Chrysippi discipulus. alius medicus. alius grammaticus. alius Epicureus. hic Zeno Citticus, à quo disciplina Stoicorum est, quum digitis cōpressis pugnum fecerat, Dialecticam aiebat eiusmodi esse, pressam & angustam. Quum autē diduxerat, & manum dilatauerat, palmæ illius, hoc est manus apertæ similem eloquentiam, apertam, copiosam & expositam esse dicebat. Idem de eodem secūdo de finibus, Zenonis est hoc Stoici, omnem vim loquendi, vt iam antè Aristoteles, in duas tributam esse partes dicere. Rhetoricam palmæ, Dialecticam pugno similem esse dicebat: quòd latius loquerentur Rhetores, Dialectici autem comprehensius. Quintilianus libro. 2. Itaque quum duo sint genera orationis, altera perpetua, quæ rhetorice dicitur: altera concisa, quæ dialectice: quas quidē Zeno adeò coniunxit, vt hanc compressæ in pugnum manus, illam explicitæ diceret similem: etiam disputatrix virtus erit. Aristoteles dixit illam artem quasi ex altera parte respondere dialecticæ ἀντίστροφον. ἡ ῥητορικὴ ἐστὶν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ. Rhetorice dialecticæ respondet ex altera parte, id est è regione & ex aduerso, nō autem quòd vna parte sint inter se dissimiles. Vult igitur huic summo oratori loquēdi rationem, hoc est dialecticam, esse notam, quam caussidicus ille rabula nunquam necessariam putauit. Quatenus autem sit expetēda, Gellius hoc modo disserit. Huius disciplinæ studium atq; cognitio in principijs quidem tetra & aspernabilis insuauisq; esse & inciuilis videri solet: sed vbi aliquantū processeris, tum deniq; & emolumentum eius in animo tuo dilucebit, & sequetur quædam dicendi voluptas insatiabilis. Cui sanè si modum non feceris, periculum nō mediocre erit, ne vt pleriq; alij, tu quoq; in illis dialecticæ gyris aut mæandris tanquā apud Sirenios scopulos consenescas. Vsqueadeo confuse & barbare tradita nobis est, vt non sit timendum ne in eiusmodi voluptate consenescamus.

Quæ quidem res (quod te his artibus eruditum minime fallit) duplicem habuit docendi viam. Nam & ipse

ipſe Ariſtoteles tradidit præcepta plurima diſſerendi, & poſtea qui dialectici dicuntur,ſpinoſiora multa pepererunt. Ego eum cenſeo, qui eloquentiæ laude ducatur, non eſſe earum rerum omnino rudem: ſed vel illa antiqua,vel hac Chryſippi diſciplina inſtitutus,nouerit primùm vim,naturam,genera verborum,& ſimplicium,& copulatorum:deinde quot modis quidque dicatur:qua ratione verum falſúmne ſit,iudicetur:quid efficiatur è quoque:quod cui conſequens ſit,quódque contrarium. cúmque ambigue multa dicantur, quo modo quidque eorum diuidi explanaríque oporteat. Hæc tenenda ſunt oratori: ſæpe enim occurrunt: ſed quia ſua ſponte ſquallidiora ſunt,adhibēdus erit in his explicandis quidam orationis nitor.

DIALECTICAE via duplex eſt, quæ μέθοδος à Græcis appellatur. Altera ad diſſerendum rectior & apertior, qualem monſtrauit Ariſtoteles, & illo iunior Chryſippus. Altera ſpinoſior,aſperior ac moleſta magis, qualem poſteriores implicarunt.Poſſis addere tertium genus ſeculi noſtri,quod omnes penè literas euertit.Spinoſiora (vt opinor) aſellis exiſtimat eſſe relinquenda:antiqua,vt ab Ariſtotele tradita,& recentiora pręcepta Chryſippi,legenda putat,non vt in illis conſeneſcat orator, ſed vt ne ſit earum rerum omnino rudis. In quam ſententiam Antonius libro ſecundo de oratore inducitur hæc loquens, Sic decreui,philoſophari potius,vt Neoptolemus apud Ennium, paucis: nam omnino haud placet,& quæ ſequuntur. Orator inſtituatur vel antiqua,vel hac, id eſt recentiore Chryſippi diſciplina, qui de re dialectica plurimos facit libellos, de nominibus dialecticorum, de coniunctis probabilibus, de cōnexo,de proloquijs,de ijs quæ negantur,de ijs quæ dicuntur per priuationē,de optimis proloquijs,de differentia indefinitorum,de interrogatione,de reſpōſione,de categorijs,de ſyllogiſmis,de ſoritis,de definitionibus. Scripſit alia permulta,quæ numerantur à Diogene Laërtio.Idem in re dialectica tantā ſibi gloriam cōparauit, vt pleriq; dicerent, ſi apud deos vſus eſſet dialecticæ, non futuram aliam quàm Chryſippeam.οὕτω δ' ἔνδοξος ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς ἐγένετο, ὥστε δοκεῖν τοὺς πλείστους ὅτι εἰ παρὰ θεοῖς ἦν ἡ διαλεκτικὴ, οὐκ ἂν ἦν ἄλλη ἢ ἡ Χρυσίππειος.Fuit ille vir πολύγραφος, qui compoſuerit volumina ſeptingenta quinque, in quibus acutiſſime diſputaſſe fertur, ſed ieiune & exiliter. Cicero de Oratore primo libro· Etenim videmus iiſdem de rebus ieiune quoſdam & exiliter,vt eum quem acutiſſimum.

ferunt, Chrysippum, disputauisse. Res autem & scientia dialecticorum est nosse vim naturámque verborum, quæ significent substantiam, quæ qualitatem, quæ quantitatem, quæ referantur ad aliquid, quæ agere, quæ pati, quæ locum, quæ tẽpus, quæ situm, quæ habitum designent. Hæc simplicium verborũ genera decem constituit Aristoteles in Categorijs. Cognoscenda est vis copulatorũ, quæ sunt ὑποκείμενα καὶ κατηγορούμενα ἐν τῇ προτάσει, de quibus agit idem περὶ ἑρμηνείας. Tenendum quot modis quicque dicatur, quáque ratione multiplex euoluatur, atque distinguatur. de qua re scripsit idem librum totum, qui non extat, quot modis aliquid dicatur κατὰ πρόσθεσιν. Pauca dicit ea de re Topicorum primo. possis accipere quas recentiores vocant æquipollentias. Videndum, qua ratione verum falsúmne sit, iudicetur. Nam quod ait secundo de Oratore, Omne quod eloquimur, fit vt id aut esse dicamus, aut non esse: & si simpliciter dictum sit, suscipiunt dialectici, vt iudicẽt verúmne sit an falsum: & si coniuncte sit elatum, & adiuncta sint alia, iudicent, recténe adiuncta sint, & veráne summa sit vniuscuiusque rationis. Simpliciter dictũ considerauit Aristoteles vno libro de propositionibus, qui non reperitur, & multa dicit ad eam rem περὶ ἑρμηνείας. Considerandum est etiam quid efficiatur è quoq;, hoc est quid ex assumpto colligatur confecto syllogismo, & quid medio constituto consequatur, quidq; sit contrarium, id est nõ sequatur: de quibus agitur ab eodem in ἀναλυτικῶν libris. Præterea nosse debet quomodo ambiguum diuidi explanariq; debeat. Hinc sunt paralogismi, quorũ dissolutiones traduntur in Elenchis. Hæc quia sæpe differenti occurrunt, tenenda sunt oratori: quia tamen sua sponte & natura squallidiora sunt, ac impuriora, adhibendus erit orationis nitor, vt tersa & exculta quasi vascula elucescant.

Et quoniam in omnibus quæ ratione docentur & via, primum constituendum est quid quidque sit (nisi enim inter eos qui disceptent, conuenit quid sit illud de quo ambigitur, nec rectè disseri, nec vnquã ad exitum perueniri potest) explicanda est sæpe verbis mens nostra de quaque re, atque inuolutæ rei notitia definiendo aperienda est. siquidem definitio est oratio quæ quid sit id de quo agitur, ostendit quàm breuissime. Tum, vt scis, explicato genere cuiusque rei, videndum est quæ sint eius generis siue formæ, siue partes, vt in eas tribuatur omnis oratio. Erit igitur hæc facultas in eo quem volumus esse eloquentem, vt definire rem possit, neque id faciat tam presse & anguste, quàm in illis

illis eruditiſſimis diſputationibus fieri ſolet: ſed cum explanatius, tum etiam vberius, & ad commune iudicium, popularémque intelligentiam accommodatius. Idemq; etiam, cum res poſtulabit, genus vniuerſum in ſpecies certas, vt nulla neque prętermittatur, neque redundet, partietur, ac diuidet. Quando autem, aut quomodo id faciat, nihil ad hoc tempus: quoniam (vt ſuprà dixi) iudicem me eſſe, non doctorem volo.

QVID à rebus dialecticis aſſumat orator, anguſte breuitérque perſtrinxit. addit huc definitionem & diuiſionem, de quibus permulta Ariſtoteles. Scripſit enim diuiſiones decem & ſeptem, & diuiſionum librum vnum, & diuiſibilium librum vnum, & ſyllogiſticorum & definitionum libros duos, præterea definitionum libros tres. Iſtorum nihil peruenit ad noſtrũ tempus. Satis multa de definitione loquitur Topicorum libro. 6. Diuiſiones & definitiones ad docendum plurimum valent. Etenim rerum diſputatio ferè conſtat diuiſione generis in ſpecies, aut totius in partes ad finem conſtitutas, & earum definitione. In omnibus, inquit, quæ ratione docentur & via, id eſt arte & methodo, primum conſtituendum eſt quid quicque ſit, hoc eſt definiendum illud de quo ambigitur, quia niſi inter eos qui diſceptant, hoc eſt quæſtionem controuerſiamq; tractant, conuenit quid ſit illud de quo ambigitur: nec rectè diſſeri, & ordine diſputari, nec ad exitum finémque certum perueniri poteſt. Sunt qui putant hæc dici de definitione nominis, nos etiam rem accipimus: vt ſi controuerſia eſt, ſacrilegiúm ne commiſerit, qui priuatam pecuniam de templo ſuſtulit: niſi conueniat quid omnino ſacrilegium ſit, res ad exitum peruenire non poſſit. Ergo mens noſtra non aliter quàm veſtis cõplicata, euoluenda eſt & explicãda verbis, quæ ſunt quaſi quædã inſtrumẽta ad res explicandas & illuſtrandas, vt inuolutę rei notitia ac cognitio definiendo aperiatur. Eſt autem definitio, oratio quæ quid ſit id de quo agitur, oſtendit quàm breuiſſime. vt quum dicimus rhetoricen eſſe bene dicendi ſcientiam, vim ſubſtantiamq; rhetorices oratione breui cõplectimur. Tria ſunt autem videnda definienti, vt vim ſubſtantiámque rei breuiter explicet: vt definitionem eius de quo agitur (definitum vocant) propriam, nulliq; alteri communem conſtituat: vt nihil omittat, nihil ociosum & redundãs intromittat. Definimus autem res genere & differẽtia, aut proprietate, aut accidentibus, aut ſimilibus, aut cõtrarijs, aut cognominatis. quod apertius exponunt Cicero & Boëtius in Topicis. Explicato genere cuiuſque rei, hoc eſt definita ſumma cuiuſque quæſtionis, videndum eſt quæ ſint eius generis formæ, quæ etiam ſpecies ſæpius appellantur: vt explicato genere virtutis, hoc eſt virtute definita, videndum eſt quatuor eſſe formas illius, prudentiam, fortitudinem, iuſtitiam, temperantiam. Aut ſi genus eſt quiddam totum, videndum eſt quæ ſint eius generis totius partes: vt ſi definita

rhetorice, constituas quinque partes rhetoricæ. Nam formæ sunt generis, totius autem partes. illa diuisio, hæc partitio nominatur. Partes ne sint, an vero formæ, cognosces, si genus de specie dici, non totum de parte cognoueris. Iustitia est virtus, rectè dicitur: est enim iustitia forma. Inuentio est rhetorice, dicitur falso, quia inuentio pars est, non species. Lex diuidentis aut partientis est, vt si genus vniuersum in species certas diuidat, aut in partes distribuat, vt nulla neque prætermittatur, neque redundet. Vtrunque vitiosum, & aduersariorum ridiculis expositum. Id quomodo fiat, nihil ad hoc tempus: quia quid sit optimum, iudicat non præcepto & ratione comprehendit. Nonnihil autem in rhetoricis & topicis ostendit. Cæterùm definitiones in illis eruditissimis disputationibus, hoc est philosophicis, & à sensu populari remotis, vult esse quàm breuissimas & exactissimas: quod superior illa circunscriptio demonstrat. Sed in oratione perpetua nō vult esse tam pressas & angustas. Pressæ quidem sunt inuolutæ: angustæ, breues. Præstiterit angustias explanare, vt ad commune, hoc est populare iudicium, popularémque intelligentiam accommodentur. de quo sic Antonius de Oratore libro secundo, Atque in hoc genere caussarum nonnulli præcipiunt, vt verbum illud quod caussam facit, lucide breuiter vterque definiat: quod mihi quidem perquam puerile videri solet. Alia est enim quum inter doctos homines de ijs ipsis rebus quę versantur in artibus, disputatur, verborum definitio: vt quum quęritur quid sit ars, quid sit lex, quid sit ciuitas. In quibus hoc præcipit ratio atque doctrina, vt vis eius rei quam definias, sic exprimatur, vt neque absit quicquam, neque supersit. quod quidem in illa caussa neque Sulpitius fecit, neque ego facere conatus sum. Nam quantum vterque nostrum potuit, omni copia dicendi dilatauit quid esset maiestatē minuere. Etenim definitio primùm reprehenso verbo vno, aut addito, aut dempto, sæpe extorquetur è manibus, deinde genere ipso doctrinā redolet, exercitationemq́ penè puerilem, tum & in sensum & in mentem iudicis intrare non potest. Antè enim præterlabitur, quàm percepta sit.

Nec verò dialecticis modò sit instructus, sed habeat omneis philosophiæ notos & tractatos locos. Nihil enim de religione, nihil de morte, nihil de pietate, nihil de charitate patriæ, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore, nihil de voluptate, nihil de perturbationibus animi, & erroribus, quæ sæpe cadūt in caussas, sed ieiunius aguntur, nihil inquam sine ea scientia quam dixi, grauiter, ample, copiose dici & explicari potest. De materia loquor orationis etiam nunc, nō ipso de genere dicendi.

volo

volo enim prius habeat orator rem de qua dicat, dignã auribus eruditis, quàm cogitet quibus verbis quidque dicat, aut quomodo. Quem etiam, quò grandior ſit, & quodammodo excelſior (vt de Pericle dixi ſuprà) ne phyſicorum quidem eſſe ignarum volo. Omnia profectò, cum ſe à cæleſtibus rebus referet ad humanas, excelſius magnificentiúſque & dicet & ſentiet. Cúmque illa diuina cognouerit, nolo ignoret ne hæc quidẽ humana. Ius ciuile teneat, quo egent cauſſæ forenſes quotidie. Quid eſt enim turpius, quàm legitimarum & ciuilium controuerſiarum patrocinia ſuſcipere, cum ſis legum & ciuilis iuris ignarus? Cognoſcat etiam rerum geſtarum & memoriæ veteris ordinem, maxime ſcilicet noſtræ ciuitatis: ſed & imperioſorum populorum, & regum illuſtrium: quem laborem nobis Attici noſtri leuauit labor, qui conſeruatis notatíſque temporibus, nihil cum illuſtre prætermitteret, annorum ſeptingentûm memoriam vno libro colligauit. Neſcire autem quid antè quàm natus ſis, acciderit, id eſt ſemper eſſe puerum. Quid enim eſt ætas hominis, niſi cum memoria rerum veterum cum ſuperiorum ætate contexitur? Commemoratio autem antiquitatis, exemplorúmque prolatio, ſumma cum delectatione & authoritatem orationi affert, & fidem.

VNA philoſophiæ pars eſt dialectice, quam vult oratori eſſe notam. Altera eſt de vita & moribus, quæ princeps nomine generis à Cicerone philoſophia nominatur, in qua multus fuit Socrates, & Plato. Hanc quoque ad eloquentiam perfectam, neceſſariam eſſe putat. Partes eius enumerat dignitate præſtantiores, quæ omnes à Platone copioſe tractantur, & ab alijs Græcis, ſed etiam à Cicerone non ineleganter. Nam de religione diſſerit de legibus, & de natura deorum. De morte, Tuſculana. 1. De pietate & charitate patriæ, libris de Repub.

quod opus non peruenit ad nos. De bonis rebus aut malis,libris de finibus bonorum & malorum.De virtutibus aut vitijs,& de officio,lib.de officijs.De dolore,Tuſculana ſecunda. De voluptate multis locis,ſed præcipuè de finibus: de qua Ariſtoteles librũ vnum fecit. De perturbationibus animi & erroribus, Tuſculana tertia & quarta.Hæc ſæpe cadunt in cauſſas,ſed ieiunius aguntur ab imperitis, quia ſine philoſophia ample & copioſe dici explicarique non poſſunt. Hæc & ſimilia quaſi materiam ſubijcit oratori, quòd inde ſumat ad dicendũ materiam. Quid autem materia differat ab ipſo genere dicendi,paucis indicat.Materia eſt de qua dicit orator,vt res omnis ad tractandum propoſita:quam ſic ille ſummus orator eliget, vt abiectam repudiet, dignam auribus eruditis excipiat. Hanc priore loco conſtituit,quia materiæ verba debent accõmodari.Genus dicendi in elocutione poſitum eſt.Elocutio ſuis verbis ſuoq; modo materiã explicat.In ea conſiderat orator quomodo dicat. Nam,quod antè dixit,tria videnda ſunt oratori,quid dicat,& quo quicque loco,& quomodo.Et paulò pòſt· Quo mòdo autem dicatur,id eſt in duobus,in agendo,& in eloquendo.Iam duabus philoſophiæ partibus tertiam vult accedere,ſcientiam naturalem, quòd à rebus phyſicis ſit grandior & quodammodo excelſior ille dicendi artifex,vt Pericles Athenienſis in Phædro Platonis hòc præſtitiſſe cæteris oratoribus à Socrate dicitur, quòd is Anaxagoræ Phyſici fuiſſet auditor, à quo cenſet eum, quum alia præclara quædam & magnifica didiciſſet,vberem & fœcũdum fuiſſe,narumq;, quod eſt eloquentiæ maximum,quibus orationis modis quæq; animorum partes pellerentur. Ne ſit igitur phyſicorum, id eſt rerum naturalium ignarus orator.omnia profectò,quum ſe à cæleſtibus rebus, hoc eſt ab illa diuina philoſophia,referet ad res humanas, hoc eſt cæteras artes, excelſius magnificentiùsque & dicet vt orator,& ſentiet vt prudens & ſenator.Quúmque illa diuina cognouerit, quæ tradit ſapientiæ mater:nolo, inquit, ignoret ne hæc quidem humana in quibus populares artes conteruntur, vt ius ciuile, hiſtoriam, res poeticas. Ius ciuile teneat,inquit.Cur ita? neceſſe eſt. Illo egent cauſſæ forenſes cottidie. Etenim aliæ ſunt cauſſæ, id eſt [illegible], non forenſes , quæ illo iure non egent. Deinde honeſtum eſt hoc ſcire: quemadmodũ turpe videtur patrocinia ac defenſiones ſuſcipere legitimarum & ciuilium controuerſiarum , quæ legibus & iure ciuili ſtatui debent, quum ſis legum ciuilíſque iuris ignarus . de quo multa Craſſus apud Ciceronem primo libro de Oratore. Id autem eò præcipit,quòd permulti Romæ cauſſas agerent, qui iuri ciuili operam nullam dediſſent: quod tempora noſtra ſic mutarunt , vt omnes ferè iure ciuili ſine alijs artibus vtantur. Cognoſcat etiam rerum geſtarum & memoriæ veteris ordinem,hoc eſt cognoſcat hiſtoriam,quę ordine res geſtas in longam memoriam reponit.Hiſtoria populorum omnium quoniam immenſa eſt,ab oratore alioqui multis rebus occupato cognoſci non poteſt . Cognoſcat igitur res geſtas ſuæ ciuitatis , & populi Romani,& imperioſorum populorum,vt Athenienſium,Lacedæmoniorũ,Carthaginienſium:& regum illuſtrium,vt Xerxis,Philippi,Alexandri.Horum ſimiliúmque res geſtæ vtiliores habentur, quòd eorum bonis legibus inſtituta Reſpublica, à maximis viris gubernata , multis rebus bellicis ac domeſticis agitata

floruerit:

floruerit: quem laborem multa quaerendi, Titi Pomponij Attici leuauerat labor. Is antiquitatis admirator, cōseruatis in ordine, notatisq́, hoc est breuiter signatis temporibus, nihil quum illustre praetermitteret, annorum septingentûm memoriam vno libro, tanquam concha mare coarctaret, comprehendit. Is etiam scripsit de imaginibus & de consulatu Ciceronis, quicum summa familiaritate cōiunctus erat. Haec opera, quod sciam, non extant. Hunc iterum laborem leuauit Sabellicus. In annorum septingentûm memoria Pomponius videtur historiam repetiuisse à primordio vrbis ad tempora Augusti Caesaris, cui iuueni familiaris fuit. Nam Liuius non multo posterior res gestas populi Romani supra septingētesimum annum repetere se dicit. Sed hic tantum populi Romani ducit historiā, ille etiam res gestas aliarum gentium describit. Ad historiam legendam Cicero cohortatur: Pulchrū esse scire quid antè quàm natus sis, acciderit, ne semper videaris esse puer, hoc est, temporis angusti memor: Breuem esse hominis aetatem nisi contexitur & veluti filo coniungitur cum memoria rerum veterum, atq; aetate superiorum: Commemorationem antiquitatis ex historia, exemplorúmque prolationem, quam vocant allegationem, treis vsus habere, nempe delectare, dicenti authoritatem afferre, ad probationem & fidem valere.

Sic igitur instructus veniet ad caussas: quarum habebit genera primùm ipsa cognita. Erit enim ei perspectum, nihil ambigi posse, in quo non aut res cōtrouersiam faciat, aut verba. Res, aut de vero, aut de recto, aut de nomine. Verba, aut de ambiguo, aut de contrario. Nam siquando aliud in sententia videtur esse, aliud in verbis: genus est quoddam ambigui, quod ex prȩterito verbo fieri solet: in quo, quod est ambiguorum propriū, res duas significari videmus. Cum tam pauca sint genera caussarum, etiam argumentorū prȩcepta pauca sunt. Traditi sunt, è quibus ea ducantur, duplices loci, vni è rebus ipsis, alteri assumpti. Tractatio igitur rerum efficit admirabiliorem orationem. nam ipsae quidē res in perfacili cognitione versantur. quid enim iam sequitur, quod quidem artis sit, nisi ordiri orationē, in quo aut concilietur auditor, aut erigatur, aut paret se ad discendum? rem breuiter exponere, & probabiliter, &

aperte, vt quid agatur, intelligi poſſit: ſua confirmare, aduerſaria euertere: eáque efficere non perturbate, ſed ſingulis argumentationibus ita concludendis, vt efficiatur quod ſit conſequens iis quæ ſumentur ad quanque rem confirmandam? poſt omnia perorationem inflammantem reſtinguentémve concludere?

QVEMADMODVM miles antè inſtruitur armis, quàm ſe prælio committat, ita multis artibus inſtructus, id eſt armatus, orator veniet ad cauſſas. Cauſſæ ſunt finitæ quæſtiones. Omnis quæſtio oratore digna, controuerſiam habet. Omnis cõtrouerſia aut in re ſententiáque poſita eſt, aut in verbo. nec enim aliud in orationem venire poteſt. Sic Poſidonius rhetor diuidebat ſtatus, in voces, & in res. Si res cõtrouerſiam facit, in ſtatu rationali diſceptatio verſatur: ſi verbũ, in legali. Status autem rationales tres numero ſunt: Vnus coniecturalis, in quo de vero quæritur, hoc eſt de facto ipſo, ſit néc ne factum quod obijcitur: vt, vet úmne eſt à Sexto Roſcio patrem interemptum? Alter eſt finitionis, in quo de nomine quidem agitur, non ad explicandũ nomen, ſed ad vidẽdam rei naturam: quamobrem non ad verba, ſed ad rem pertinet, an ſi tribunus plebis in concione legerit codicem, id appellari debeat nomine læſæ maieſtatis? Tertius eſt qualitatis, in quo de recto quæritur, iuréne an iniuria factum ſit? an iure Clodium Milo interfecit? Status legales duo ſunt, alter ex ambiguitate, alter ex contrarijs legibus. Ponuntur ab alijs tres, ſed ambiguitatem Cicero refert ad ſcriptũ & voluntatem: quia ſiquando aliud in ſententia videtur eſſe, aliud in verbis, id eſt ſi ſcriptum à ſcriptoris voluntate diſſentit, genus eſt quoddam ambigui, quod ex præterito verbo, id eſt omiſſo, fieri ſolet. Quod igitur ſcriptor hoc præterijt, res duas ſignificari videmus. Eſt autem ambiguorum proprium, duos pluréſve facere ſenſus: vt ſi vis affertur ei qui inuitus à fundo ſuo deijcitur, an etiam illi qui in agrum ſuum venire non ſinitur? Legiſlator addat vnum verbũ, tollet ambiguitas, hoc modo, Vnde tu deieceris aut reieceris, eò reſtituito. Quintilianus his tribus addit ſyllogiſmum, quem definitione (vt opinor) Cicero comprehendit. Nam ſi quæritur an lege veneficij teneatur ea mulier quæ dedit amatorium, definiendum erit amatorium, & venenum, vt definitione colligamus, ſit'ne amatorium quoddam venenum. Certè Quintilianus fatetur ſyllogiſmum habere aliquid ſimile ſcripto & voluntati, & nonnullam eſſe illi cum definitione coniunctionem. Hæ quæſtiones ſiue ſtatus initio collocantur, quoniam principio tenẽda eſt ſumma cauſſæ: deinde inuenienda ſunt argumenta, quibus controuerſia & ambiguum ſoluatur. Argumenta ducuntur è locis. Loci traditi ſunt duplices, vni è rebus ipſis, alteri aſſumpti. Inhærent in ipſa re, definitio, enumeratio partium, notatio, coniugata, genus, forma, ſimilitudo, differentia, contraria, adiuncta, antecedentia, conſequentia, repugnantia, cauſſæ, effectus, comparatio. Aſſumpti loci ſunt remoti, qui teſtimoniorum genera continent. Locos omneis quoniam in Partitionibus

Partitionibus ac Topicis exponit, nunc eos notasse contentus est. Ego quod eosdem amplius in Partitiones eius exposui, eadem breuitate delector. Res quæ de locis eruuntur, in perfacili cognitione versantur, quia pauca inueniendi præcepta sunt. Tractatio rerum efficit admirabiliorem orationem, quæ quinq; partibus absoluitur, exordio, narratione, confirmatione, refutatione, epilogo. Exordium tribus de rebus assumitur, vt conciliet auditorem, beneuolúmque reddat: vt erigat eius attentionem: vt paret ad discendum, docilémque efficiat. Narratio rem breuiter exponit, vt mente teneatur: probabiliter ac verisimiliter explicat, vt mereatur fidem. Dilucide & aperte narrat, vt quid agatur, intelligi possit. In cōfirmatione nostra firmamus, in refutatione aduersaria euertimus. Vtraque pars ordinem quærit, perturbationem & confusionem fugit. Ordo seruabitur, si argumenta suo loco constituta sic concludentur, vt efficiatur colligatúrque quod sit consequens ijs quę sumentur ad quanque rem confirmandam, hoc est si recta assumptorum cōplexio nectatur. Peroratio accusatoris, incendio grauioris affectus inflammat. hoc incendium restinguit peroratio defensoris. quæ officia plerunque mutantur. Hæc breuiter de quæstione, locis, & partibus orationis.

Has parteis quemadmodum tractet singulas, difficile dictu est hoc loco. nec enim semper tractantur vno modo. Quoniam autem nō quem doceam quæro, sed quem probem, probabo primū eum, qui quid deceat, videbit. Hæc enim sapientia maxime adhibenda eloquenti est, vt sit temporum personarumq; moderator. Nam nec semper, nec apud omneis, nec cōtra omneis, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendū arbitror. Is erit ergo eloquens, qui ad id quodcunq; decebit, poterit accommodare orationem. quod cum statuerit, tum vt quidq; erit dicendum, ita dicet: nec satura ieiune, nec grandia minute, nec item contrà: sed erit rebus ipsis par & æqualis oratio. Principia verecunda, nō elatis intensa verbis, sed acuta sentētiis, vel ad offensionem aduersarii, vel ad cōmendatiōnē sui. Narrationes credibiles, nec historico, sed propè quotidiano sermone explicatæ dilucidè. Dein si tenues caussę, tum etiam argumentandi tenue filum & in docendo, & in refel-

lendo: ídque ita tenebitur, vt quanta ad rem, tanta ad orationē fiat accessio. Cum vero caussa ea inciderit, in qua vis eloquētiæ possit exprimi, tum se latius fundet orator: tum reget & flectet animos, & sic afficiet vt volet, id est, vt caussæ natura, & ratio temporis postulabit.

CONSTITVTIS partibus, hoc videndum est, quo genere dicendi singulæ tractari debeant. nec enim semper tractantur vno modo. Nam quum multa sint genera caussarum, quibus elocutio decens accommodetur, non est facile præcipere de singulis. confugiendum igitur ad oratoris prudētiam. Prudentia, tempora personásque moderatur, id est decorum obseruat, quod pro tempore personísque mutatur. In tempore locus intelligitur, sicut in personis ipsa res. Non est igitur eadem ratio dicendi in bello, in pace, in rebus prosperis, in aduersis, in foro, in senatu, in concione. Personarum quadripertita ratio mutat actionem, auditorum, aduersariorum, litigatorum nostrorum, & nostra, qui dicimus: quæ genera paucis amplectitur, quòd illis decentem velit accommodari orationem. cuius rei si quædam primordia & initia natura dedit indoctis, vt sciant aptius variare sermonem, multo facilius id poterit multis in rebus exercitatus orator. Decorum in ipsa re tenetur, si satura & copiosa, copiose: alta, magnifice: ieiuna, sicce: minuta tenuiter dicantur. Nam debet esse rebus ipsis par & æqualis oratio. Huc pertinent illæ orationum formæ, quas antè distinxit. Partibus est & suum decorum. Principia siue exordia decent verecunda, quæ parce vtuntur ornamentis & supellectile oratorum, nec intenduntur & augentur elatis verbis ac magnificis, sed potius locant sententias acutas quasi animorum extimulatrices, vel ad cōciliandum fauorem, vel ad auertendum studium quod aduersarius velit mereri. ad hęc enim duo ferè comparantur exordia. Narrationes decent credibiles, contrà ineptæ sunt fabulosæ ac aniles. Nec affectant historicam obscuritatē, sed ferè cotidianum sermonē, vt explicent rem dilucide. In subtilibus caussis decet argumētandi tenue filum, id est gracilis ac macilenta dictio, tum in docendo, id est nostra cōfirmando, tum in aduersaria refellendo. Quod si res ipsa, caussęq́ dignitas maior accrescet, par ad orationem, id est elocutionē fiat accessio, hoc est increscat argumentandi filum, & grandior texatur oratio. quod apte efficiet is qui rationem componendi adeptus erit. Exempla si quæris istorum, optima suggeret ipsius oratio pro Sexto Roscio, in qua principium verecundū & acutū, narratio perquā dilucida, confirmatio & refutatio nunc tenuis, nunc paulo grandior pro rerum decoro. Quum vero caussa ea inciderit, in qua vis eloquentiæ possit exprimi, vt caussa publica latæ amplitudinis, magnique momenti, qualis erat Auli Cluentij, tum se latius fundet & extendet orator. Expatiabitur enim in vniuersi generis quęstione, quę θέσις appellatur. Tum reget & flectet animos insertis affectibus, non quidē vt simpliciter volet (nec enim eloquentiam metimur euētu) sed vt caussæ natura, & personarum dignitas, & ratio temporis postulabit.

Sed

Sed erit duplex omnis eius ornatus ille admirabilis, propter quem ascendit in tantum honorẽ eloquentia. Nam cum omnis pars orationis esse debet laudabilis, sic vt verbum nullum, nisi aut graue, aut elegãs excidat: tũ sunt maxime luminosæ & quasi actuosæ partes duæ. Quarũ alteram in vniuersi generis quæstione pono, quam (vt suprà dixi) Græci appellant θέσιν: alteram in augendis amplificandisq; rebus, quæ ab eisdem αὔξησις est nominata. Quæ etsi æquabiliter toto corpore orationis fusa esse debet, tamen in communibus locis maxime excellet: qui communes appellati eò, quòd videtur multarum iidem esse caussarum, sed proprii singularum esse debebunt. Ac vero illa pars orationis, quæ est de genere vniuerso, totas caussas sæpe continet. Quicquid est enim illud in quo quasi certamẽ est controuersiæ, quod Græcè κρινόμενον dicitur, id ita dici placet, vt traducatur ad perpetuam quæstionem, atque de vniuerso genere dicatur: nisi cum de vero ambigitur, quod quæri coniectura solet. Dicetur autem nõ Peripateticorum more (est enim illorũ exercitatio elegans iam inde ab Aristotele constituta) sed aliquanto neruosius: & ita de re communia dicentur, vt & pro reis multa leniter dicantur, & in aduersarios aspere. Augẽdis vero rebus, & contrà abiiciendis, nihil est quod nõ perficere possit oratio: quod & inter media argumenta faciendum est, quotiescunq; dabitur vel amplificandi, vel minuendi locus: & penè infinitè in perorando.

IAM DOCET quò se fundat Orator, quóque regat & flectat animos Duæ sunt partes in dicendo admirabiles, θέσις, & αὔξησις. altera facit ad copiam, altera ad affectum. Hæ sunt maxime luminosæ, quasi sol & luna inter sidera. Et actuosę.

hoc est cōcitatæ ac mobiles,quasi tragœdiæ partes actuosæ.Cæteræ minus elucent,minus agitantur: quanquam debent esse laudabiles, sic vt verbum nullum nisi aut graue ad pondus orationis & victoriam,aut elegans ad auditorum voluptatem excidat.Dicet aliquis,quo pacto laudatur illa humilis Lysiæ tenuitas, si omnia verba aut grauia aut elegantia esse debēt?Ista non pugnant.Nec enim in Lysia quicquā vacat.Est igitur omne verbum in eo aut ad docendum, aut ad mouēdum,aut ad delectandum.Quod docet & mouet optime, graue debet haberi:quod delectat, elegans.αὔξησις est amplificatio,quæ in augēdis amplificandisq; rebus vsurpatur.Ea duplex est:altera minor & breuior, quæ toto corpore orationis æquabiliter fusa esse debet,cuiusmodi est hæc' Commoditati ingeniū, grauitati ętas,libertati tempora sunt impedimēto.huc accedit summus timor,quē mihi natura pudorq; meus attribuit:& vestra dignitas, & vis aduersariorum, & Sexti Roscij pericula.Altera est maior,amplior ac vehementior,quod genus est' Quousq; tandem abutēre Catilina patientia nostra?& quæ sequuntur.Hæc in cō munibus locis maxime excellet. Communes loci dicuntur, vt definiuit Fabius secundo,quibus citra personas in ipsa vitia moris est perorare,vt in adulterum, aleatorem,petulantem. quo intellectu communes locos Cicero vult hic accipi. Communes appellantur eò, quòd videntur multarum ijdem esse caussarum, vt prædonē multis in caussis & varijs insectari licet.Sed proprij singularū esse debebūt, id est ita reliquis partibus accōmodari,vt nō inepte appositi,sed propriè inserti esse videantur.Hæc amplificatio in augendis rebus,& contrà abijciendis minuendisq; plurimum potest.Locus eius frequens in peroratione,vt pro Flacco.nonnunquā in principio,vt in Catilinam. sæpe post argumenta, vt in Verrē. At vero illa pars orationis quæ est de genere vniuerso,hoc est infinita quæstio, neq; persona certa,neque tempore comprehensa, totas caussas sæpe continet,vt Opimij, qui consul senatusconsulto C.Gracchum interemerat: vt Mancini, qui Numantinis deditus,ius postliminij petebat.de qua re copiosè disserit Antonius 2.de Oratore,& arguit magistros & rhetores qui tum Romę docebant,tanquā hominum genus hebes atq; impolitum.Hic autem iudicat in definitione & qualitate nihil facere personas, quia κρινόμενον, quæ iudicatio vocatur,in qua quasi certamen est controuersię, & summa caussę,traducitur ad perpetuam,hoc est infinitam quęstionem.Si quæritur,sit'ne peculatus,retinere pecuniam populi Romani,nihilo minus frumentum Siculis imperare gratis,nihil faciet persona Verris.Si insidiatores occidere licet,& Miloni Clodium insidias fecisse planū fiat, nihil addet persona Clodij vel Milonis. Sed in coniectura quum de vero ambigitur,persona iuuat:quanquam tum licet argumenta reuocare ad genus,& ad naturam vniuersam:quòd sumptuosus,de luxuria:quòd alieni appetens, de auaritia:quòd seditiosus est aliquis,de turbulentis & malis ciuibus:quod à multis arguitur, de genere testium dicetur. Ex his colligitur nullā esse caussam in qua nō liceat à propria persona rem auocare ad infinitam quæstionē. Quoniam autem philosophi thesin generalemq; quæstionē versant, & frequenter vtranq; partem agitant,vt Socrates apud Platonem, vt Peripateticorum princeps Aristoteles in scholis solebat, de cuius exercitatione in procemio Tusculanæ secundæ mētionem

nem facit:hic admonemur illorum more nō esse dicendum. Nudas hinc & inde coniiciunt argumentationes: orator aliquanto neruosius dicet, quando miscebit affectus aut asperiores in reos,aut pro reis leuiores.

Duo sunt etiam quæ bene tractata ab oratore,admirabilem eloquentiam faciant: quorum alterū est quod Græci ἠθικὸν vocant,ad naturam,& ad mores,& ad omnem vitæ consuetudinem accommodatum:alterum quod iidem παθητικὸν nominant,quo perturbātur animi,& concitantur:in quo vno regnat oratio. Illud superius,come,iucundum,ad beneuolentiam conciliandam paratum: hoc vehemēs,incensum,incitatum,quo caussæ eripiūtur:quod cum rapidè fertur,sustineri nullo pacto potest. Quo genere nos,mediocres,aut multo etiā minus:sed magno semper vsi īpetu, sæpe aduersarios de statu omni deiecimus. Nobis pro familiari reo summus orator nō respondit Hortensius.A nobis homo audacissimus Catilina in senatu accusatus, obmutuit.Nobis priuata in caussa magna & graui cū cœpisset Curio pater respōdere,subitò assedit,cum sibi venenis ereptam memoriā diceret.Quid ego de miserationibus loquar?quibus eò sum vsus pluribus,quòd etiā si plures dicebamus, perorationē mihi tamen omnes relinquebāt:in quo vt viderer excellere,non ingenio,sed dolore assequebar. Quæ qualiacūq; in me sunt:me enī ipsum non pœnitet quanta sint:sed apparēt in orationibus,etsi carent libri spiritu illo propter quem maiora eadē illa cum aguntur,q̄ cum leguntur,videri solēt.

QVANTVM valeant affectus,ostendit Quintilianus his verbis, Probationes efficiunt sanè,vt caussam nostram meliorem esse iudices putēt: affectus præstant vt etiam velint.Sed id quia volunt,credunt quoq;. Nam cum irasci,fauere,

odisse,misereri cœperunt,agi iam rem suã existimant. Et sicut amantes de forma iudicare nõ possunt,quia sensum oculorum premit amor:ita omnem inquirendę veritatis rationem iudex amittit occupatus affectibus. æstu fertur, & velut rapido flumini obsequitur. Huc igitur incumbat Orator. hoc opus eius,hic labor est, sine quo cętera nuda,ieiuna,infirma,ingrata sunt. adeò velut spiritus operis huius atq; animus est in affectibus. Idem in eodem loco refert hanc affectuum partitionem. Affectuum,inquit,sicut antiquitus traditum accepimus,duæ sunt species: alteram Græci πάθος vocant, quam nos rectè vertẽtes ac propriè affectum dicimus. alteram ἦθος: cuius nomine, vt ego quidem sentio, caret sermo Romanus. mores appellantur, atq; inde pars quoq; illa philosophiæ ἠθική, moralis est dicta. sed ipsam rei naturam spectanti mihi, non tam mores significari videntur, quàm morum quædam proprietas. Nam ipsis quidẽ omnes habitus mentis continentur. Cautiores voluntatem complecti,quàm nomina interpretari maluerũt. Affectus igitur hos concitatos πάθος,illos mites atq; compositos ἦθος esse dixerunt. perlegito quę sequuntur. Ex his dicta Ciceronis aperte cognosces. Duo sunt affectuum genera,quæ bene tractata ab oratore, admirabilem eloquẽtiam faciant:quorum alterum quod Græci ἠθικὸν vocãt,id est morale,ad naturam & ad mores,& ad omnẽ vitæ cõsuetudinẽ accommodatur. Illud est quod bonitate commẽdatur, non solum mite ac placidum, sed plerunq; blandum & humanum,& audientibus amabile atq; iucundũ, quo mores dicẽtis ex oratione perlucent,& quodammodo agnoscuntur,quod est sine dubio inter coniunctas maxime personas,quoties perferimus, ignoscimus,satisfacim⁹,monemus, procul ab ira,procul ab odio,quo deniq; cuiq; finguntur apti mores. Paucis cõplectar, sic dicet Orator,vt mores suos,eorumq; quibus bene esse cupit,amabiles ostendat. cui virtuti contraria est impudentia,arrogantia,insolentia,feritas agrestis,maledicendi cupiditas,simultas,iracũdia,inuidia,odium,ostentatio. Sicut hæc vitia inter dicendum sentiuntur,& ex oratione dicentis quodammodo colliguntur, ita contrariæ virtutes in eo qui decenter & aptè dicit. Cicero. 2. de Oratore· Conciliantur animi dignitate hominis,rebus gestis,existimatione vitæ. sed hæc adiuuãt in oratore,lenitas vocis, vultus pudoris significatio,verborũ comitas. Siquid persequare acrius,vt inuitus & coactus facere videare:facilitatis,liberalitatis,mãsuetudinis,pietatis,grati animi,non appetentis,non auidi, signa proferri perutile est:eaq; omnia,quæ proborum,demissorum,non acrium,nõ pertinacium, non litigiosorum,non acerborum sunt,valde beneuolentiam conciliant. Alterum genus est παθητικὸν, id est,passiuum,quo perturbantur animi & concitantur, & in quo vno regnat oratio,quæ τύραννος,id est regina,ab Euripide nominatur,ab Ennio flexanima,à Cicerone omniũ regina rerũ. Generis huius species enumerat in rhetoricis, & 2. lib. de Oratore. Genus hoc amplificationibus inferendũ, quia vehemens vt procella,incensum vt fulmen,incitatum vt torrens,quo caussæ eripiuntur è manibus obsistentium:quod quum rapide fertur, vt in amplificationibus solet,sustineri nullo pacto potest. Exempla sunt in Verrem permulta, in Antonium non pauca,quibus odium,iracundia,inuidia,timor,molestia,& id genus affectus instruuntur. In quo genere Cicero mediocris, aut multo etiã minus

quàm

quàm mediocris, vt hic ipse de se modeste loquitur, re vera summus inter oratores Latinos, quod de claris oratoribus fatetur, magno semper vsus est impetu, hoc est affectuum concitatione, amplificationum ardore, clamore, & cõtentione dicendi. Sæpe aduersarios, tum reos, tum actores, de statu omni, id est de præsidio & defensionis loco deiecit. Nam quum Verrem in ius vocasset, Verres ad Hortensium eloquentissimum familiarem suum confugisset, quòd accusator nõ oratione perpetua, sed suorum testium interrogatione, breuiq; rerum summa nouo more contẽtus esset, nihil egit Hortensius, qui tamẽ respondere cupiebat, homo Verri familiaris: & posse debebat, summus Orator. in quo videtur opinione deceptus, non affectuũ vi & impetu deiectus, nisi quòd mouerat animos atrox & crebra maleficiorum reprehensio, testiumq; frequentia & authoritas, adeò vt Verres vltro exilij caussa solum verterit. Quod autẽ Catilina accusatus in senatu non obmutuerit, ostendunt hæc verba Salustij. Postremò dissimulandi caussa, aut sui expurgandi, sicuti iurgio lacessitus foret, venit in senatum. Tum M. Tullius cõsul siue præsentiam eius timens, siue ira commotus, orationem habuit luculentam atq; vtilem Reipublicæ, quam postea scriptã edidit. Sed vbi ille assedit, Catilina vt erat paratus ad simulanda omnia, demisso vultu, voce supplici, postulare à Patribus cœpit, ne quid de se temere crederent. ea familia ortum, ita ab adolescẽtia dicebat vitam instituisse, vt omnia bona in spe haberent, neq; existimarent sibi patricio homini, cuius ipsius atq; maiorũ plurima beneficia in plebem Romanam erãt, perdita Republica opus esse, quum eam seruaret M. Tullius inquilinus ciuis vrbis Romæ. Ad hæc maledicta, alia quum adderet, obstrepere omnes, hostem atq; parricidã vocare. Tum ille furibundus, Quoniam quidẽ circumuentus, inquit, ab inimicis præceps agor, incendium meum ruina restinguam. deinde se ex curia domum proripuit. Ex his constat Ciceronẽ ad gloriam suam locutum esse. De Curione patre scripsit hęc in Bruto. Curio memoria ita fuit nulla, vt aliquoties tria quum proposuisset, aut quartum adderet, aut tertium quæreret: qui in iudicio priuato vel maximo, quum ego pro Ticinia Cotię perorauissem, ille cõtra me pro Seruio Næuio diceret, subitò totam caussam oblitus est, idq; veneficijs & cantionibus Ticiniæ factum esse dicebat. Ex his colligere facile est, treis illas victorias non modò affectuũ impetu, sed alijs quoq; rebus obtigisse. Affectus alij sumuntur ad indignationem, alij ad misericordiam. Hi sunt quibus miseratio mouetur cum in alijs locis, tum in peroratione. Quibus valuisse Ciceronẽ argumento est oratorum iudicium, qui quum de more plures vnam eandemq; caussam dicerẽt, & partibus inter se distributis, quod quisq; optime faceret, hoc ei relinquerẽt, Ciceroni perorationẽ relinquebant. Nam quod ait in Bruto, Nemo erat qui ad iracũdiam magnopere iudicem, nemo qui ad fletum posset adducere: nemo qui animum eius (quod vnũ est oratoris maxime proprium) quocunq; res postularet, impelleret. Hanc Cicero didicerat artem, quum daret operam tum rhetoribus, tum philosophis Atticis, Asianis, Rhodijs: & in eam rem iuuabat hominẽ gracilitas illa corporis, oblongum collum, vox subaspera, ac etiã in sermone vehemẽs. Accedebat huc sensus hominis & dolor, qui nõ ficto dolore & imitatione simulato mouebatur, sed ijs ipsis sensibus ad quos adducere

iudices vellet,maxime concitabatur.Neq; enim,vt ait Antonius.2.lib.de Oratore,fieri potest,vt doleat is qui audit,vt oderit,vt inuideat,vt pertimescat aliquid, vt ad fletum misericordiamq; deducatur,nisi omnes ij motus quos Orator adhibere volet iudici,in ipso Oratore impressi esse atq; inusti videbuntur.De genere pathetico si quærantur exempla,in quibus sentiatur affectus ille quo Cicero tantum potuit,apparet in eius orationibus minime pœnitenda,cum multis in locis,tum in perorationibus pro Sexto Roscio,pro Milone,pro Rabirio posthumo:quæ si non modò leguntur,sed etiam actuosè pronunciantur, adiuuante spiritu,viuaq; voce,multo magis apparent.

Nec verò miseratione solùm mẽs iudicum permouenda est, (qua nos ita dolẽter vtí solemus,vt puerum infantem in manibus perorantes tenuerimus:vt alia in caussa excitato reo nobili,sublato etiã filio paruo,plãgore & lamentatione compleremus forum)sed etiã est faciendũ,vt irascatur iudex,mitigetur:inuideat, faueat: contẽnat,admiretur:oderit,diligat:cupiat,satietate afficiatur:speret,metuat:lętetur,doleat.qua in varietate,duriorum,accusatio suppeditabit exempla:mitiorum,defensiones meæ. Nullo enim modo animus audientis aut incitari aut leniri potest,qui modus à me non tentatus sit.dicerem perfectũ,si ita iudicarem, nec in veritate crimẽ arrogãtiæ extimescerem. Sed(vt suprà dixi) nulla me ingenii,sed magna vis animi inflãmat, vt me ipse non teneã:nec vnquã is qui audiret,incenderetur, nisi ardens ad eum perueniret oratio. Vterer exemplis domesticis, nísi ea legisses. Vterer alienis,vel Latinis, si vlla reperirem:vel Græcis,si deceret:sed Crassi perpauca sunt,nec ea iudiciorum: nihil Antonii,nihil Cottæ, nihil Sulpitii:dicebat melius, quàm scripsit, Hortẽsius. Verùm hæc vis quam quærimus, quãta sit suspicemur, quoniam exemplum non habemus: aut si exempla sequimur, à Demosthene sumamus : & quidem perpetuæ

tuæ dictionis ex eo loco vnde in Ctesiphontis iudicio de suis factis, cõsiliis, meritis in Rempublicam, aggressus est dicere. Ea profectò oratio in eam formam quæ est insita in mentibus nostris, includi sic potest, vt maior eloquentia non requiratur.

INDIGNATIO miseratioq́; quasi duo genera multas habent species. Indignationis est ira, inuidia, cõtemptus, odium, cupiditas, satietas, metus. Miserationis, iræ mitigatio, fauor, amor, lætitia, dolor. Miseratio nõ solum verbis, sed etiam rebus mouetur. Itaq; more Romano Cicero puerum infantem, hoc est paruulum in manibus tenuit cũ pro P. Sylla dolenter perorauit. Hic vos orat iudices paruus, vt se aliquando, si non integra fortuna, at afflicta, patri suo gratulari sinatis. huic misero notiora sunt iudiciorum itinera & fori, quàm disciplinarũ. Et alia in caussa à subsellijs excitato nobili reo, vt opinor, L. Flacco gentis illius Valeriæ viro, sublato etiam filio paruo, ita vt ab omnibus cõspici posset, plangore, id est concussione pectoris, & lamentatione forum compleuit. Huic, huic misero puero, vestro ac liberorum vestrorum supplici, Iudices, hoc iudicio viuendi præcepta dabitis, & quæ sequuntur. Quemadmodum rebus ipsis mouetur animus, sic & persæpe verbis afficitur. Augenda flagitia, vt irascatur iudex: nonnunquam minuenda, aut virtute compensanda, vt mitigetur. Extollenda aduersariorum fortuna, potentia, insolentia, vt inuideat. Ponenda sub oculos miseria & calamitas, vt faueat. Est enim, authore Fabio, naturalis fauor pro laborãtibus. Humiles abiectiq́; si dicentur aduersarij, contẽnentur. Quintil. Potentes sequitur inuidia, & humiles abiectosq́; cõtemptus, & turpes ac nocentes odiũ. Admirabitur iudex insignem hominis aut virtutẽ, aut nequitiam: oderit inutiles perniciososq́;: diliget vtiles sibi, & bonos viros: iucũda cupiet: satiabitur nimijs rebus & iniucũdis: bona futura sperabit: mala vẽtura metuet: lætabitur opinione boni præsentis: præsentia malorum dolebit. Prudens igitur Orator hoc considerabit, quid postulet caussa, & eò iudicum mẽtes oratione flectet. Istorũ vim naturamq́; cognosces in quæstionibus Tusculanis: materiam & tractationem de Oratore lib. 2. exempla in orationibus. Nam duriorum, hoc est affectuum grauiorum, accusatio Verris suppeditabit exempla. Mitiorum, defensiones eiusdem, vt pro Cluentio, pro Ligario. In actionibus peccata Verris amplificat, inculcat, infigit, vt admirentur iudices, vt irascantur, vt oderint. Intolerandam potẽtiam prædicat in socios, in ciues Romanos, in iudices corrũpendos, vt inuideant. Adulteria viri & Chelidonem opponit, vt illius præturæ fœditatem contemnant. Proponit amittẽdorum iudiciorum metum, si reum absoluant: spem retinendorum, si exilio multent. Pro Sexto Roscio mitigat omnẽ iram atrocitate sceleris excitatã. Quæ mala patiatur Roscius, ostẽdit ad conciliandum fauorẽ. Aufert à iudicibus de Sylla metũ, spem Reip. confirmat. Chrysogonũ quanuis potentissimum, tamen vi vilissimum seruum contemnit. admiratur illud parricidij crimen. dolorem mouet à misero

statu rerum præsentium. Exempla suis verbis nõ explicamus, propterea quod sic infusa sunt vniuerso orationum corpori, vt in compendium reuocari nõ possint: deinde quod nõ erat opus id anxiè colligere, quod omnibus obuium Cicero reliquisset. Has affectuum species tentasse se modò, non etiam perfecisse dicit: tentasse, quia magna vis & impetus animi inflammabat, vt se ipse non teneret. non perfecisse, quod ingenij vis defuerit. Quod quũ ipse de se fatetur, haud dubiè crimen arrogantiæ extimescit. Nam etsi in veritate nulla arrogantia & insolentia est, tamen arrogantiæ suspicio vitanda est. Cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij atq; eloquentiæ multo molestissima. sententia Ciceronis est in diuinatione, quam sic transfert Fabius: Omnis sui vitiosa iactatio est, eloquentiæ tamen in oratore præcipuè, affertq; audientibus non fastidiũ modò, sed plerunque etiam odium. Itaq; modeste sua commẽdat exempla. Non vtitur exemplis domesticis, id est suis, quoniam Brutus ea legit. Vteretur alienis vel Latinis si vlla reperiret: sed nemo erat, vt est in Bruto, qui ad iracundiam magnopere iudicem, qui ad fletum posset adducere. Vteretur exemplis Græcis, si deceret, hoc est si ratio Latina decorumq; pateretur: sed, quod alibi scribit, non plus in oratione Latina solet vti græcis, quàm Græci Latinis. Veteres illi Romani, vt Gracchi, rationes affectuum parum tenebant. Oratores maximi fuerunt tempore Ciceronis L. Crassus, M. Antonius, Cotta, Sulpitius, quos omnes libro de Oratore disserentes facit, quibus addatur Hortensius. L. Crassi perpauca sunt exempla monumento literarum mandata, quia nullam iudicialem scripsit orationem. Suasorias aliquot reliquit, vt quas olim tanq̃ locis cõtrarias agitauit nepos ille Brutus. Nihil præter vnũ de arte rhetorica libellum scripsit Antonius, qui quantum mouendis animis posset, ostendit in Aquilij defensione: sed nec ille magnopere iudices ad iracundiam fletúmve ducebat. Nihil Cotta tenuis Orator, nihil Sulpitius grauis & ardens posteritati reliquit. Dicebat melius quàm scripsit Hortẽsius, id assequebatur eleganti pronunciatione. testis est Cicero. 3 de Oratore. Quintilianus. 11. libro de pronunciatione, Apparet, inquit, placuisse aliquid eo dicente, quod legentes non inuenimus. Vis affectuum quanta sit, aut suspicari, id est coniectura assequi possumus, aut exemplis optimè cuiusq; cognoscere. Si exempla sequimur antiquorum, à Demosthene sumamus, non illa breuia, quæ minus habẽt artis, vt, O incredibile scelus, dij te perdant, miserum me. sed illa perpetuæ dictionis, id est orationis continuæ, in quibus sicut in ridiculis facetijsq; perpetuis ars oratoria dominatur. Arduum magis est Demosthenem pro Ctesiphonte sua facta, consilia, merita in Rempublicam nõ modò narrare vt intelligat auditor, sed etiam rem totam multis affectibus immiscere, vt etiam moueatur quò velit: quàm si impetum faciente natura in vnum aliquem affectum repente prorupisset: quemadmodum multo difficilius est lepidas totas aptare narrationes, quàm breue ridiculum dictumq; proijcere. De iudicio Ctesiphontis antea mentionem fecimus. Cicero sic illam commendat orationem, vt includi posse arbitretur in eam formam quæ est insita in mentibus nostris, hoc est referre ideam & imaginem eloquentiæ perfectæ, cuius speciem quandam inseuit natura mentibus nostris: non quod ea sit eloquentia numeris omnibus absoluta, vt æterna

Platonis

Platonis idea, sed quòd in ea parte ab homine maior eloquentia non inquiratur. Dictum est enim eloquentiam perfectam in vno aliquo reperiri non posse.

Sed iam ipsa forma restat, & character ille qui dicitur: qui qualis esse debeat, ex ipsis quæ suprà dicta sunt, intelligi potest. Nam & singulorum verborum, & collocatorum lumina attigimus: quibus sic abundabit, vt verbum ex ore nullũ nisi aut elegans aut graue exeat: ex omniq; genere frequentissimæ translationes erunt, quòd eæ propter similitudinem transferunt animos, & referunt, ac mouent huc & illuc: qui motus cogitationis celeriter agitatus, per se ipse delectat. Et reliqua ex collocatione verborum quæ sumuntur quasi lumina, magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim similia illis quæ in amplo ornatu scenæ aut fori appellantur insignia: non quòd sola ornent, sed quòd excellãt. Eadem ratio est eorum quæ sunt orationis lumina, & quodammodo insignia, cum aut duplicantur iterenturq; verba, aut breuiter commutata ponuntur: aut ab eodem verbo ducitur sæpius oratio, aut in idem coniicitur, aut in vtrunq;: aut adiungitur idem iteratum, aut idem ad extremũ refertur: aut continenter vnum verbum non in eadem sententia ponitur: aut cum similiter vel cadunt verba, vel desinunt: aut multis modis cõtrariis relata contraria: aut cum gradatim sursumversus reditur: aut cum demptis coniunctionibus dissolutè plura dicuntur: aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus, ostẽdimus: aut cum corrigimus nosmetipsos quasi reprehendentes: aut si est aliqua exclamatio vel admirationis, vel conquestionis: aut cum eiusdem nominis casus sæpius commutantur.

ARTES quibus instruatur Orator, & genera caussarum, & locos communes attigit. Forma restat, à Græcis χαρακτὴρ, hoc est species & figura dicendi nominatur. Vis eius est aptare verba rebus, & figuras tum rerum, tum verborũ, deinde compositionem, & numeros. Qualis esse debeat, ex ipsis quæ suprà dicta sunt, intelligi potest. Nam cuiusq; generis nota & formula delineata est, dictũq; supellectilem oratorum positam esse in ornamentis, ex quibus alia rerum sunt, alia verborum. Singula verba, aut propria, aut aliena. In alienis esse aut translata, aut facta aliunde vt mutuo, aut facta ab ipso Oratore, aut noua, aut prisca, aut inusitata. Collocata habere ornatum si aliquid concinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat manente sententia. Sententiarum ornamenta quæ permanēt etiamsi verba mutaueris, esse quidem permulta, sed quæ emineant, pauciora. His omnibus veluti luminibus sic abundabit Orator, vt verbũ ex ore nullum nisi aut elegās aut graue exeat In elegāti gratia est, in graui pōdus & virtus. Vsus enim figurarum talis est (vtemur Quintiliani verbis) vim rebus adijciunt, & gratiā præstant. Ex omniq; genere figurarum, quarũ magna sylua est, frequentissimæ trāslationes erunt, quæ μεταφοραὶ dicũtur, quippe quæ gratiā præstant & voluptatem, propterea quod transferunt animos à re præsenti ad illud vnde propter similitudinem adsciscũtur. referunt ab vno ad aliud simile, ac mouent huc & illuc: qui motus animi diuersa cogitantis celeriter agitatus, per se ipse delectat. Hæc caussa naturalis ostendit quanti sit in tropis & simplicibus verbis aptè deducta translatio. Reliqua præter metaphoram & tropos non è simplicibus verbis, sed ex collocatione verborum sumũtur, ea quasi lumina quibus illustratur oratio. Hæc quoq; magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim similia illis quæ in amplo ornatu scenæ in qua fabulæ ludis publicis agũtur, aut fori in quo gladiatores & spectacula exhibentur, appellantur insignia, hoc est excellentia ornamenta, quæ magistratus, vt ædiles, vt prætores, vndique ad ludorum magnificentiam comparabant. Quòd in foro gladiatores pugnauerint, Suetonius ostendit in Iulio Cæsare. Munere, inquit, in foro depugnauit Furius Leptinus stirpe prætoria, & A. Calpenus senator quondam, actorq; caussarum. De ludis alijs idem in Augusto. Fecit ludos nonnunquā vicatim, ac pluribus scenis per omniũ linguarum histriones, nō in foro modò, nec in amphitheatro, sed in Circo & in septis. Insignibus ludorum similia sunt orationis lumina, id est quæ rerum & verborum figuræ vocantur, de quibus Quintilianus in nono. Cicero quidem omnis orationis lumina in hunc locum congerit: mediam quandam, vt arbitror, secutus viam, vt nec omnis sermo iudicaretur, nec ea sola quæ haberent aliquam remotam ab vsu communi fictionem, sed quæ essent clarissima, & ad mouendum auditorem valerent plurimum: quem duobus ab eo libris tractatum locum ad literam subieci, ne fraudarem legentes iudicio maximi authoris. hæc ille. In tertio de Oratore paulo plures enumerāt. Geminatio verborũ siue conduplicatio ἐπανάληψις dicitur, ab alijs ἀναδίπλωσις, ab alijs παλιλλογία. Occidi, occidi. Ah Corydō Corydon. Viuis, & viuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciā. Paulum commutata verba, παρωνομασία. Nō emissus ex vrbe, sed immissus in vrbē. Sum vobis oneri, non honori. Eiusdē verbi crebra à primo repetitio, ἐπιβολὴ & ἐπα .

& ἐπαναφορὰ dicitur. Nihil ne te nocturnũ præsidium palatij? nihil vrbis vigiliæ? nihil timor populi? nihil cōsensus bonorum omnium? nihil hic munitissimus habendi senatus locus? nihil horũ ora vultusq; mouerũt? Eiusdē verbi crebra in extremum conuersio, ἀντιστροφὴ & ἐπιφορά. Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus amplissimi copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia. In eadem verba concursio, κοινότης, ab alijs συμπλοκή. Quis eos postulauit? Appius. Quis eos perduxit? Appius. Adiunctio eiusdē iterati, Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa. Differt à figura priore, quia hæc in eadem sententia est, illa in diuersis. Aliter capit adiunctionem, qui scripsit ad Herennium. Sed de figuris & nominibus earum multa dissensio est. Ad extremũ relatio siue regressio dici potest ἐπάνοδος, Pierides vos hæc facietis maxima Gallo, Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas, Quãtum vere nouo viridis se subijcit alnus. Est & ἐπάνοδος, Diuellimur inde Iphitus & Pelias mecum, quorum Iphitus æuo Iam grauior, Pelias & vulnere tardus Vlyssi. Similiter cadēs ὁμοιόπτωτον. Similiter definiens ὁμοιοτέλευτον. Illud in casibus nominum, & verborum temporibus, etiam si non cadunt in finem orationis: hoc in extremis verbis est. Vtriusque sit hoc exemplum, In rebus aduersis cui consilium præsto est, huic auxilium deesse non potest. Similiter cadunt consilium & auxilium, similiter desinunt est, & potest. Contrarijs relata contraria ἐναντιότης & ἀντίθετα. Eorum species nouem Fabius enumerat. faciamus quinque. Alia sunt opposita, quæ vsitatius contraria nominantur, alia priuantia, alia quæ relatiuà dicuntur, alia contradicentia, alia repugnãtia. Si conseruator Reipublicæ Brutus, hostis Antonius. Odit pop. Romanus priuatam luxuriã, publicam magnificentiam diligit. Gradatio, κλίμαξ. Neq; verò se populo solum, sed etiam senatui commisit: nec senatui modò, sed etiam publicis præsidijs & armis: neque ijs tantum, sed etiam eius potestati cui senatus totam Rempublicam commisit. Solutũ, ἀσύνδετον. Abijt, excessit, erupit, euasit. Contrariũ πολυσύνδετον. Illud in celeritate, hoc in tarditate melius est. Et tu te collige: & qui sis, & quid facere possis, cōsidera. Præteritum aut omissum, ἔλλειψις est quædam, non illa sententiarum παράλειψις. Nouimus & qui te. Verùm proferre me pudeat. Correctio, ἐπανόρθωσις. Hoc cōsilio atque adeo hac amentia impulsi, quem ipsi quũ cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt. Exclamatio admirationis, O scelus incredibile, & ante hoc tempus inauditum. Exclamatio conquestionis, O meam calamitosam ac præcipitem senectutem. O turpem exacta dementiæ ætate caniciē. De hac figura Quintilianus in nono, Sola, inquit, in eo libro (de hoc ipso loquitur) ponitur inter figuras verborum exclamatio: quam sententiæ potius puto. Ego quoque idem puto. Nam sententiarum ornamenta si permanent etiã si verba mutaueris, talis est exclamatio. Forte Cicero spectauit in exclamatione tantum mutari pronunciationem, quæ ab ipso verbis & elocutioni subijcitur.
Casuum commutatio, πολύπτωτον, à quibusdam traductio nominata. Senatus est summi imperij consilium, Senatui Reipublicæ cura mandatur, ad senatum in dubijs periculosisq; rebus omnis ciuitas respicit. Lucretius. Quem tu dea tempore in omni Omnibus ornatum voluisti excellere rebus.

Sed ſententiarum ornamenta maiora ſunt: quibus quia frequentiſſime Demoſthenes vtitur, ſunt qui putent idcirco eius eloquētiam maxime eſſe laudabilem. Et verò nullus ferè ab eo locus ſine quadā conformatione ſententiæ educitur:nec aliud quicquam eſt dicere,niſi omnes aut certe pleraſque aliqua ſpecie illuminare ſentētias: quas quū tu optime Brute teneas, quid attinet nominibus vti,aut exemplis?tantummodo notetur locus. Sic igitur dicet ille quē expetimus, vt verſet ſæpe multis modis eandem & vnam rem,& hæreat in eadem commoretúrque ſententia:ſæpe etiam vt extenuet aliquid,ſæpe vt irrideat:vt declinet à propoſito, deflectátque ſententiam:vt proponat quid dicturus ſit: vt cum tranſegerit iam aliquid,definiat:vt ſe ipſe reuocet:vt quod dixit, iteret:vt argumentum ratione concludat: vt interrogando vrgeat: vt rurſus quaſi ad interrogata ſibi ipſe reſpondeat:vt contrà ac dicat,accipi & ſentiri velit:vt addubitet quid potius,aut quomodo dicat:vt diuidat in partes:vt aliquid relinquat ac negligat:vt antè præmuniat: vt in eo ipſo in quo reprehendatur,culpam in aduerſarium conferat:vt ſæpe cum iis qui audiunt, nōnunquam etiam cum aduerſário quaſi deliberet: vt hominum ſermones moréſque deſcribat:vt muta quædam loquētia inducat: vt ab eo quod agitur, auertat animos: vt ſæpe in hilaritatem riſum've conuertat:vt antè occupet,quod putat opponi:vt cōparet ſimilitudines:vt vtatur exemplis:vt aliud alii tribuēs diſpertiat:vt interpellatorem coerceat: vt aliquid reticere ſe dicat: vt denunciet quid caueat: vt liberius

quid

quid audeat,vt irascatur etiam,vt obiurget aliquando, vt deprecetur,vt supplicet, vt medeatur, vt à proposito declinet aliquantulum,vt optet,vt execretur,vt fiat iis apud quos dicet, familiaris. atque alias etiam dicendi quasi virtutes sequatur,breuitatem,si res petet. Sæpe etiã rem dicẽdo subiiciet oculis,sæpe suprà feret quàm fieri possit. significatio sæpe erit maior,quàm oratio,sæpe hilaritas, sæpe vitæ naturarúmque imitatio. Hoc in genere (nam quasi syluam vides) omnis eluceat oportet eloquentiæ magnitudo : sed hæc nisi collocata , & quasi structa,& nexa verbis,ad eam laudem quam volumus,aspirare non possunt.

RERVM quàm verborũ maior est authoritas,ideóq; sententiarum q̃ verborum ornamẽta maiora sunt.quibus quia frequentissime Demosthenes vtitur,sunt qui latè ducẽtes figuræ nomen, putent iccirco eius eloquentiã maxime esse laudabilem.sed aliæ sunt plurimæ virtutes eloquentiæ:quamobrem falsum putant,si modò hoc vnũ laudandum putant: illorũ tamen opinio valet ad cõmendationem figurarum. Enimuero nullus ferè ab eo locus sine quadã conformatione, id est σχηματισμῷ & figura sententiæ educitur,hoc est altiore gradu collocatur, vt humilitate sermonis relicta,existat is locus & emineat. A locis hãc esse trãslationem perspicuum est:quanq̃ fuerunt qui legendũ putarent edicitur. Porrò superiorem cõfirmat opinionem,nec aliud quicq̃ est dicere, hoc est oratorum more pulcherrime differere,nisi omnes,si fieri potest,aut certè plerasq;,id si tantũ datur, aliqua specie,id est schemate & figura,illuminare sentẽtias. Hic speciẽ latius ampliauit ad omnẽ orationis decorem, vt cõformationes ex arte cõmendaret. Nemo sanè dixerit in his sententiarũ figuris omnem esse positam eloquentiam, nisi quicquid in oratione laudabile est,hac appellatione cẽsuerit. Hic nomina Græcorũ præsertim relinquit, & exempla, tantũmodo locum notat vnde figuras insigniores excipere possis Cõmoratio est quum in loco firmissimo manetur diutius,& eodẽ sæpius redittur. Cicero pro Sexto Roscio, Rogat oratq; te Chrysogone,si nihil de patris fortunis amplissimis in suã rem conuertit, si nulla in re te fraudauit,si tibi optima fide sua omnia concessit,adnumerauit,appẽdit, si vestitũ quo ipse tectus erat,annulumq; dedit,os suum tibi tradidit,si ex omnibus rebus seipsum nudum,neq; præterea quicquã excepit:vt sibi per te liceat innocẽti amicorum opibus vitã in egestate degere. versat eandẽ sententiã. Prędia mea tu possides,ego aliena misericordia viuo. Mea domus tibi patet,mihi clausa est. Familia mea maxima vteris, ego seruum habeo nullum. Illud idem in cursu partium

frequenter inculcauit. Est igitur longioris exempli commoratio. Extenuatio est eleuatio, ἐξουθενισμὸς. Eieci ego te armatis hominibus, nõ deieci: vt tantum facinus non in æquitate iuris, sed in vna litera latuisse videatur. Sic extenuauit scientiam iuris pro Muræna: in quo μείωσις esse dicitur, quæ etiam extenuatio quædã est. Irrisio, διασυρμὸς & σαρκασμὸς. Quod facerẽ vehementius, nisi mihi intercederent inimicitiæ cum istius mulieris viro, fratrem volui dicere, semper hic erro. Declinatio, à proposito est egressio, ἔκβασις, qualis est pro Sexto Roscio de accusatoribus, & altera de statu Reipublicæ. Exempla longiora vito.

Propositio, vt aliæ multæ, in figuris illustrioribus non habetur. Quomodo, inquit Fabius, iudex doceri potest, si desit illustris explanatio, propositio, permissio, finitio, seiunctio, expositio sententiæ suæ, rationis apta conclusio, præmunitio, similitudo, exemplum, digestio, distributio, interpellatio, interpellantis correctio, contentio, purgatio, læsio? Propositio est· Non fuit caussa cur Næuius postularet à prætore vt Quintij bona ex edicto possideret. Transacti definitio, sententiæ suæ expositio, διορισμὸς & ἐπεξήγησις, qua quod antè dictum est, aliquo finiendi genere explicatur. Pro Roscio· Testimonium dicturus est, qui & sector est, & sicarius, hoc est qui & illorum ipsorum bonorum de quibus agitur, emptor atque possessor est, & eum hominem occidendum curauit, de cuius morte quæritur. Reuocatio suiipsius, Sed finis sit, neque enim præ lacrymis loqui possum. Finis non erit, si singula persequamur. Plinius in epistolis. Penè præterij quod minime prętereundum fuit, accepisse me caryotas optimas. Iteratio dictorum, ἐπανάληψις à Rufiniano dicitur. Pro Quintio. Ostendã primùm caussam non fuisse cur à prætore postulares vt bona P. Quintij possideres, deinde ex edicto te possidere non potuisse, postremò non possedisse. Quęso C. Aquili, vosq; qui estis in consilio, vt quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis. Nego fuisse caussam cur postularet, nego ex edicto possidere potuisse, nego possedisse. Argumenti conclusio figuram nouam induit, quum ratione firmatur: vt, His de caussis ego huic caussę patronus extiti, non electus vnus qui maximo ingenio, sed relictus ex omnibus qui minimo periculo possem dicere. Interrogatio, ἐρώτημα, Vbi eos conuênit? quicũ locutus est? quomodo persuasit? Precium dedit? cui dedit? per quem dedit? vnde & quantum dedit? Ad interrogata respõsio, dicitur à quibusdam ἀπόφασις. Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia supererat? at egebas. Εἰρωνεία est quæ contrà ac dicat, accipi & sentiri velit. Nouum crimẽ C. Cæsar, & ante hunc diem inauditũ, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Quintum Ligariũ in Aphrica fuisse. Eò refer & ea quæ falso per modestiam dicũtur. Addubitatio, διαπόρησις vel ἀπορία. Equidẽ quò me vertam nescio. Negem fuisse illam infamiam iudicij corrupti? negem illam rem agitatam in cõcionibus? euellam ex animis hominum tantam opinionem?

Distributio, Animaduerti iudices omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. Alexandro Macedoni neque in deliberando consilium, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat. Nam quum aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientissimus: quum autem confligendũ esset cum hostibus, fortissimus: quum vero præmium dignis tribuẽdum, liberalissimus.

ἀποδίωξις

ἀπόλειψις est quæ aliquid relinquit ac negligit. Nisi forte expectatis vt illa dilua quæ de peculatu ac de eiusmodi rebus cōmentitijs inaudita nobis ante hoc tempus ac noua obiecit: de quibus quum verbo arguit, verbo satis est negare.

Præmunitio, παρασκευή. Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent? & quæ sequuntur. Prætexit aliquid ad amorem sorori detegēdum. Reiectio criminis culpam in aduersarium confert. In Antonium reiecit obiectum crimē. Tu tu inquam Marce Antoni princeps C. Cæsari perturbare omnia cupienti, caussam belli contra patriam inferendi dedisti. Sic & parricidium refert in accusatores Sexti Roscij. Communicatio, ἀνακοίνωσις, aduersarios consulit, aut cum iudicibus deliberat. Si vos in eo loco essetis, quid aliud faceretis? Descriptio morum sermonumque, ἠθοποιΐα, hac vtitur in Pisonem, & in Chrysogonum pro Sexto Roscio. exempla longiora non pono. προσωποποιΐα, muta quædam loquentia inducit, vt in Catilinam· Si mecum patria sic loquatur, Marce Tulli quid agis? quæ tecum Catilina sic agit, & quodammodo tacita loquitur. Auersio quæ à proposita quæstione abducit audientem, ἀποστροφὴ quædam est.

Non ego cum Danais Troianam excindere gentem

Aulide iuraui.– Huc pertinet ἀποπλάνησις quæ audientem ducit in errorem. Hilaritas & risus, ἀστεϊσμὸς dicitur, id est vrbana ratio loquendi, vt lepida narratio in Cepasios fratres pro Cluentio. & in Verrem, Execrabantur sacerdotem qui tam nequam Verrem reliquisset. Occupatio, προκατάληψις. Neque me Argolica de gente negabo. Dicat aliquis, Sic instituis mores? Comparatio similitudinum, ὁμοίωσις in qualitate, σύγκρισις in quantitate. Similitudo est, Fertur vt torrens. Comparatio, Tantum matri quantū patri debeo. Exemplum, παράδειγμα. Neque enim potuisset aut Ala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule Senatus non nefarius haberi, si sceleratos ciues interimere nefas esset. Μερισμὸς est qui aliud alij partiendo tribuit. Tres sunt res quæ obstāt hoc tempore Sexto Roscio, crimen aduersariorum, & audacia, & potentia. Criminis confictionem accusator Erucius suscepit, audaciæ partes Roscij sibi poposcerunt, Chrysogonus autem, is qui plurimum potest, potentia pugnat. Interpellatoris correctio, pro Rabirio. Nihil me clamor iste commouet, sed consolatur, cum indicat esse quosdam ciues imperitos, sed non multos. Quin continetis vocem indicem stultitiæ vestræ, testem paucitatis? Reticentia, ἀποσιώπησις. Demosthenes, Non pari ego & aduersarius periculo ad iudicium venimus, sed mihi quidē nolo quicquam initio dicēdi ominosius proloqui. Denunciatio cauentis, Verum homines notos sumere odiosum est, quū & illud incertum sit, velintne ij sese nominari. Παῤῥησία, id est licētia, liberius quid audet. Quid aliud egimus Tubero, nisi vt quod hic potest, nos possemus?

Ira, ἀγανάκτησις, Fero ego te Torquate, iamdudum fero. Obiurgatio, ἐπιτίμησις, aliter ἐπίπληξις, Si quis est iudices, qui illam Posthumi siue inanē spem, siue incōsultam rationē, siue, vt grauissimo verbo vtar, temeritatē vituperādam putet, ego eius opinioni nō repugno. Alia est, Patēre tua cōsilia nō sentis? Deprecatio, λίσεις, Vos obsecro iudices, vt huic optimo viro, quo nemo melior vnquā fuit, nomē equitis Romani, & vsuram huius lucis, & vestrū conspectum ne eripiatis.

Supplicatio plus est quàm deprecatio. Præclarum est exemplum actione septima in Verrem in peroratione, vbi supplex deos deasq́ obsecrat, quorum fana Verres depeculatus fuerat. Medela, quæ morbis & vulneribus adhibetur. Morbi dicuntur affectus: vulnera autem, acerba maledicta. Nunc eiusdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat? Quæ cruentata antea cæde honesti atque innocentis viri silebatur, eadem nunc crebrò vsurpatur, posteaquam latronis & parricidæ sanguine imbuta est. Est etiam medela quæ θεραπευσις ab Asconio dicitur in Verrem. An me taciturum tantis de rebus existimauistis? Breuior à re digressio. Et aspexit me illis quidem oculis, quibus tum solebat, quum omnibus omnia minabatur. Optatio, Vellem dij immortales fecissent, P.C. vt viuo potius Seruio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus.

Execratio ἀρά. O scelus, ô portentum in vltimas terras exportandū. Significatio familiaritatis, quędam est συνοικείωσις, non illa quæ duas res diuersas colligit. Fide sapientiaq́ fretus, plus oneris sustuli, quàm ferre me posse intelligo.

Breuitas βραχυλογία. Quæres à me, quo iure obtinere possim: quo iure mihi Polienus reliquit, prętor dedit possessionē. Alia sunt exempla quarto ad Herennium. Υποτύπωσις rem dicēdo subijcit oculis. Ipse inflāmatus scelere ac furore, in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emanabat. Superlatio, ὑπερβολή, Oceanus mediusfidius vix videtur tot res tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tā cito absorbere potuisse. Significatio maior quàm oratio, ἔμφασις.

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ. Hilaritas χαριεντισμός. Paulò antè scripsit, Sic dicet Orator, vt sæpe in hilaritatem risúmve conuertat. Illic accipimus ridiculum salsumq́ dictum, quod risum mouet: hic lepidum florensq́ dicendi genus, quod etiam citra risum exporrigit animum audientis, quale est in Rullum de obscura cōcione.

Imitatio μίμησις, Dicebā habere eos actorem Quintū Cæcilium. Quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia ac diligentia? Viderint, inquit, ista officia boni viri. Hæc cōformationum sylua, hoc est confusa materia est, quæ collocata ordine disponendi, & structa coagmentatione verborum, & nexa vinculis numerorum, eloquentiæ magnitudinem ostendit.

De quo cum mihi deinceps viderem esse dicēdum, etsi mouebant etiam me illa quæ suprà dixeram, tamē iis quæ sequūtur, perturbabar magis. Occurrebat enim posse reperiri non inuidos solùm, quibus referta sunt omnia, sed fautores etiam mearū laudum, qui non censerēt eius viri esse, de cuius meritis tāta senatus iudicia fecisset comprobante populo Ro. quanta de nullo, de artificio dicendi literis tam multa mandare. Quibus si

nihil

nihil aliud reſponderem, niſi me M. Bruto negare roganti noluiſſe, iuſta eſſet excuſatio: cum & amiciſſimo, & præſtantiſſimo viro, & recta & honeſta petenti, ſatiſfacere voluiſſem. Sed ſi profitear (quod vtinã poſſem) me ſtudioſis dicẽdi, præcepta, & quaſi vias quæ ad eloquentiam ferrent, traditurum: quis tandem id iuſtus rerum æſtimator reprehenderet? Nam quis vnquam dubitauit quin in Republica noſtra primas eloquentia tenuerit ſemper vrbanis pacatíſque rebus, ſecundas iuris ſcientia? cum in altera gratiæ, gloriæ, præſidii plurimum eſſet, in altera perſecutionum, cautionumq; præceptio, quæ quidem ipſa auxilium ab eloquentia ſæpe peteret, ea vero repugnante vix ſuas regiones finéſque defenderet. Cur igitur ius ciuile docere ſemper pulchrum fuit, hominúmque clariſſimorum diſcipulis domus floruerunt: ad dicendum ſi quis acuat, aut adiuuet in eo iuuentutem, vituperetur? Nam ſi vitioſum eſt dicere ornate, pellatur omnino è ciuitate eloquentia. ſin ea non modò eos ornat penes quos eſt, ſed etiam vniuerſam Rempub. cur aut diſcere turpe eſt, quod ſcire honeſtum eſt: aut quod noſſe pulcherrimum eſt, id nõ glorioſum docere?

IN ELOCVTIONE figuræ verborum conſiderantur, vt tropi & ſchemata lexeos, deinde lumina ſententiarum, poſtea iunctura ſyllabarum & coagmentatio: de qua quũ dicturus eſſet, veritus eſt ne minora dignitate ſua tractare videretur. Præſumit igitur ea quæ obiici poſſunt, vt ſimul interuallis quibuſdam & egreſſionibus præcepta diſtinguat, ſimul obtrectatoribus occurrat. De collocãdis verbis ſtruendíſque quum mihi deinceps viderem eſſe dicendum, quia is eſſet locus alter loquendi, etſi mouebant me illa quæ ſuprà dixeram de rebus & partibus eloquentię perfectæ, tamen iis quæ ſequuntur verborum ſtructuris perturbabar magis, eò quòd minus eſt dignitatis in præceptionibus verborũ, quàm ſententiarum. Veniebant in mentem inuidi, quibus referta ſunt omnia. veniebant

etiam fautores laudum mearum, qui non censerent viri consularis esse, de artificio dicẽdi literis tam multa mandare, quàm multa scripta sunt in libris de Oratore, in Partitionibus, de Claris oratoribus, in fine Topicorum, in Oratore: quæ etsi omnia plena sunt authoritatis, quibusdam tamen inferiora videantur honoribus viri de cuius meritis in Rempub. permulta senatus iudicia fecisset. Nam Q. Catulus princeps senatus, frequenti senatu M. Tullium parentem patriæ nominauit. L. Gelius Ciuicam coronam ei deberi à Repub. dixit. Eidem togato Senatus nomine conseruatæ Reipub. singulari genere supplicationis deorum immortalium templa patefecit, exuli patriam restituit, domum publico sumptu refecit. Hæc ita magna sunt, vt nihil literarum monumenta vincant. Itaque caussam tuetur & Marci Bruti authoritate, & exemplo iurisperitorum, & rei cum vtilitate, tum dignitate. Cur autem M. Bruto satisfactum velit, hæc faciunt, quòd Brutus est pars nominis amplissimę familię, quòd rogat, quòd amicissimus, quòd præstantissimus vir, quòd recta & honesta petit. Deindę nemo iustus rerum æstimator, qui res omneis æquo metiatur precio, reprehendet eum qui suo iure profiteatur se studiosis dicendi præcepta, & quasi vias, id est methodos quæ ad eloquentiam ferunt, traditurum. Etenim Romæ non in sagis, & in re militari, sed in toga & in vrbanis pacatisque rebus duæ fuerunt artes amplissimæ, eloquentia, & iuris scientia. Primas eloquentia partes habuit, secundas iuris scientia. In eloquentia, gratiæ, gloriæ, præsidij plurimum fuit. hoc est, oratores gratiam multorum amicitiámque iungebant, magnam sibi parabant gloriam, multos veluti præsidio tuebantur. In iuris scientia, persecutionum cautionúmque præceptio. Hoc enim officium iurisperiti, præcipere quid persequare iustum, quid caueas iniustum. Summa iuris est, Honeste viuito, Neminem lædito, Ius suum cuique tribuito. Hæc ipsa auxilium ab eloquentia petit, cuius oratione explicat æquitatem, coniecturas euoluit, rationem mentémque legis exponit, scriptum & voluntatem, quæ'que leges euentu colliduntur, inter se comparat. Nimium muta si sola est iurisprudentia. Quemadmodum princeps opibus & arte bellica inferior aduersus hostem sitos fines tueri non potest, ita iurisprudentia repugnante & concertante eloquentia vix suas regiones finésque defendit. quod tum aperte videbatur, quum oratores caussas dicerent, iurisperiti veluti monitores consilium suggererent. Ergo si ius ciuile docere, semper pulchrum fuit, hóminúmque clarissimorum, vt Scæuolæ, vt Sulpitij, discipulis domus floruerunt: cur vituperetur qui eloquentiæ præcepta profiteatur, & ad dicendum acuat & adiuuet in eo iuuentutem? Certe quod in eo genere maius est, id quoque honestius videtur. Idem ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα, id est, ex his quę sub eandem rationem veniunt, & consequentia sunt, ostendi potest. Non est vitiosum dicere ornate, non igitur vitiosum discere ornate. Non est turpe discere, quod scire honestũ est. quod autem nosse pulcherrimum est, id quoque gloriosum docere. Eiusmodi est eloquentia: quæ si quos ornat, honesta sit necesse est. ornat autem eos penes quos est, qui sunt eloquentes: ornat vniuersam Rempub. Pulchrum quidem ciuitati & imperio ciues habere eloquentes, qui concilia, iudicia, conciones, legationes oratione moderari possint.

At alterum

At alterum factitatum eſt, alterum nouum. Fateor: ſed vtriuſque rei cauſſa eſt. Alteros enim reſpondentes audire ſat erat, vt ii qui docerent, nullum ſibi ad eam rem tempus ipſi ſeponerent, ſed eodem tempore & diſcentibus ſatiſfacerent, & conſulentibus. Alteri cū domeſticum tempus in cognoſcendis componendíſque cauſſis, forenſe in agendis, reliquum in ſeipſis reficiendis omne conſumerent, quem habebāt inſtituendi aut docendi locum? Atque haud ſcio, an pleriq; noſtrorum oratorum ingenio plus valuerint, quàm doctrina. Itaq; illi dicere melius, quàm præcipere, nos contrà fortaſſe poſſumus. At dignitatē docere nō habet. Certe, ſi quaſi in ludo: ſed ſi monendo, ſi cohortando, ſi percontando, ſi communicando, ſi interdum etiam vnà legendo, audiendo: neſcio cur non docendo etiam aliquid aliquando, ſi poſſis, meliores facere nolis. An quibus verbis ſacrorum alienatio fiat, docere honeſtum eſt: quibus ipſa ſacra retineri defendiq; poſſint, non honeſtum eſt? At ius profitentur etiā qui neſciunt: eloquentia autem illi ipſi qui cōſecuti ſunt, tamen ſe valere diſſimulant, propterea quòd prudētia hominibus grata eſt, lingua ſuſpecta. Num igitur aut latere eloquentia poteſt, aut id quod diſſimulat, effugit? aut eſt periculū ne quis putet in magna arte & glorioſa turpe eſſe docere alios id quod ipſi fuerit honeſtiſſimū diſcere? Ac fortaſſe cæteri tectiores: ego ſemper me didiciſſe præ me tuli. Quî enim poſſem, cum abſuiſſem adoleſcens, & horum ſtudiorum cauſſa mare tranſiſſem, & doctiſſimis hominibus referta domus eſſet, & aliquæ fortaſſe ineſſent in

sermone nostro doctrinarū notæ, cumq; vulgo scripta nostra legerētur, dissimulare me didicisse? Quod quid erat cur probarem, nisi quòd parum fortasse profecerā?

PROPONIT ἀνθυποφορὰς & obiectiones numero treis, quas ordine refutet. Semper, inquiunt aduersarij, factitatum est, vt iurisperiti docerent, nouum est Romæ institutionis oratoriæ genus. Etenim si de scriptoribus agimus Romanorum, primus, quantum ego quidem sciam, inquit Quintilianus, cōdidit aliqua in hanc materiam M. Cato ille Censorius, pòst M. Antonius inchoauit. Si de ludimagistris loquimur, eos pauló ante tempora M. Antonij cœpisse constat. Dissoluit istuc Cicero, non id esse factum rei indignitate, sed occupatione oratorū, & imperitia docendi. Sat erat discipulis, si iurisperitos respondentes consulentibus audirent. quamobrem ij qui docebāt, nullum sibi ad docendum tempus ipsi seponebant, quum eodem tempore & discipulis satisfacerent, & consulentibus. Oratores domesticum tempus adhibebant primùm cognoscendis à litigatore caussis, deinde componendis ac digerendis in orationem. Forense tempus insumebant agendis caussis: reliquum temporis spatium in seipsis reficiendis curandisque omne consumebant. Non habebant igitur instituendi adolescentes, aut docendi, locum, quod est tempus opportunum. Ne miremur igitur si antè iurisconsulti quàm oratores iuuentutem docere cœperūt. Altera caussa est: Plerique Romanorum, non ita multi Græcorum, ingenio naturáque plus valuerunt quàm doctrina. Ingeniosi dicere poterant ex communi illa hominum opinione, inerudíti præcipere de arte dicendi non poterant. Non præcipiebant igitur ij qui disserebant. Ingenium quidem non arroget sibi Cicero modestus, sed discendi laborem, quo præcipere possit. Scit autem se & ingenio & doctrina valere. Alterum quod obijcitur, hoc est, Docere rhetoricas artes dignitatem non habet, Romæ maxime, vbi honoribus, magistratibus, imperijs & gloriæ studeant omnes, qui nolint esse in ocio, in schola, in vmbratili vita, sed in administratione Reipub. in luce & splendore ciuium. Hic occurrendo duplicem facit doctrinā, alteram ludimagistri, quæ vt honesta est, sic isto iudice, alta dignitate & splendida magnificentia caret: quanquam Socrates, Plato, Aristoteles, Theophrastus, non minorem sibi gloriam in schola quæsierunt, quàm qui Romæ aut senatores aut consules fuerunt: & huic eidem Marco non minus ad gloriæ fructū domesticæ literæ, quàm res in Repub. gestæ attulerunt. Alterum docendi genus est, quum monemus aliquem sui muneris, quum cohortamur ad suscipiendum aliquid, quum percontamur quæ sit eius aliqua de re sententia, quum communicamus studia nostra, quum vnà legimus aliquod scripti genus, quum audimus aliū verba facientem, quum docemus rudiores nobis. hoc genus non tollit viri dignitatem. Nam quemadmodum iurisperiti nihil amittunt suæ dignitatis si tradūt eam formulam & eam verborum conceptionem, qua sit vtendum in alienatione sacrorum: sic & orator non amittit dignitatem si docet quibus verbis quáve ratione dicendi sacra retineri defendique possint. Hic cum iurisperito confertur orator,

orator,& verba iuris cum verbis orationis.Non profana modò,sed etiam sacra familiarum possunt alienari. Alienatio profanorum liberior, eaq; caussa notior, arte minus eget.hinc itaque nō desumitur exemplum. Alienatio sacrorum libera minus, formulas & verborum conceptiones habet occultiores: quærit igitur eruditionem & scientiam iuris. Hinc igitur maluit exemplū ducere,in quo partes alienandi iurisperito , retinendi verò tribuit oratori, quoniam secundæ sunt in actione,& honestiores videntur. Sicut autem nulla sunt oratori verba certa & propria,quibus sacra retinere possit, sed è communi extruendæ orationis artificio propria componit:ita iurisperitus è genere legum species educit,è formis autem singulas partes. Quibus ergo verbis sacrorum alienatio fiat, respondebit è communi formula , sicut orator ex vniuerso genere præceptionum colliget quibus sacra verbis retineri defendíque possint. De sacris publicis hic nō agitur, sed familiarum, quibus erant sacra propria ac domestica, de quibus Cicero pro domo sua. Quæ deinde caussa cuique sit adoptionis, quæ ratio generum ac dignitatis,quæ sacrorū,quæri à pontificum collegio solet.ibidem. Quas adoptiones,sicut alias innumerabiles,hęreditates nominis,pecunię,sacrorum secutæ sunt. Hinc elicias per adoptionē sacra aliquando alienari.ibidē. Ita perturbatis sacris, contaminatis gentibus,& quas deseruisti,& quas polluisti, iure Quiritium legitimo tutelarum & hæreditatum relicto, factus es eius filius contra fas, cuius per ætatem pater esse potuisti.ibidē. Quid? Sacra Clodiæ gentis cur intereunt,quod in te est? Horum sacrorum detestatio interim fieri solebat in comitijs calatis. Gellius libro.15. Iisdem comitijs quæ calata appellari diximus,& sacrorum detestatio,& testamenta fieri solebant. Tertium est quod obijcitur,moris esse dissimulare artificium dicendi,non item iuris prudentiā: quia prudentia qua valere debet iuris interpres,hominibus grata est:lingua dicentis artificio polita, suspicione falsi laborat.quamobrem ius profitentur etiā qui nesciunt,aut prudentia freti, aut quæstu ducti, aut temeritate impulsi. Eloquentia autem illi ipsi qui consecuti sunt,tamen se valere dissimulant,vt ille Marcus Antonius dissimulator artis.hinc effici videtur,non esse diuulganda præcepta dicendi. Occurrit hoc modo,neq; artem latere posse,neque se vnquam doctrinam dissimulare voluisse. Eloquentia latere non potest:nec si dissimulat artem,suspicionem tamen effugit,quoniam subesse artem sentiunt omnes : nec turpe tibi est alios id docere,quod tu ab alijs ipse didiceris honestissime. Quod igitur neque celari possit, neque si possit debeat,nemo vereatur eius præcepta profiteri. Ac fortasse oratores cæteri tectiores ac dissimulantiores eruditionis fuerunt. Etenim permulti verebātur ne si detegeretur artificium,minus authoritatis haberent in dicendo,minúsque assequerentur fidei. Ego semper, inquit, me didicisse præ me tuli . Quî enim possem? hoc est eruditionem dissimulare nō possem,quum absuissem adolescens ab Italia,rhetoricorúmque studiorum caussa mare Ionium transijssem in Græciam. Cicero quum Moloni Romę dedisset operam,profectus Athenas cum Antiocho veteris Academiæ philosopho, cúmque Demetrio Syro dicendi magistro fuit: deinde peragrauit Asiam,vbi versatus est cum Menippo Oratore florentissimo. hinc Rhodum venit,séque ad eundem quem Romę audiuerat Molonem appli-

cauit. Vbi domum reuerſus eſt, ac in cauſſis agendis anteceſſit omneis, doctiſſimis hominibus domus eius referta eſt. Confluebant enim plerique adoleſcentes ad optimum dicendi magiſtrum, ſummúmque temporis eius oratorem. Inerant in ſermone viri doctrinarum notæ, quę multarum ſigna ſunt artium. Nec in ſermone tantum doctrinam redolebat, ſed & in ijs orationibus quæ ab eo ſcriptæ vulgo legebantur. propterea non erat cui probaret nihil ſe arti dediſſe, niſi parum profeciſſe videretur, qui plurimum profecerat.

Quod cum ita ſit, tamen ea quæ ſuprà dicta ſunt, plus in diſputando, quàm ea de quibus dicendum eſt, dignitatis habuerunt. De verbis enim componendis, & de ſyllabis propemodum dinumerandis & dimetiendis loquemur: quæ etiam ſi ſunt (ſicuti mihi videntur) neceſſaria, tamen fiunt magnificentius, quàm docentur. Eſt id omnino verum, ſed proprie in hoc dicitur. Nam omnium magnarum artium, ſicut arborum, altitudo nos delectat, radices ſtirpéſque non item: ſed eſſe illa ſine his non poteſt. Me autem ſiue peruagatiſſimus ille verſus, qui vetat artem pudere proloqui quã factites, diſſimulare non ſinit quin delecter: ſiue tuum ſtudium hoc à me volumen expreſſit: tamen eis quos aliquid reprehenſuros ſuſpicabar, reſpondendum fuit. Quòd ſi ea quæ dixi, non ita eſſent: quis tamen ſe tam durum agreſtémque præberet, qui hanc mihi non daret veniam, vt cum meæ forenſes artes, & actiones publicæ concidiſſent, non me aut deſidiæ, quod facere non poſſum: aut mœſtitiæ, cui reſiſto, potius quàm literis dederem? quæ quidem me antea in iudicia atque in curiam deducebãt, nunc oblectant domi, nec verò talibus modò rebus, quales hic liber continet, ſed multo etiam grauioribus, & maioribus: quæ ſi erunt perfectæ, profectò forenſibus noſtris rebus etiam domeſticæ

sticæ literæ respondebunt. Sed ad institutam disputationem reuertamur.

PLANVM factum est orandi professionem nihil habere indignitatis. quod quum ita sit, tamen ea quæ suprà dicta sunt de partibus eloquētiæ perfectæ, plus in disputando dignitatis habuerunt, quàm ea de quibus postea dicendum est, cuiusmodi sunt iunctura, pedes, numerus. De verbis enim componendis & ordine digerendis, & de syllabis propemodū dinumerandis & dimetiendis agitur. Verba componuntur vt in muro lapides, nequid sit hiulcum, dissentaneum, inæquale. Dinumerantur autem syllabæ, & cōprehenduntur temporibus & interuallis, vt breuibus & longis tanquā pedibus apte progrediatur oratio. Hæc etiam si sunt, sicuti videtur, necessaria, quia nihil intrare potest in affectum, quod in aure velut quodā vestibulo statim offendit, tamen fiunt magnificentius quàm docentur. Est id omnino, id est rebus in omnibus, verum, magnificētius aliquid fieri quàm doceri, propterea quòd fini propior est vsus: proprie tamen illud in hac verborum cōpositione dicitur, quia nihil maius videtur, quàm persequi numeros orando : contrà nihil humilius, quàm docere syllabas & pedes orationis Id autem natura comparatum videtur, vt omnium magnarum artium, qualis est rhetorice, altitudo nos delectet, radices, & stirpes quæ statim ab radice prodeunt, non eodē modo. Ea quidem prima sunt artium fundamenta discenti molestiora. Quia vero altitudo sine radicibus imis ac primis stirpibus esse non potest, iaciuntur honeste fundamenta. Responsum est eis quos aliquid reprehēsuros coniectura fuit: huc accedit peruagatissimus ille versus iambicus trimeter, quem vulgo inter artifices iactari solitum significat, Ne pudeat artem proloqui quam factites. cuius est hic sensus, Turpe non est explicare verbis eam quam factitas artem. Nec enim turpius est aliquid proloqui, quàm idem facere. Huc aliquid affert etiam studium Bruti, quæ magna viro fuit sciendi voluntas, à qua volumen hoc expressum & veluti extortum videri cupit. Huc adijcienda ratio tēporis. Etenim regnante Iulio Cæsare, & libertatem occupante, conciderunt forenses artes, id est illæ caussæ iudiciales, quæ magno cum apparatu agi solebāt. Conciderunt actiones publicæ, id est orationes perpetuæ, quæ in senatu & cōcionibus habebantur. Quamobrem Cicero relicta ciuitate secessit in Tusculanū: vbi ne se aut desidiæ vt voluptuarius, aut mœstitię vt impatiens imperij dederet, horis matutinis rhetoricari, pomeridianis philosophari cœpit. Videretur ergo durus & agrestis homo, id est morosus, indomitus, & inhumanus, qui non daret ei veniam, si quæ literæ antea in iudicia atque in curiam & senatum deducebant, postea oblectarent domi, quandoquidem senectutis dulcis est comes eruditio. Nec vero talibus modò rebus, quales hic liber continet, id est rhetoricis artibus se dedidit, sed multo etiam grauioribus & maioribus, quas philosophia profitetur. Scripsit enim de philosophia libros tot & tantos, vt illæ domesticę & quietæ literæ forensibus rebus & scriptis orationibus respondisse videantur.

Collocabuntur igitur verba aut vt inter se quàm

aptiſſime cohæreant extrema cum primis, eáque ſint quàm ſuauiſſimis vocibus:aut vt forma ipſa concinnitasq; verborum conficiat orbem ſuum:aut vt comprehenſio numeroſe & apte cadat. Atque illud primum videamus quale ſit,quod vel maxime deſiderat diligẽtiam,vt fiat quaſi ſtructura quædã,nec id tamen fiat operoſe.nam eſſet cũ infinitus,tum puerilis labor:quod apud Lucilium ſcitè exagitat in Albutio Scæuola.

Quàm lepidè lexeis compoſtæ,vt teſſerulæ omnes
Arte pauimento,atque emblemate vermiculato.

Nolo tam minuta hæc conſtructio appareat: ſed tamẽ ſtylus exercitatus efficiet facilè hãc viam componendi. Nam vt in legẽdo oculus,ſic animus in dicẽdo proſpiciet quid ſequatur,ne extremorũ verborum cum inſequentibus primis concurſus,aut hiulcas voces efficiat, aut aſperas. Quanuis enim ſuaues grauéſque ſententiæ, tamen ſi inconditis verbis efferuntur, offendent aures, quarum eſt iudicium ſuperbiſſimum. Quod quidem latina lingua ſic obſeruat,nemo vt tam ruſticus ſit,quin vocaleis nolit coniungere. In quo quidã etiam Theopompum reprehendunt,quòd eas literas tantopere fugerit: & ſi id magiſter eius Iſocrates,at non Thucydides: ne ille quidem haud paulo maior ſcriptor Plato, nec ſolum in iis ſermonibus qui dialogi dicuntur, vbi etiam de induſtria id faciendum fuit, ſed in populari oratione, qua mos eſt Athenis laudari in concione eos qui ſint in præliis interfecti:quæ ſic probata eſt,vt eam quotannis (vt ſcis) illo die recitari neceſſe ſit. In ea eſt crebra iſta vocum concurſio,quam magna ex parte vt vitioſam

vitiosam fugit Demosthenes. Sed Græci viderint: nobis, ne si cupiamus quidem, distrahere voces cōceditur. Indicant orationes illæ ipsæ horridulæ Catonis, indicāt omnes poetæ, præter eos qui vt versum facerent, sæpe hiabant, vt Næuius, Vos qui accolitis Histrū fluuiū, atq; Algidam, & ibidem, Quam nunquam nobis Grai, atq; Barbari. At Ennius semel, Scipio inuicte. Et quidē nos,

Hoc motu radiantis Etesiæ in vada Ponti.

Hoc idem sæpius nostri non tulissent, quod Græci laudare etiam solent.

COLLOCATIONEM verborum partitur in iuncturam, qua inter se quàm aptissime cohærent extrema verbi prioris cum primis syllabis proximi verbi: in voces sonósque verborum: in numerum quendam apte cadentem, quo forma ipsa concinnitásque verborum, id est figura aut similiter cadens & desinens, aut paria ac contraria referens, conficit orbem suum, id est absoluit periodum: tandē in numerum artificiosum, quo comprehensio, id est periodus citra figuram verborum numerose & apte cadit. In his est compositio verborum. Quintilianus diuidit in ordinem, iuncturam, & numerum. Iunctura vel maxime desiderat diligentiam, vt fiat quasi structura quædam, & verba verbis sic coagmētentur, vt in pauimento murorũ lapides. Id fiet, si quo optime sedent, eo demum componantur loco. Ne tamē fiat istuc operose, nimiáque cura. Nam esset cum infinitus, tum puerilis labor. Infinitæ quidem sunt syllabę atque iuncturæ, & puerile est, omissa grauitate rerum, hærere circa momenta verborum. Hinc apud Lucilium Satyræ inuentorem Mutius Scęuola augur reprehendit Albutium in oratione quam dixit de pecunijs repetundis cōtra T. Albutium, & aduersarium tanquam nimis studiosum cōpositionis insectatus est. Cicero tertio de Oratore, Collocationis est componere & struere verba, sic vt néve asper eorum concursus, néve hiulcus sit, sed quodammodo coagmētatus & lęuis: in quo lepide soceri mei persona lusit is qui elegantissime id facere potuit Lucilius, Quàm lepidè lexeis compostæ, vt tesserulæ omnes Arte pauimēto, atq; emblemate vermiculato. quæ quum dixisset in Albutium illudens, ne à me quidem abstinuit. Crassum habeo generum, ne ξυνθεικώτερὸ tu sis. Λέξεις, id est dictiones, & verba quàm sunt lepide suauiterq; cōposita in oratione, non aliter quàm tesserulæ arte cōponuntur in pauimento. Tesserulæ sunt lapilli quadrati laterésve quibus ædium solum cōsternitur: quod opus apte consertū, & effigie rerum animaliumq; distinctum, emblema vermiculatum dicitur. ἔμβλημα, opus insititiū, ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλω, quod est intersero. Vermiculatum, minutim sectum atq; variatum. Id operis non in pauimento modò, sed etiam in pariete strui aptarique potest. Sunt alia emblemata vasorum, de quibus

non hic agitur. Quód igitur hæc solicita coagmentatio præbet ansam male dicendi, non vult tam minuta hæc constructio, id est, compositio appareat, quàm minutum est vermiculatum opus. Stylus est exercendus, multaq́ sæpe scribenda sunt, vt etiam festinanti pateat illa via componendi. Nam quemadmodum in legendo oculus exercitatus & priora videt, & sequentia intuetur, sic animus in dicendo aliud agens etiam prospicit quid sequatur, ne extremorum verborũ cum insequentibus primis concursus & iunctura aut hiulcas voces efficiat in vocalibus, aut asperas in consonantibus: cuiusmodi sunt, Non est magnum habere aurũ atque argentum. Illa bona natura caduca facilè labuntur. Vsus autem compositionis est, vt sententiæ lenius ac mollius ad aurem perferantur. Quæ si inconditis & incompositis verbis efferuntur, offendunt aures: vt si dicas, Res paruæ crescunt concordia, magnæ labũtur discordia. Aurium est iudicium superbissimum. Repudiant enim quicquid incompositum & insuaue est. quippe natura modos amamus, & vt musicæ, sic & orandi suauitate capimur. Indoctus est, vt aiunt, qui à Musis & Gratijs abest. Vitãda est igitur asperitas, quæ acerbius corradit aures, nisi quum ex industria affectamus asperum & spinosum dicendi genus. Quod quidẽ aurium iudicium latina lingua sic obseruat, vt nemo tam rusticus sit, & in sermone durus, quin vocales nolit coniungere. Lego quin, non qui. Sensus est, Non vrbani modó, sed etiam rustici nolũt vocales coniungere. Inde sunt multæ concisiones vsitatæ vulgo ad euitandum vocalium cõcursum, de quibus postea dicetur. Neque si nolunt, ideo semper euitant, sed frequenter euitant, adeo vt vocales sine vocalibus breuitatis caussa contrahant. Non procedit illud, eum rusticum censeri, qui vocales nolit coniungere. Non enim quia non vult, est rusticus, sed nimium mollis & delicatus. In hac obseruatione reprehenditur Theopompus historicus, Isocratis ille discipulus, quem præceptor egere freno dictitabat. Is vocales tantopere fugit, quantopere magister eius Isocrates. Princeps Isocrates inconditam antiquorum dicendi consuetudinem delectationis atque aurium caussa numeris adstrinxit: qui quantopere vocalium concursum fugerit, ostendunt eius orationes, vt Areopagiticus. Thucydides celeberrimus historiæ scriptor, hiatum frequẽter admisit, vt hic, πολλάκις μὲν ἤδη ἔγωγε καὶ ἄλλοτε ἔγνων δημοκρατίαν ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ἑτέρων ἄρχειν. Plato quidẽ scriptor haud paulo maior, id est multo maior quàm Thucydides, in dialogis, id est in sermonibus ad disserẽdum comparatis, hiatum vocaliũ ex industria recipit, vt cotidianę linguæ decorum seruet, vt hic, τί τηνικάδε ἀφῖξαι ὦ κρίτων; ἢ οὐ πρωὶ ἔτι ἐστί. Vtitur & in oratione, vt in apologia Socratis. Εὖ ἴσθι ὅτι ἀληθές ἐστιν. καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ ἐμὲ αἱρήσει, ἐάνπερ αἱρῇ, οὐ μέλιτος οὐδὲ ἄνυτος, ἀλλ' ἡ τῶν πολλῶν διαβολή τε καὶ φθόνος. Vtitur eodem concursu in oratione populari, id est ea quæ quód sit habenda ad populum, delicias aurium venatur, qua mos est Athenis laudari in cõcione & in conuentu populi eos qui sunt in prælijs interfecti, vt ad virtutẽ bellicam iuuenes excitentur. Ea sic probata est, vt eam quotannis illo die quo primùm habita est, recitari necesse sit, quæ legis & moris necessitas est. Epitaphium Platonis significat, & orationem funebrẽ, quę extat adhuc, vbi reperias multam vocalium concursionem, vt, Νικῶσι δὲ ἔτι ἦν, ἄμαχοι εἶναι, διενοῶντο ὡς. Demosthenes in.

nes in ea vocum cõcursione parcior est, nec tamen superstitiose fugit. Sed Græci viderint, quibus dedit ore rotundo Musa loqui, nobis esse tam disertis haud licet. Sermo Romanus, inquit Fabius, non recipere videtur illam solis concessam Atticis venerem. Adde quód inopia verborum laboramus, vt ne si cupiamus quidem, distrahere voces, & hiulcum concursum vitare concedatur. Indicant orationes horridulæ, id est, aliquantum asperæ, Censorij Catonis, quale est hoc ex oratione de præda militibus diuidunda: Fures priuatorum furtorum in neruo atque in compedibus ætatem agunt, fures publici in auro atque in purpura. Indicant omnes poëtæ Latini, qui vt suauitati studerent, collidebant vocales quidem, non tamen semper, sed vt versum facerent: sæpe hiabant, vt Næuius ille tragicus, cuius est hic versiculus senarius:

Vos qui accolitis Histrum, atq; Algidam. Hic pronomen qui, & syllaba prima verbi accolitis, nõ conflantur in syllabã vnã. sic & in posteriore trimetro:

Quem nunquam nobis Grai atque Barbari. Postrema verbi Grai, cum prima parte coniunctionis atque, non eliditur. Eodem Virgilius vsus est hiatu,

Et succus pecori, & lac subducitur agnis. In Actæô Aracyntho.
Astant iuniperi, & castaneæ hirsutæ. Lucretius.
Sed magis vt meritò possis euenta vocare
Corporum, atque loci res in quo quæque gerantur.

Ennius semel admisit hanc figuram synalœphæ contrariam, vt in hoc initio carminis heroici, Scipio inuicte. Scipio dactylus est sine vlla collisione. Et quidem nos semel admisimus hunc hiatum. de se loquitur ipse. Cicero quidem versus aliquando scripsit, vt ipse testatur epistola quadam. Scripsi etiam carmina quædam. nam ab orationibus disiungo me ferè, referóque ad mansuetiores Musas, quę me maxime, sicut iam à prima adolescentia delectarunt. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis, quos iampridem ad te misissem, si esse edendos putassem. Idem Aratum latinum fecit, cuius carminis hodie fragmenta restant. in eo fuit hic versiculus heroicus:

Hoc motu radiantis Etesiæ in vada Ponti. Pertinet ad hunc Arati locum:
Τῆμος καὶ κλάδοντες ἐτησίαι εὐρεῖ πόντῳ
Ἀθρόοι ἐμπίπτουσι. Tum obmurmurantes Etesiæ vasto mari collecti

ruunt. Etesię annui sunt venti, qui, vt ait Gellius, certo tempore anni quum Canis oritur, ex alia atq; alia parte cæli spirant. Aristoteles in Meteoris dicit ab Arcto spirare. Etesię, inquit, flant ab Vrsa post æstiuam solis versionem, & ortum Caniculæ, Borealis plagæ niuibus liquatis. flant interdiu, noctu remittuntur. ἐτήσιος annuus redditur. Cicero imitatus est Aratum, qui in eodem verbo non elisit vocalem. Idem fecit Lucretius in sexto,

Aut quia sunt æstate aquilones ostia contra
Anni tempore eo, qui Etesiæ esse feruntur.

Hoc latini frequens haud ferant, Græci etiam laudare solent, quod Homero frequentissimum est, vt statim initio Iliados, μῆνιν ἄειδε θεὰ πηληϊάδεω ἀχιλῆος. Et primo versu Odyssea, ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον. Multos id genus versus apud eundem aliósque poëtas Græcos reperies.

Sed quid ego? Vocales sine vocalibus sæpe breuitatis caussa cõtrahebant, vt ita dicerent, multi' modis, vas' argenteis, palm' & crinibus, tecti' fractis. Quid verò licentius, quàm quòd hominũ etiam nomina contrahebant, quò essent aptiora? Nam vt duellum bellũ, & duis bis, sic Duellium eum qui Pœnos classe deuicit, Bellium nominauerunt, cum superiores appellati essent semper Duellii. Quinetiam verba sæpe contrahuntur, nõ vsus caussa, sed aurium. Quomodo enim vester Axilla Ala factus est, nisi fuga literæ vastioris? Quam literam etiam è maxillis, è taxillis, & vexillo & paxillo consuetudo elegans Latini sermonis euellit. Libenter etiã copulando verba iungebant, vt sodes, pro si audes: sis, pro si vis. Iam in vno capsis, tria verba sunt. Ain', pro aisne: nequire pro non quire: malle, pro magis velle: nolle, pro non velle. Dein etiam sæpe, & exin, pro deinde & pro exinde dicimus. Quid? illud non olet vnde sit, quòd dicitur, cum illis, cum autem nobis, nõ dicitur, sed nobiscum? quia si ita diceretur, obscœnius concurrerent literæ: vt etiam modo, nisi autem interposuissem, concurrissent. Ex eo est mecum, & tecum, non cũ me, & cum te: vt esset simile illis, vobiscum, atque nobiscum.

NON HIATVS ille modò vocalium offendit aures, sed etiam quarundam consonantium molesta concursio est. Ne miremur ergo si veteres Latini vocales sine vocalibus sæpe breuitatis caussa contrahebant, vt ita dicerent, multi' modis, vas' argenteis, palm' & crinibus, & tecti' fractis: pro multis modis, vasis argenteis, palmis & crinibus, tectis fractis. Nam si interrogemus aures, hęc integra durius enunciãtur. Similem in Terentio contractionẽ reperies, Modo vt tacere poss', abi sis insciens. hem istuc viri est officium? in me omnis sp' est mihi Sic veteres pronunciabant, vt in oratione Græci. Dicet aliquis, quum multi' modis, & tecti' fractis enunciamus, non vocalem contrahimus, vt vult Cicero, sed s literam tantum supprimimus. Ita quidem videtur, sed multi' modis proferimus vt omnipotens

omnipotens,correpta contra naturam ti syllaba,non in versu quidẽ,sed in pronunciatione verborum.Vocalis igitur in breuius tempus & interuallum contrahitur.Lucretius hæc duo coniunxit:Multimodis agitatur,& omneis accipit in se Lætitiæ motus. Hoc vero licentius antiqui, quòd hominũ etiam nomina,quæ ferè manent eadem apud omnes,vt Amilcar,Annibal,contrahebant,quò essent aptiora,id est ad vsum faciliora,ac magis decora.Vnde Duellium eum qui Carthaginienses prælio nauali deuicit,Bellium nominauerũt,quum maiores appellati essent semper Duellij. Hoc Quintilianus assumit.Necnon,inquit,eadẽ fecit ex duello bellũ. vnde Duellios quidã dicere Bellios ausi. Florus in Epitome, Cn.Duellius Cos.aduersus classem Pœnorum prospere pugnauit,primúsque omnium Romanorum ducum,naualis victoriæ duxit triumphum:ob quam caussam ei perpetuus hoños habitus est, vt reuertenti à cœna tibicines canerent, & funale pręferretur.Sunt qui Duilliũ scribant,inepte,mea sententia.Eadem ratione à duello,quod duarum partium certamen est, fecere bellum, non ex eo dictum,quòd minime bellum pulchrúmque sit,vt indocti fabulantur. Eadem ratione à duis, quod aduerbium natum est à vocabulo duo, bis particulam fecerunt. Quædam cõtrahuntur non vsus,id est consuetudinis,caussa,vt Bellius,sed aurium gratia,quę fugiunt literam vastiorem,id est rictum diducentem,& agrestiorem,vt vester Axilla Brute, Ala factus est.M.Brutus paterno genere à Iunio Bruto duxit originem, materna stirpe ab Ala Seruilio,qui Spurium Melium largitione frumentaria regnum affectantem interemit.Cicero Philippica secunda, Etenim si authores ad liberandam patriam desiderarentur,illis authoribus Brutos ego impellerem , quorum vterque Iunij Bruti imaginem cottidie videret, alter etiam Alæ? His igitur maioribus orti, ab alienis potius consilium peterent, quàm à suis? & foris potius quàm domi? Is ergo primùm dictus Axilla,deinde Ala,postea Hala:& tam Axilla quàm Ala nunc propria nomina sunt,nũc communia.Propter eandem literam x,è maxillis malas,è taxillis talos,è vexillis vela consuetudo elegans latini sermonis effecit. Alia contrahuntur in cõpositionem, nec simplicia mutantur vt superiora. Horum frequens erat vsurpatio Comicis.Sodes,pro si audes.Sis,pro si vis.hæc ex duobus sunt.Capsis ex tribus,cape si vis.Terent. Dic sodes,quis herì Chrysidem habuit? Idem,Abi sis insciens. Cicero pro Roscio, Refer animũ sis ad veritatem. Ciceroni repugnare videtur Fabius. Ex tribus corporibus,inquit,verba coalescere nostræ vtique linguę non concesserim , quanuis Cicero capsis dicat esse compositum ex cape & si vis. Concedat aliquando,non vtique quod est semper.Mollius est,non autem breuius,nequire pro nõ quire:sed etiam non queo dicimus.Cicero pro Sexto Roscio,Tenuitas hominis eiusmodi est,vt dissimulari non queat. Malle & nolle dicuntur, non ita frequenter magis velle,& non velle, nisi interiectis alijs verbis: quæ vt separari possunt,ita nunquam dicimus nult,sed non vult. Deinde & exinde patiuntur apocopen,ac in dissyllaba reducuntur,dein,exin, quibus vti licet in oratione. Liuius, Exin duabus admotis quadrigis, in curru earum distentum illigat Mætium.Quid? illud non olet vnde sit,nobiscum? certe ad æschrologian & cacophaton euitandum, quoniam obscœnius concurrerent literæ, & ex syl-

laba cum, ac priore parte verbi nobis, id contexeretur vocabulum, quo muliebria membra significantur. Effugies illam turpitudinem, siquid interposueris, hoc modo, Cum autem nobis non dicitur. Pullos aufert cassita cum suo nido. Venerat cum multis numis. Hinc illa turpia dicuntur: Arrige aures Pamphile, Incipiunt maria exagitata tumescere, Dorica castra, Numerum cum nauibus æquat: quia in his omnibus se referre potest animus auditoris ad id quod natura turpe sit. Quæret aliquis, cur ergo dicimus, mecum, tecum, secum, quicum, vobiscum, & cætera id genus, quæ nullam fugiunt αἰσχρολογίαν? Vt essent, inquit, illi similia nobiscum. Hoc igitur ad effugiendum cacophaton, illa ad analogian quandam reperta sunt. Cicero de Oratore, Noluimus cum me, & cum te dicere, ne eidem computationi adiungendum esset cum nobis, sed potius mecum & tecum, & secum, & nobiscum diximus, cum præpositione quæ facit obscœnum, assiduè postposita.

Atq; etiam à quibusdam serò iam emendatur antiquitas, qui hæc reprehendunt: nam Proh deûm atq; hominum fidem. deorum aiunt. Ita credo, hoc illi nesciebant: an dabat hanc consuetudo licentiam? Itaq; idem poëta, qui inusitatius contraxerat, Patris mei meûm factûm pudet, pro meorum factorũ: &, Texitur exitiûm examen capiti, pro exitiorum: nõ dicit liberûm, vt plerique loquimur, cum Cupidos liberûm, aut In liberûm loco dicimus: sed, vt isti volunt, Neque tuum vnquam in gremium extollas liberorum ex te genus. & idem, Nanq; Aesculapii liberorũ. At ille alter in Chryse nõ solum, Ciues antiqui amici maiorum meûm, quod erat vsitatum: sed durius etiam, Consiliûm socii, auguriûm atq; extûm interpretes. Idemq; pergit, Postquam prodigiûm horriferûm, portentûm pauor. quæ non sanè sunt in omnibus neutris vsitata. Nec enim dixerim tam libenter armûm iudicium, etsi est apud eundé, Nihilne ad te de iudicio armûm accidit? quàm armorum. Iam vt censoriæ tabulæ loquuntur, fabrûm, & procûm audeo dicere, non fabrorum, & procorum. Planeq; Duorumuirorum

rumuirorum iudicium, aut Triumuirorum capitaliũ, aut Decemuirorum litibus iudicandis, dico nunquam· atqui dixit Accius, Video ſepulcra dua duorũ corporum. Idemq́;, Mulier vna duûm virûm. Quid verũ ſit, intelligo: ſed aliâs ita loquor vt conceſſum eſt, vt hoc, vel proh deûm dico, vel proh deorũ: aliâs vt neceſſe eſt, cum Triumuirûm, nõ virorum: cũ ſeſtertiûm numûm, non numorum: quòd in his conſuetudo varia non eſt.

SYNCOPE fit & conciſio, molliendi verbi gratia. quod qui non intelligũt, & neceſſitate metri ſolum fieri arbitrantur, ſero iam, ideoq́ꝫ fruſtra emendant antiquitatem, quæ etiam in oratione dicebat, proh deûm atque hominum fidem. quod & Cicero vſurpauit pro Roſcio Comœdo, Proh deûm hominúmque fidem, hoc Roſcius vnquam à Cluuio petiuiſſet? Nec ſi Terẽtius dixit in Andria, Proh deûm atque hominum fidem, neceſſitate coactus id dixit. ſecutus eſt veterem illum morem loquendi. Ridet igitur eos qui ſemper dicendum putãt proh deorum atq́ꝫ hominum fidem, quum vtrunque liceat deûm & deorum. Ita credo, inquit, hoc illi veteres neſciebant. quaſi dicat, optime ſciebant id eſſe verum & integrum, ſed dabat conſuetudo licentiam, aut potius ratio ſuauitatis inducebat hanc conſuetudinem. Itaq́ꝫ idem poëta, id eſt vnus & idem, ſiue Accius (vt opinor) ſiue alius quiſpiam, nomina neutra in caſu patrio concidit, Meûm factûm. cõtrà maſculinũ ponit integrum, vt liberorũ. vnde colligitur id eſſe cõſuetudinis & licentiæ cuiuſdam, vnde pauló póſt auribus indulgere cõſuetudinem ſcribit, & indoctam conſuetudinẽ ſuauitatis artificem. Truncati ſunt iambici tres·

Patris mei meûm factûm pudet.
Texitur exitiûm examen capiti.
Nanq́ꝫ Aeſculapij liberorum.

Octonarius eſt vnus, Neq́ꝫ tuum vnquam in gremium extollas liberorum ex te genus. Nihil eſt autem cur ſenſus horum verſuum petamus, quia non extat id opus vnde quod deeſt, explere poſſimus. Cæterùm inde colligas licet neutra concidi, & liberorum & liberûm pro natis vſitate dici. Cicero tertia actione in Verrem, Nemo iam Dolabella, neque tui, neque tuorum liberûm, quos tu miſeros in egeſtate atque ſolitudine reliquiſti, miſereri poteſt. Plerique ſic loquebantur, vt cupidum liberûm dicerent, non liberorum. in liberûm haberi loco, qui percharus eſſet. Cicero tertia actione in Verrem, Habitus ſis in liberûm loco. Alterius poëtæ ſenarij quatuor non oſtendunt maſculina modò, ſed etiam neutra ab antiquis eſſe conciſa·

Ciues antiqui amici maiorum meûm,
Conſiliûm ſocij, auguriûm atque extûm interpretes,
Poſtquam prodigiûm horriferûm, portentûm pauor.
Nihilne ad te de iudicio armûm accidit?

Hic armûm durius est, cætera molliora quàm quæ vera sunt, vt maiorum meorum, consiliorum socij, auguriorum & extorum interpretes, prodigiorũ, horriferorum portentorum. Pacuuius est qui tragœdiam nomine Chrysen fecit. Chryses autem sacerdos Apollinis fuit, & Chryseidis pater: quam raptam quum patri nõ redderet Agamemnon, Apollo pestilentiam in Græcorũ misit exercitum. Eandem loquendi consuetudinem censoriç tabulç monstrant, id est, commentarij & literç censorum, in quas referunt ciuium nomina, & singulorum censum. Sunt & censoriæ tabulæ, quibus ignominiosi notantur, in quos à censoribus subscriptũ est. In ijs legit Cicero fabrûm & procûm, vnde præfectũ fabrûm dixit in oratione pro Muræna non ausit fabrorum dicere, neq; procorum, neq; duorumuirorum, neq; triumuirorum, neq; decemuirorum, sed hanc perpetuò consuetudinem seruet, duumuirûm, triumuirûm, decemuirûm. Pro Rabirio, Hic popularis à duumuiris iniussu vestro ciuem Romanum capitis cõdemnari coëgit. In Seruiliũ Rullum, Sequitur omnes agros extra Italiam cognitio decemuirûm. ibidẽ, Decemuirûm satellitibus agri Campani possessio tota tradetur. Cęsar de bello ciuili commentario. I. Quod aurum aduexerat Domitius, atq; in publico deposuerat, allatũ ad se ab duumuiris Corfiniensibus, Domitio reddit. Ibidem, Reducitur ad eũ deprehensus in itinere Cn. Magius Cremona præfectus fabrûm. Duumuirûm iudiciũ ab rege tertio Hostilio cõstitutum est in caput M. Horatij: postea fuerunt duumuiri qui perduellionis diem ad populũ dicerent, & mortis pœna reum agerent. Alij sunt duumuiri, de quibus nihil est dicendũ in præsentia. Triumuiri capitales curam gerebant carceris, neci destinatis incumbebant, de criminibus ipsi aliquando cognoscebant ad columnã Mœniam. Decemuiri, quũ prętores ad belli munia ab vrbe auocarentur, ne iudicia Romæ deessent, litibus iudicandis præfecti sunt. Alij fuere triumuiri & decemuiri in aliud tempus relinquendi. Ne, quod minime volumus, aberrare videamur, duorum & duûm posse dici ostendit Accius. Integrum ponit nomen duorum in hoc senario tragico:

Video sepulcra dua duorum corporum.

Cõcidit in hoc carminis fragmẽto, Mulier vna duûm virûm. Dua vetusto more dixit, Quintilianus barbarismum esse censet. Quid, inquit, quòd quædã quæ singula proculdubio vitiosa sunt, iuncta sine reprehensione dicuntur? Nam dua & tre & pondo diuersorũ generum sunt barbarismi, at duapondo & trepondo vsq; ad nostram ætatem ab omnibus dictum est, & rectè dici Messala cõfirmat. Hæc ratio componẽdi videtur ostendere dua veteres vt scamna dixisse. Et illud quidem verum est. Est autem verum, lege communi & præceptione formatum, vt duorum virorum, non est verum duumuirûm. Sed aliàs ita loquimur vt concessum est, & varia consuetudo permittit, vt proh deûm & deorum sine vitio dicimus. aliàs vt necesse est, hoc est vt lex & norma loquendi sine exceptione iubet, vt numûm dicimus, nõ numorum. Pro Sexto Roscio, Duobus millibus numûm sese dicit emisse. Sestertiûm pro Roscio Comœdo frequentissime.

Quid quòd sic loqui, nosse, iudicasse, vetant: nouisse iubent, & iudicauisse? quasi vero nesciamus in hoc genere;

nere & plenum verbum recte dici,& imminutũ vſitate.Itaq; vtrunq; Terentius, Eho tu cognatum tuũ non noras?Pòſt idem,Stilphonē inquam noueras. Siet,plenum eſt:ſit,imminutum. licet vtare vtroq;. ergo ibidē, Quàm chara ſintq; , pòſt carendo intelligunt,Quamq; attinēdi magni dominatus ſient. Nec verò reprehenderim,Scripſere alii item:& ſcripſerunt eſſe verius ſentio:ſed conſuetudini auribus indulgenti libenter obſequor.Idem campus habet,inquit Ennius:&,In templis iſdem.probauit iſdem,at eiſdem erat verius,nec tamen opimius:male ſonabat iiſdē. Impetratum eſt à conſuetudine,vt peccare ſuauitatis cauſſa liceret: & pomeridianas quadrigas q̃ poſtmeridianas libētius dixerim,& me Hercule,quàm me Hercules. Non ſcire quidē barbarum iam videtur,neſcire dulcius.Ipſum meridiē,cur nō medidiem?credo quòd erat inſuauius.Vna præpoſitio eſt abs, eaq; nunc tātum in accepti tabulis manet, nec his quidem omniũ:in reliquo ſermone mutata eſt. Nam amouit dicimus,& abegit,& abſtulit: vt iam neſcias,ab'ne verum ſit,an abs.Quid ſi etiam abfugit turpe viſum eſt? & abfer noluerunt,aufert maluerũt? quæ præpoſitio præter hæc duo verba nullo alio in verbo reperitur.Noti erant,& naui,& nari,quibus cũ in præponi oporteret,dulcius viſum eſt ignoti, ignaui,ignari dicere,quàm vt veritas poſtulabat. Ex vſu dicunt, & è Rep. quòd in altero vocalis excipiebat, in altero eſſet aſperitas,niſi literam ſuſtuliſſes:vt exegit,edixit,refecit, retulit,reddidit,adiuncti verbi primam literam præpoſitio commutauit,vt ſubegit,ſummutauit,ſuſtulit.

ARGVIT EOS qui non minus in concisione verborum quàm nominum serò iam emendant antiquitatem. Isti sic loqui, nosse, iudicasse, facta syncope, vetant: nouisse iubent & iudicauisse. His, vt vult Quintilianus, permittamus & audiuisse, & sciuisse, & tribunale, & faciliter dicere. Iidem centum millia numûm, & fidem deûm, ostendant duplices quoque solœcismos esse, quandò & casum mutant, & numerum. Nesciebamus enim, ac non consuetudini & decori seruiebamus, sicut in plurimis quę Tullius ĩ Oratore diuine, vt omnia, exequitur. Hactenus Fabius. Certe nouisse & nosse recte dicimus: iudicauisse & iudicasse, non male. Vtrum vero dicendum sit, aures consulendæ sunt in periodi comprehensione, at in versu legi carminis inseruiendum. Ergo Terentius in Phormione, Noueras, plenum, & noras imminutum, eodem in loco dicit, Eho tu cognatum tuum non noras? in Terentio sobrinum tuum legitur. Pòst idem poeta, Stilphonem inquam noueras? Eodem modo fiet plenum est verbum, fit autem imminutum concisumq; ab illo fiet. Licet vtare vtroque. Ergo ibidem, id est in eodem loco poetæ cuiuspiam, non illius Terentij, vtrunque vsurpatur his duobus senarijs,

Quàm chara sintq;, pòst carendo intelligunt:
Quamq; attinendi magni dominatus fient.

Nec vero Tullius reprehenderit sint & fient, nec scripsere atque scripserunt. alij quidem verbum scripsere dixerunt, quod aliquando melius est in contextu orationis, si verbum proximum ducit initium à litera cōsonante. Subiere pedites. Deuenere locos. Vtimur & in vocalium cōcursu, vt, Cōticuere omnes. Tenuere arcem Sabini. Scripserunt autem verius est, quia legi verborum, non indoctæ consuetudini paret. Non defuerunt qui verbum scripsere ad duos modò pertinere existimarent, quasi numeri dualis esset, scripserunt autem pluralis: quod Quintilianus redarguit exemplis. Nec enim præceptis inhærendum pertinaciter: quin potius consuetudini, quæ auribus indulget, ac licentiam concedit, obsequēdum. Quemadmodum nouisse & nosse dicimus, aut pro metri necessitate, aut pro ratione periodi, sic eisdem & ijsdem variare possumus. Rectus est casus, idem, compositus ex duobus corruptis, is, & demum. in qua compositione, suauitatis gratia, litera s aufertur. attamen aures in eo casu non magis repudiabant isdem, quàm in plurali vel datiuo vel ablatiuo, vbi dixit Ennius isdem. sed ille ex consuetudine dixit idem singulariter in hac pēthemimeri versus heroici, Idem campus habet. Quum vero præcepti ratio cōstitueret in ablatiuo casu plurali aut eisdē, aut ijsdem, neutrum probauit Ennius, sed isdē maluit, id quod singularis ille rectus euitasset. dixit igitur, in tēplis isdem, pro eisdē, vel ijsdem Nā si genitiuus est eius, dempta posteriore syllaba datiuus est ei, vt vtrius vtri, illius illi. Huic datiuo similis est rectus pluralis ei, vt illi, neutri. cui si iungas s literam, tum pluralis datiuus sic erit, illis, neutris, eis. ergo ab illo genitiuo singulari, eiusdem, verus est datiuus eisdem, non ijsdem. Iam hic nominatiuus is, si literam nō mutet in obliquo, vt ea quæ recte flectuntur, creabit genitiuum nō eius, sed ius. Huic erit datiuus ij. hinc positio nominatiui pluralis ij. ex illo fiet ijsdem, non isdem. Qua ratione motus Priscianus, vt opinor, verum putauit esse nominatiuum pluralem

pluralem ij. Verba sunt eius, Regula exigit per duas ij, vel per e & i tam nominatiuum pluralem masculini, quàm datiuos & ablatiuos omnium plurales scribi, id est eidem vel ijdem, & ijsdem vel eisdem. Iuuenalis.

Implet, & ad mœchos dat eisdem ferre cinædis.

Hæc ille. Addit, Solent autem authores etiam per synæresin vnam i ponere pro duabus, vt vrbem Pataui. Hic datiuus est isdem ab Ennio lectus, & ex illo contractus, ijsdem, quod male sonat trisyllabum. Ennius igitur verum, sed odiosum casum fugit, ijsdem. Reliquit & alterum æque verum, eisdē, qui non erat opimior & pinguior, sed æque siccus & facilis, atq; datiuus hic meis. vnde colligitur artem cedere consuetudini atq; rationi. Verba Ciceronis hoc modo legēda sunt, Idē campus habet, inquit Ennius: &, in templis isdem. Probauit isdē, at erat verius, nec tamen opimius, eisdem. male sonabat ijsdem. Verborū facilis erat intellectus, nisi opinantiū controuersiæ omnia corrūpissent. Nec deerunt qui suas tenebras velint, nō quam præferimus lucem. Impetratū est à consuetudine loquentiū, vt peccare in artem præceptumq́;, suauitatis caussa liceret. Verū est postmeridianus, suauius est pomeridianus, quia durius cōcurrunt tres literæ cōsonantes. ergo dicebant pomeridianas, nō postmeridianas quadrigas, quę curuli certamine in Circo à meridie currebāt. Hoc ex Cicerone Quintilianus assumit, his verbis, Inde belligerare po meridiē. Me Hercules ex arte & ratione dicendum est, quoniā subauditur aut iuuet, aut amet. author est Sex. Pompeius. Sedenim postrema litera expūgitur, ac me Hercule vulgo pro me Hercules vsurpatur. Cicero pro Roscio, Non me Hercule verbum fecisses, si tibi quicquam responsurum putasses. Dicimus etiam me Hercules. Non scire, iam barbarum videtur, vsqueadeo exoleuit, propterea quod n & s aspere concurrunt. Nescire molliter dicimus. Medidiem pro die medio non dicimus, sed meridiem, vt Tytiden, non Tydiden. Nam duabus in syllabis adiunctis repetita litera d durius auditur: quod & alijs accidit, vt momordi, totondi, murmur, bibebam. Ex tribus præpositionibus abs, ab, a, vna vera & antiqua incorruptáque est, abs: duæ reliquæ ab, & a, detractis literis inde factæ sunt, vsumq; meruerunt frequentiorem. Abs enim, si Ciceroni credimus, tantum in accepti tabulis manebat, id est ijs commentarijs quæ Regesta vocāt, vbi accepta & expensa memoriæ caussa notari solēt: vt, Accepi abs Quintio sestertiûm duo millia, abs Tito Roscio tria millia. Abs apud Terentium reperies, Abs quiuis homine, quū est opus, beneficium accipere gaudeas. Et alibi: Ego dudum nonnihil veritus sum Daue abs te. Hinc grammatici præcipiunt abs præpositionem dari oportere verbis incipientibus ab ijs literis quæ primæ sunt in quolibet, & Tito. Cicero de lingua sui temporis, non autem priorum locutus est. Sed & ipse dixit abs in diuinatione, nec semel dixit, imitatus veteres. Et quum tantum manere dicit in tabulis accepti, aliquando vsitatam fuisse ostēdit. Ex illa componitur, amouit, duabus literis abiectis, quoniam mouit initium ducebat à consonante. Abegit, propter vocalem duas retinet literas a b. Abstulit integram seruat præpositionem, quoniam s & t quadam familiaritate iunguntur. inde pultare pro pulsare. Abfugit, turpe & auribus fœdum visum est, & abfer eodem modo. Maluerunt igitur veteres aufugit & aufer, quæ

præpoſitio,id eſt quæ præpoſitionis mutatio, aut quæ ſyllaba præpoſita, præter hæc duó nullo alio in verbo reperitur. Tranſit igitur in u literam,quę quum vim conſonantis habet,magna cum b affinitate cõiungitur,adeó vt β græcum u noſtrum conſonans penè audiatur. Noti erant,& naui,& nari,ſine g litera,quanquam multi ſcriptitant gnoti,gnaui,gnari, quos quidem ſupra & ratione & authoritate Ciceronis arguebamus,& nunc in Lucretianis codicibus antiquis ſcriptum reperitur nauiter:Quoniam nec plenúm nauiter extat,Nec porró vacuum. In compoſitione dulcius viſum eſt ignoti,q̃ innoti,ignaui quàm innaui,ignari q̃ innari : qua de re ceſſit id quod veritas poſtulabat. Nauus eſt induſtrius, alacer, ſtrenuus,Narus bene ſcius & peritus. Ex vſu dicimus integra præpoſitione. Terentius,Si ex vſu eſſet noſtro hoc matrimoniũ.id eſt,vtile eſſet. E Republica ſæpius quàm ex Republica,vt apud Terentiũ,E re tua. Auferur enim litera quę natura ſit aſperior annexa conſonanti. Dicimus igitur exegit,quia vocali ſuſcipitur. Edixit à corrupto & integro eſt,quód x ante d conſonans aſpere ponebatur. In verbis refecit & retulit, nihil eſt immutatũ, propterea quód aures nihil aſperum ſentiebant. Redidit autem nimium leue & tenue effluebat. itaque ad robuſtiorem ſonum adiuncti verbi,hoc eſt in componendo ſecunda ſede poſiti, primam literam præpoſitio mutauit:quæ mutatio loci eſt & ordinis. Elementũ ſiquidem natura tertium,in quartã reijcitur ſedem. Non aliter & præpoſitio ſub, aut integra manet,vt ſubegit:aut corrũpitur in aliam,vt ſummutauit,ſuſtulit. Poſterioris verbi partes erunt ſub & tulit,non ſus & tulit,vt imperitiores exiſtimarunt. Nihil te moueat,ſi diuerſa ponit exempla,quum probare vult & præpoſitiónes & verba mutari non pro veritate,ſed aurium iudicio. Hæc autem verba interiecta,Adiuncti verbi literam præpoſitio commutauit, ad vnum verbum reddidit, nõ ad alia pertinet. Sẽſus eſt igitur, Exegit,edixit,refecit,retulit, dicimus ad aurium iudiciũ: Reddidit,adiũcti verbi primam literam præpoſitio commutauit,vt ſubegit, ſummutauit,ſuſtulit,non vno modo dicimus.

Quid in verbis iunctis?quàm ſcitè inſipientem,non inſapientem? iniquum, non inæquum? tricipitem,non tricapitem?conciſum,non concæſum?Ex quo quidam pertiſum etiam volunt, quod eadem conſuetudo non probauit. Quid veró hoc elegantius, quod non fit natura,ſed quodam inſtituto?inclytus dicimus breui prima litera, inſanus producta : inhumanus breui, infelix longa . & ne multis, quibus in verbis eæ primæ literæ ſunt,quæ in ſapiente,atque felice, productè dicitur : in cæteris omnibus breuiter. itemq; compoſuit, conſueuit,con-

uit,concrepuit,confecit: conſule veritatem, reprehendet: refer ad aures,probabunt.quære cur. ita ſe dicent iuuari.voluptati autem aurium morigerari debet oratio. Quin ego ipſe cum ſcirē ita maiores locutos eſſe, vt nuſquam niſi in vocali aſpiratione vterētur, loquebar ſic, vt pulcros, & Cetegos,triumpos, Cartaginem dicerem:aliquādo,idq́; ſerò,conuitio aurium cum extorta mihi veritas eſſet,vſum loquēdi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſeruaui.Orcinios tamen,& Matones, Otones,Cępiones,ſepulcra,coronas,lacrymas dicimus, quia per aurium iudicium ſemper licet.

PRAEPOSITIONES, vt nomen ipſum indicat,anteponuntur in cōpoſitione. hic ergo iure primas obtinēt,ſecundas autē verba quæ præpoſitionibus adiunguntur.Sit igitur locus alter de verbis adiunctis,quæ & ipſa mutantur,vt quū dicimus inſipientem,iniquum,cōciſum,tricipitem:quia durius audiebantur,inſapientem,inæquum,cōcæſum, tricapitem.Id facilè iudicant aures. Iam quia tædet tæſum,vt cædo cæſum creat,fuerūt qui analogia ducti pertiſum vellent, nō pertæſum,vt conciſum non concæſum:quod eadem conſuetudo indulgens auribus non probauit.Virgilius in quarto,

Si non pertæſum thalami tedæq́; fuiſſet.

Quid verò hoc elegātius,hoc eſt auditu iucundius, quod non fit natura, ſed quodam inſtituto,id eſt doctorum iudicio probata conſuetudine? In prępoſitio cōpoſita cum verbis ſanus & felix, & alijs omnibus quæ primas literas habent eaſdem,vt conſilium,conſueuit,cōfuſio,confecit,producte dicitur: cum reliquis autem breuiter,vt inclytus,inhumanus,compoſuit,cōcrepuit. Hic,vt ſuprà,Cicero verba præteriti temporis perſonæ tertiæ legit tanq̄ venuſtiora,fugitq́; nomina ſingularum literarum,quibus nimiū attenuatur oratio: nec ſequitur illā grammaticorum ſuperſtitionem, qui verba pro vocibus ipſis vſurpata declinare non audent.Sed redeamus ad rem.Aulus Gellius cap.17.lib.2.cōmemorat hanc Ciceronis obſeruationem,nec quid voluerit,exponit,quia(vt opinor)intellectu facile iudicabat.Hoc enim vult Cicero, in particulā diutius in lingua & pronunciatione retineri quādo ſequuntur hæ literæ ſ & f, quia tum duorum temporum ſit: breuius autē expediri & enunciari quum vocales aut conſonantes aliæ inſequuntur,quia tum ſit vnius temporis. Id igitur totū poſitum eſt in pronūciatione: quæ ſi incorrupta integraq́; maneret,omnium ſyllabarum quantitatē auditu noſceremus.Fruſtra refertur ad accentum. Nam inſanior primam producit, vt inſanus,nec accētum recipit in quartā à fine ſyllabā.Et inſanus circunflectit mediam

quemadmodum & infusus. Non debet etiam referri ad metrum, ac poeticũ versum. Etenim verbum composuit, primam quodam instituto corripit in oratione. Eandem poeta nunq̃ corripiet in numero metiẽdo, non magis quàm quiesco, cuius media correpta dicitur authore Gellio. Ergo si neq; istuc est eminentioris accentus, neq; poetici versus, superest vt sit in ea mora quam trahimus in proferenda syllaba: quod & Tullius indicat his verbis; Producte dicitur, ac breuiter. Quid enim est producte dici, atq; breuiter, nisi plus minúsve morę trahi in pronunciando? testatur'q; non id natura fieri, sed quodam instituto pronunciandi. Consule, inquit, veritatem: reprehendet si in particula, contra naturã duarum consonantium corripitur. Refer ad aures, probabunt. Cur ita? quia sic iuuantur. Voluptati autem aurium morigerari & subseruire debet oratio. Quũ dices igitur, Cõposuit, æque breuiter expedi primam, atq; ab vltima secũdam, non habita rationε positionis ac naturæ. Confecit, ac si coonfecit scriberetur, producẽdo enũcia. Sunt qui putant dicendũ iclytus n litera sublata, & Gellium id confirmare: quod quidem nõ facit. Coopertus, coligatus, conexus, producte dicuntur, inquit, quoniam eliditur n litera. De tribus his verbis locutus est, nõ de reliquis antè numeratis. Incidi in quosdam, qui nescio quid subtilius abstrusius'q; latere suspicabantur. Dissimulabant, opinor, superborum more, qui si quid probe dicas, nolint tamen vnq̃ fateri, ne quid à te didicisse videantur. Pariant illud, quod concepere melius: nos autem propositum sequamur. Consuetudo & vsus aspirandi veteribus Romanis fuit, vt nusquã nisi in vocali aspiratione vterentur, vt homo, inhumanus, vehicula, trahebat. Hanc veluti legem secutus Cicero, reclamãte populo dicebat sine aspiratione pulcros, Cetegos, triũpos, Cartaginem, & cætera id genus. Aliquando tamen, id'q; serò, quum veritas, id est vera loquendi ratio extorta esset homini aurium conuitio, hoc est auribus ipsius indignantibus, & tacite conuitiantibus illa ficciora duriora'q; sentiri, tum cœpit ire per viam publicam, & cum populo dicere pulchros, Cethegos, triumphos, Carthaginem, quæ nunc quoq; scribendo seruamus aspiratione mollita: sed vt plerisq; pronunciatio est, aspiratio nõ auditur. Crassius igitur paulò ch, ph, th, quemadmodum $\theta\ \phi\ \chi$ proferenda sunt, quæ tres literæ mutæ apud nos recipiunt aspirationem. Operæprecium est autem animaduertere quæ sit huius viri sententia. Vsum, inquit, populo concessi, scientiam mihi reseruaui. Ex arte præceptis'q; sciẽtia comparatur, à qua si loquendi consuetudo dissentit, tum censet consuetudini potius & auribus quàm scientiæ parendum. Per aurium iudicium citra aspirationem dicere licet Orcinios, Matones, Otones, Cœpiones, Sepulcra, Coronas, Lacrymas: quæ si quis aspirando proferat, hunc Cicero non improbet, propterea quòd se recentiorum consuetudine tueatur. Hæc autem nomina septem Cicero scripsit hic sine aspiratione, quod eius verba demonstrant. Paulò antè extortam sibi veritatem dicebat aurium conuitio, ideo'q; cum populo vti aspiratione: nunc per aurium iudicium licere Orcinios pronunciare: in ijs ergo sequi veterum morem. Orcinius autem, vt n quintum sit elementum, non Orcluius legimus, vt in oratione pro Cluentio. Nuper apud C. Orcinium collegam meum locus ab iudicibus Fausto Syllæ de pecunijs residuis nõ est constitutus. vbi multi codices habent

bent

bent Orchinium:quod,vt antè dixi,Cicero non improbat,ſed Orciniũ,inquit,dicimus,quia per auriũ iudicium ſemper licet. Matonis nomen eſt apud Martialẽ, Parua rogas magnos,ſed non dant hæc quoq; magni:Vt leuius pudeat,iã Mato parua roga. Itẽ apud Iuuenalẽ, Cauſſidici noua quũ veniat lectica Matonis. Recẽtiores ſemper aſpirãt:quod vtiq; nõ fecit Tullius. Inter Otones is fuit qui legẽ tulit de quatuordecim ordinibus. Inter Cœpiones is qui miſſus in Cimbros exercitũ amiſit. De aſpiratione Fabius his verbis, Aſpirationis ratio mutata cũ temporibus eſt ſępius. parciſſime ea veteres vſi etiã in vocalibus, quum œdos ircosq; dicebãt. Diu deinde obſeruatũ,ne cõſonantibus aſpiraretur,vt in Graccis & triũpis. Erupit breui tempore nimius vſus,vt chorona,chenturiones,præchones adhuc quibuſdã inſcriptionibus maneãt. Qua de re Catulli nobile epigrãma eſt:

Chommoda dicebat,ſiquando commoda vellet
Dicere,& inſidias Arrius hinſidias.

Purrum ſemper Ennius, nuſquam Pyrrhum, Vi patefecerunt Fruges, non Phryges, ipſius antiqui declarãt libri. Nec enim Græcam literam adhibebant, nunc autem etiam duas: & cum Phrygum, & cum Phrygibus dicendum eſſet, abſurdum erat aut tantum barbaris caſibus Græcam literam adhibere, aut recto caſu ſolum Græcè loqui: tamen & Phryges, & Pyrrhum, aurium cauſſa dicimus. Quinetiam, quod iam ſubruſticum videtur, olim autem politius: eorum verborum quorum eædem erant poſtremæ duæ literæ, quæ ſunt in optumus, poſtremam literam detrahebãt, niſi vocalis inſequebatur. Ita nõ erat ea offenſio in verſibus, quã nunc fugiunt poetæ noui. Ita enim loquebamur, Qui eſt omnibu' princeps. non omnibus princeps. &, Vita illa dignu' locóque. non dignus. Quòd ſi indocta conſuetudo tam eſt artifex ſuauitatis, quid ab ipſa tandem arte & doctrina poſtulari putamus? Hæc dixi breuius, quàm ſi hac de re vna diſputarem (eſt enim hic locus latè patens de natura vſuq; verborum) longius autem, q̃ inſtituta ratio poſtulabat. Sed quia rerũ verborumq;

iudicium prudentiæ eſt,vocum autem & numerorum aures ſunt iudices, & quòd illa ad intelligentiam referuntur,hæc ad voluptatem: in illis ratio inuenit, in his ſenſus artem. Aut enim negligēda nobis fuit voluptas eorum quibus probari volebamus: aut ars eius conciliandæ reperienda.

ENNIVS Pyrrhum Purrum dicebat aſpiratione detracta,literaq́ mutata: & Phryges Fruges,vt hic,Vi patefecerūt Fruges.In quo litera græca φ mutatur in noſtram virtutis eiuſdem.Nec enim veteres literam græcam φ aut υ adhibebant. Nunc autem etiam duas illas græcas adhibemus quum Phryges dicimus. Veteres hanc rationem ſecuti videntur,Latinos caſus non Græcis decere ſcribi literis,ſed ſuis:genitiuum Phrygum,datiuumq́ Phrygibus eſſe caſus tantum barbaros,id eſt peregrinos,ac Latinos: φρυγῶν & φρυξὶ græcè dici.Quòd igitur obliqui Romanas habere debeant literas, & ab eis rectus caſus diſſentire non debeat,arbitrati ſunt caſus omneis ſignandos eſſe notis Latinis,hoc modo,Fruges, Frugum,Frugibus,nō Phryges,Phrygum,Phrygibus. Quum Phrygū,inquit,& Phrygibus dicendum eſſet aliter atq́ Græci loquuntur,abſurdum videbatur antiquis,caſibus his tātum Barbaris,id eſt non Græcis (nam quondā præter Græcos,omnes habiti ſunt Barbari)Græcam literā adhibere:aut ſi Romana litera notarētur obliqui,recto caſu ſolum græcè loqui. Quam rationē repudiāt aures, & Phryges & Phrygum malunt q̃ Fruges & Frugū.Veteres iidem elidebāt s in fine verborū,vt infantibu' paruis,falcibu' ramos,dignu' loco.quod politū & elegans habebatur,poſtea cœpit haberi ſubruſticū.Qui eſt omnibu' princeps,finis eſt heroici verſus.Qui ſequitur,eſt Lucilij Satyrici poetæ in contumeliam Samnitium.Citat eum Tuſculana.2.Sānis,ſpurcus homo,vita illa dignu' locoq́.Lucretius.Nam fierēt iuuenes ſubito ex infantibu' paruis. Hactenus de natura verborum,atq́ iunctura,quā debet ars & doctrina ſeruare,quū videat indoctorum cō ſuetudinem tantopere ſtudere ſuauitati. Hæc,inquit,dixi breuius, quàm ſi hac de re vna ſoláque diſputarem.Eſt enim hic locus latè patens de natura vſúque verborum,de quo veteres,vt Marcus Varro, totos ſcripſere libros. Iam quia de vocibus & numeris dicturus eſt,quid res & verba differant à ſonis & numeris, oſtendit. Rerum,id eſt ſententiarum,& verborum iudicium,prudentiæ eſt.Prudens quid & quomodo dicendum ſit,videt. Vocum & numerorum aures ſunt iudices: voces & numerorum concordia cadunt in aurem. Illa ad intelligentiam,id eſt animi vim intellectumq́ referuntur,hæc ad voluptatem.In illis ratio, animiq́ conſilium:in his ſenſus aurium inuenit artem.Voluptas auditorum quærenda videbatur Oratori,quoniam alia ratione ſatis probari non poſſet.

Duæ ſunt igitur res quæ permulceāt aures,ſonus, & numerus. De numero mox: nunc de ſono quærimus. Verba

Verba (vt suprà diximus) legenda sunt potissimum bene sonantia, sed ea non, vt poetæ, exquisita ad sonũ, sed sumpta de medio. Qua põtus Helles- superat modum. At, Auratus aries Colchorũ- splendidis nominibus illuminatus est versus: sed proximus inquinatus insuauissima litera infinitus, Frugifera & ferta arua Asias tenet. Quare bonitate potius nostrorum verborũ vtamur, quàm splẽdore Græcorum. nisi forte sic loqui pœnitet, Qua tẽpestate Paris Helenã, & quæ sequuntur. immò vero ista sequamur, asperitatémque fugiamus, Habeo istam ego perterricrepã.- Idemq́;, Versutiloquas malitias.

COLLOCATIONEM partitus erat in iuncturam & voces, in concinnitatis orbem, in numerosam comprehensionem. Hic est locus iuncturæ finitimus de vocibus, atque verborum sono. Verba legenda sunt potissimum bene sonantia, non illa nimis exilia, non horrida & aspera. Sed alius est delectus poetis, alius oratoribus. Poetæ verbis vtuntur exquisitis ad sonum, nec tam eorum proprietatem quàm sonitum spectant, vt

- Vasto rex Aeolus antro
Luctanteis ventos, tempestatesq́; sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.

Oratores autem verba sumunt de medio, hoc est omnibus vsitata, non tamen insuauia, humilia, sordida, obscœna. Ea sic electa, iunctura numeróque vinciunt: vt, Si innocentes existimari volumus, non solum nos abstinentes, sed etiam nostros comites præstare debemus. Hic verba propria sunt, sonãtia, de medio sumpta, non tamen ad sonum strepitumq́; poeticum quæsita. Splendidius aliquid ac sonantius affectant poetæ, vt,

Qua pontus Helles superat modum.
Auratus aries Colchorum,
Frugifera & ferta arua Asias tenet.

Versus Anapęstici de tragœdia latina, quæ non extat, quorum duo priores splendidis nominibus elucent. Tertius est inquinatus insuauissima litera, quæ de nare canina sonat. Idem quoq; infinitus est versus, quòd non exeant in suum finẽ verba, sed aliis implicentur, vt fit in vocalium cõcursione. Asias autem genitiuus græcus, nõ magis est repudiandus q̃ familias, in his, paterfamilias, materfamilias. Nec probandi sunt, qui caussæ leuitate permoti, locos inuertunt, alia verba commutãt, alia tollunt, alia detruncãt, quod hic facere conati sunt. Poetæ Latini ver-

ba Græcorum vſurpant libenter ad ſplendorē ſonitumq́ magnificum,vt Hellen, Colchos,Aſias,vrbium,montium,lacuū,fluminum,hominum,deorū,rerum etiam nomina,quod parcius faciunt oratores.Bonitate potius noſtrorū verborū vtendum eſt,q̄ ſplendore Græcorum.Ne pœniteat nos vſurpaſſe quædam propemodum poetica,vt tempeſtatem pro tempore, de quo ſic agit.3.de Oratore. Habet etiā in oratione poeticum aliquod verbum dignitatem.neq; enim illud fugerim dicere,vt Cælius, Qua tempeſtate Pœnus in Italiam venit.Cælius Antipater ſic ducit initium belli Punici.de quo viro poſtea facit mentionem.Hoc vero libro ſcriptum eſt, Qua tempeſtate Paris Helenam.an ſit alterius hiſtoriæ principium, an idem hoc in libro corruptum,quia dubium eſt,non equidem volo ferre ſententiam.Nec iſtuc eſt aut negligentiæ,aut ignorātiæ noſtrę,ſed temporis.Accuſanda maiorum negligentia, qui tot tantosq́ clariſſimorum quondā virorum labores ſic aboleuerunt,vt vix modo nomina ſuperſint:tot repoſuerunt volumina nugalia,vt bibliothecæ pondere barbarico grauentur,& officinæ.Non ideo tamen aliquid ædificandum nō eſt,ſi nobis inſtrumenta veterum deſunt: nec ſi nō poſſumus omnes omnia, relinquendum quod poſſumus . Verba ſonantia, propria,ſuauia ſequamur,aſperitatem fugiamus,vt perterricrepam vocem,quæ increpando terret:verſutiloquas malitias. Verſiculus eſt tertio de Oratore.

Num vis huius me verſutiloquas malitias.

Legit Nonius Marcellus,niſi deprauatus eſt codex,An num nō vis huius me verſutiloquax malitia.Multa apud M.Plautū reperies eiuſmodi,quæ non admittit Orator.Tullius autem quod hic pręcipit,vbiq; ferè ſeruauit,vt quantum poſſet,Græcorum verba fugeret,vt illa grandia & ſeſquipedalia ne venaretur,aſpera vitaret,lubrica ne prenderet,vſitatis,dilucidis,proprijs, bene ſonantibus, iuſta magnitudine conſtantibus vteretur.

Nec ſolum componentur verba ratione, ſed etiam finientur : quoniam id iudicium eſſe aurium alterum diximus.Sed finiuntur aut compoſitione ipſa,& quaſi ſua ſponte : aut quodam genere verborum, in quibus ipſis concinnitas ineſt:quæ ſiue caſus habēt in exitu ſimiles, ſiue paribus paria redduntur, ſiue opponuntur contraria, ſuapte natura numeroſa ſunt, etiam ſi nihil eſt factum de induſtria . In huius concinnitatis conſectatione Gorgiam fuiſſe principem accepimus . quo de genere illa noſtra ſunt in Miloniana, Eſt enim iudices hæc non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus,accepimus,legimus:verum ex natura ipſa arripuimus,

mus,hausimus,expressimus:ad quam non docti,sed facti:nō instituti,sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, vt quia referuntur ad ea ad quæ debent referri, intelligamus non quæsitum esse numerum,sed secutū. Quod fit item in contrariis referendis,vt illa sunt quibus non modò numerosa oratio,sed etiàm versus efficitur. Eam quam nihil accusas,damnas. condénas dixisset,qui versum effugere voluisset. Bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri. Id quod scis, prodest: nihil id quod nescis,obest. Versum efficit ipsa relatio cōtrariorum. id esset in oratione numerosum. Quod scis,nihil prodest:quod nescis,multū obest. Séper hæc quæ Græci ἀντίθετα nominant, cum contrariis opponuntur contraria,numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt,& eum sine industria. Hoc genere antiqui iam ante Isocratem delectabātur,& maxime Gorgias,cuius in oratione plerunq; efficit numerum ipsa concinnitas. Nos etiā in hoc genere frequentes:vt illa sunt in quarto accusationis,Conferte hanc pacem cum illo bello:huius prætoris aduentum,cum illius imperatoris victoria:huius cohortem impurā, cum illius exercitu inuicto: huius libidines,cum illius cōtinentia. ab illo qui cepit,cōditas:ab hoc qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Ergo & hi numeri sunt cogniti etiā à Latinis.

VENTVM est ordine ad secundum membrū partitionis,in quo cōcinnitas orbem suū conficit. Non solum,inquit, componētur verba ratione,hoc est arte quę iūcturas illigat,& voces aptat bene sonātes,sed etiā finiētur,id est periodo cōcludentur ad aurium mensurā. Nam de clausula numero finita iudicant aures, quæ quod expletum est,si modò sunt eruditæ,sentiunt,& probant,imperfectum fastidiunt. Finiuntur aut compositione ipsa,& quasi sua sponte,aut quodam genere verborum. Hinc numerus est duplex. alter est è figura verborū, quam dicit

concinnitatem, alter autem ex ipsa cõpositione & collocatione verborum, quæ artificiosè constituta, non beneficio concinnitatis & figuræ, sed sua sponte naturaq; conficit orbem suum, de quo posteriore loco dicetur. Genus est quoddam verborum, in quibus ipsis concinnitas inest. ea est elegans & iucunda figura dictionis, vt similiter cadens, similiter desinens, paria paribus relata, & contraria. Hæc sunt schemata quatuor numerosa suapte natura, etiamsi nihil est factum de industria. Dicet aliquis, Quomodo alter ille numerus sua sponte finitur, & hic quoq; suapte natura cadit? Vtrunq; sanè verum est. Hic enim positus est in schemate, quòd suapte natura cadit ad aurium voluptatem. alter ille consonat è longis breuibusq; syllabis. vnde sunt rhythmici pedes, qui variãtur alia & alia collocatione verborum. Est igitur is numerus in cõpositione ac collocatione. Apta collocatio sua sponte numerosè cadit. Hęc est igitur natura digestæ collocationis, illa figuræ & concinnitatis. In illius concinnitatis consectatione & quasi aucupio Leontinum Gorgiam fuisse principem, suprà dictum fuit Necdum sciebãt illi veteres vocibus & numeris explere sententias, quod primus omniũ fecit Isocrates post illũ Thrasymachum numeri inuentorẽ: sed, quod etiam rustici faciũt, rhythmum quendam similiter exeuntem, aut certum numerum syllabarũ metientem delectandi gratia quærebant. Talia sunt quæ proponit è sua Miloniana, in quibus reperies similiter cadentia, vt, scripta, nata: docti, facti: instituti, imbuti: quæ suauitatis aliquid habent, etiamsi in medio collocantur. Reperies similiter desinentia, quæ terminant mẽbrum, vel totam orationẽ: vt, Quam nõ didicimus, accepimus, legimus. hoc κῶλον & membrũ. Verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. hoc alterum membrũ eodem fine terminatum, quo superius. Extrema verba, Legimus, expressimus, similiter desinũt. Quatuor reliqua similiter cadunt. Reperies in eodem exemplo paria paribus relata, id est parteis constanteis eodem propè numero syllabarum. nec enim numerari debent, sed auribus expendi, vt, Nõ scripta, sed nata lex: nõ docti, sed facti: non instituti, sed imbuti In his omnibus non quæsitum numerum, sed secutum putes, quòd quum remouisset vnum, alterum necessario videbatur esse reponendum. Sed tamen intel ligebat artifex, quot vna periodo virtutes amplecteretur. Idem pro Roscio comœdo, Qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans, qui eundem & læderes & laudares, & virum optimum, & hominem improbissimũ esse diceres. Eũdem tu & honoris caussa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & sociũ fraudasse arguebas: sed, vt opinor, laudem veritati tribuebas, crimen gratiæ concedebas. de hoc vt existimabas, prædicabas, Chæreæ arbitratu caussam agebas. Eodem modo in referendis contrarijs etiamsi numerus non quæritur, tamen sua. sponte sequitur, adeò vt nonnunquam versus imprudẽtibus nobis excidat: vt, Eam quam nihil accusas, damnas. Bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri. Nihil accusare, & damnare, repugnantia sunt. Bene mereri, male mereri, contraria. Cicero nomen contrariorum latius capit pro antithetis omnibus, quæ dicuntur oppositiones. Carmen est autem iambicum dimetrum hypercatalecticum, ex iambo, dactylo, spondeis duobus & syllaba. Eam quam nihil accusas, damnas. quod si dixeris, eam quam nihil accusas, condemnas, tum

cadet

cadet species versus atque mensura,quia etsi reperiuntur iambici pentametri, nō tamen tot longis pedibus claudicāt. Fuerunt qui primum verbum,eam,colliderent in vnam syllabam,vt esset dimetrum acatalecticum.quod non probo,quoniam qui dixit hæc verba,non versum,sed orationem voluit, nec verba sine ratione cōtraxit.Alter est versus iambicus trimeter,comicus. Id quod scis, prodest: nihil id quod nescis,obest.in quo contraria referuntur. vbi si dicas, Quod scis, nihil prodest:quod nescis, multū obest:sententia mutabitur quidem,sed erunt ἀντίθετα,& paria relata,quia syllabas sex,totidem excipient:nec erit vllum genus carminis,sed oratio ex concinnitate numerosa.hæc duo exempla refert idem in Topicis de enthymemate ex contrarijs concluso, quod propriè nominatur enthymema. Argutias eiusmodi quærebant olim Gorgias & Thrasymachus iam ante Isocratem,qui primus,vt antè dictum est, mollioribus numeris expleuit sententias.Gorgiæ nomine circunfertur ὑπὲρ παλαμήδους ἀπολογία, quam nonnulli putāt esse Gorgiæ iunioris.In ea concisi sunt numeri ac minuti,nullæ ferè longiores periodi,& verborum comprehensiones. cæterum multæ sunt concinnitates ex paribus relatis & contrarijs. paucas adscribere non inutile putauimus: οὔτε γὰρ βουληθεὶς ἐδυνάμην ἄν, οὔτε δυνάμενος ἐβουλήθην ἐπιχειρεῖν τοιούτοις. Neque si voluissem, potuissem: neque si potuissem,voluissem talia conari. Ibidem, μήτ' ἐκείνου πρὸς ἐμὲ πέμψαντος, μήτε παρ' ἐμοῦ πρὸς ἐκεῖνον ἐλθόντος. Fieri non potuit,quòd ille neminem ad me misisset, & à me ad illum nemo profectus esset.Ibidem,ἀλλὰ δὴ φίλους ὠφελῶν βουλόμενος, ἢ πολεμίους βλάπτειν, τοὺς μὲν φίλους κακῶς ἐποίουν, τοὺς δ' ἐχθροὺς ὠφέλουν. Etenim amicos iuuare, aut hostes lædere volens,amicos lædebam,inimicos iuuabam.Ibidem, ἢ μὲν ὂν εἰμι σοφὸς, οὐχ ἥμαρτον: εἰ δ' ἥμαρτον, οὐ σοφὸς εἰμί. Si sapiens sum,nihil peccaui:si peccaui,sapiens non sum. Cicero quoque in eodem genere frequens, quòd in eo numerus non quæri,verùm sequi videtur,vt quarta actione in Verrē,quū Marcelli victoriam, qui Syracusas in ditionem receperat, cum prætura Verris, qui easdem Syracusas furtis affecerat,confert:opponit contraria,pacē,bellum:libidinem,cōtinentiā:condere,diruere.Quinque paria refert,quot illius periodi membra sunt.

Genus illud tertium explicetur quale sit numerosæ & aptæ orationis. Quod qui non sentiunt,quas aures habeant, aut quid in his hominis simile sit, nescio. Meæ quidem & perfecto completoq; verborum ambitu gaudent, & curta sentiunt, nec amant redundantia. Quid dico meas ? Conciones sæpe exclamare vidi cum apte verba cecidissent. Id enim expectāt aures, vt verbis colligetur sententia . Non erat hoc apud antiquos:& quidem nihil aliud ferè nō erat. Nam & ver-

ba eligebant, & sententias graueis & suaueis reperiebant, sed eas aut vinciebant aut explebant parum. Hoc me ipsum delectat, inquiunt. Quid si antiquissima illa pictura paucorum colorũ magis quàm hæc iam perfecta delectet? illa nobis sit, credo, repetenda, hæc scilicet repudianda. Nominibus veterum gloriãtur. Habet autem vt in ætatibus authoritatem senectus, sic in exemplis antiquitas, quæ quidem apud meipsum valet plurimum: nec ego id quod deest antiquitati, flagito potius, quàm laudo quod est, præsertim cum ea maiora iudicem quæ sunt, quàm illa quæ desunt. Plus est enim in verbis & in sentẽtiis boni, quibus illi excellũt, quàm in conclusione sententiarum, quam non habent. Pòst inuenta cõclusio est, qua credo vsuros veteres illos fuisse, si iam nota atque vsurpata res esset, qua inuenta omneis vsos magnos oratores videmus. Sed habet nomen inuidiam, cum in oratione iudiciali & forensi numerus latine, græcè ῥυθμὸς, inesse dicitur. Nimis enim insidiarum ad capiendas aures adhiberi videtur, si etiam in dicẽdo numeri ab oratore quæruntur. Hoc freti isti, & ipsi infracta & amputata loquuntur, & eos vituperant, qui apta & finita pronunciant. si inanibus verbis, leuibusq; sententiis, iure: sin probæ res, lecta verba, quid est cur claudicare aut insistere orationem malint, quàm cum sententia pariter excurrere? Hic enim inuidiosus numerus nihil adfert aliud, nisi vt sit aptè verbis comprehensa sententia: quod fit etiam ab antiquis, sed plerunq; casu, sæpe natura: & quæ valde laudantur apud illos, ea ferè quia sunt conclusa, laudantur.

PRIMVS erat locus de iunctura & vocibus, alter autẽ de numero qui verborum figuram consequitur. Alius est de eo numero qui non ab excellenti figura, sed à quadam verborum collocatione conficitur. Hunc tertium prius commendatione prosequitur, ac tuetur aduersus obtrectationes, quàm quomodo aptari possit, exponat. Is igitur numer⁹ est apię orationis, id est elocutionis rebus aptatæ, nũc longioris, nunc breuioris, nunc celerioris, nunc tardioris pro varietate rerum quæ tractantur ab oratore. Quem qui non sentiunt, asini sunt ad lyram. Patulas habent aures, nec audiunt harmoniam, ac dulcem modulandi suauitatem. In ijs igitur nihil hominis simile videtur, qui quod homini iucundissimum est, ne sentire quidem possunt, & immanes & agrestes aspernantur voluptates orationis. Aures eruditæ perfecto completoq; verborum ambitu gaudẽt. Perfectus ambitus est numerosa periodos, qualis hæc est, Quum in cõsilium frequentes conuenissent ijdem qui solebant, & hac vna spe tota defensio Sopatri niteretur, consilij frequentia & dignitate, & quòd erant, vt dixi, ijdem qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant: cognoscite hominis apertam, ac non modo non ratione, sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem & audaciam. Aures exercitatæ curta sentiunt, nec amant redundantia. Curta non explent numerũ, vt, Meliores illi accusatores habendi sunt, qui fecerunt omnia hęc. Corrige, qui hæc omnia fecerunt. Redundantia plus satis excurrunt vsque ad aurium satietatem, vt, Nam mihi tot tantæq; res, tam pręclara facinora dicẽda sunt, tam splendidi viri laudandi, vt tanta rerum magnitudine omnis inferior esse videatur oratio dicentis. Tolle verbum, dicentis, reliqua vitio nimiæ longitudinis vacabunt. Sentiunt numerum duri & imperiti, quod probat exemplo populi Romani, qui in concione frequenter exclamauit quum aptè numerosèq; verba cecidissent, vt illius Carbonis de quo postea dicetur. Id enim expectant aures, vt verbis colligetur sententia. Colligatur autem quodã veluti numerorum vinculo, quum verba sic aptè collocata sunt, vt aliud ex alio pendere videatur. Non erat hoc numerosum dicendi genus apud veteres Romanos. Et quidem nihil aliud ferè quod ad eloquentiam pertineret, non erat. Nam quod attinet ad inuentionem, sententias graues & suaues, quæ pondus haberent, animiq; mulcerent, reperiebant. Quod autem elocutionis est, verba bona seligebãt: nõ vincta, sed dissoluta ponebãt: nec explebant sententias, hoc est nesciebant coagmentare iuncturas, & pedibus eousq; incitare orationẽ, dum voluptate recreata quieuisset auris. Hoc durum & dissolutum antiquorũ me delectat, inquiunt imperitiores illi qui tẽpore Ciceronis Attici falsò nominabantur, sed tamen eò nominabãtur, quòd Lysiam viderẽtur imitari: quibus adijciendi sunt Romanæ vetustatis imitatores, qui Catonem q̃ Ciceronem sequi maluerunt: quos arguit Cicero hac similitudine picturæ, Quẽadmodum pictura recẽs pluribus ornata coloribus elucet, & inde perfectior est quã vetus, ac præstantior, ita recentiorũ quàm veterum multo cõptior est oratio. Quod si vetus pictura repetenda non est, elegans oratio non videtur esse repudianda. Sed isti nominibus veterum gloriantur, quorum vix sequuntur vmbram. Id authoritate veterum ducti faciunt. Nam sicut in ætatibus infantia, pueritia, pubertate, adolescentia, iuuentute, habet authoritatem

senectus,sic in exemplis antiquitas.quæ quidem,inquit,apud meipsum,non illos modò κακοζήλως valet plurimũ.nec si deest antiquitati numerus,eum flagito potius,q̃ laudo quod est in ea tum inuentionis,tum proprietatis,verborum pręsertim,quum ea maiora iudicem quæ sunt,q̃ illa quæ desunt.Nam sententię sunt veluti animus orationis,numerus vt ornamentũ: & plus est in verbis & in sententijs,boni,quibus illi veteres excellunt,q̃ in conclusione sententiarum, id est numerosa periodi cõprehensione . Hæc conclusio siue periodus Romã perlata est circa Ciceronẽ puerum,qua fuissent vsi veteres,ea si tum vsurpata res esset, quẽadmodum inuenta maximi quiq; oratores certatim vsi videntur. Ij sunt qui tempore Ciceronis floruerunt,& magna ex parte disciplinis eius educati sunt.Quid ergo isti numerum fugiũt? Habet,inquiunt,hoc nomen inuidiam quum in oratione iudiciali & forensi qua veritas inquiritur, numerus & ῥυθμὸς inesse dicitur ad capiẽdos animos atq; fallendos. Numerum accipit ῥυθμὸν, non ἀριθμὸν.propterea distinguit ad tollendam ambiguitatẽ.Numerus etenim apud Latinos etiã ἀριθμὸν significat.Hac ratione freti isti qui soli putantur Attici,vt Caluus,infracta & amputata,id est,multum fracta mutilataq; non dicunt vt oratores,sed loquuntur vt imperiti. Hiant vocalibus, rixantes committunt literas, curtas oratiunculas dissipant,& eos vituperant qui apta,id est numerosa,& finita,hoc est veluti orbe conclusa pronunciant.In quibus reprehenderunt & ipsum Ciceronem vt redundantem,eneruatum & elumbem . Sed arguant eos qui verbis inanibus, nihilq; boni significantibus,& leuibus sententijs numeros inuertunt.Si probæ res, bonæq; sententiæ sunt,si lecta verba & egregia,quid est cur claudicare aut insistere orationem malint,quàm cum sententia pariter excurrere? Claudicat ea quæ pedes habet inæquales,vt illud Senecæ. Quàm minimum in corpore tuo sit spoliorum.Insistit ea quæ pedes implicat,& cursum moratur,vt hoc Liuianum,Quũ Lauinium ab Troia,ab Lauinio Alba,ab Albanorum stirpe regum oriundi Romani essent.Quoniam eiusmodi orationes insuaues sunt,sequamur aliquem numerum: qui si putatur inuidiosus, quòd habet in oratione iudiciali nomen hoc inuidiam,vt paulò antè dixit,nihil affert nisi vt sit aptè verbis comprehensa sententia:quæ pulcherrima laus est orationis,quam frequẽter imprudentibus nobis ipsa natura modulatur . Hinc sicut apud illos veteres incompositos, sic & nunc apud indoctos multa numerosè dicta reperiuntur.

Et apud Græcos quidem iam anni propè quadringenti sunt, cum hoc probatur:nos nuper agnouimus. Ergo Ennio licuit vetera contemnenti,dicere,

Versibu', quos olim Fauni vatésque canebant:

mihi de antiquis eodẽ modo non licebit?præsertim cũ dicturus nõ sim,Ante hunc,vt ille:nec quæ sequuntur, Nos ausi reserare. Legi enĩ, audiuiq; nõnullos,quorũ prope-

propemodū abſolutè cōcluderetur oratio. Quod qui nō poſſunt, non eſt eis ſatis nō contēni: laudari etiā volunt. Ego autē illos ipſos laudo, idq; merito, quorum ſe iſti imitatores eſſe dicūt, etſi in eis aliquid deſidero: hos vero minime, qui nihil illorū niſi vitium ſequuntur, cū à bonis abſint longiſſime. Quòd ſi aures tam inhumanas, tamq; agreſtes habent: ne doctiſſimorū quidem virorum eos mouebit authoritas? Omitto Iſocratem, diſcipulóſque eius, Ephorum, & Naucratem: quanquam orationis faciendæ & ornandæ authores locupletiſſimi ſummi ipſi oratores eſſe debeant. Sed quis omniū doctior, quis acutior, quis in rebus vel inueniendis vel iudicandis acrior Ariſtotele fuit? Quis porrò Iſocrati eſt aduerſatus infenſius? Is igitur verſum in oratione vetat eſſe, numerū iubet. Eius auditor Theodectes, in primis (vt Ariſtoteles ſæpe ſignificat) politus ſcriptor, atq; artifex, hoc idē & ſentit, & præcipit. Theophraſtus vero iiſdem de rebus etiam accuratius. Quis ergo iſtos ferat, qui hos authores nō probent? niſi omnino hæc eſſe ab his præcepta neſciunt. Quod ſi ita eſt (nec verò aliter exiſtimo) quid? ipſi ſuis ſenſibus nō mouentur? nihílne eis inane videtur, nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil redundans? In verſu quidē theatra tota exclamant ſi fit vna ſyllaba aut breuior, aut longior. Nec verò multitudo pedes nouit, nec vllos numeròs tenet: nec illud quod offendit, aut cur, aut in quo offendat, intelligit: & tamen omnium longitudinum & breuitatum in ſonis, ſicut acutarum grauiúmque vocum iudicium ipſa natura in auribus noſtris collocauit.

NVMEROS temperauit Isocrates inuentos à Thrasymacho. Isocrates iuuenis erat arte florens ad annum ferè conditæ vrbis trecentesimum quadragesimū septimum. Ab vrbe condita ad tempora Ciceronis senis, anni ferè septingenti ducuntur. vnde facile est colligere, non fluxisse quadringentos annos, sed propè quadringentos, quando Roma numeros recepit, Cicerone puero, & auidius eodem adolescente: qui quum literis græcis institutus modularetur orationem, vt quam tum dixit pro Roscio Amerino, mirum in modum accendit studia ciuitatis. Nouerat eos M. Callidius, nouerat Crassus, sed eam virtutem parum intelligebat eius rei ieiuna ciuitas, & magis illos & similes cæteris in virtutibus laudabat. Hinc paulò post nemini absolutam conclusionem tribuit. Legi, inquit, audiuiq́ nonnullos quorum propemodum absolutè concluderetur oratio. Numerum concedit, sed imperfectum. Posset igitur in hac parte merito gloriari, quemadmodum Ennius in versu gloriabatur antiquos à se Latinos elegantia & ornatu fuisse superatos. Ostendit versibus, ex quibus est hoc heroicum:

Versibu' quos olim Fauni vatésque canebant. Item hoc principium, Nos ausi reserare. Et hoc, Ante hunc. Quod multo facilius intelligi posset, si vel opus illud extaret, vel si locum totum Cicero traduxisset. Gloriatur Ennius ausum se reserare Latinis Helicona Græcorum, & hinc per Latium coronam tulisse. Et ante hunc Ennium, neminem dicti studiosum fuisse, quoniam veteres illi, in quibus fuit Liuius Andronicus, strepebant versibus impolitis, quales Fauni qui dabant oracula, & vates ac fatidici qui consulebantur, asperè canebant. Faunum oracula noctu dedisse testis est Virgilius, qui facit eum regi Latino respondentem: nec obscurum est vates & fatidicos respondere solitos ambiguo versu. Hoc quoque notum est, Ennium magna de se prædicare solitum, qui per metapsychosin Homeri animum recepisse se, ac triplici corde suffultum diceret. Quintilianus existimat, quo tempore Fauni Vatésque canebant versus, carmen ortum, non obseruatum fuisse. Antè carmen, inquit, ortum est, quàm obseruatio carminis: indéque illud, Versibu', quos olim Fauni Vatésque canebant. Cicero in Bruto dicit tum inuentum, sed imperfectum. Nihil est, inquit, simul & inuentum, & perfectum. Quid? nostri veteres versus vbi sunt, quos olim Fauni Vatésque canebant? Quum neque Musarum scopulos, nec dicti studiosus quisquam erat ante hunc, ait ipse de se: nec mentitur in gloriando, hæc Cicero. Qui si minus arrogare gloriæ videtur quàm Ennius, tamen irrepit occultius, vt fructum laudis maiorem percipiat. Occurrunt Attici quidam, nec hominem regnare patiuntur: qui etsi numeris orationem claudere non possunt, tamen id scire se fingunt, nec modo non contemni, sed laudari etiam volunt, vt Caluus ille qui gaudebat exilitate. Laudandi nimirum sunt Lysias Græcus, Cato Romanus, quorum præcipue se isti imitatores esse dicunt, etsi in eis aliquid, vti numerus, desideratur. Hos vero minime laudemus, qui nihil antiquorum nisi vitium sequuntur, vt ieiunitatem, inopiam, squallorem, horridúmque genus dicendi. A bonis rebus & virtutibus absunt longissime, vt à grauitate sententiarum, verborumq́ delectu. Istorum peruicaciam contundit authoritatibus Isocratis, Ephori, Naucratis, Aristotelis, Theodectis, atq; Theophrasti, qui

qui omnes nõ in oratione modo numerum esse voluerunt, sed ipsi conscribendo diligenter obseruarunt. Quod si aures, inquit, tam inhumanas tamque agrestes habent, vt nulla sonorum iucunditate moueantur, quum proprium sit hominis hisce rebus oblectari, ne doctissimorum quidem virorum eos mouebit authoritas? In quibus est Isocrates orationis ornandæ magnus author, cui consentiunt discipuli Ephorus & Naucrates, hic rhetor, ille rhetor & historicus, vterque, sicut Isocrates, orationis faciendæ, id est componendæ & ornandæ locuples author: quorum commendatio, sicut Aristotelis & Theodectis, addit authoritatem. & inde confirmat argumentum. Quis omnium, inquit, doctior eruditione, acutior ingenio, acrior vtroque, quàm Aristoteles fuit? Is quum florere Isocratem nobilitate discipulorũ videret, quòd ipse suas disputationes à caussis forensibus & ciuilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset, mutauit repente totam formam propè disciplinæ suæ, versúmque quendam de Philocteta paulo secus dixit. ille enim turpe sibi ait esse tacere cum barbaris, hic autẽ quum Isocratem pateretur dicere. Itaq; armauit & illustrauit doctrinam illam omnem, rerúmque cognitionem cum orationis exercitatione coniunxit. Hæc Cicero. Improbasset ergo numeros Aristoteles, quorũ studiosum sciebat Isocratem, nisi hoc orationis ornamentum pulcherrimum iudicasset. Non improbat, sed versum in oratione vetat esse, numerum iubet. Verba sunt illius rhetoricorũ tertio, τὸ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι, μήτε ἄῤῥυθμον. Figura dictionis neq; solicite vincta, neque soluta esse debet. & paulò infra, διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή. Itaque numerum, non autem metrum habere debet oratio. Theodectes discipulus eius de rhetorica librum vulgauit adiutus opera præceptoris: ex quo quum vehementer suum nomen auxisset, inuidus Aristoteles opus illud tanquam suum vindicauit. In eo libro Theodectes de numero mentionẽ facit. Theophrastus Aristotelis etiam discipulus de arte rhetorica multa scripsit, vt ante diximus ex Diogene Laërtio, sed ad nos illius opera non venerunt. Isti vituperatores Attici aut eos authores ne legêre quidem: aut si legêre, nimium contumaces habendi sunt, quum possint ipsi suis sensibus, vt auribus, commoueri. Auribus aliquid inane videtur, id quod non explet aures: vt, Nescio quid huc illeuerit, nequeo legere. Aliquid incõditum, quod incompositum est & inordinatũ: vt, Qui deflexit semel à veritate, hic consueuit perduci non maiore religione ad periurium quàm ad mendaciũ. Ordina, qui semel à veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quàm ad mendacium perduci consueuit. De curtis, claudis, redundantibus, antè posuimus exempla. In versu quidẽ tota theatra exclamant, id est spectatores ludorum Scenicorum, si fit ab histrione malo, vt à Statilio frequenter exploso, vna syllaba aut breuior, aut longior. Nec ipsi quidem risum continemus, siquis apud nos voces aut æquo longius trahit, aut barbare præcipitat. De sonis igitur optime iudicant aures eruditæ, nonnihil etiam ineruditæ, etiamsi neque pedes metricos, neq; numeros oratorios tenent: Nec si cur offendantur, satis intelligunt, tamen longos & breues sonos, sicut voces acutas & graues, sentiunt: propterea quòd hoc iudicium ipsa natura in auribus nostris collocauit. Hactenus extra rem. Nunc ad propositum.

Viſne igitur Brute totum hunc locum accuratius etiā explicemus, quàm illi ipſi qui & hæc & alia nobis tradiderunt? An his cōtenti eſſe,quæ ab illis dicta ſunt, poſſumus? Sed quid quæro,veliſne,cum literis tuis eruditiſſime ſcriptis te id vel maxime velle perſpexerim? Primùm ergo origo,deinde cauſſa,pòſt natura,tum ad extremum vſus ipſe explicetur orationis aptæ atq; numeroſæ. Nam qui Iſocratem maxime mirantur,hoc in eius ſummis laudibus ferunt, quòd verbis ſolutis numeros primus adiunxerit. Cum enim videret oratores cum ſeueritate audiri,poëtas autē cum voluptate:tum dicitur numeros ſecutus,quibus etiam in oratione vteremur,cum iucunditatis cauſſa,tum vt varietas occurreret ſatietati. Quod ab his vere quadam ex parte,non totum dicitur. Nam neminem in eo genere ſcientius verſatum Iſocrate confitendum eſt:ſed princeps inueniendi fuit Thraſymachus, cuius omnia nimis etiā extant ſcripta numeroſe. Nam (vt paulò antè dixi) paria paribus adiuncta,& ſimiliter definita,itemq; contrariis relata contraria, quæ ſua ſponte,etiam ſi id non agas, cadunt plerunque numeroſe,Gorgias primus inuenit, ſed his eſt vſus intemperantius. Id autem eſt genus (vt antè dictum eſt) ex tribus partibus collocationis alterum. Horum vterque Iſocratem ætate prçcurrit,vt eos ille moderatione, non inuentione vicerit. Eſt enim vt in tranſferendis faciendíſque verbis tranquillior, ſic in ipſis numeris ſedatior. Gorgias autem auidior eſt generis eius, & his feſtiuitatibus (ſic enim ipſe cenſet) inſolentius abutitur,quas Iſocrates,cum tamē audiuiſſet in

Theſſalia

Thessalia adolescens senem iam Gorgiam, moderatius temperauit. Quinetiam se ipse tantum quantum ætate procedebat (propè enim centum confecit annos) relaxarat à nimia necessitate numerorum : quod declarat in eo libro quem ad Philippum Macedonem scripsit cum iam admodum esset senex, in quo dicit sese iam minus seruire numeris, quàm solitus esset. ita nõ modò superiores, sed etiam se ipse correxit.

ACCVRATIVS explicare numeros, quàm Græci scriptores Aristoteles atꝗ Theophrastus cæterique, contendit, de quibus Romani sumpserunt hæc, & alia permulta quæ ad rerum cognitionem pertinẽt: quæ, si Tullio credimus, sumpta de Græcis omnia fecere meliora. Iam quòd omnis disputatio methodum seruare debet, quatuor statuit ordine quæstiones: Quis numeris originem dedit? qua vi fretus dedit? qua natura ac proprietate constant? quid tandem afferant cõmodi? De origine primo loco. Gorgias eos numeros inuenit, qui conficiuntur ex concinnitate verborum, Thrasymachus eos qui consonant ex apta quadam collocatione, sed penè redegit orationem in minutos versiculos. Isocrates autem totum genus temperauit, vt ne essent quasi versiculi, vt ne dissoluta iaceret oratio. Hæc origo numerorum. Aliter sentiunt qui mirantur Isocratem, hominemꝗ laudant, amatores eius: ac inter viri laudes hoc etiam memorant, vt verbis solutis, nullóque vinculo coagmentandi colligatis, numeros primus adiunxerit. Id autem fecisse duabus de caussis ferunt, vt numerus iucunditate mulceret aures, vt idem variaret orationẽ, cuius vna perpetuáque figura satietatem parit, omnibus in rebus euitandam. Sumpsit exemplum de poëtis, quorum numerosi versus aut in scena, aut in epulis, aut in ocio priuato lecti & auditi, plus afferebant voluptatis, quàm quę talibus in locis oratorũ monumenta legebantur. Erant enim hæc dissoluta, nec vlla rhythmorum iucũditate delenita. Ea ratione factum est, vt omnes propè nationes, omnésque linguæ, si quid esse iucundius velint, illud rhythmo quodã metiantur. Quę loquuntur Isocratis amatores, vt quodam libro Naucrates, quadam ex parte vere loquuntur. Scientius ille & eruditius in ea re versatus est, quàm veterum quisquam. Sed tamen princeps inueniendi, hoc est primus inuentor fuit Thrasymachus, cuius omnia veluti quibusdã versiculis certisꝗ pedibus emẽsa iure existimãtur nimis esse numerosa. Oratio liberius quàm versus excurrit, nec certis vnquam dimensionibus illigatur, quum sit hoc in numero magnũ vitium similitudo. Metiemur igitur non breuitate aut longitudine sententiarum, sed aurium mensura. Gorgias paria paribus adiuncta, similiter definita, id est vel cadentia vel desinentia, itemꝗ contrarijs relata contraria, primus inuenisse dicitur, de quibus antea duobus in locis diximus. Fuit hæc secunda pars collocationis, quæ numerum cõficit ex verborum concinnitate. Gorgias &

Thrasymachus ætate pręcurrunt. Eos igitur non inuentione prima, sed moderatione superauit, qui temperare potuit Isocrates, id quo abutebantur intemperantius. Tranquillior est hic in transferendis verbis, illi metaphoris duriores. Hic molliora verba fingit, illi asperiora cudunt. Hic numero sedato fluit, fluctuant illi more vndantis aquæ per aspera. Ex quibus Gorgias suis illis festiuitatibus, id est figuris iucundioribus insolētius & immodestius abutitur, quas Isocrates modestius temperauit, nō adductus authoritate Gorgiæ, quem iuuenis audierat senem: quinetiam se ipse correxit, ne senior vteretur ijs floribus elegantiarum, quibus vsus erat in ætate florenti. Testatur ille in oratione ad Philippum Macedonum regē. ἐπῆρθην πάλιν συγγράψαι περὶ αὐτῶν, οὐκ ἀγνοῶν οὐδὲν τῶν περὶ ἐμαυτόν, ἀλλ' εἰδὼς μὲν ὂν λόγον τοῦτον δὲ τῆς ἐμῆς ἡλικίας δεόμενον, ἀλλ' ἀνδρὸς ἀνθοῦντος τὴν ἀκμὴν ἔχοντος, καὶ τὴν φύσιν πολὺ τῶν ἄλλων διαφέροντος. Cōstitui scribere rursum de re eadem quam in Panegyrico tractaui, non quòd mea non agnoscam, sed quòd intelligam eam esse orationem, quæ non deceat hanc meam ætatem, sed illius qui iuuenilibus annis floreat, aliósque natura præstet.

Quoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes, authorésque, quos diximus, & origo inuenta est, caussa quæratur: quæ sic aperta est, vt mirer veteres nō esse commotos, pręsertim cum, vt fit, fortuitò sæpe aliquid concluse apteq; dicerent: quod cum animos hominum, aures q; pepulisset, vt intelligi posset, id quod casus effudisset, cecidisse iucunde, notandum certe genus, atq; ipsi sibi imitandi fuerunt. Aures enim, vel animus aurium nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium mensionem. Itaq; & longiora & breuiora iudicat, & perfecta ac moderata semper expectat. Mutila sentit quædam, & quasi decurtata, quibus tanquā debito fraudetur, offenditur. Productiora alia, & quasi moderatius excurrentia, quæ magis etiā aspernantur aures: quòd quum in plerisque, tum in hoc genere nimium quod est, offendit vehementius, quàm id quod videtur parū. Vt igitur poëtica, & versus inuentus est terminatione aurium, obseruatioue prudentiū: sic in oratione animaduersum est, multo quidem illud serius,

ſerius,ſed eadem natura admonente,eſſe quoſdam certos curſus concluſionéſque verborum.

NATVRA quemadmodum cæteris omnibus,ſic quoq; numero principium fecit.Eſt igitur cauſſa efficiens,quemadmodum Thraſymachus & Iſocrates numeri fuerũt inuentores,& imitati ſunt artifices id quod ſpõte natura peperiſſet. Eſt igitur artificis origo, cauſſa naturæ. Cæterùm artes inuenta ſunt hominum: quapropter in arte priore loco de artifice dicendũ videtur.Concurrit ad efficiendum natura,ſuumq́; comitatur artificẽ,ſine quo nihil obſeruari,nihil arte colligi poteſt.Natura rerũ parens,quò numerũ ſubminiſtret,ſępe aliquid aptum cõcluſumq́; fundit,hoc eſt fortuitò numeroſam periodon abſoluit.id aures primũ, deinde animum pellit,& excitat voluptatem.prudens animaduertit,notat genus & obſeruat quid illud ſit omnino quo tantopere capiuntur aures,animusq́; titillatur.Ex hac obſeruatione natum carmen eſt,deinde numerus orationis.Id totũ pertinet ad aurium ſenſum, qui nuncius eſt animi,propterea quòd audita ad animum defert,vt iudicem,& æquum exiſtimatorẽ.Animus autem aure nuncia cõmonitus,de ſonorum modis ſententiã profert, quia naturalem quandã in ſe cõtinet vocum omniũ menſionem,hoc eſt vi quadam inſita voces omneis quodãmodo metiri poteſt.Eſt menſio idem quod dimẽſio atq; menſura.Iudicat idem ſenſus longiora,id eſt quæ præter modũ longius extẽdas:vt ſi pronuncies iſtuc, dominẽ,ſic vt extrema ſyllaba trium ſit temporũ,quod pleroſq; nunc praua conſuetudine facere videmus. Iudicat idem breuiora, vt ſi mediam corripias huius verbi docere,formare.Sic enim referimus longiora breuioraq́; ad ſingula:quoniam paulò pòſt contexta quædam dicuntur eſſe aut curtiora,aut contrà productiora.Idem perfecta ac moderata,hoc eſt accẽtu ſuo naturali cõprehenſa ſemper expectat. Idem in oratione mutila ſentit quædam, id eſt quaſi decurtata,& velut amputando curtiora facta,vt,Credo tum quum Sicilia florebat opibus,magna artificia fuiſſe in ea.his offenditur,tãquã debito iureq́; ſuo fraudetur.Addit aliquid Cicero.Credo tum quum Sicilia florebat opibus & copijs,magna artificia fuiſſe in ea inſula.Sentit idem productiora alia.Nemo,ſicut ex improbo patre probũ filium naſci & oriri,ſic ex peſſimo hiſtrione bonum comœdum fieri poſſe exiſtimaret & crederet.Odioſum dicendi genus,quod rudioribus eſt copioſum.Quemadmodum in pleriſq; rebus,vt in loquendo,in aptando geſtu,ſic in numeris nimium quod eſt,offendit vehementius, quàm id quod videtur parum. Qua de re infinitos propè ſenſiculos in minoribus cauſſis apud Ciceronẽ decurtatos reperias,longiores vix vnquam reperias.Hoc iudicium naturæ eſt.Is igitur verſus inuentus eſt terminatione aurium,obſeruatione prudentium,quum quid apte cadens ſenſiſſet auris,& ſolers annotaſſet.ſic in oratione animaduerſum eſt quoſdam certos eſſe caſus concluſionesq́; verborum,non quòd certi ſint numeratiq́; pedes,ſed quòd ad certam veluti metam currit, auribus definitã,inter quã & carceres interuallũ par eſſe non debet.Quod ſi numerus circa Thraſymachum , carmen ante Orpheum & Linum repertum eſt à Phæmonoẽ filia Solis,multo quidem ſerius ῥυθμὸν quàm μέτρον inuentum eſſe conſtat.

Quoniam igitur cauſſam quoque oſtendimus, naturam nunc (id enim erat tertium) ſi placet, explicemus: quæ diſputatio non huius inſtituti ſermonis eſt, ſed artis intimæ. Quæri enim poteſt qui ſit orationis numerus, & vbi ſit poſitus, & natus ex quo, & is vnúſne ſit, an duo, an plures, quáque ratione componatur, & ad quam rem, & quando, & quo loco, & quemadmodum adhibitus aliquid voluptatis afferat. Sed vt in pleriſque rebus, ſic in hac duplex eſt conſiderandi via: quarum altera eſt longior, breuior altera, eadem etiam planior. Eſt autem longioris prima illa quæſtio, ſit'ne omnino vlla numeroſa oratio. Quibuſdam enim non videtur, quia nihil inſit in ea certi, vt in verſibus: & quòd illi qui affirmant eos eſſe numeros, rationé cur ſint, non queant reddere. Deinde ſi ſit numerus in oratione, qualis ſit, aut quales: ex poëticiſne numeris, an ex alio genere quodam: & ſi è poëticis, quis eorum ſit, aut qui. nanq; aliis vnus modò, aliis plures, aliis omnes iidem videtur. Deinde quicunq; ſunt, ſiue vnus, ſiue plures, communéſne ſint omnis generis orationi, quoniam aliud genus eſt narrandi, aliud perſuadendi, aliud docendi: an diſpares numeri cuiq; orationis generi accommodentur. Si communes, qui ſint: ſi diſpares, quid interſit: & cur non æquè in oratione atq; in verſu numerus appareat. Deinde quod dicitur in oratione numeroſum, id vtrum numero ſolum efficiatur, an etiam vel compoſitione quadam, vel genere verborum: an eſt ſuum cuiuſque, vt numerus interuallis, compoſitio vocibus, genus ipſum verborum quaſi quædam forma & lumen orationis

orationis appareat, sitq; omnium fons compositio, ex eáque & numerus efficiatur,& ea quæ dicũtur orationis quasi formæ & lumina,quæ (vt dixi) Græci vocant σχήματα. At non est vnum,nec idem,quod voce iucundum est,& quod moderatione absolutum,& quod illuminatum genere verborum : quanquam id quidem finitimum est numero,quia per se plerunq; perfectum est:compositio autem ab vtroque differt,quæ tota seruit grauitati vocum,aut suauitati. Hæc igitur ferè sunt in quibus rei natura quærenda sit.

DE NVMERI origine caussáque dictum est. De natura tertius est locus, vbi quid qualísque sit numerus, quæritur. Quippe natura rerum definitione & accidentibus explicatur. Substantia quę vocatur, simplicior est: accidentia, locũ, tẽpus, modum, numerum, & id genus περιστάσεις, qualitates & quantitates continent: quæ si velit omnia pręceptionibus adstringere, disputatio non huius instituti sermonis erit, quoniam antea professus est, artis præcepta non dare se, sed quæ sit optima dicendi forma, indicare. Attamen elocutionem amplius quàm cæteras partes extendit, propter quam liber est hic institutus. propterea diligenter inquirit vim naturámque numeri. Quis est orationis numerus? Pes omnis aptè cadens, quo decenter ingreditur oratio, vt dactylus, spondeus, pæan, trochæus, & cæteri omnes. Vbi positus est numerus? In omni parte verborum. nihil enim est quod in pedem nõ cadat. Ex quo natus est? Ex aurium voluptate. Hæc quæstio referri videtur ad caussam, sed natura rerum etiã petitur à caussis. Vnúsne est, an duo, an plures? Plures sanè. nempe totidẽ, quot sunt pedes aut duarũ syllabarum, vt Iambus: aut trium, vt Anapæstus: aut quatuor, vt Dichoreus: aut quinque, vt Dochimus. Tamen Ciceronem Fabius trisyllabos dicit non excedere, quòd ij simplices habentur, reliqui certè compositi sunt. Qua ratione componitur? Accommodatur rei de qua agitur, ac pronunciationi. Grauia grauibus, leuia leuibus, dulcia dulcibus in compositione conueniunt. Ad quam rem componitur? Ad delectationẽ. Quando adhibetur? Semper. nam quamuis oratio laxet interim numeros, nunquã tamẽ debet tota dissolui. Quo loco statuitur? In tota cõtinuatione verborum. Quemadmodũ adhibitus aliquid voluptatis affert? id est quomodo voluptatem quum adhibetur, affert? Eo modo, quo versus. Etenim cursus ille dimensus natura iucundus est. In his est natura numeri, & vsus, qui ad naturam quoque referri potest: de quibus amplius est differendum. Sed vt in plerisq; rebus quas excutiunt philosophi, sic in hac duplex est cõsiderandi via, quæ methodus appellatur. Altera quæ persequitur omneis propè quæstiones, an est? quid est? quale est? quantum? quàm multiplex? ad quid refertur? vbi? quando?

quomodo se habet? Hæc inquam longior, qua solent interdum philosophi res obscuras inquirere. Et Aristoteles cōstituit decem categorias, vnde pendeat omnis quæstio. Breuior altera methodus, quæ pauca explanat, vnde cætera intelliguntur. Est igitur viæ longioris, quæ altius initium repetit, hæc quæstio, Sitne omnino vlla numerosa oratio? Hanc longiorem methodum nonnunquā Quintilianus secutus est, an ars omnino sit rhetorice? an memoria & pronūciatio sint artis? numerúsne debeat adhiberi? & alia multa diligenter examinat. Numeros autem esse constat, qui si more versuum certam non habent comprehensionem, vt perpetuò quatuor, aut quinque, aut sex, aut octo pedes, tamen habent comprehensionem aurium iudicio finitam. Nec si non sunt certi vti versus, ideo tamē non sunt. Rationem cur sint, non opus est reddere. Interrogandæ sunt aures, vt sit pro ratione sensus. Certè si quæritur cur sit numerus in oratione, hoc dicere solum possumus, non esse ratione quæsitum, sed obseruando notatum, tum quum suauiter in aurem cecidisset. Aliæ res quidem ratione sunt inuentæ, vt in philosophia multæ. aliæ natura datæ & vsurpatæ, quòd vtiles aut iucundæ viderentur. Hæc intellige de inuentione prima. Cæterùm numerus, vt musica, nonnunquam rationes habet: nec qui variat numeros, ignorat cur hoc aut illo genere vtatur, aut cur aliud genus fugiat. nec quæ de numero dicuntur, sunt omnia in obseruatione. pauca admodum sunt obseruata, quæ natura obtulerat: reliqua similitudine quadam agente ratione sunt adiecta. Sed quoniam plurimum possunt aures in hac parte, nihil aut parum ratiō facere videtur, etsi à paruis initijs hanc rem perduxit ad summum. Sed redeamus ad quæstiones, quæramúsque quid posteriores à prioribus differant. Priores in genere positæ sunt de tota numeri natura. Hæ rem persequuntur longius, ac aliud inquirunt. Prima quærit an res sit, altera quid sit: quam videtur omisisse, quoniam vbi notum fuerit qualis & quanta res sit, difficile non erit intelligere quænam sit. Aut certe quia iam posuerat illam, non repetit. Sit igitur altera quæstio, qualis sit numerus, an poëticus, an alius? Poëticus sanè. Nam poëtæ & oratores ijsdem pedibus, sed aliter vtuntur. Ex hac quæstione nascitur alia, Quis poëticorum pedum sit, aut qui? Omnes in orationem veniunt, etsi Ephorus alios legit, alios reijcit: & alij vnum modò probant iambum, alij pęana. Hinc rursus oritur quęstio, Communésne sint omnis generis orationi, an dispares accommodandi? Dispares accommodantur: quia alij narrationi conueniunt, alij suasioni, alij cōmunibus locis. Rursum suboritur alia dubitatio. Si dispares, id est dissimiles adhibeantur, quid intersit? Hoc interest: alij tardiores, vt spondeus: alij celeriores, vt iambus: alij tristiores, vt anapæstus: alij iucundiores, vt pæan: alij altiores, vt dactylus: alij humiliores, vt pyrrhichius: alij leues, vt trochæus: alij graues, vt bacchius: alij intermedij. Iam quę varietas & artis dissimulatio efficit, vt non æquè in oratione atque in versu numerus appareat? Numerantur pedes in versu, & ijdem perpetuò incurrunt: quod fieri non debet in oratione. Hæc itaque quæstio natura sequitur priorem, sint'ne dispares numeri accommodandi? cui subseruit hæc etiam, Quod dicitur in oratione numerosum, id vtrum numero solum efficiatur, an etiam compositione quadam, id est iunctura, an genere verborum, id est figura? Sua cuiusque natura est atq; proprietas.

prietas & numeri, & iuncturæ, & concinnitatis. Numerus efficitur interuallis, id est temporibus syllabarum, breuibus, longisque. Compositio & iunctura spectat voces quas reddunt postremæ syllabæ verborũ priorum, & primæ sequentium. Figura numerosa genus est verborum, & lumen orationis. Horum trium fons, id est genus, compositio est, non illa superior, sed ordo verborum siue collocatio, quia ex collocatione verborum numerus efficitur, & coagmentatio, & figuræ concinnitas. Neq; est vnum & idem quod voce iucundum est, quæ apta iunctura est: & quod moderatione, id est certa mistura temperieq; absolutũ, qui numerus est: & quod illuminatum, hoc est figuratum genere verborum. Hoc tertium finitimum est proximúmque numero, quia per se plerunque perfectum est in periodo. Compositio siue iunctura ab vtroque differt, quia tota seruit aut grauitati ponderíque verborum, aut suauitati. Hæc interrogatione dubia facere videtur, sed tamen ostendit id quod sentit: propterea redigimus in affirmationem. Omnino sunt decem & quinque diuersæ quæstiones. vnam duobus locis constituit, vnúsne sit numerus, an duo, an plures: sed aliud adiunxit, ne frustra repetita videretur: deinde quòd ex ea quæstione manabant aliæ dubitationes.

Esse igitur in oratione numerum quendam non est difficile cognoscere. iudicat enim sensus: in quo iniquum est, quod accidit, non agnoscere, si cur id accidat, reperire nequeamus. Neque enim ipse versus ratione est cognitus, sed natura, atque sensu, quem dimensa ratio docuit quid acciderit. ita notatio naturæ, & animaduersio peperit artem. Sed in versibus res est apertior: quanquam etiam à modis quibusdam cantu remoto, soluta esse videatur oratio, maximéque id in optimo quoque eorum poëtarum qui λυρικοὶ à Græcis nominantur: quos cum cantu spoliaueris, nuda penè remanet oratio. quorum similia sunt quædam etiam apud nostros, velut in Thyeste,

Quemnam te esse dicam? qui tarda in senectute.

& quæ sequuntur: quæ, nisi cum tibicen accessit, orationi sunt solutæ simillima. At comicorũ senarii propter similitudinem sermonis sic sæpe sunt abiecti, vt nonnunquam vix in his numerus & versus intelligi

poſſit: quo eſt ad inueniendum difficilior in oratione numerus,quàm in verſibus.

PROPOSITAS quæſtiones ordine mutato diſſoluit.Si quæras,ſit'ne omnino vlla numeroſa oratio, reſpondeat, Eſſe in oratione numerum quendam,non eſt difficile cognoſcere. Si cur ita ſit,roges,conſtituat argumenti loco iudicium ſenſus.Si grauius agas & inſtes,quòd ratio numeri reddi nō poſſit, ſubijciat iniquum eſſe,quod accidit in oratione numeroſum, non agnoſcere, ſi cur id accidat, reperire nequeamus. Si rhythmus & metrum ratione cognita eſſent, ratio redderetur: ſed à natura parta ſunt, à ſenſu notata,ratione dimenſa.quamobrem tantum dici poteſt,rationem menſura cōprehendiſſe quæ natura peperiſſet.ergo ratio verſum numerúmque metitur,ſed non parit. Adijcies,cur nō æquè in oratione atque in verſu numerus appareat? Occurrit,In alijs verſibus,vt heroicis,hendecaſyllabis,elegis,res eſt apertior: in alijs æquè latet.Verſus autem vbique ſui ſimilis eſt:ea de re magis in eo numerus apparere debet:quanquam etiam à modis quibuſdā,id eſt modulatis verſibus,cantu remoto vel chori vel tibiæ,ſoluta eſſe videatur oratio:ſed choro tibicinéve modulante,compar ſuique ſimilis eſſe rhythmus agnoſcitur. Hoc intelligere licet in poëtis lyricis, vt in Pindaro, & apud nos in Horatio, quorum multi verſiculi ſolutæ orationi ſimillimi ſunt, niſi quū cantus acceſſit aut lyræ,aut tibiæ,aut etiā vocis. Tum enim pares habere curſus (quod poëtici numeri propriū eſt)intelliguntur,vt, Lydia dic per omnes, Te deos oro,Sybarim cur properes amando Perdere? Sic eſt illud Ennianū in tragœdia Thyeſte, Quemnam te eſſe dicam? qui tarda in ſenectute. Senſus eſt inexpletus.Hos modulos tragicos & lyricos aut in ſcena aut in epulis canebat tibicen, ſuccinentibus ore phonaſcis: quod etiámnum fieri videmus apud principes, vt tibicines ſymphoniacis immiſti concinant hymnos. Sunt qui opinentur eam conſuetudinem fuiſſe veteribus, vt fabulam agentibus perſonis adhiberent tibicinem,non in vna parte modò,ſed in omni actu atque ſcena.Is faciebat modos,& à tergo recitantium ſuccinebat temperantius,vt eorum vocem componeret.Ad eum morem alludere videtur Cicero Tuſculana prima,vbi ridet eos qui timebant mortuorum cadaueri. Non intelligo quid metuat, quum tam bonos ſeptenarios fundat ad tibiam.Comicorum ſenarij,id eſt verſus iambici, ſex pedibus conſtantes,quibus vtuntur Comici, propter ſimilitudinem ſermonis & linguæ cotidianæ ſic ſæpe ſunt abiecti, hoc eſt à maieſtate carminis ad humilitatem remiſſi,vt vix in ijs numerus & verſus intelligi poſſit,vt,Hiccine me ſi imparatum in veris nuptijs adortus eſſet,quos mihi ludos redderet? Non eſt igitur cur miremur in oratione latere numeros,quum certiores in verſu nonnunquam lateant.Horat. Idcirco quidam comœdia nécne poëma Eſſet, quæſiuere,quòd acer ſpiritus ac vis Nec verbis nec rebus ineſt.

Omnino duo ſunt quæ condiant orationem,verborum numerorúmque iucunditas. In verbis ineſt quaſi

materia

materia quædam, in numero autem expolitio : ſed vt cæteris in rebus, neceſſitatis inuenta antiquiora ſunt quàm voluptatis:ita & in hac re accidit,vt multis ſeculis antè oratio nuda ac rudis ad ſolos animorum ſenſus exprimendos fuerit reperta, quàm ratio numerorum cauſſa delectationis aurium excogitata. Itaque & Herodotus,& eadem ſuperiórque ætas numero caruit, niſi quādo temere,ac fortuitò: & ſcriptores perueteres de numero nihil omnino,de oratione præcepta multa nobis reliquerunt. Nam quod & facilius eſt, & magis neceſſarium,id ſemper antè cognoſcitur. Itaque tranſlata,aut facta,aut iuncta verba facilè ſunt cognita,quia ſumebantur è conſuetudine,quotidianóque ſermone. Numerus autem non modò depromebatur, neque habebat aliquam neceſſitudinem, aut cognationem cum oratione. Itaque ſerius aliquanto notatus,& cognitus, quaſi quandam palæſtram & extrema lineamenta orationi attulit. Quòd ſi & anguſta quædam atque conciſa, & alia eſt collatata & diffuſa oratio, neceſſe eſt id non literarum accidere natura,ſed interuallorum longorum & breuium varietate : quibus implicata atque permiſta oratio,quoniam tum ſtabilis eſt, tum volubilis, neceſſe eſt eiuſmodi naturam numeris contineri. Nam circuitus ille, quem ſæpe iam diximus, incitatior numero ipſo fertur & labitur, quoad perueniat ad finem,& inſiſtat. Perſpicuum eſt igitur numeris adſtrictam orationem eſſe debere,carere verſibus.

QVAESTIO diſſoluta eſt,ſit'ne numerus in oratione. Pergit oſtendere ſerò natum fuiſſe numerum, & ad aurium voluptatem comparatum, vt exoluantur illæ quæſtiones, ex quo natus ſit? ad quid adhibeatur? Sicut alia verba reperta

sunt ad necessitatem, alia ad voluptatem: sic oratio nuda ac rudis erat necessitatis: oratio numerosa, voluptatis. Natus ergo numerus ab auriū voluptate, cōponitur ad delectationem, & quasi eloquentiæ condimentum. Omnino duo sunt, id est, ex omnibus orandi virtutibus duæ, quæ condiant orationē, ac veluti sale quodam iucundiorem efficiant. Altera est verborum non omnium, sed florentium iucunditas: altera numerorum voluptas. Sententiæ nō vt condimenta, sed vt alimenta necessaria subministrantur, quemadmodum verba quæ tantum conceptus animi declarant, neque viribus nouis, neque elegantia splendescunt. In verbis omnibus inest quasi materia quędam: quia sicut è materia construit opus artifex, vt è ferro gladiū, sic è verbis de medio sumptis aut innouatis artifex extruit illigátque numeros. In numeris est expolitio, propterea quód verba suis locis aptata, numeri beneficio tanquam lapides expoliti coagmentantur. Verba autem fuerunt ante numerum, quia necessitatis inuenta antiquiora sunt, quàm voluptatis: quanquam non omnia verba credi par est necessaria, quia res vna multis effertur modis, & è figuris noui sumuntur intellectus. Herodotus, & eadem superiórque ætas, numero arte quæsito caruit, verbis non caruit. vnde constat posteriorem esse numerum. Quintilianus huic sententiæ refragatur. Non enim, inquit, quanlibet magnus author Cicero persuaserit, Lysiam, Herodotū, Thucydidem, parum studiosos numeri fuisse. quod Fabius à Dionysio Alicarnaseo accepit, vt suprà demonstrauimus. Herodotus multis in locis versiculos effundit imprudēs, nec videtur habere delectum pedum, nec iusto modo debitóque fine multas complere sententias: vnde Cicero iudicauit eum caruisse numeris, non eò permotus, quód interim decenter orationem terminaret, quum doctus esset, &, vt ait postea, studiosus compositionis & iuncturæ. Principium Melpomenes insuaue & imperfectum, μετὰ δὲ τὴν Βαβυλῶνος αἵρεσιν ἐγένετο ἐπὶ Σκύθας αὐτοῦ Δαρείου ἔλασις. Quæ proxime sequuntur, non multo pleniora sunt: vt illi fines, ὑπάρξαι ἀδικίης. ἦρχον τῆς Ἀσίης. καταπαύσαντες τῆς ἀρχῆς Μήδους. Credamus ergo Ciceroni, cui quod habet optimū Fabius, debet acceptum referre. Hoc etiā pro Cicerone facere debet, veteres illos de oratione multa, nihil autem de numero præcepisse, Coracem, Tisiam, Empedoclem, Gorgiam, aliósque permultos vsque ad Thrasymachum & Isocratem primos authores huiusce voluptatis. Quod erat facilius, id antè cognitum est, vt verba translata, quæ sunt metaphorica: vt, Ruentes animi, fulciendi sunt. Verba facta, vt, Animi prouisio. Verba iuncta, id est, composita: vt, terræ frugiferentes, apud Lucretium. Sumpta sunt hæc è consuetudine cottidianóque sermone, aut quód illa vulgo dicerentur, aut quód per analogiam facilè nouarentur. Id accidere numero non potuit, quem vulgus ignorabat. Numerus, inquit, non hoc modo depromebatur, quo verba permulta: neque habebat aliquam necessitudinem, id est, familiaritatem cum oratione populari. Ex dictis colligit serius aliquanto numerū & notatum & cognitum fuisse, quàm verba cōdimenti iucunditatísque gratia reperta. Ergo verba necessaria primùm fuerunt, deinde verba ad voluptatem comparata, deinde carmen, postremus omnium numerus. Is quandam palæstram orationi attulit, hoc est, effecit vt oratio more palæstritarum validius atque decentius moueretur. Palæstræ quidem de-

cens eſt motus:quamobrem Fabius ad palæſtritas mittendum oratorem futurum cenſet,vt inde robuſtior honeſtiórque membrorum flexus comparetur. Certè in longis ac breuibus interuallis eſt numerus, vnde aut tardior aut mobilior eſt oratio. Idem numerus extrema lineamenta orationi attulit, hoc eſt orationi fuſæ & veluti in ſtatuam conflatæ addidit expolitionẽ.Quemadmodum fuſores puluere deterſo,ſquallore metalli deiecto, extrema ducunt lineamenta, ſic oratio natura conflata,ſenſim depoſuit ſquallorem,tandémque numerum recepit. Oratio alia anguſta atque conciſa, quæ non conficit curſum, qualem nunc implicaui.Alia eſt collatata, atque diffuſa, quæ pulchritudinis honore ducta circuncurrit, ſpatiúmque metatur, vt qui modulum pedum percipit ſenſus, iucunditate & voluptate recreetur. Iſtud efficitur non ex natura literarum vocalium,conſonantiúmque, quarum coagmentatio & iunctura debet eſſe, ſed interuallorum longorum & breuium varietate, hoc eſt temporibus ſyllabarum, quibus implicata, id eſt contexta oratio,longioribus ſtabilis & firma eſt,breuioribus inſtabilis & volubilis.Circuitus,quæ periodus appellatur,incitatior numero ipſo,id eſt,contextu pedum fertur & labitur,quoad perueniat ad finem,& inſiſtat,hoc eſt quoad aures quieſcant, pedémque figi velint.Eſt enim inſiſtere,veſtigium premere, & quaſi fixo pede commorari. Si numerus eſt ad aurium voluptatem comparatus,ſiq́ voluptas maior eſt à varietate,quàm à verſuum ſimilitudine,ſi denique tantam diligentiam præ ſe ferre non debet oratio, perſpicuum eſt numeris adſtrictam orationem eſſe debere, carere verſibus. Habes ex quo natus ſit numerus,& ad quam rem adhibeatur.

Sed hi numeri poëticíne ſint,an ex alio genere quodam, deinceps eſt videndum. Nullus eſt igitur numerus extra poëticos,propterea quòd definita ſunt genera numerorũ. Nam omnis talis eſt, vt vnus ſit è tribus. Pes enim qui adhibetur ad numeros,partitur in tria:vt neceſſe ſit partem pedis aut æqualem eſſe alteri parti, aut altero tanto aut ſeſqui maiorem. Ita fit æqualis dactylus,duplex iambus,ſeſquiplex pæan.qui pedes in orationem non cadere quî poſſunt?quibus ordine locatis quod efficitur,numeroſum ſit neceſſe eſt.

QVAESTIO fuit,quales eſſent oratorum numeri, ex poëticiſne numeris,an ex alio genere quodam?Reſpondet nullum eſſe numerum extra poëticos,quia quum ſint omnino tria genera numerorum, nullúmque genus non veniat in orationem & in verſum,neceſſe eſt eoſdẽ eſſe poëticos & oratorios. Sunt,inquit, definita, hoc eſt certo numero comprehenſa genera numerorum. Omnis enim

pes eiuſmodi naturę eſt, vt vnus ſit è tribus, aut par, aut duplex, aut ſeſquiplex, quia pes vnde conficitur numerus, id eſt illa conſtans & definita modulatio, aut par eſt, ſi pars eius æqualis eſt alteri, vt dactylus, anapęſtus. aut duplex, ſi pars eius altero tanto, id eſt duplo maior eſt, vt choreus, iambus. aut ſeſquiplex, ſi pars eius tantundem dimidiumq; cõtinet, vt pæan, bacchius. Transfert iſta Fabius. Rhythmus, inquit, aut par eſt, vt dactylus. vnam enim ſyllabam parem breuibus habet. eſt quidem vis eadem & alijs pedibus, ſed nomen illud tenet. aut ſeſquiplex, vt pæan, cuius vis eſt ex longa & tribus breuibus: quiq; ei contrarius, ex tribus breuibus & longa, vel alio quoque modo tempora tria ad duo relata ſeſquiplum faciũt. aut duplex, vt iambus: nam eſt ex breui & longa. quiq; eſt illi contrarius. Hæc ille. Ex his intelliges parem eſſe pyrrhichium, ſpondeum, dactylum, anapæſtum, amphibrachyn ſiue ſcolion: duplices autem, iambum, choreum, tribrachyn, moloſſon. Seſquiplos vero, bacchium, antibacchium, amphimacrum. Reliquos pedes ex ijs componi vel pueri ſciunt. Hæc autem partitio naturam pedum analogiámque demonſtrat, vt ex arte numerare poſſimus tempora ſyllabarum, & inter ſe comparare. Omnes hi pedes in orationem neceſſariò cadunt, quia verba quibus neceſſariò vtimur, longis & breuibus conſtant, ac ſimplices numeros perpetuò ſecũ ferunt. ſed numerus ille de quo loquuntur oratores, non ex quibuſlibet pedibus, qui ſunt etiã in oratione diſſolutiſſima, ſed ex artificioſa pedum collocatione conſiſtit. Pes eſt omnium loquentium, collocatio doctiſſimorum. Vult igitur pedes ordine collocari, quòd in collocatione ſint omnia. Omnis oratio pedes habet: neq; enim loqui poſſumus niſi breuibus & longis. Oratio numeroſa pedes ordine componit, vt illis apte cadentibus decenter incedat. Hinc illud eſt paulò infra: Sit igitur hoc cognitum, in ſolutis etiam verbis ineſſe numeros, eoſdémque eſſe oratorios, qui ſunt poëtici.

Sed quæritur, quo numero, aut quibus potiſſimum ſit vtendum. Incidere vero omnes in orationem etiam ex hoc intelligi poteſt, quòd verſus ſæpe in oratione per imprudentiam dicimus: quod vehementer eſt vitioſum: ſed non attendimus, neq; exaudimus noſmetipſos. Senarios vero & Hipponactéos effugere vix poſſumus. magnam enim partem ex iambis noſtra conſtat oratio. ſed tamẽ eos verſus facilè agnoſcit auditor: ſunt enim vſitatiſſimi. Inculcamus autem per imprudẽtiam ſæpe etiam minus vſitatos, ſed tamen verſus, vitioſum genus, & longa animi prouiſione fugiendum. Elegit ex multis Iſocratis libris triginta fortaſſe verſus Hieronymus,

nymus,

nymus, Peripateticus in primis nobilis, plerosque senarios, sed etiam anapæsticos: quo quid potest esse turpius? etsi in eligendo fecit malitiose. prima enim syllaba dempta ex primo verbo sentẽtiæ, postremũ ad verbum primam rursus syllabam adiunxit insequentis. ita factus est anapæsticus is qui Aristophanéus nominatur. quod ne accidat, obseruari nec potest, nec necesse est. Sed tamẽ hic corrector, in eo ipso loco quo reprehendit (vt à me animaduersum est studiosè inquirenti in eum) immittit imprudens ipse senarium. Sit igitur hoc cognitum, in solutis etiam verbis inesse numeros, eosdemq; esse oratorios, qui sunt poetici.

QVAERITVR postea, quo numero, aut quibus potissimum sit vtendũ? Antequam respondeat, ostendit numeros omnes etiã nobis imprudentibus in orationem incidere. Id argumento sit, quòd versus sæpe in oratione per imprudentiam dicimus, hoc est versus effundimus, etiãsi nihil tale cogitamus, vt Cicero in Pisonem duos senarios & dimetrum vnum continuat:

Oculi, supercilia, frons, vultus denique
Totus, qui sermo quidam tacitus mentis est,
Hic in fraudem homines impulit.

Hoc tamen vehementer esse vitiosum putat: sed excusat, quia non attẽdimus, id est non animaduertimus, neq; exaudimus nosmetipsos, perinde quasi stupidæ sint aures. Sed cur ita vitiosum? In viro docto nimiam numerorum affectationem, in indocto componendi inscitiam præ se fert. Heroicos versus & elegos euitare possumus. excellunt enim, & feriunt aurem. Senarios vero & Hipponactéos effugere vix possumus. Quid ita? magnam partem ex iambis nostra cõstat oratio. Magna ex parte ferè dicit, sed hic immutauit, quia dicturus erat, ex iambis, & aspere audiebatur, magna ex parte ex iambis. Cõsuluit auribus, vt par erat. Magnam partẽ dicere quidem possumus, quod vt à Græcis supprimitur aliquando κατὰ, sic quoq; à Latinis vel per, vel secũdũ, vel circa, vt, cętera formosus, τ' ἄλλα. synecdoche vocatur, quam nõ repudiat oratio. Liuius, Annibal aduersum femur tragula grauiter ictus cecidit. Cicero Tusculana. 4. Chrysippus & Stoici quum de animi perturbationibus disputant, magnam partem in his partiendis & definiendis occupati sunt. Iã quæramus qui senarij hipponacteiq; dicantur, & cur ex iambis nostra ferè constet oratio. Versus iambici à sex pedibus senarij nominãtur: sextus est iambus: primus, tertius, quintus, aut iambus, aut tribrachus, aut dactylus, aut anapęstus, aut spõdeus: secũdus & quartus, aut iambus, aut tribrachus. Hoc

senario Aristophanes in veteri comœdia & tragici omnes frequenter vtuntur, vt

O mors amoris vna solamen mali.
O mors pudoris maximum læsi decus.
Confugimus ad te, pande placatos sinus.

Alius est senarius comicus, qui nõ obseruat pares & impares locos, sed vnum aliquem de quinque pedibus constituit, vt,

Vos istæc intro auferte, abite, Sosia
Adésdum, paucis te volo. Dictum puta.

Hipponactéus qui dicitur, vel hipponactius, græcè ἱππωνάκτειος, latinè mutatur ει aut in e aut in i longũ, hipponactéus inquam ab Hipponacte iambographo Ephesio nomen habet, nihilque differt à senario tragico, de quo modò locuti sumus, nisi quòd persæpe aut catalecticus, aut hypercatalecticus est. Catalecticus quinque pedes habet, ac syllabam, vt

Mea renidet in domo lacunar.

Hypercatalectus sex pedes ac syllabam continet, vt

Fugit vmbra falsi, oriente luce veritatis.

Hipponactéum quoque vocant iambicum claudum, vt

Nec fonte labra prolui Caballino.

Quòd autẽ ex iambis ferè nostra constet oratio, non est meditationis & cõsilij, sed euentus. Nam quum verba propè omnia longis ac breuibus misceantur, in compositionem sponte cadunt iambi, nisi cum verba de multis seliguntur. Addamus istuc, cur iambicos versus vsitatissimos putet, & eos facilè agnoscat auditor. In singulos annos multi exhibebantur ludi scenici, multæ agebantur & tragœdiæ & comœdiæ, ex quibus versus illos non docti modò, sed etiam imperita multitudo cognoscebat. Inculcamus etiam, id est quodammodo inter partes constipamus minus vsitatos, sed tamen versus, vt choriambicos, Instabilis tyrannis. Anacreontios, Relinque turpitudinem sceleris. Sunt alij propè infiniti. hinc illud Quintiliani, Nihil est quod prosa scriptum non redigi possit in quædam versiculorum genera. In adeò molestos incidimus grammaticos, qui carmina in varias formas coegerunt. Hoc tamen ne sæpius accidat, longa animi prouisione fugiẽdum. Quippe cum Isocrati vitio dederint quidã peripatetici, quòd studio compositionis in versus incidisset, vt senarios & anapæsticos, qui vel in vno Areopagitico plurimi sunt, paucos adscripsimus. πολλοὺς ὑμῶν οἶμαι θαυμάζειν ἥντινα. ἁπάσης γὰρ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν πόλιν. πολὺ μὲν ἂν τούτων ἢ πρότερον ἤρξαμεν. Οὕτω γὰρ ἡγοῦμαι τούτους αἰτίους εἶναι. Scazon. ταῦτ' ἰδόντες καὶ ποιοῦμεν, καὶ πάσχομεν. Sunt in eadem oratione anapæstici, qui quatuor incedunt pedibus, aut anapæstis, aut dactylis, aut spondeis, aut sæpius mistis.

καὶ προσέχειν τὸν νοῦν τοῖς πράγμασιν.
τὴν τῶν προγόνων καταλειφθείσης.
Νομίμως πράττοντες διετέλεσαν.
Ἀμφότερα γὰρ αὐτοῖς συνέβαινεν.

Si quis obseruabit illius orationes, eiusmodi permultos inueniet: vnde constat Hieronymum illum peripateticum nõ omneis elegisse quos Isocrates effudisset,

disset, sed triginta modò contentum fuisse, vt illum nimis studiosum compositionis ostenderet. Hieronymus peripateticus vocatur ad euitãdam nominis ambiguitatem. Hoc quidem nomen est commune multorum. Hic autem ab Aristotelis secta nominatus, sententia peripateticus non fuit. Testis est Cicero de finibus. Prætereo multos, inquit, in his doctum hominem & suauem Hieronymum, quem iam cur peripateticum appellem, nescio. Summum enim bonum exposuit vacuitatem doloris. Is igitur doctus, suauis, & in primis nobilis, sed malitiosus, qui vt versus notaret, non tota verba, sed demptis syllabis mutilata sumebat. hoc modo conflauit anapæsticum aristophanéum ab Aristophane nominatum. Aristophaneus duplex est, aut enim continet treis anapæstos, hoc modo, Fugis hinc scelerate puer. aut octo syllaba dempta, vt, Date vina mihi, date serta, iuuat dare tempora tota Lyæo. Dicet quispiam, Quomodo sibi Cicero constat, qui versum facere in oratione, turpe flagitium putet, quum fateatur ipse ne id accidat, neque obseruari posse, neque oportere? Omnino vitare non possumus: quod ostendit ille corrector tam seuerus attamen frequenter in notos incidere versus, flagitium est.

Sequitur ergo, vt qui maxime cadant in orationem aptam numeri, videndum sit. Et sunt enim qui iambicum putét, quòd sit orationi simillimus: qua de caussa fieri, vt is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis, quòd ille dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ sit accommodatior. Ephorus autem leuis ipse orator, sed profectus ex optima disciplina, pæana sequitur, aut dactylum: fugit auté spódeum & trochæum. Quòd enim pæan habeat tres breues, dactylus autem duas, breuitate & celeritate syllabarum labi putat verba procliuius: contraq́; accidere in spondeo & trochæo, quòd alter ex longis cóstaret, alter è breuibus fieret: alteram nimis incitatam, alteram nimis tardam orationem, neutram temperatam. Sed & illi priores errant, & Ephorus in culpa est. Nam & qui pæana prætereunt, non vident mollissimum à sese numerum eundemq́; amplissimum præteriri. Quod longe Aristoteli videtur secus, qui iudicat Heroum nu-

merum grandiorem quàm desideret soluta ratio: iambum autem nimis è vulgari esse sermone. Ita neq; humilem, nec abiectam orationẽ, nec nimis altam & exaggeratam probat: plenam tamen eam vult esse grauitatis, vt eos qui audient, ad maiorem admirationẽ possit traducere. Trochæum autem, qui est eodem spatio quo choreus, cordacem appellat, quia contractio & breuitas dignitatem non habeat. Ita pæana probat, eoq; ait vti omnes, sed ipsos nõ sentire cum vtantur: esse autem tertium ac mediũ inter illos: sed ita factos eos pedes esse, vt in eis singulis modus insit aut sesquiplex, aut duplex, aut par.

NVMEROS omnes in orationem cadere planum fecit. Iam tractãda quæstio est intermissa, quibus potissimum sit vtendum? nec enim dubitatio est quin alijs alij meliores sint. Pæan optimus habetur, reliqui omnes si rebus aptãtur, nõ mali. Sic enim Ciceroni visum est. Ego, inquit, sentio omnes in oratione esse quasi permistos & confusos pedes. Castigat igitur eos qui iambum cæteris anteferunt, quòd sit orationi simillimus, id est quòd præ se ferat speciem cõditionemq; sermonis, qui neq; abiectus, neq; grãdiloquus esse debet. Hinc rationem ducũt cur adhibeatur fabulis, vt Comœdijs. Nam quũ fabulæ sint sermoni proximæ, & iambus habeat similitudinem quandam veritatis, id est veri proprijq; sermonis, non ab re videtur accommodari. Id ex parte verum est. Iambus enim frequentissimus est in ijs quæ demisso atq; humili sermone dicũtur. Ex parte falsum, quippe cum in amplioribus materijs alij sint aptiores, vt pæan & dactylus, quem repudiant illi, quoniam heroicæ magniloquentiæ vident accommodari: quod non efficit vt repudietur, sed vt parcius collocetur. Ephorus pæana sequitur, aut dactylum: sed non ita magnæ authoritatis est, quia, vt ait, leuis est orator. Id ostendit 2. de Oratore. Postea vero quasi ex clarissima rhetoris officina duo præstantes ingenio, Theopompus & Ephorus ab Isocrate magistro impulsi, se ad historiam contulerunt, caussas omnino nunquam attigerunt. Non probo qui malunt hic legere lenem pro suaui, quum sensus veritas sit, illum quidem esse parum grauem oratorem, nõ tamen repudiandũ, qui sit profectus ex optima disciplina Isocratis. Nec illud turbare debet nos, quòd historicus dicatur orator. Nemo enim bonus historicus, vt Antonius affirmat, qui non idẽ sit Orator. Ephorus pæana sequitur, quia quum habeat treis breues & longam, vt curriculũ, amauerat, videatur, facilitas, volubilem procliuemq; reddit orationem, quemadmodũ dactylus qui labitur celeritate breuium duarum. Sit hoc exemplum· Periodus labitur,

bitur, ac celeriter fluit, eáque volubilitate pæanis, & dactyli breuitate corripitur. In hac oratione collocauimus quinq; pæanas, dactylos treis, (quia dactylus & anapæstus hic pro eodem habentur) treis creticos paulo tardiores: ne, quod nõ oportet, ijdẽ continuarentur pedes. De pæane & dactylo rectẽ iudicauit Ephorus, sicuti de spondeo & trochæo, quem tribrachum vocant á tribus correptis syllabis, vt legere, facilis. Spondeus si frequens est, nimium tardam, trochæus nimis incitatam reddit orationem. Exempla sunt, Felices ij patres, qui liberorum formauerunt disciplinam, nec eorum mores in prauũ declinare permiserunt. Leuis & impius homo potius habendus est, qui vitia sinit inhærere suis. Hic pes á volubilitate & inconstantia dictus trochæus. Sunt qui trochæum pro lõga breuiq; sumunt, id est pro choreo: sed quid Cicero velit, intelligendum est. Forte dices, si non errat Ephorus in hoc iudicio pedum, quid habet culpæ? quid illi qui putant iambum simillimũ sermoni? Non errãt in qualitate, sed in modo, qui pauciores eligant pedes, quàm dicendi copia facultasq; patiatur. Nã priores de pæane nullam faciunt mentionem, qui numerus est mollissimus, idemq; amplissimus. Molle suauitatis est, amplum dignitatis. Quid de pedibus opinetur Aristoteles, tertio rhetoricorum scribit, hoc modo. τῶν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς καὶ λεκτικὸς, καὶ ἁρμονίας δεόμενος. ὁ δ' ἴαμβος αὐτή ἐστιν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν. διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ σεμνοτέραν γενέσθαι καὶ ἐκστῆσαι. ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος. δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα. ἔστι γὰρ τροχερὸς ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα. λείπεται δὲ παιὰν, ᾧ ἐχρῶντο μὲν ὡς ἐν ἀποῤῥήτῳ ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι. οὐκ εἶχον δὲ λέγειν τίς ἦν. ἔστι δὲ τρίτος ὁ παιὰν, καὶ ἐχόμενος τῶν εἰρημένων. τρία δὲ πρὸς δύ' ἐστίν. ἐκείνων δὲ ὁ μὲν ἓν πρὸς ἕν. ὁ δὲ δύο πρὸς ἕν. ἔχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ὁ ἡμιόλιος. οὗτος δ' ἐστὶν ὁ παιάν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διά τε τὰ εἰρημένα ἀφετέοι, καὶ διότι μετρικοί. ὁ δὲ παιὰν ληπτέος. ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν, ὥστε μάλιστα λανθάνειν. id est. Numerorum grauis est herous, elegans, harmoniam quærens. Iambus autem sermo est ipse multitudinis: iccirco ex omnibus metris iambica maxime loquendo fundit. Opus est autem ampliorem esse orationem, vt eximatur á vulgo. At trochæus est tripudijs aptior, quod octonarij ostẽdunt. In octonarijs enim volubilis est numerus. Restat itaq; pæã, quo post Thrasymachum repertorem veluti arcano vtebãtur, quũ quid esset, ne sentirẽt quidem. Est autẽ tertius pæan & medius inter illos, in quo tria tẽpora ad duo referuntur, in illis autem aut vnũ ad vnum, aut duo ad vnum. Hac ratione & analogia fit hemiolius & sesquiplex, qui pæan est. Reliqui propter ea quæ dicta sunt, & quia metris cõueniunt, omittendi. Sumẽdus est pæan, á quo solo nullum metrũ est: vnde fit vt maxime lateat. Cicero ad verbum nõ reddidit, sententiam collegit, heroum numerum, quem Fabius interpretatur dactylum & spondeum, grandiorẽ esse quàm desideret soluta oratio: iambum nimis humilem & abiectum: neutram orationem probari, nec humilem, nec nimis exaggeratam, id est, veluti aggere & cumulo terrę supposito editam (trãslatio est á turribus ligneis, quibus in aggere constitutis vtebantur in oppugnatione) plenam orationem esse oportere. trochæum, qui trium temporum est, quemadmodum choreus, esse cordacem, id est tripudijs aptum, cordax enim saltationis est

genus. Lucianus in Icaromenippo, Apollo cithara canebat, Silenus cordacem saltabat. Contractionem, id est breuitatē pedum, vti trochæi, dignitatē non habere. Pæana restare, quo vtantur omnes, etiamsi nō sentiant. Tum pæana tertium esse, hoc est medium inter illos, neque abiectum, neq; nimium altum. hoc enim tertium dicit. Ita factos eos pedes esse, vt in eis singulis modus & mensura sit, aut sesquiplex, vt in pæane: aut duplex, vt in iambo, trochæo: aut par, vt in dactylo atq; spondeo. Hi sunt enim quinq; pedes de quibus erat locutus. Sic est Aristotelis explicata sententia.

Itaque illi de quibus antè dixi, tantummodo commoditatis habuerunt rationem, nullam dignitatis. Iambus enim & dactylus in versum cadunt maxime. itaq; vt versum fugimus in oratione, sic hi sunt euitandi cōtinuati pedes. Aliud enim quiddā est oratio, nec quicquam inimicius, quàm illa, versibus. Pæan autem minime est aptus ad versum, quo libentius eum recepit oratio. Ephorus verò ne spondeum quidem, quem fugit, intelligit esse æqualem dactylo, quem probat: syllabis enim metiendos pedes, non interuallis existimat: quod idem facit in trochæo, qui temporibus & interuallis est par iambo, sed eo vitiosius in oratione si ponatur extremus, quòd verba melius in syllabas longiores cadunt. Atque hæc quæ sunt apud Aristotelem, eadem à Theophrasto Theodectéque de pæane dicūtur. Ego autem sentio omneis in oratione esse quasi permistos & confusos pedes. Nec enim effugere possemus animaduersionem, si semper iisdem vteremur: quia nec numerosa esse, vt poëma: neque extra numerum, vt sermo vulgi est, debet oratio. Alterum nimis est vinctum, vt de industria factum appareat: alterum nimis dissolutum, vt peruagatum ac vulgare videatur: vt ab altero non delectere, alterum oderis. Sit igitur (vt suprà di-
xi)

xi) permiſta & tẽperata numeris,nec diſſoluta, nec tota numeroſa, pæane maxime (quoniã optimus author ita cẽſet)ſed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata.

QVID DE pedibus alij ſentiant,expoſuit: deinde quid ſentiat ipſe,pronunciat. Illi tantummodo commoditatis habuerunt rationem,qui ſolum probarent eos pedes quos orationi cõmodos arbitrabantur : hic vult etiam ſeruari dignitatem. Quam,inquies? Dignitas ſeruatur ſi iambus humilia, herous grauia, trochæus volubilia, pæan ſuauiter & ample fluentia, nexus illorum omnium temperata frequentabit. Rerum varietati varios adhiberi numeros conuenit.Quòd ſi iambus & dactylus in verſum cadunt maxime, & iccirco incommodos arbitrantur, adhibet remedium Cicero: euitari iubet continuatos pedes, ne verſum conficiant. Miſcebis igitur, quia nihil inimicius eſt quàm verſibus oratio,quòd hæc varietatem, illi numeros pares deſiderant. Mutos eſſe oporteat nos, ſi certis definitiſque numeris alligemur . Pæan minime eſt aptus ad verſum , ſiue quòd poetæ fortuitò non traxerunt in vſum, ſiue quòd reiecerunt conſilio,quia longus & inſtabilis eſſe videbatur . Ea de cauſſa libentius eum recepit oratio. Dactylus & ſpondeus,ſi pedes interuallis, hoc eſt temporibus metiamur,æquales erunt . ſingulis enim tempora ſunt quaterna. Ephorus inæquales putat, quia ſyllabis metiendos pedes , non interuallis exiſtimat . Iambum ſimiliter & trochæum facit inæquales, quòd ſit iambus duarum, trochæus vero trium ſyllabarum. Nam tribrachum accipimus,ſicut & Quintilianus.Cicero pares habet,quia ſingulis terna ſunt tempora . Trochæus tamen extremus in oratione eò vitioſius ponitur quàm iambus, quòd verba melius in ſyllabas longiores cadunt: vt hoc eſt plenius,Auſus es confiteri:quàm iſtuc,Cœperunt fugere.Sed vt alijs alij meliores ſint, vt antè diximus, tamen omnes in oratione ſunt quaſi permiſti & confuſi pedes. Quamobrem? Quoniam effugere non poſſemus animaduerſionem, ſi ſemper iiſdem vteremur. Auditor animaduerteret aucupium voluptatis, & accuratam compoſitionem,ſi ſemper iiſdem vteremur. Neque numeroſa eſſe, vt poëma : neque diſſoluta vt ſermo vulgi debet oratio. Poëma nimis eſt vinctum, iccirco de induſtria factum apparet. Sermo vulgi nimium diſſolutus, nimium peruagatus ac tritus. A poëmate non delecteris in arte dicendi , ſermonem illum diſſipatum & vagantem oderis. Seruet igitur mediocritatem,ſic vtatur illo pæane,quem ſummus author Ariſtoteles probauit, vt cæteros tamen ne faſtidiat.

Quos autem numeros cum quibus tanquam purpuram miſceri oporteat,nunc dicendum eſt,atq; etiam quibus orationis generibus ſint quique accommodatiſſimi. Iambus enim frequentiſſimus eſt in iis quæ de-

miſſo atque humili ſermone dicuntur: pæan autem in amplioribus:in vtroque dactylus.ita in varia & perpetua oratione hi ſunt inter ſe miſcendi, & temperandi. ſic minime animaduertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis induſtria: quæ latebit eo magis,ſi & verborum & ſententiarũ ponderibus vtemur. Nam qui audiunt,hæc duo animaduertunt, & iucunda ſibi cenſent: verba dico,& ſententias:eaq; dum animis attentis admirantes excipiunt, fugit eos & præteruolat numerus,qui tamen ſi abeſſet,illa ipſa delectarét. Nec vero nimius is curſus eſt numerorũ, orationis dico : nam eſt longe aliter in verſibus, nihil vt fiat extra modum (nam id quidem eſſet poëma) ſed omnis nec claudicans, nec quaſi fluctuans, & æqualiter conſtantérque ingrediens,numeroſa habetur oratio. Atque id in dicendo numeroſum putatur,nó quod totum conſtat è numeris,ſed quod ad numeros proxime accedit: quo etiam difficilius eſt oratione vti, quàm verſibus, quòd in illis certa quædã & definita lex eſt, quam ſequi ſit neceſſe : in dicẽdo autem nihil eſt propoſitum, niſi aut ne immoderata, aut anguſta,aut diſſoluta, aut fluens ſit oratio . Itaque non ſunt in ea tãquam tibicini percuſſionum modi: ſed vniuerſa comprehenſio & ſpecies orationis clauſa & terminata eſt,quod volupta te aurium iudicatur.

· QVAESITVM eſt,numeri qua ratione componantur,communéſne ſint omnis generis orationi? Reſpondet non eſſe communes,ſed tanq̃ purpuram coloribus,ſic optimum numerum deterioribus eſſe miſcendũ. Purpura quidẽ cum amethyſtino colore & coccineo miſcebatur, quod Plinius queritur. Gemina, inquit,demonſtrata via luxuriæ,vt color alius operiretur alio.Iambus frequentiſſimus,

tissimus,non tamen perpetuus est in ijs quæ demisso atq; humili sermone dicuntur: vt,Quæ gerantur,accipies ex Pollione,qui omnibus negocijs non interfuit solum,sed præfuit.Pæan amplioribus adhibetur:vt,Hac vtar moderatione dicendi,non vt in illius potestate fortunam positam esse dicam,sed vt præterita meminisse,reliqua sperare videamur. Dactylus & in humili sermone, & in dignitate locum habet:quod non eget exemplo. In oratione perpetua quum varia dicuntur,alia tenuia,alia mediocria,alia sublimia, miscendi sunt pedes & temperandi, vt alios tamen frequentius,alios parcius pro rerum natura collocemus. Hinc est orationis quadrandæ industria,hoc est artificiũ quo sic expolitur oratio, sic coagmentatur,vt in muro pauimētóve quadrati lapides.quod vt nosse debet Orator,sic occultare in iudicijs maxime & consilijs debet, ne dum grauia dicenda sunt,puerili more syllabas & tempora numerare videatur.Id assequetur tribus ex rebus,si varios misceat, non eosdem continuet pedes: si verborum ponderibus, id est verbis significantibus vtatur:si sententiarum grauitate delectet auditorem. Tolle sententiarum verborumq; grauitatem, apta numeros, quid aliud audietur quàm inanis & effœminata modulatio? Admirabilis est oratio,quæ rerum grauitate,verborum pondere iucunda, clanculum subijcit hanc numerorum voluptatem.Numerorum cursus nimius esse non debet.hoc est,in orationis cursu nō sic anxiè pedes aptentur,vt nimius & poeticus sit is nexus.Nihil enim fieri debet extra modum.Hic diligentia nimia, & contrà soluta negligentia, vtraq; vituperanda,non quum delectare volumus,& quantum possumus experiri,sed quum in consilijs aut in iudicijs res agitur,aut quum materia tractatur indigna tāta voluptate.Quod autem dicit intelligere se numeros orationis, non sine caussa dicit. Numerus enim quum simpliciter dicitur, pes est habens arsin thesin'que. Numerus orationis est multorum pedum decens & apta collocatio. Decenter & aptè locabuntur,si neque claudicabit,neque fluctuabit,sed æqualiter constantérque ingredietur oratio.Hæc constans & æqualis sententia, Si crudelitas quę hoc tempore in Republica versata est,vestros quoq; animos duriores acerbioréstque reddidit,actum est iudices:inter feras satius est ætatem degere,quàm in hac tanta immanitate versari. Constantem longæ syllabæ reddunt, æqualem parium numerorum positio. Claudicabit & fluctuabit hoc modo, Si crudeles eritis hoc tempore,sicut alij, quia bella ciuilia vos quoque fecerint acerbiores, perijmus. Satius est viuere inter feras, quàm esse cum tam crudelibus hominibus. Profuerit hic tacitè cantitare sententias, & explorare voce, firmísne pedibus sustineatur oratio. Si,quod aiunt,viua voce hanc sententiam efferes, reperies fluctuantem: Vtrum potius est æquum discruciari quòd filium amiseris, an gaudere qui talem habueris? Vide ne parum grati sit animi, meminisse repetiti muneris, non meminisse dati. Si rationem quæres, inuenies in singulis articulis instabiles positos esse pedes,qui breuibus quodammodo fluctuāt, nec vnquam stabili vestigio sistunt. Firmanda sunt principia,incisa, membra,comprehensionis extrema. Hæc obseruat auris, & eorum constantia atque firmitate recreatur. In illis est quod in dicendo numerosum putatur. Nam quòd singulos numerare pedes nec possumus, nec debemus, non est oratio tota numerosa, hoc

eſt certis pedibus conſtituta, ſed paucis arte collocatis ad numeros proxime accedit. Nihilominus numerus eſt in omni continuatione verborum. Diſtat igitur à verſibus, quòd in illis certa quædam & definita lex eſt, quam ſequi ſit neceſſe: vt in heroicis duo ſunt omnino pedes, ſingulis tempora quaterna, ſedes aſſignatæ velut ordini ſenatorio & equeſtri in theatro. In dicẽdo nihil eſt propoſitum quod ſequamur, niſi aut ne immoderata ſit oratio curſu longiore, aut anguſta ſuſpenſo veſtigio, aut diſſoluta reuinctis numerorum compagibus, aut fluens inſtabilitate breuium multarum. Non ſunt in ea tãquam tibicini percuſſionum modi, quod eſt, non habet certos limites, certúmque numerum ſyllabarum, quò quum modulando peruentum ſit, cadat rhythmus, vocémque ponat. Ex cõtrario tibicen & muſicus numeratos habet rhythmos, ac ſpacia lõgitudinis eiuſdem, & ſingulos in ſingulis percuſſionum modos. Muſicorum vulgus nunc cadentias appellat. Orationis multę ſpecies, multæq́ menſuræ. Quantacunque fuerit comprehenſio, ſiue longa, ſiue breuis, ſi modò clauſa & terminata eſt, numeroſa dicetur. Clauſa & terminata eſt, qua ſenſus auris modeſte contentus, quaſi mediocritate homo frugi quieſcit.

Solet autem quæri, totóne in ambitu verborum numeri tenendi ſint, an in primis partibus, atque in extremis. Plerique enim cenſent cadere tantum numeroſe oportere, terminaríque ſententiam. Eſt autem, vt id maxime deceat, non id ſolum. ponendus eſt enim ille ambitus, non abiiciendus. Quare cum aures extremum ſemper expectent, in eóque acquieſcant: id vacare numero non oportet, ſed ad hunc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehenſio, & tota à capite ita fluere, vt ad extremũ veniens ipſa conſiſtat. Id autem bona diſciplina exercitatis, qui & multa ſcripſerint, & quæcunq; etiam ſine ſcripto dicerent, ſimilia ſcriptorum effecerint, non erit difficillimum. Antè enim circunſcribitur mente ſentẽtia, confeſtímque verba concurrunt, quæ mens eadem (qua nihil eſt celerius) ſtatim dimittit, vt ſuo quodq; loco reſpõdeat, quorum deſcriptus ordo aliâs alia terminatione concluditur: atque omnia illa & prima & media verba ſpectare

ſpectare debẽt ad vltimum. Interdum enim curſus eſt in oratione incitatior, interdum moderata ingreſſio: vt iam à principio videndum ſit quemadmodum velis venire ad extremum: nec in numeris magis quàm in reliquis ornamentis orationis, eadem cum faciamus quæ poetæ, effugimus tamen in oratione poëmatis ſimilitudinem. Eſt enim in vtroq; & materia & tractatio: materia in verbis, tractatio in collocatione verborum. Ternæ autem ſunt vtriuſq; partes: Verborũ, tranſlatum, nouũ, priſcum. nã de propriis nihil hoc loco dicimus. Collocationis autem, eæ quas diximus, compoſitio, concinnitas, numerus. Sed in vtroque frequentiores ſunt & liberiores poetæ. Nam & transferunt verba cum crebrius, tum etiam audacius: & priſcis libentius vtuntur, & liberius nouis: quod idem fit in numeris, in quibus quaſi neceſſitati parere coguntur. Sed tamen hæc nec nimis eſſe diuerſa, neque vllo modo coniuncta intelligi licet. Ita fit, vt non item in oratione vt in verſu numerus extet: idque quod numeroſum in oratione dicitur, non ſemper numero fiat, ſed nonnunquã aut concinnitate, aut cõſtructione verborum. Ita ſi numerus orationis quæritur qui ſit, omnis eſt, ſed alius alio melior, atque aptior. ſi locus, in omni parte verborum. ſi vnde ortus ſit, ex aurium voluptate. ſi cõponendorum ratio, dicetur alio loco, quia pertinet ad vſum, quæ pars quarta & extrema nobis in diuidẽdo fuit. ſi ad quã rem adhibeatur, ad delectationem. ſi quando, ſemper. ſi quo loco, in tota cõtinuatione verborum. ſi quæ res efficiat voluptatem, eadẽ quæ in verſibus, quorum

modum notat ars, ſed aures ipſæ tacito cum ſenſu ſine arte definiunt.

NVMERVS IN extremis aptè collocandus, quòd aures extremum ſemper expectent. Ea de re conceſſum eſt duos aut treis ad finem certos metiri pedes. Prima etiam diligentiam poſtulant, maxime ne verſus initium ducatur. Media latent, vt currentium veſtigia: ſed tamen & primis & extremis reſpondere debent. Eſt igitur vbique numerus, etſi paulò antè dixit, non id totum quod numeroſum putatur, conſtare numeris. Intellexit media conſtanter ad finem ire oportere, non metiri tamen certum pedum genus. Solet quæri, totóne in ambitu verborum, & in tota periodo numeri tenendi ſint, id eſt aptandi pedes, an in primis partibus atque in extremis, quod eſt initium & extremum ſententiæ. Plerique cenſuerunt cadere tantum numeroſe oportere, terminariq́ ſententiam. Numeroſe tãtum cadet, ſi numerus neque prima neque media, ſed extrema tantum componet. Cicero cenſet id maxime decere, numeroſe terminari ſentẽtiam, quia ponendus eſt ambitus, id eſt apte tandem deponẽdi ſunt pedes ad honeſte quieſcendum, non abijciendi ad turpiter procumbendum: quia denique aures extremum ſemper expectant, in eóque acquieſcunt, id vacare numero non oportere. Sed nequaquam in iſto ſunt omnia. Errant igitur illi non genere, ſed modo. Componenda ſunt etiam principia, mediáque dirigenda, vt à principio ad exitum feratur illa verborum comprehenſio, vt à capite ſic fluat oratio, vt ad extremum veniens ipſa conſiſtat. Quamlibet enim compoſiti fines amittent gratiam, ſi aſpere & incompoſite ad extrema venietur. Dicet aliquis, Miſerum eſt hiſce rebus occupari, & in numero metiendo cõſeneſcere. Occurrit homo prudens, id non eſſe difficillimum, ſi quis eſt bona diſciplina exercitatus. Nam ſi multa conſcribamus, vt citharœdorum manus, ſic lingua nobis aliud agentibus compoſite feretur. Qui fit, inquies? addit, Antè circunſcribitur mente ſentẽtia, id eſt mens inuenit & comprehendit rem ipſam quę poſtea verbis ſit exponenda, ſi inuentam proferre nititur, confeſtim verba concurrunt, ac veluti agmine facto conueniunt in buccam. Quid tum? adhibenda mens eſt ad ea verba dimittenda, ſuisq́ locis & ordinibus educenda. Poteſtne tam ſubito? Sanè, quoniam mente nihil eſt celerius. Quid poſtea? Vbi verborum deſcriptus ac digeſtus ordo eſt, vt militum in agmine, quia aliàs pauciora, aliàs plura ſunt, alia ac varia terminatione concluditur. Iam quoniam iſta omnia ſponte fiunt, mentis eſt exercitatæ ſpectare poſtrema, vt aptè ponantur, eóque prima & media verba dirigere. Si dicẽdum erit incitatius, educes ex omnibus verbis celeriora, quæ propere ferantur ad metam. Si decebit moderata ingreſſio, ac temperatum incedendi genus, tardiora paulo verba ac longis temperata mittantur ex ore, vt cum moderata dignitate veniant ad extremum. Sic varius eſt in oratione numerus, imitans quidem verſum, ſed tamẽ alienus à verſu. Hic vt duas explicet quæſtiones, cur non æque in oratione atque in verſu numerus appareat, & vnde efficiatur id quod numeroſum dicitur, comparat oratores & poetas, vt qui faciant idem & in verbis & in numeris, ſed non eodem modo. Eſt in poeta & in ora-

tore

tore materia & tractatio. materia in verbis, ex quibus sic oratio, vt ex arborum materia nauis, intexitur. Tractatio in collocatione verborum, quam disponit artifex, vt in naui trabes architectus. Vt arbores materiæq; variæ sunt, sic & verba diuersa. Alia sunt propria, materia omnium loquentium communis. Iccirco de proprijs nihil hoc loco dicit. Alia trãslata, alia noua, alia prisca: de quibus abunde dictum est. Hac materia verborum ornãt sua poetæ, vt Virgilius, In marmore tonsæ, translatum est. Igneus est olli vigor, priscum. Despiciens mare veliuolum, innouatum. Eadẽ genera bonus vsurpat orator. Vt autem materię tres sunt partes, sic & totidẽ collocationis. Vna est compositio, alio nomine iunctura. Altera concinnitas, id est figura numerosa, vt paria paribus relata. Tertius est numerus, qui pedum ordine motuq; constat. His ternis partibus vtuntur oratores & poetæ. Vnde licet intelligi verba & numeros in illis non multum esse diuersa, nullo tamen modo coniuncta, quòd liberius omnia poetæ apertiúsque faciunt, oratores illa sua supellectile parcius vtuntur. Hinc fit vt non eodem modo in oratione atque in versu numerus extet, id est appareat: & vt numerosum illud aut à compositione iuncturæ, aut à concinnitate figuræ, aut à numero & ordine pedum componatur. Quas breuiter exoluit quæstiones, antè tractauimus. Adde quòd si priora teneas, nostra non egent expositione.

Satis multa de natura: sequitur vsus, de quo est accuratius disputandum. In quo quæsitũ est, in totóne circuitu illo orationis, quem Græci περίοδον, nos tum ambitum, tum circuitum, tum comprehẽsionem, aut continuationem, aut circunscriptionẽ dicimus: an in principiis solum, an in extremis, an in vtraque parte numerus tenendus sit. Deinde cum aliud videatur esse numerus, aliud numerosum: quid intersit. Tum autem in omnibúsne numeris æqualiter particulas deceat incidere, an facere alias breuiores, alias longiores, idq; quando, aut cur, quibúsque partibus, pluribúsne an singulis, imparibus an æqualibus: & quando aut istis, aut illis sit vtendum: quæq; inter se aptissime collocentur, & quomodo: an omnino nulla sit in eo genere distinctio: quódque ad rem maxime pertinet, qua ratione numerosa fiat oratio. Explicandum etiam est, vnde orta sit forma verborum, dicendumq; quantos circuitus facere

deceat: deq; eorum particulis & tanquam incisionibus differendum est: quærendumq; vtrum vna species & lōgitudo sit earum, ânne plures: & si plures, quo loco, aut quando, quóque genere vti oporteat. Postremò totius generis vtilitas explicāda est, quæ quidem patet latius. nō ad vnam enim rem aliquam, sed ad plures accommodatur. Ac licet non ad singulas res respondentem, de vniuerso genere sic dicere, vt etiam singulis satis responsum esse videatur. Remotis igitur reliquis generibus, vnum selegimus, hoc quidem, quod in caussis foroq; versatur, de quo diceremus.

DE NUMERI origine, caussa, naturaq; dictum est. Restat vsus, qui quartus ordine fuit in partitione. Originē & caussam aperto discrimine separauit. In natura caussam posuit, & vsum: quod partes tametsi suapte natura diuiduntur, nōnihil tamen habent inter se communionis. Cęterum primum est, inuentorē agere: alterum, natura duce iuuari: aliud, agendo numeri vim naturamq; comprehendere: quartum, vti reperto. De vsu accuratius disputandum censet, quia quemadmodum alia multa facilius est intelligere, quàm aptè & decenter vsurpare: sic & numerum nosse promptius est, quàm quum opus sit, cōtexere, ac locis aptare. Numerus est in ambitu præcipuus. Nomine ambitus περίοδον latini reddiderūt. Periodus, ambitus, circuitus, circunscriptio, comprehensio, verba sunt rationis eiusdem. Significāt enim genus orationis quæ suum numeris explet orbē: siue translatum est ab equis, qui confecto spacio redeunt in carceres: siue quod orbis res est absoluta, & quæ perpetuo ductu in se reuoluitur. Continuatio nominatur, quia non antè interrumpitur cursus, quàm totum spacium confectum sit. Hæc de nominibus ac definitione periodi, de qua sic Aristoteles, Λέγω δὲ περίοδον λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ' αὐτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον. Periodum voco dictionem, quæ sola per se principium habet & finem, atq; perspicuam magnitudinem. Vt autem de vsu numeri disputet accuratius, id quod antea de natura fecit, multas proponit quæstiones, ad quas singulas non respondet, qui sic iudicet, ex vniuersi generis disputatione singulas partes intelligi posse. Proponamus, ac singulis respondeamus. An in toto circuitu orationis, an in principijs solum, an in extremis, an in vtraque parte numerus tenendus est? In extremis maxime tenendus. Principijs cura minor est adhibenda, sed diligens. Media primis ac extremis dissentire non debent: tamen quia minus audiuntur, negligētius inseruntur. Quid different inter se numerus atque numerosum? Numerosum totum constat è numeris, vt carmen. Numerus non omneis enumerat pedes, sed imitatur ex

tur ex parte numeroſum. Deinde numeroſum continet iuncturam, concinnitatem, & numerũ: nec idem eſt ſimpliciter eſſe numeroſum, & eſſe in oratione numeroſum: quoniam poſterius priore minus eſt. In omnibúsne numeris decet æqualiter particulas incidere, an facere alias breuiores, alias longiores? Particulæ ſunt ſinguli ſenſus: aliæ ſunt particulæ in periodo, quæ dicuntur inciſa atq; membra. Vtraſq; inæqualiter incidimus, nõnunquam etiam æqualiter. hoc eſt, aut impares curſus facimus, aut pares. Quando incidimus æqualiter, & quando inæqualiter? Quando numeroſiores eſſe volumus, ferè ſemper æquabilitate partium: quando numerũ diſſimulamus, inæqualitate potius vtimur. Cur ita? Aequalitas, vt in verſibus, habet oſtentationem, inæqualitas repit occultius. Aliud aliis locis vtile. adde quòd varietati conſulendum eſt. Quibus partibus vtendũ eſt, an inciſis, an mẽbris, an ambitu? Omnibus his oratio miſcẽda eſt. Pluribúsne, an ſingulis partibus vtendũ? Interdum ſingulis, vt quum mẽbratim dicimus. interdum pluribus, vt quũ tribus quatuorve membris vnum circuitum conficimus.

An imparibus, an æqualibus vtemur partibus? Imparibus & æqualibus: nec refert an partes ſingulas, an periodo cõiunctas accipi velis. Quando aut pluribus aut ſingulis, aut paribus aut imparibus vtendũ? In exquiſitiore numero paria cõiuncta decentiora ſunt, alioqui imparia tum cõiuncta tum diſſoluta, meliora: tamen vtriſq; ferè ſemper vtemur. Quæ particulæ inter ſe q̃ aptiſſimè collocantur? quæritur. quæ partes inter ſe collocatæ ſint numeroſiſſimæ? Pares certè maxime proceræ. Quomodo collocãtur aptiſſime? diſtinguendo partium naturas: & conſentaneas intexendo, breuiores ſuſtineamus longitudine ſyllabarum, multas vinciamus vna periodo, longiores inciremus. An omnino nulla eſt in eo genere, id eſt in collocãdis partibus, diſtinctio? Varia diſtinctio eſt tum propter delectandi varietatẽ, tum propter earum rerũ quæ tractantur, genera diuerſa. Qua ratione & ad quem finẽ numeroſa ſit oratio? Non quærit de natura, qua fiat arte numerus, ſed de fine & vſu. Fit autẽ vt cum ratio locorum poſtulauerit, vtamur. Poſtulabit, vbi res illuſtrare volet orator. Vnde orta eſt forma verborum, εἶδος λέξεως? Ex pedum collocatione. Quãtos circuitus facere decet? Longos duobus membris, aut tribus, aut quatuor, aut etiam pluribus: certè quantos ſpiritus indefeſſus ſuſtinere poſſit. Quæ particulæ & inciſiones circuitũ ſunt? Inciſa, quæ dicuntur & membra. An inciſa membraq; ſunt vnius longitudinis? Nequaquam. Quo loco & quando hoc aut illo genere vti oportet? Pari longitudine membrorum in oratione ad voluptatem comparata melius vtemur, in aliis contrà. Quænam totius generis huius vtilitas, & ad quas res accommodatur? Ad laudes, ad iucũdas expoſitiones, ad amplificationes, & locos communes, ad hiſtoriam, ad genus epidicticum, ad omnem orationem quæ nõ repudiat illam modulãdi voluptatem. Hæc breuiter de ſingulis quæſtionibus: in quibus moleſtus videri poteſt, propterea quòd multæ ſunt perſimiles, deinde quòd in hac parte non ita neceſſariæ. ſed Græculos ſequitur, qui abditis in rebus arbitrantur hoc modo eluceſcere veritatem. Profitetur autem ſe maxime tractare numeros forenſium cauſſarum, non exornationum deliberationumq;: quippe cum illo genere cognito, non arduum ſit reliqua duo metiri.

Ergo in aliis,id eſt in hiſtoria,& in eo quod appellamus ἐπιδεικτικὸν, placet omnia dici Iſocrateo Theopompeoq; more,illa circunſcriptione,ambituq;, vt tanquã in orbe incluſa currat oratio,quoad inſiſtat in ſingulis perfectis abſolutisq; ſententiis. Itaq; poſteaquam eſt nata hæc vel circunſcriptio, vel comprehenſio, vel continuatio, vel ambitus, ſi ita licet dicere: nemo,qui aliquo eſſet in numero,ſcripſit orationem generis eius quod eſſet ad delectationem comparatum, remotúmq; à iudiciis,forenſiq; certamine,quin redigeret omneis ferè in quadrum numerúmque ſententias. Nam cum is eſt auditor, qui nõ vereatur ne compoſitæ orationis inſidiis ſua fides attẽtetur, gratiam quoque habet oratori voluptati aurium ſeruiẽti. Genus autem hoc orationis,neque totum aſſumendum eſt ad cauſſas forenſes,neque omnino repudiandum.Si enim ſemper vtare:cum ſatietatem affert,tum quale ſit, etiam ab imperitis agnoſcitur.Detrahit præterea actionis dolorẽ, aufert humanum ſenſum actoris, tollit funditus veritatem,& fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam eſt: primum videndum eſt,quo loco: deinde quandiu retinenda ſit:tum quot modis commutanda.Adhibenda eſt igitur numeroſa oratio,ſi aut laudandum eſt aliquid ornatius, vt nos in accuſationis ſecundo de Siciliæ laude diximus,aut in ſenatu de conſulatu meo:aut exponẽda narratio,quæ plus dignitatis deſiderat,quàm doloris: vt in quarto accuſationis de Ennenſi Cerere, de Segeſtana Diana,de Syracuſarum ſitu diximus. Sæpe etiam in amplificanda re conceſſu omniũ funditur

numeroſe

numerose & volubiliter oratio. Id nos fortasse nõ perfecimus, conati quidem sæpissime sumus: quod plurimis locis perorationes nostræ voluisse nos, atque animo contendisse declarant. Id autem tum valet, cum is qui audit, ab oratore iam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, vt insidietur & obseruet, sed iam fauet, processumq; vult, dicendiq; vim admirans, non inquirit quod reprehendat. Hæc autem forma retinenda nõ diu est: nec dico in peroratione, quam ipse includit, sed in orationis reliquis partibus. Nam cum sis his locis vsus, quibus ostendi licere: transferenda tota dictio est ad illa quæ nescio cur cum Græci κόμματα & κῶλα nominent, nos non rectè incisa & membra dicamus. Neq; enim esse possunt rebus ignotis nota nomina: sed cum verba aut suauitatis aut inopiæ caussa transferre soleamus, in omnibus hoc fit artibus, vt quum id appellandum sit, quod propter rerum ignorationẽ ipsarum nullum habuerit antè nomen, necessitas cogat aut nouum facere verbum, aut à simili mutuari.

ETSI propositus est numerus forensis de quo disputetur, pauca tamen de historiæ numero, generisque demonstratiui, quod ἐπιδεικτικὸν appellat Græcia, præmittit. In alijs generibus à genere forensi, vt in historia, & in exornatione, placet omnia dici Isocrateo Theopompeóque more. Mos Isocrateus ad genus ἐπιδεικτικὸν refertur, & panegyricũ, quo plurimũ vsus est Isocrates: Theopompeus ad historiam pertinet, quam numerose Theopompus Isocratis auditor exposuit. Vterque & magister & discipulus vsus est circunscriptione & ambitu, quo tanquam in orbe & circulo inclusa currit oratio, donec insistit, id est quiescit, perfectis absolutisque sententijs. Quid est hoc aliud, quàm vtrunque omneis ferè perfecisse periodos? Ab Isocrate nata est hæc circunscriptio, qui primus minutos atq; concisos Thrasymachi numeros in longius porrexit. Ex illo nemo qui aliquo esset in numero, hoc est vel in precio, vel potius in oratione numerosa, scripsit orationem generis eius quod esset ad delectationem comparatum, quin redigeret omneis ferè in quadrum numerúmque sententias. Quadrum numerúmque dicit numerum quadratum. Vbi quispiam quærat, qui fiat vel

numerus orbem conficiat forma rotundum, quum ſit figura quadratus, numerus nec rotundus, nec quadratus eſt? hæc ſunt ex tranſlatione verborum, & nos ad aliud & aliud referentes cogitationem, verba commutamus. Cur potius in hiſtoria & exornatione numerus expletur? Is eſt auditor, qui non veretur ne compoſitæ orationis inſidijs ſua fides attentetur. Quis iſtuc veretur? Iudex, qui quibus capitur rebus, facilius credit. Vtimúrne genere numeroſo in cauſſa forenſi? Hoc genus neque totum aſſumendum eſt ad cauſſas forenſes, neque omnino repudiandum. Quid ita non ſemper aſſumendum? quia ſi ſemper vtare, ſatietatem affert, vt obſonia delicatiora. id vitium primum. Alterum, quòd ab imperitis agnoſcitur, deprehenſus cõtemnitur. Aliud, quòd quum voluptas & dolor in contrarium nitantur, & numerus ille pariat voluptatem, actionis dolorem aufert, vt affectibus acerbis contrarius. Quartum, quòd auferat humanum ſenſum actoris, is eſt ſenſus communis oratoris, & hominum cæterorum, à quo recedere neceſſe eſt & eum qui maiora componit, & auditorem qui percipit auribus inſueta. Adde vitium quintum, quo tollit funditus veritatem & fidem. Receptum moribus populi Romani ſciebant, arte fallere diſceptatores: ſuſpectos habebant tam præclaros artifices eloquendi, nec eos vera dicere arbitrabantur, nec illis adhibere fidem poterant. Cur non eadem cadunt in hiſtoriam & in exornationem? Quia numerus nec tum ſatiat quũ maxime expetitur, nec cauſſæ nocet, quæ nihil periclitatur. Si numeroſum genus aſſumitur in cauſſas forenſes, quo loco aſſumitur? quum expatiamur ad voluptatem. Quandiu retinetur? breui. Quot modis cõmutatur? multis. nunc tardius incedit, nunc celerius: nunc aſperius, nunc lenius: nunc cadit in dichoreum, nunc in alium pedem terminatur. Adhibenda eſt igitur numeroſa oratio, ſi laudandum eſt aliquid ornatius, vt quum in Verrem Siciliam ornare contendit: Atq; adeò antequam de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi videntur eſſe de prouinciæ dignitate, vetuſtate, vtilitate dicenda, & quæ ſequuntur. Hunc librum quem numeramus quartum, conſtituit ſecundum, quia diuinatio eſt in Cæcilium magis quàm in Verrem. Prima actio non tam oratio perpetua eſt, ꝗ præparatio quædam ad interrogationem teſtium. In ſenatu laudauit conſulatũ ſuum oratione prima in Seruilium Rullum, cuius orationis pars extrema tantum ſupereſt. Laudauit & principio ſecundæ ad populum, de more veteri, quo nouus conſul Senatui populóque Romano gratias agebat. Laudauit etiam in Piſonem, in alijsq; multis orationibus, ſed aut illa in Rullum debet intelligi, aut alia deſiderari. De Ennenſi Cerere, de Segeſtana Diana, de Syracuſarum ſitu, dicit in quarto Accuſationis, vt nunc loquimur, actione ſexta. Fuit apud Segeſtanos ex ære ſimulacrum Dianæ, tum ſumma atque antiquiſſima præditum religione, tum ſingulari opera artificióque perfectum, & multa deinceps. Vetus eſt hæc opinio, quæ cõſtat ex antiquiſſimis Græcorum literis atq; monumentis, inſulam Siciliam totam eſſe Cereri & Liberæ conſecratam. Fruges in ea terra primùm repertas arbitrantur, & raptam eſſe Liberam, quam eandem Proſerpinã vocant, ex Ennenſium nemore, qui locus quòd in media eſt inſula ſitus, vmbilicus Siciliç nominatur. & multa quæ ſequuntur. Vrbem Syracuſas maximam eſſe Græcarum vrbium, pulcherrimámque omnium, ſæpe audiſtis. Eſt iudices ita vt dicitur,

dicitur. Nam & situ est communito, tum ex omni aditu vel terra vel mari præclaro ad aspectũ, & cætera. In illis omnibus idcirco longiores duxit numeros, quòd se ad auditorum voluptatem comparabat. Sæpe etiam in amplificanda re concessu omniũ funditur numerose & volubiliter oratio. Id concedunt omnes, quia tum incaluit oratio, & auditor oblectatione ductus non animaduertit. Iam obsessus est vt oppidanus, & tenetur vti captiuus, nec agit vt insidietur & obseruet vt hostis, sed iam fauet vt noster, processumq; vult & cõtinuationem: & quia vim dicendi miratur, nõ inquirit quod reprehendat. Exempla reperies in omni peroratione quæ grauiores immiscet affectus, vt pro Flacco, pro Sylla, pro Milone. Periodus illa circunducta ad flebiles modos & tristiores actionum flexus optime accommodatur. Quando numeroso genere liceret vti, præcepit, pòst ex ordine quandiu retinere liceat ostendit. Nam paulò antè quæsierat quo loco oratione numerosa vti deceret, deinde quandiu retinẽda esset, tum quot modis commutanda. Hęc forma numeri longioris retinenda non diu est in orationis reliquis partibus. Nam de peroratione nõ opus est præcipere, quam ipse orator sic includit ac terminat, vt longior esse non possit. In aliis quum retinenda non est, à periodo transferenda dictio est ad incisa atq; membra, ne (quod tędii plenum est) diu nimisq; continuemus ambitum. κόμματα reddit incisa, κῶλα membra: nouitatemq; verborum & calumniam deprecatur. Rebus ignotis imponenda noua nomina. Posse verba nouari translatione metaphorę. Metaphoram assumi aut suauitatis aut inopiæ caussa: vt suauitatis est, Libati flores rosei pudoris. Inopiæ, Sitiunt agri, luxuriat seges. Licere verbum nouum facere, vt beatitatem: aut à simili mutuari, vt incisum à partibus corporis, & membrum.

Quo autem pacto deceat incise membratímve dici, iam videbimus: nunc quot modis mutentur comprehensiones, conclusionésque, dicendum est. Fluit omnino numerus à primo, tum incitatius breuitate pedum, tum proceritate tardius. Cursum contentiones magis requirunt: expositiones rerum, tarditatem. Insistit autem ambitus modis pluribus, è quibus vnum est secuta Asia maxime, qui Dichoreus vocatur, quũ duo extremi chorei sunt, id est è singulis longis & breuibus. Explanandum est enim, quòd ab aliis iidem pedes aliis nominantur vocabulis. Dichoreus non est ille quidem sua spõte vitiosus in clausulis, sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quàm si semper est idem. Cadit

autem per ſe ille ipſe præclare, quo etiam ſatietas formidanda eſt magis. Me ſtante C.Carbo C.F.trib.pleb. in concione dixit his verbis,O M.Druſe,patrem appello.Hæc quidem duo binis pedibus inciſim.dein membratim,Tu dicere ſolebas, ſacram eſſe Rempublicam. hæc item membra ternis. pòſt ambitus, Quicunq; eam violaſſent, ab omnibus eſſe ei pœnas perſolutas. Dichoreus. nihil enim ad rem, extrema illa longa ſit, an breuis.Deinde,Patris dictum ſapiens,temeritas filii cõprobauit.Hoc Dichoreo tantus clamor concionis excitatus eſt,vt admirabile eſſet.Quæro,nónne id numerus effecerit. Verborum ordinẽ immuta:fac ſic,Comprobauit filii temeritas: iam nihil erit,etſi temeritas ex tribus breuibus & longa eſt,quem Ariſtoteles vt optimum probat: à quo diſſentio.At eadem verba,eadem ſententia·Animo iſtuc ſatis eſt,auribus non ſatis.Sed id crebrius fieri non oportet. Primùm enim numerus agnoſcitur,deinde ſatiat: poſtea cognita facilitate,contemnitur. Sed ſunt clauſulæ plures, quæ numeroſe & iucunde cadant. Nam & Creticus qui eſt è longa, & breui, & longa: & eius æqualis Pæan, qui ſpatio par eſt,ſyllaba longior,quàm commodiſſime putatur in ſolutam orationem illigari, cum ſit duplex. nam aut è longa,& tribus breuibus,qui numerus in primo viget, iacet in extremo: aut totidem breuibus, & longa, in quem optime cadere cenſent veteres: ego non planè reiicio,ſed alios antepono.

QVO LOCO numeroſa periodus adhiberetur, & quandiu retinenda eſſet, explanauit. Tertium eſt de mutatione comprehenſionum atque concluſionum. Comprehenſio totam periodum amplectitur, quæ quum recipiat numeros, aut celeres,

celeres, aut tardos, aut temperatos, necesse est eam tribus modis immutari. Incitatam breuibus syllabis contentiones, id est amplificationes & acriores loci requirunt. Proceram tardámque pluribus longis, accipiunt narrationes. Amplificantis est celeritate ferri ad animos commouendos: exponentis autem sensim progredi, lentéque res inculcare. Conclusio finem tantum constituit, non vniuersam circunscriptionem. Alia est igitur comprehensio, alia conclusio. Insistit, id est clauditur & quiescit ambitus modis pluribus, quàm fluit à primo comprehensio. Claudunt orationem pedes omnes: sed frequẽtiores sunt in fine qui numerantur ab eo, Dichoreus, Creticus, Pæan, Dactylus, Dochimus, Iambus, Spondeus, Choreus, Trochæus. Asiani rhetores, vt Hierocles & Menecles, de quibus paulò infrà, omnia ferè concludebant vno modo: Dichoreum sequebantur. In Dichoreo duo sunt Chorei ex singulis longis & breuibus, vt, temperauit, candidatus. Choreum vocant nomine Trochæi: vnde non ab re monet eosdem pedes alijs nominari vocabulis. Sic Pyrrhichius Pariambus dicitur, Spõdeus pontificius, Bacchius Oenotrius, Creticus Amphimacer. Dichoreus nõ est sua sponte suáque natura vitiosus in clausulis: sed in numero vitiosum maxime, quod semper est idem. Et quo quæque res, vt in cibis, est dulcior, hoc magis repetita satietatem parit. Quàm præclare cadat Dichoreus, ostendit C. Carbonis exemplo: O Marce Druse, patrem appello: Tu dicere solebas sacram esse Rempublicam: quicunque eam violauissent, ab omnibus esse ei pœnas persolutas. Patris dictum sapiens, temeritas filij comprobauit. O Marce Druse, incisum est ex Antibacchio & Choreo, vel Spondeo & Amphibracho (nihil enim refert) in quo inciso neque sensus neque numerus expletus est, etsi Quintilianus incisum definit sensum non expleto numero conclusum. Patrem appello, alterum est incisum ex Anapæsto & Spondeo: nam verbum patrem, si nõ elidit, secundam syllabam corripit, vt priorem. Tu dicere solebas, membrum inciso quidem perfectius, imperfectum tamen, & quod abruptum à corpore, nihil per se efficiat. In eo tres pedes, Spondeus, Tribrachus, Spondeus. Sacram esse Rempublicam, alterum membrum ex Anapæsto, Iambo, Dactylo. Quicunque eam violauissent, ab omnibus esse ei pœnas persolutas, ambitus est, cuius pedes quia multi sunt, numerari non debent: satis est extremum notasse, reliquos auribus æstimasse: non quòd arduum sit eos numero comprehendere, sed quòd nihil expediat, si modò orationis cursum neque celeriorem, neque tardiorem, neque claudicantem, neque angustum, neque redundantem cognoueris. Vbi periodon ex duobus incisis, duobus membris, & sententia longiore perfecit, addit sententiam veluti superiorum absolutionem. Patris dictum sapiens, temeritas filij comprobauit. cuius etiam pedes in summam referre nihil est necesse. De Carbone in Bruto Cicero: In eodem igitur numero eiusdem ætatis C. Carbo fuit, illius eloquentissimi viri filius, non satis acutus orator, sed tamen orator numeratus est. Erat in verbis grauitas, & facilè dicebat, & authoritatem naturalem quandam habebat oratio. In eodem libro de vtroque Marco Druso facit mentionem. Filius posteaquam leges Agrarias tulit, bellúmque Sociale mouit, domi necatus est. Dicet aliquis, Concio ad clamorem mota est bonitate sententiæ, non vnius pedis suauitate.

Mouit quidem præclara ſententia, ſed & numerus commouit. Occurrit igitur & immutat numerum ſeruatis iiſdem verbis, ſeruata eadem ſententia. Patris dictum ſapiens, comprobauit filij temeritas. Nihil eſt,inquit,nullam vim retinet, alioqui robuſta ſententia. Animo quidem iſtud ſatis eſt ad intelligendum, auribus non ſatis ad probandum. Vnde colligit,Pæana, quem probat Ariſtoteles, vt ſuprà demonſtrauimus,non ſemper optimum videri. Nam,temeritas,quartus eſt Pæan,ex tribus breuibus,& longa.Alia eſt clauſula quam facit Creticus,qui vocatur Amphimacer, vt, Neminem mihi neceſſe eſt nominare, voſmet vobiſcum recordamini.Is Creticus Pæana ſpatio & temporibus æquat.vterque quinque temporum eſt.Pæan,vt alij volunt,quadruplex: vt Cicero, duplex,quia ſecundum tertiúmque Pæana refert ad alios pedes. Quintilianus ea de re ſcribit in hunc modum,Claudit Pæan qui eſt ex Choreo & Pyrrhichio,quem aptum initijs putant.vel contrà,qui eſt ex tribus breuibus & longa, cui clauſulam aſſignāt,de quibus ferè duobus ſcriptores huius artis loquūtur. Alios omnes,quotquot ſunt temporum, qui ad orationem pertineant, Pæanas appellant. Primus orationis initio viget: vt, Quintus igitur Ligarius,quum eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, legatus in Africam cum Coſ. C.Conſidio profectus eſt. Idem iacet in extremo, nec enim breues orationem ſuſtinere poſſunt, vt ibidem. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium. Pæan quartus ex tribus breuibus & longa,tametſi peſſimus non eſt,tamen in fine leuis eſt: vt,In capiendo conſilio tarditas, in exequendo probanda celeritas. In hac parte Quintilianus ſæuit,qui transferens hunc locum,furtúmque diſſimulans,cenſura graui ſubſcribit in antiquos. Non me capit,vt à magnis viris diſſentiam. Pæan,qui eſt ex tribus breuibus & longa.Nam eſt ipſe vna plus breui anapæſto,facilitas,agilitas.quod quid ita placuerit iis, non video, niſi quòd illum ferè probauerint, quibus loquendi magis quàm orandi ſtudium fuit.

Ne Spondeus quidem funditus eſt repudiādus: & ſi quòd eſt è longis duabus, hebetior videtur & tardior, habet tamen ſtabilem quendam & non expertem dignitatis gradum. In inciſionibus verò multo magis, & in membris. Paucitatem enim pedum, grauitatis ſuæ tarditate cōpenſat. Sed hos cum in clauſulis pedes nomino,nō loquor de vno pede extremo:adiungo,quod minimum ſit, proximum ſuperiorem, ſæpe etiam tertium. Ne Iambus quidem,qui eſt è breui,& longa:aut par Choreo Trochæus,qui habet treis breues, ſed ſpatio par, non ſyllabis:aut etiam Dactylus,qui eſt è longa &

ga & duabus breuibus, si est proximus à postremo, parum volubiliter peruenit ad extremum, si est extremus Choreus, aut Spondeus. nunquam enim interest vter sit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres pedes male concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro Cretico postremus est Dactylus: nihil enim interest Dactylus sit extremus, an Creticus: quia postrema syllaba breuis an longa sit, ne in versu quidem refert. Quare etiam Pæana qui dixit aptiorem in quo esset longa postrema, vidit parum, quoniam nihil ad rem est postrema quàm longa sit. Iam Pæan, quòd plures habeat syllabas quàm treis, numerus à quibusdam, non pes habetur. Est quidem, vt inter omneis constat antiquos, Aristotelem, Theophrastum, Theodectem, Ephorum, vnus aptissimus orationi vel orienti, vel mediæ: putant illi etiam cadenti, quo loco mihi videtur aptior Creticus. Dochimus autem è quinque syllabis, breui, duabus longis, breui, longa, vt est hoc, Amicos tenes: quouis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut continuatus, numerum apertum & nimis insignem facit. His igitur tot commutationibus támque variis si vtemur, nec deprehendetur manifestò quid à nobis de industria fiat, & occurretur satietati.

SPONDEVS etsi tardior, & quodammodo hebetior putatur, non est tamen funditus & omnino repudiandus. Habet enim stabilem quendam gradum, & plenam dignitatis cõstantiam: vt, Animaduerti iudices omnem accusatoris orationẽ in duas diuisam esse partes. Laudatur in incisionibus & membris, quę non ita multis pedibus constant, quia pedum paucitatem grauitatis suæ tarditate cõpensat: vt, Non venit in mentem primam orationem Stratonis conscribere de furto, pòst aliquid adiungere dictũ de veneno, quod non percontatione quæ-

situm,sed dolore expressum videretur. Quemadmodum nominamus extremum pedem in clausulis,ita proximum superiorem, hoc est à fine secũdum numerare possumus,aut etiã tertium,si parui sunt pedes.Quanuis enim bonus sit extremus, tamẽ inepte cadet oratio,si durius ad illum peruenias. Cur potius duos aut treis numeramus ad finem? quia numerus in extremis optime collocatur,vbi intelligenter auditur.in orationis cursu parũ attenditur,si modò non claudicet oratio. Deinde frequenter ex tempore dicendum est. Extemporalem facultatem remoretur enumeratio pedum singulorum. Iambus ex breui & longa,si est extremus Choreus,aut spondeus,volubiliter peruenit ad extremum: vt, Vltus est huius victoriæ crudelitatem postea Sylla.In eodem loco volubilis est Trochæus, quem Tribrachum vocant. Terentianus,Nam solet longam Trochæus soluere in duas breues:vnde & appellant Trochęum,quem vocamus Tribrachyn.Tale est, Brute dubitaui.quòd ægre Fabius admittit. Is habet treis breues, éstque par Choreo spatio trium temporum,non syllabis: vt,Neque enim turpis mors forti viro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. Eodem in loco Dactylus si ponitur,finis est heroici:vitandus igitur,nisi breuis antecedat. In eandem sententiam Quintilianus descendit.Ne Dactylus quidem Spondeo bene præponitur,quia finem versus damnamus in fine orationis. Cicero tamen aliquoties vsurpat,vel antecedente breui syllaba, vel interrogatione facta, quæ sustineat orationẽ: vt,Quid hoc tempore Quintio statuendum est? Volubilis est igitur, vt affirmat Cicero, sed alia ratione vitandus. Iidem tres pedes, Iambus, Trochæus,Dactylus,malè concludunt orationẽ,nisi pro Anapæsto Trochæus, pro Cretico Dactylus collocatur: vt,Seruius hic nobiscũ hanc vrbanam militiã respondendi,scribendi,cauendi,plenam solicitudinis ac stomachi secutus est.ius ciuile didicit,multum vigilauit,laborauit, præsto multis fuit,multorum stultitiam perpessus est,arrogantiam pertulit,difficultatem exorbuit,vixit ad aliorum arbitrium,non ad suum.Hic est quod tibi forte negocium facessat.Cur enim Fabius magni referre putat extrema breuísne sit an longa,Cicero nihil interesse arbitratur? Deinde si nihil interest,cũ sit Iambus in Cretico,cur malè Iambus cõcludit,optime Creticus? Dictio ad auriũ sonum magni referre breuis an longa sit extrema,ad quantitatem nihil interesse: Iambum leuem per se malè cõcludere, Creticum grauem sine alterius adiumento cadere præclare. Cur à quibusdam Pæan numerus non pes habetur? quia pedes omnes intra syllabas treis concludunt,Pęan in quatuor excedit.duobus itaque pedibus constat:duo pedes etiam versum interdum faciunt monometrum. Numerum igitur efficiunt, quoniam versus omnis est numerus.Pæana quem probat Aristoteles,antè dictum est esse duplicem:vnum vigere principijs,iacere in extremis:alterum non pessime quidẽ terminare clausulam,sed melioribus præponi non oportere.Dochimus ex Iambo & Cretico,vel Bacchio & Iambo,vt reipublicæ,pes est insignis,ac Ciceroni frequens. Illum nec iterandum, nec continuandum censet, propterea quòd numerum apertum & nimis insignem facit: quanquam grande flagitium non est aut iterum aut sæpius collocasse: vt, Vtile est viros integros bona mente præditos præfici Reipublicæ.

Et quia

Et quia non numero ſolum numeroſa oratio,ſed & compoſitione fit,& genere,quod antè dictum eſt,concinnitatis: compoſitione poteſt intelligi, cum ita ſtructa verba ſunt,vt numerus non quæſitus,ſed ipſe ſecutus eſſe videatur:vt apud Craſſum, Nã vbi lubido dominatur, innocentiæ leue præſidium eſt. Ordo enim verborũ efficit numerum ſine vlla aperta oratoris induſtria. Itaque ſi quæ veteres illi (Herodotum dico & Thucydidem,totámque eam ætatem)apte numeroſeq; dixerunt:ea non numero quæſito, ſed verborum collocatione ceciderunt.Formæ verò quædã ſunt orationis, in quibus ea concinnitas ineſt, vt ſequatur numerus neceſſarió.Nam cum aut par pari refertur,aut contrarium contrario opponitur,aut quæ ſimiliter cadunt verba verbis comparantur: quicquid ita concluditur, plerunque fit vt numeroſe cadat: quo de genere cum exemplis ſuprà diximus:vt hæc quoque copia facultatem afferat non ſemper eodem modo deſinendi: nec tamen hæc ita ſunt arcta & adſtricta,vt ea quũ velimus laxare, nequeamus. Multum intereſt vtrum numeroſa ſit, id eſt ſimilis numerorum, an plane è numeris conſtet oratio.Alterum ſi fit,intolerabile vitium eſt:alterũ niſi fit,diſſipata,& inculta,& fluens eſt oratio.Sed quoniam non modò non frequenter, verumetiam raró in veris cauſſis aut forenſibus circunſcripte numeroſeque dicendum eſt, ſequi videtur vt videamus quæ ſint illa quæ ſuprà dixi inciſa, quæ membra. Hæc enim in veris cauſſis maximam partem orationis obtinent. Conſtat enim ille ambitus & plena cõprehenſio è quatuor

ferè partibus, quæ mēbra dicimus, vt & aures impleat, & ne breuior sit quàm satis sit, neq; longior: quanquam vtrunque nonnunquam, vel potius sæpe accidit, vt aut citius insistendum sit, aut longius procedendū, ne breuitas defraudasse aures videatur, néve longitudo obtudisse. Sed habeo mediocritatis rationem. nec enim loquor de versu, & est liberior aliquanto oratio. E quatuor igitur, quasi hexametrorum instar versuum quod sit, constat ferè plena comprehensio. His igitur singulis versibus quasi nodi apparent continuationis, quos in ambitu coniungimus.

COMMVTATIONE numerorum pedúmque dissimulatur ars, & occurritur satietati quam gignit similitudo. Duo sunt alia genera commutandi, iam sæpe demonstrata: alterum verborum compositionem, alterum concinnitatem sequitur. Compositio structura verborum est, quæ sic vocalium concursiones dissonásque voces effugit, vt iunctura leuis transmittat vnguem, hoc est orationis volubilitatem non impediat: vt apud illum Crassum quem tantopere Cicero commendat· Nam vbi libido dominatur, innocentiæ leue præsidium est. Quod exemplum non eò Cicero proponit, quòd nullum recipiat vocalium concursum, nullásque voces asperas (aliter enim res est) sed quòd metuens committere duas vocales, e & i, leue innocentiæ, cecidit in conclusionem pentametri versus, innocentiæ leue præsidium est, vnde vult effici Tullius numerum iuuari compositione. Sic ante numerum repertum veteres, vt Herodotus & Thucydides, studio coagmentandi iungendíque verba persæpe apte numeroséque dixerunt. Tertium commutandi genus est ex genere verborum, siue forma quadam orationis, siue figura, siue cōcinnitate. hæc enim sunt eiusdem rei multa verba. Figuræ sunt sua sponte numerosæ quatuor, Par pari relatum, Contraria opposita & repugnātia, Similiter cadentia, Similiter desinentia: quæ facultatem afferunt non semper eodem modo desinendi. Præter illa tria genera cōmutandi, quarta quædam varietas adhibebitur, si nō semper oratione arcta & adstricta numeris vtemur, sed aliquando veluti negligentes hoc vinculum soluemus. melius est orationem similem esse numerorum, quàm totam constare numeris. Quæ tota numeris constat, quodammodo versus est: quod in oratione intolerabile vitium est. Quę autem est numero similis, efficit ne soluta vinculis, ne ornatu destituta, ne sine modo fluens videatur oratio. In numeroso obseruātur omnes particulæ, in numero temperato solū principes. Numerosum perraro cadit in veras caussas ac forenses. Sæpe cadit in fictas, vt in declamationes, vt in exornationes, vt in egressiones,

vt in

vt in communes locos. Nam quemadmodum miles in ludicro certamine, vario membrorum flexu, & armorum decora vibratione quærit voluptatem, in prælio postposita voluptate vitam suam salutem'q; defendit: sic orator in securitate caussarum & in ostentatione gestit, in veritate cōtrouersiarum saluti quàm voluptati mauult consulere. Quod vt commode faciat, relicta numerosa periodo se subinde conuertit ad incisa & membra quę dicuntur, quòd ea sint expeditiora, minus'q; suspecta, quàm modificata circūscriptio. Incisa igitur & membra sunt partes comprehensionis. Quamobrem docet quot partes recipiat illa cōprehensio: vt quando volemus, vel coniungere vel separare possimus. Periodus aliquando simplex est, quū vna producta est sententia: vt, Animaduerti iudices omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. de qua Cicero non agit. Composita periodus duas habet minimū partes. Coniungit interim aut treis, aut quatuor, aut plures. Mediocris autem, vt aures impleat, & ne breuior sit quàm par est, néve longior, quatuor quasi hexametrorum instar versuum partibus constat. In singulis partibus nodi apparēt, & quasi articuli, quibus à membro membrum diuiditur: vt, Est hoc in more positum Quirites, institutóque maiorum, vt ij qui beneficio vestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij vestri cum suorum laude coniungant. Multo plures sunt apud eum ex tribus membris, multæ ex duobus, multæ aut ex quinque, aut ex sex, aut pluribus membris curtioribus. Exempla reperire facile est.

Sin membratim volumus dicere, insistimus: ídque cum opus est, ab isto cursu inuidioso facilè nos & sæpe disiungimus. Sed nihil tā debet esse numerosum, quàm hoc quod minime apparet, & valet plurimum. Ex hoc genere illud est Crassi, Missos faciāt patronos, ipsi prodeant. Nisi interuallo dixisset, ipsi prodeant, sensisset profecto effugisse senarium. omnino melius caderet, prodeant ipsi. sed de genere nunc disputo. Cur clandestinis consiliis nos oppugnant? cur de perfugis nostris copias comparant cōtra nos? Prima sunt illa duo, quæ κόμματα Græci vocant, nos incisa dicimus: deinde tertium, κῶλον illi, nos membrum. Sequitur non longa: ex duobus enim versibus, id est membris perfecta comprehensio est, & in Spondeos cadit. & Crassus quidem sic plerunque dicebat, idq; ipse genus dicendi maxime

probo. Sed quæ inciſim aut membratim efferuntur, ea vel aptiſſime cadere debēt: vt eſt apud me, Domus tibi deerat? at habebas. pecunia ſuperabat? at egebas. hęc inciſe dicta ſunt quatuor. At membratim quæ ſequuntur duo, Incurriſti amens in columnas: in alienos inſanus inſaniſti. Deinde omnia tanquam crepidine quadam comprehenſione longiore ſuſtinentur: Depreſſam, cæcam, iacentem domum pluris quàm te, & quàm fortunas tuas æſtimaſti. Dichoreo finitur, at Diſpódeo proximum illud. Nam in iis quibus vt pugiunculis vti oportet, breuitas facit ipſa liberiores pedes. Sæpe enim ſingulis vtendum eſt, plerunque binis: & vtriſque addi pedis pars poteſt, non ferè ternis amplius. Inciſim autē & membratim tractata oratio, in veris cauſſis plurimū valet, maximéque his locis cum aut arguas, aut refellas: vt noſtra in Corneliana ſecunda, O callidos homines, ò rem excogitatam, ò ingenia metuenda. membratim adhuc: deinde cæſim, Diximus. Rurſus membratim, Teſtes dare volumus. Extrema ſequitur comprehēſio, ſed ex duobus membris, qua non poteſt eſſe breuior, Quem quæſo noſtrū fefellit, ita vos eſſe facturos? Nec vllum genus eſt dicēdi aut melius, aut fortius, binis aut ternis ferire verbis, nonnunquam ſingulis, paulo aliâs pluribus: inter quas variis clauſulis interponit ſe raro numeroſa comprehenſio: quam peruerſe fugiens Hegeſias, dum ille quoque imitari Lyſiam vult, alterum penè Demoſthenem, ſaltat, incidēs particulas. & is quidem non minus ſententiis peccat, quàm verbis: vt non quærat quem appellet ineptum, qui illum cognouerit.

Sed

Sed ego illa Crassi & nostra posui, vt qui vellet, auribus ipsis quid numerosum etiam in minimis particulis orationis esset, iudicaret.

QVEMADMODVM membra in ambitu coniunguntur, ita singula per se collocari possunt: quod quum fit, ium membratim dicitur. Sicut autem periodos ab initio per interualla fertur ad extremum, ita membra subinde quiescente spiritu insistunt, quasi figunt pedem, interrumpunt cursum, crebro feriunt, minutam & asperam sæpe reddunt orationem. Vtendum membris erit quum volemus ab illo cursu desistere, qui continuatus inuidiã oranti mouere potest. Membra cursu illo productiore carent, numero non carent. Nam quanto breuiora sunt, tanto diligentius & coagmentatione iuncturæ, & concinnitate figuræ, & pedum stabilitate firmantur: & quod in illis minime numerus apparet, eo tutius vincietur. Proponit exemplum Crassi veterum principis in arte dicendi: Missos faciant patronos, ipsi prodeant. Cur clandestinis cõsilijs nos oppugnant? Cur de perfugis nostris copias comparant contra nos? Duo sunt incisa tam composita, vt iambicum trimetrum faciant, Missos faciant patronos, ipsi prodeant. Sustinendus in prioris extremo spiritus, ne versus appareat, ad quem vitandum Cicero lubentius diceret, Prodeant ipsi. Eodem modo membrum tam compositum est, vt trimetrum scazon efficiat, Cur clandestinis consilijs nos oppugnant. Secundum membrum redigi potest in octonarium trochaicum scazon. quæ caussa Ciceroni fuit exẽpli citandi, qui præcepisset nihil tam numerosum esse oportere, quàm quod minime apparet. Id videbat imprudenti Crasso accidisse studio componendi. Quod autem ex duobus versibus, id est membris, perfectam statuit comprehensionem, tantum refert ad illud, Cur de perfugis nostris copias comparant contra nos? quod etsi videtur simplex, tamen habet vim duorum: Copias comparant contra nos, & de perfugis nostris comparant. Sunt duo Spondei in eo, Comparant contra nos. Cur, inquies, illa incisa, hæc membra sunt? quia membra quæ vocant oratores, sensu pleniora sunt ac numero, incisa vtroque imperfectiora. Quid est quod ait se de genere nunc disputare? De toto genere incisorum atque membrorum, non de singulis eorum pedibus disputare se monet. nam si velit explorare singulos alios pedes, aptius ponat. sed hoc omittit. Quæ incisim aut membratim efferuntur, ea vel aptissime cadere debent. significat illos Crassi fines ineptius cadere, quia longis syllabis torpescũt. Probat quidem vniuersam periodum viri, sed non item particulas. Addit exemplum domesticum ex oratione quę non extat, pro Scauro credo, cui Triarius accusator, vt est apud Asconium. pro vitio obijcit, hominem pauperem habere domũ tum rebus alijs, tum maxime columnis quatuor magnificam. Quapropter Cicero patronus retorquere simile crimen in aduersarium potuit. Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas. Incurristi amens in columnas, in alienos insanus insanisti. Depressam, cæcam, iacentem domum, pluris quàm te & quàm fortunas tuas æstimasti. Hic incisa quatuor, membra duo, deinde comprehensio. Ex incisis

primum & tertium deſinit in Choreum,aut in Spondeum. Deerat enim,diſſyllabum profertur. Singula reliquorum Bacchios habet ſingulos.Idem Bacchius eſt in fine membri prioris, Diſpondeus ſequentis, Dichoreus in extrema comprehenſione,quæ crepidini comparatur,quia non ſecus ac crepido,inſtabiles & fluctuantes particulas firmat. Eſt enim crepido, vel ſaxum,vel moles edita,cuius obiectu inſtabile quippiam vt arena & aqua firmatur.Sunt alia breuiora ex ſingulis pedibus,aut binis,aut etiam ternis,quibus vt pugiunculis vti oportet. Pungunt enim, crebróque feriunt, ideóque plurimum valent quum vehementer aut arguas,aut refellas. In illis breuitas facit ipſa liberiores pedes.Etenim minus libere incedunt, qui cum multis iuncti, & antecedentibus & inſequentibus inſeruiunt. Ponit exemplum ex oratione ſecunda pro Cornelio maieſtatis reo, quem vbi quatriduo defendit, ſuas actiones in duas orationes quæ nunc deſiderantur, contulit. O callidos homines, O rem excogitatam, O ingenia metuenda. Diximus. Teſtes dare volumus. Quem quæſo noſtrum fefellit ita vos eſſe facturos? Tria ſunt membra ex binis ternísve pedibus, O callidos homines, ó rem excogitatam, ó ingenia metuenda. Dico ex binis ternísve pedibus, quia licet ſumere vel diſſyllabos minores, vel triſyllabos ampliores. Si pedes aſſumas trium ſyllabarum, O callidos homines, erit membrum ex duobus pedibus,& parte vnius: quod fieri poſſe confirmat. Sequitur inciſum pedis vnius, Diximus.deinde membrum ex Spōdeo,Tribracho,Iambo,vel Pyrrhichio,Teſtes dare volumus. Tandem comprehenſio breuis ex duobus membris Quem quæſo noſtrum fefellit ita vos eſſe facturos?Forte non vides hic eſſe duo membra diſſolue, reperies: Id feciſtis, & neminem noſtrum fefellit. Quum cæſim membratímve dicimus,inter particulas varijs clauſulis interponit ſe raro numeroſa comprehenſio.Nam ſi nulla interponitur, conciſa & minuta ſaltitat oratio, crebróque pulſu tandem obtundit aures,qualem plerunque Seneca inepte continuat.Si frequens inſeritur,tollit impetum,propter quem inciſa & membra permulta coniungimus. Eſt igitur interponenda,ſed raro.Variandæ ſunt eius clauſulæ,vt aliquando breuius inſiſtat,aliquando longius exporrigatur. Vtamur exemplo,Nubit genero ſocrus,nullis auſpicijs,nullis authoribus,funeſtis ominibus omnium.O mulieris incredibile ſcelus,& præter hanc vnam in omni vita inauditum.Hoc membrum tertium longius eſt,vt inciſa firmetur oratio.O libidinem effrenatam & indomitam.O audaciam ſingularem.Iam interponit comprehenſionem,Non timuiſſe ſi minus vim deorum,hominúmque famam,at illam ipſam noctem,facéſque illas nuptiales? Redit ad inciſa. Non limen cubiculi?non cubile filiæ? non parietes denique ipſos ſuperiorum teſtes nuptiarum? Hoc poſtremum fulcit illa duo ſuperiora. Deinde rem totam plenius abſoluit: Perfregit ac proſtrauit omnia cupiditate ac furore:vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Hoc optimum fortiſſimúmque dicendi genus, quod artifex optimus optime nouit.Arguit Hegeſiam oratorem,qui quum vellet imitari Lyſiam tenuem quidem oratorem, ſed bonum, & ſubtilitate dicendi Demoſtheni pené comparandum, decurtatis vtebatur inciſis, ſaltabat minutis particulis,nec vnquam interponebat numeroſam comprehenſionem.Habet igitur

quem

quem appellet ineptum,qui illum cognouerit. Quis ineptior est,quàm qui non modò genere dicendi,sed & sententijs peccat? Alius fuit Hegesias philosophus Cyrenaicus,de quo Cicero prima Tusculana·Verum si quærimus,hoc quidem, miseram esse vitam,à Cyrenaico Hegesia sic copiosè disputatur,vt is à rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere,quòd multi his auditis mortem sibi ipsi consciscerent . De Hegesia oratore idem in Bruto· At Charisij vult Hegesias esse similis,isque se ita putat Atticũ, vt viros illos præ se penè agresteis putet.At quid est tam fractum,tam minutum,tam in ipsa,quam tamen consequitur,concinnitate puerile?

Et quoniam plura de numerosa oratione diximus, quàm quisquam ante nos:nunc de eius generis vtilitate dicemus.Nihil enim est aliud Brute (quod quidem tu minime omnium ignoras) pulchre & oratorie dicere, nisi optimis sententiis, verbisq; lectissimis dicere. Et nec sententia vlla est,quæ fructũ oratori ferat,nisi apte exposita, atq; absolute : nec verborum lumen apparet, nisi diligenter collocatorum.& horum vtrunq; numerus illustrat : numerus autem (sæpe enim hoc testandũ est) non modò non poëtice iunctus, verum etiam fugiens illum , eíque omnium dissimillimus : non quin iidem sint numeri non modò oratorum & poëtarum, verùm omnino loquentium , deniq; etiam sonantium omnium, quæ metiri auribus possumus : sed ordo pedum facit, vt id quod pronunciatur, aut orationis aut poëmatis simile videatur . Hanc igitur siue cõpositionem, siue perfectionem, siue numerum vocari placet: & adhibere necesse est,si ornate velis dicere:nõ solum, quod ait Aristoteles,& Theophrastus,ne infinite feratur vt flumen oratio,quæ non aut spiritu pronunciantis,aut interductu librarii,sed numero coacta debet insistere:verumetiam quòd multo maiorem habent apta vim, quàm soluta . Vt enim athletas, nec multo secus.

gladiatores, videmus nihil nec vitando facere caute, nec petendo vehemẽter, in quo non motus hic habeat palæſtram quandam: vt quicquid in his rebus fiat vtiliter ad pugnam, idem ad aſpectum etiam ſit venuſtum: ſic oratio nec plagam grauem facit, niſi petitio fuerit apta: nec ſatis tecte declinat impetum, niſi etiam in cedendo quid deceat, intelligit. Itaque qualis eorum motus, quos ἀπαλαίστρους Græci vocant, talis horum mihi videtur oratio, qui non claudunt numeris ſententias.

QVAE GENERIS huius eſſet vtilitas, antè quæſierat. hic conſtituit & ſententias & verba numeris illuſtrari: Oratoris eſſe munus, optimis ſententijs verbiſque lectiſſimis vti: Sententias neq; vtilitatis neque gloriæ fructum afferre dicenti, niſi apte exponantur atque abſolute: Abſolutionem à numero petendam: deinde verba diligenter collocanda, vt eorum lumen appareat: eò numerũ pertinere. Numerum oratorium numero poetico diſſimillimum eſſe oportere, ſæpe teſtatus eſt. Numerus ſiue ordo pedum facit, vt id quod pronũciatur, aut orationis aut poẽmatis ſimile videatur. Numeri ſiue pedes ijdem ſunt oratorũ & poetarum, vt antè dictum eſt: ijdem more cottidiano loquentium, quia non poſſunt enunciari duæ ſyllabæ quin efficiant pedem: ijdem ſonãtium omnium, id eſt voces indiſtinctas edentium: vt ſi cãtites, nullum verbum proferas, erunt tamẽ percuſſiones aut pares, aut breuiores, aut longiores, quæ cadent in pedem. Ergo varietas eſt omnis in collocatione. Collocatio vel eſt cõpoſitio quædam, vel perfectio & ornatus, vel numerus oratorius, cuius eſt vſus ne infinite feratur (vt flumen) oratio, ne ſit inornata, ne viribus deſtituta. Flumẽ veluti quodã filo perpetuo continuari perſpicuum eſt. Is tractus cõtinuus infinite ferri dicitur. Diſſimilis eſt periodus, quæ breui demenſo ſpacio quieſcit. de quo Ariſtoteles rhetoricorum. 3. λέγω δ' εἰρομένην, ἣ οὐδὲν ἔχει τέλος καθ' αὑτὴν, ἂν μὴ τὸ πρᾶγμα λεγόμενον τελειωθῇ. ἔστι δὲ ἀηδὴς διὰ τὸ ἄπειρον. τὸ γὰρ τέλος πάντες βούλονται καθορᾶν. διόπερ ἐπὶ τοῖς καμπτῆρσιν ἐκπνέουσι καὶ ἐκλύονται. προορῶντες γὰρ τὸ πέρας, οὐ κάμνουσι πρότερον. Tractã periodon dico, quæ per ſe nullum conſequitur finem, ſed tum demum terminatur, quũ ſubiecta res ad exitum peruenit. Eſt hæc inſuauis, quoniam infinita. omnes enim finẽ videre cupiunt. Quamobrem in inclinationibus reſpirant, ac reſoluuntur: & prouidentes finem, in prioribus non laborant Periodus non ſpiritu pronunciantis, qui in alijs hominibus breuiſſimus, in alijs productiſſimus eſt, ſed numero collecta debet inſiſtere. Quòd ſi ad ſpiritum nõnunquam refertur, tum agitur de mediocritate, non de cuiuſq; pronunciantis pulmonibus. Eadem non inſiſtit interductu librarij, id eſt virgula aut puncto quod figit is qui libros manu ſcribit. non enim quia punctum eſt, quieſcit ambitus, ſed quia definit.

definit comprehensio, signum interducitur. Quòd autẽ numerus orationi sit ornamento, nemo est credo qui dubitet. Quòd vires addat, testimonio sunt qui ferunt aliquãdo sententiã tanq̃ fulmen numero vibrari. Cicero cõfirmat hac similitudine. Quẽadmodum athletarũ & gladiatorũ palæstra decẽti motu venusta & fortius petit, & cautius euitat: sic oratio instituta numero tanq̃ palæstra, vehementius accusat, tectiusq; defendit. Athletas Romæ fuisse, qui spectaculis & maxime ludis publicis adhiberẽtur, satis est notum. Hi aut in stadio currũt, aut saltu cõtendunt, aut discũ iaciunt, aut luctantur, aut cæstu feriũt. Qui cæstu pugnoq; feriunt, pugiles appellãtur. Hi sicuti gladiatores & impetum declinant aduersarij, & ictu petunt aduersarium. Quod vt cõmodius & venustius facere possint, à campi magistris & lanistis flexum palæstramq; discunt. Flexus ille corporis venustus, & motus mẽbrorum decens, numerorum pedibus cõfertur, quia numeri motu grauior aduersario plaga incutitur, & eodem, siquando aduersario cedit, tectius ac munitius se tuetur orator. Ex contrario oratio numero carens inepte mouetur & rustice, veluti imperiti palæstræ, quorũ subagrestis & ineptus est gestus. ἀπαλαίστρους Græci vocãt nulla palæstra exercitatos. παλαῖστρα græcum est, vnde melius deflexeris ἀπαλαίστρους, quàm quod alij scribunt ἀπαλαίστους. Nec si intelliges originem verborum, deriuabis à vocabulo παλαίστης, non magis quàm ἀμούσους ἀπὸ τοῦ μουσικοῦ. Reperimus & apud Fabium ἀπαλαίστρους.

Tantumq; abest ne (quod ii qui hoc aut magistrorũ inopia, aut ingenii tarditate, aut laboris fuga non sunt assecuti, solent dicere) eneruetur oratio compositione verborũ, vt aliter in ea nec ĩpetus vllus, nec vis esse possit. Sed magnam exercitationẽ res flagitat, ne quid eorum qui genus hoc secuti non tenuerunt, simile faciamus: ne aut verba traiiciamus aperte, quò melius aut cadat aut voluatur oratio: quod se L. Cælius Antipater in procemio belli Punici, nisi necessariò, facturũ negat. O virum simplicẽ, qui nos nihil celat: sapientẽ, qui seruiendũ necessitati putet. Sed hic omnino rudis. Nobis autem in scribendo atq; in dicendo necessitatis excusatio non probatur: nihil est enim necesse: & si quid esset, id necesse tamen non erat confiteri. Et hic quidem qui hanc à Lælio ad quem scripsit, cui se purgat, veniam petit: & vtitur ea traiectione verborum, & nihilò

tamen aptius explet concluditq; sentētias. Apud alios autem, & Asiaticos maxime numero seruientes, inculcata reperias inania quædam verba quasi complementa numerorum. Sunt etiam qui illo vitio, quod ab Hegesia maxime fluxit, infringendis concidendisq; numeris in quoddam genus abiectum incidant, Siculorum simillimū. Tertium est, in quo fuerunt fratres illi Asiaticorum Rhetorum principes Hierocles & Menecles, minime mea sententia contemnendi. Etsi enim à forma veritatis, & ab Atticorum regula absunt, tamen hoc vitium compensant vel facultate, vel copia. sed apud eos varietas non erat, quòd omnia ferè concludebantur vno modo. Quæ vitia qui fugerit, vt neque verbum ita traiiciat, vt id de industria factum intelligatur, neque inserciens verba quasi rimas expleat, nec minutos numeros sequens concidat delumbetq; sententias, nec sine vlla commutatione in eodē semper versetur genere numerorum: is omnia ferè vitia vitauerit. Nam de laudibus multa diximus, quibus sunt alia perspicuè vitia contraria.

POSTEAQVAM numeri virtutes exposuit, conuersus ad vitia, castigat inscitiam eorum qui totam hanc artem repudiant, & eorum qui numeri caussa inepte verba traijciunt, & eorum qui inserunt inania quædam verba quasi complementa numerorum, & eorum qui minute infringunt numeros, & eorum qui omnia concludunt eodē modo. Hæc vitia quinq; siquis vitauerit, omnia ferè vitia vitauerit. Primi qui cupiebant Attici nominari, numerum prorsus ignorarunt, aut magistrorum inopia, quòd hāc artem Romæ nemo profiteretur. aut ingenij tarditate, quòd neque obseruare ipsi, neque è scriptis eruere possent. aut laboris fuga, quòd magnam dicendo scribendoq; adhibere diligentiam nollent. Ignorantiæ velum prætendunt dictitantes eneruari orationem compositione verborum: in quos facit vtilitas illa numerorum quam suprà demonstrauit. Secundi numerum sequuntur, sed illum neq; tenent, neq; apprehendunt, quasi posteriores rotę. Quid ergo? Verba traijciunt, id est de loco in locū transferunt apertè, quò melius aut

lius aut cadat aut voluatur oratio: vt ſi dicas, Multa commiſit in Rempublicam, quam C. Cæſar abrepta libertate vexarat, Antonius. In quo turpius admiſit ille Cœlius antipater in hiſtoria de bello Punico, qui vltro Lœlio pollicetur id ſe niſi neceſſario non eſſe facturum: quod quum facit explendæ ſententiæ cauſſa, ne hoc quidem modo explere poteſt. Ille ſimplex & ſapiens videtur. Simplex, qui nihil celet: Sapiens, qui ſeruiendum neceſſitati putet. Sed neque ſimplex eſt, qui quæ caueat enunciando, vult à lectoribus cautus videri. neque ſapiens, qui putet id eſſe neceſſarium, quod omnino ſit liberum, quique fateatur id quod nihil ſit neceſſe. Antonius apud Ciceronem ſecundo libro de oratore hunc virum optimum fuiſſe dicit, & Craſſi familiarem. Tertij inculcant, id eſt inferciunt inania quædam verba, quæ nihil omnino ſenſum iuuant, quemadmodum poetæ Græci interijciunt explementa verſuum, γὲ, δὴ, πȣ̃, κὲν, πώ, μὴν, & id genus multa. Sunt & oratorum expletiuæ particulæ, de quibus nõ ſolum loquitur, ſed etiã de omni verbo quod ad numerum facit, ad ſenſum nihil facit. Quo genere redundantes illi & præpingues Aſiatici abutebantur. Quarti infringunt & concidunt numeros, vt Hegeſias ille, de quo paulò antè mentionem feci. Hi cæſim membratimq; perpetuò dicunt, nulla interpoſita numeroſa comprehẽſione. Hoc genus Siculorum ſimillimum dicit, propter eos qui Gorgiam Leontinum ſecuti, in minutas particulas ſecuerunt orationem. Quinti ſunt Aſiani ferè in quodam tertio loci illius vitio, vt Hierocles & Menecles fratres, non indocti, quos Cicero vidit & audiuit, in alijs quidem laudandi, in hoc vituperandi, quòd omnia concludebant vno modo, vt dichoreo. adde quòd recedebãt à forma veritatis, id eſt vero & polito & Attico genere dicendi, ad luxurioſum illud & adipale & illiberale genus Aſianorum. Epilogo ſuperiora vitia comprehendit, non ita eſſe traijcienda verba, vt id de induſtria factum intelligatur: non inferciendа & inſerenda verba inania ad rimas inaneſq; numeros explendos: non ita concidendas eſſe ſententias, vt delumbari, hoc eſt eneruari decurtariq; videantur: non deniq; ſine commutatione pedum in eodem ſemper genere verſandum.

Quantum autem ſit aptè dicere, experiri licet, ſi aut compoſiti oratoris bene ſtructam collocationẽ diſſoluas permutatione verborum: corrumpatur enim tota res: vt & hæc noſtra in Corneliana, & deinceps omnia, Neque me diuitiæ mouent, quibus omneis Africanos & Lælios multi venalitii mercatoréſque ſuperarunt: immuta paulùm, vt ſit, Multi ſuperarunt mercatores, venalitiiq;: perierit tota res. & quæ ſequuntur, Neq; veſtis aut cælatum aurum & argentum, quo noſtros veteres Marcellos Maximóſque multi eunuchi è Syria

Aegyptóque vicerunt. verba permuta ſic vt ſit, Vicerunt eunuchi è Syria, Aegyptóque. Adde tertium, Neque vero ornaméta iſta villarum, quibus L. Paulum & L. Mummium, qui rebus his vrbem Italiamq; omnem referſerunt, ab aliquo video perfacilè Deliaco aut Syro potuiſſe ſuperari. fac ita, potuiſſe ſuperari ab aliquo Syro, aut Deliaco. Vidésne vt ordine verborum paulùm commutato, iiſdem verbis ſtante ſententia, ad nihilum omnia recidant, cum ſint ex aptis diſſoluta? aut ſi alicuius incõditi arripias diſſipatam aliquam ſententiam, eámque ordine verborum paulùm commutato in quadrum redigas, efficiatur aptum illud quod fuerat antea diffluens ac ſolutum? Age, ſume de Gracchi apud cenſores illud, Abeſſe non poteſt, quin eiuſdem hominis ſit probos improbare, qui improbos probet. quãto aptius, ſi ita dixiſſet, Quin eiuſdem hominis ſit, qui improbos probet, probos improbare?

SI QVANTA ſit numeri vis, experiri velis, expediet, non cuiuſque oratoris, ſed compoſiti numeroſiq; bene ſtructam collocationem diſſoluere permutatione verborum. hoc modo intelliges ea quæ numeri dignitate ſunt optima, ſublato numero corrumpi, omnemq; ſuam amittere dignitatem. Quòd autẽ nemo veterum ferè ſit compoſitus orator, ſua quædã ipſe experiundi gratia diſſoluit. Eligit autem, vt par eſt, ea quæ ſentẽtijs & verbis & compoſitione numerorum pulcherrima videntur. Neq; me diuitiæ mouẽt, quibus omnes Africanos & Lælios multi venalitij mercatoresq; ſuperarunt. Neq; veſtis aut cælatum aurũ & argentum, quo noſtros veteres Marcellos Maximosq; multi eunuchi è Syria Aegyptoq; vicerunt. Neque vero ornamenta iſta villarum, quibus L. Paulum & Lucium Mummium, qui rebus his vrbem Italiamq; omnem referſerũt, ab aliquo video perfacile Deliacó aut Syro potuiſſe ſuperari. Valent hæc & bonitate ſententiarum, & ſuauitate numerórum: ſed ſi numerum tolles, & ſententiæ & verba ad nihilum recident, hoc modo, Neq; me diuitiæ mouent, quibus omneis Africanos & Lælios multi ſuperarunt mercatores venalitijq;. Neque veſtis, aut cælatum aurum & argentum, quo noſtros veteres Marcellos Maximosq; multi vicerunt è Syria Aegyptoq; Neque vero ornamenta iſta villarum, quibus L. Paulum,

L.Mummium,qui rebus his vrbem Italiamq́ omnem referſerũt, video perfacilè potuiſſe ſuperari ab aliquo Syro aut Deliaco. Quid ſi reſoluat vniuerſam cõpoſitionem,omnemq́ verborũ permutet ordinem, quum finibus mutatis decor omnis abſceſſerit? Nõ eſt opus in hac parte proſequi verbis duos Scipiones Africanos ab Africa deuicta nominatos fuiſſe,Lælium ſapientẽ eſſe dictum,Marcellum cepiſſe Syracuſas, Q.Maximũ cunctando reſtituiſſe rem,L. Paulum in triũphum duxiſſe Perſen Macedonũ regem,Mũmium Corinthum diruiſſe,ſummos viros omneis hos fuiſſe,diuitias cõtempſiſſe, diuitijs honores antepoſuiſſe: hæc omnibus ferè nota ſunt.nec obſcurũ Venalitios appellari vẽditores illos maxime qui corpora mancipiorũ reuendunt. Eunuchos eſſe euiratos & emaſculatos homines,quos diuites cuſtodiæ cauſſa emere ſolebãt. Deliacos & Syros ſeruos emptos è Delo atq́ Syria,qui liberti facti perſæpe diteſcunt. Nihil iſta faciũt ad numerum,ſed vel bene contextorũ diſſolutio, vel male collocatorum compoſitio.Vt ſi alicuius inconditi & indigeſti oratoris arripias diſſipatam nulloq́ numero contextam ſententiam, eamq́ ordine verborum paulùm commutato in quadrũ & veluti ſeſſile corpus redigas, efficiatur aptũ illud numeroſumq́ quod fuerat antè diffluens ac ſolutum.Age,ſume ſententiã Gracchi ex oratione quam habuit apud cenſores: Abeſſe non poteſt,quin eiuſdem hominis ſit probos improbare,qui improbos probet.Redige in quadrum,Abeſſe nõ poteſt quin eiuſdem hominis ſit qui improbos probet,probos improbare.ſentiunt aures quanto ſit fortior hoc ordine conſtituta ſententia.

Hoc modo dicere nemo vnquam noluit,nemóque potuit quin dixerit. Qui autẽ aliter dixerunt,hoc aſſequi non potuerunt. Ita facti ſunt repente Attici. quaſi vero Trallianus fuerit Demoſthenes : cuius non tam vibrarent fulmina illa,niſi numeris contorta ferrentur. Sed ſi quos magis delectant ſoluta,ſequantur ea. Sanè, modò ſi quis Phidiæ clypeũ diſſoluerit, collocationis vniuerſam ſpeciem ſuſtulerit, non ſingulorum operum venuſtatem : vt in Thucydide orbem modò orationis deſidero,ornamenta comparent. Iſti autem cum diſſoluunt orationem, in qua nec res, nec verbum vllum eſt niſi abiectum: non clypeum,ſed vt in prouerbio eſt (etſi humilius dictum eſt, tamen conſimile eſt) ſcopas,vt ita dicam,mihi videntur diſſoluere. Atque vt planè genus hoc quod ego laudo, contẽpſiſſe videan-

tur: aut ſcribant aliquid vel Iſocrateo more, vel quo Aeſchines aut Demoſthenes vtitur: tum illos exiſtimabo non deſperatione reformidauiſſe genus hoc, ſed iudicio refugiſſe: aut reperiam, ipſa eadem cõditione qui vti velit, vt aut dicat aut ſcribat vtra voles lingua eo genere quo illi volunt. Facilius eſt enim apta diſſoluere, quàm diſſipata connectere. Res autem ſe ſic habet (vt breuiſſime dicam quod ſentio) compoſitè & aptè ſine ſententiis dicere, inſania eſt: ſententioſe autem ſine verborum & ordine, & modo, infantia: ſed eiuſmodi tamen infantia, vt ea qui vtantur, nõ ſtulti homines haberi poſſint, etiã plerunque prudentes: quo qui eſt contentus, vtatur. Eloquens vero, qui non approbationes ſolum, ſed admirationes, clamores, plauſus, ſi liceat, mouere debet: omnibus oportet ita rebus excellat, vt ei turpe ſit quicquam aut ſpectari aut audiri libentius.

HABES meum de Oratore Brute iudicium: quod aut ſequêre, ſi probaueris: aut tuo ſtabis, ſi aliud quoddam eſt tuum. in quo neque pugnabo tecum, neq; hoc meum (de quo tãtopere hoc libro aſſeueraui) vnquam affirmabo eſſe verius, quàm tuum. Poteſt enim non ſolum aliud mihi, ac tibi, ſed mihi ipſi aliud aliâs videri. Nec in hac modò re, quæ ad vulgi aſſenſum ſpectat, & ad aurium voluptatem, quæ duo ſunt ad iudicandum leuiſſima: ſed ne in maximis quidem rebus quicquam adhuc inueni firmius quod tenerẽ, aut quò iudicium meum dirigerem, quàm id quodcunque mihi quam ſimillimum veri videretur, cum ipſum illud verum in occulto lateret. Tu autem velim ſi tibi ea quæ diſputata

tata

tata ſunt, minus probabuntur: vt aut maius opus inſtitutum putes, quàm effici potuerit: aut dum tibi roganti voluerim obſequi, verecundià negandi, ſcribendi me impudentiam ſuſcepiſſe.

DIGREDITVR in eos qui mentiuntur ſe quidem numerum tenere, ſed illum collocare nolle. ij fuerunt, vt antè diximus, inepti quidam oratores tempore Ciceronis, qui quum ornatum contēnerent, & Lyſiæ imitatores videri, & Attici vellent appellitari, Ciceronē vt nimis ornatum leuiter abijcerent, mouerunt homini ſtomachū, adeò vt eorū inſcitiam exagitauerit hoc libro ſæpius, & in Bruto, & de optimo genere oratorum. Numeroſe dicere, inquit, nemo vnq̃ noluit, hoc eſt, omnis homo voluit, etiamſi non potuit. Et nemo potuit hoc modo dicere, quin dixerit. Mentiuntur ergo qui ſe nolle dicunt, ſe poſſe gloriantur. Qui aliter, id eſt diſſolute ſparſeq; dicūt, hoc numerorum genus aſſequi non potuerunt. Ita facti ſunt repente Attici, id eſt Attici non potuerunt effici, ironice dixit, vt accipiamus ſenſum contrarium, nō repente factos Atticos, hoc eſt aptiſſimos, qui fuiſſent ineptiſſimi. Quibus opponit Demoſthenem, qui quum ſit Atticorū facilè primus, numeroſa tamen cōpoſitione ferè ſemper vtitur. vnde efficitur illud, non eſſe Atticorum, numero carere, ſed omnia aptare quæcunq; bona, vtilia, venuſta ſunt in oratione. de quo plura ſuprà diximus. Si nō mouentur authoritate Demoſthenis, quid afferent cur nō ſit ille Atticus? an Trallianum dicent, id eſt barbarum, redundantem, affectatorē, pinguem, ineptum, quales Aſiani illi fuerunt quos Tralleis oppidum Cariæ & vrbes barbaræ tulerunt? Non eſt neque Trallianus, neq; Myſius, neq; Phryx, ſed vt natali ſolo, ſic & dicendi genere verus Atticus: cuius ſententiæ quaſi fulmina vibrantur, quia numeris contortæ feruntur. Non vult intelligi Fabius orationis fulmina torqueri numeris, qui certum non habeant finem quò velut ſagitta perueniant, ſed orationis impetum numero, ſicut equum pedibus, ferri. Sed ſi quos magis delectāt ſoluta, ſequantur ea. Nā tolerabile videtur nō abſolutam periodon conficere, ſi modò cætera omnia cō parent ornamenta: vt ſi quis modò, hoc eſt tantum diſſoluerit clypeum quem Phidias excellens artifex Mineruæ fecit, de quo antè ſcribimus, collocationis eius ſimulacri vniuerſam ſpeciem formamq; ſuſtulerit, non ſingulorum operum, vt membrorum venuſtatem: vt Thucydides in hiſtoria clypeum diſſoluit, qui nō conficit orbem illum comprehenſionis: cæterum in eo reliqua ornamenta comparent, hoc eſt adſunt, ſuamq; tuentur dignitatē. Iſti autem non clypeum modò orbemq; diſſoluunt, ſed vt eſt in prouerbio (humili verbo humilia dicēda ſunt) ſcopas habent ſolutas, id eſt res perquam viles & minutas, præterea inutiles, vt quibus ne ſolum quidem verrere queant. Infinitos propè ſimiles tulit hæc ætas, qui quod aſſequi non poſſunt, non ignorare ſe quidem, ſed contemnere mentiuntur. Si quid aut Iſocratis, aut Demoſthenis, aut Aeſchinis more ſcriberent, & eorū numeris vterentur, planè genus hoc dicendi noſſe, non deſperatione aſſequendi reformidare, ſed contemnere iudicioq; refugere diceretur. Quòd autem

nihil vnquam aptè numeroseq́ꝫ scribunt, numeros nescire se tacito quodam indicio confitentur Ne vero putent iniquam sibi conditionē poni, si numerose scribere cogantur, lege pari certent, vt aut numeros aptent more doctorū, aut admittant eum qui dicat aut scribat dissolute & dissipate, græcè aut latinè: tum facilius erit inuenire qui more imperitorum loquatur, quàm qui rectè cōponat orationem. quo proposito certamine, planum fiet vtrum sit præstantius vti sermone triuiali, an oratione composita, quæ deceat oratorem. Hisce de rebus ne longa cōtrouersia agitetur, hanc suam pronunciat sententiam, Insanire qui numeros quærat, sententiarum pondus negligat. Nam qui viliora præponit, meliora postponit, is non sapit. qui non sapit, is est insipiens. insipiēs autem stultus est, stultus insanit, πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται). opponit contrarium. Sentētiose dicere sine verborum ordine & modo, id est cōpositione & numero, infantiam videri. Infantia balbutire quidem, sed plane loqui non potest. Infantis est multa etiam præclare concipere, verbis & elocutione exprimere non posse. Quòd autem maior est rerum quàm verborū dignitas, infantes aliquando prudentes haberi possunt. Infantes nō ætate dico, sed elocutione. Nescio quomodo excusamus eos quos recta concipere putamus, rectè loqui non posse cognoscimus. Ex duobus imperfectis vnum vult constitui perficique tertium, quod perfecto summóque sit oratore dignū, quia summus orator si approbari velit, nec approbari modò, sed etiam admiratione, clamore, plausuq́ꝫ concionis accipi, omnibus in rebus vt excellat necesse est. Sententia mens est orationis, verba quasi corpus, numerus vt ornatus. Hæc optimo cuique coniungenda, ne clamitent imperiti alios esse inuentionis, alios dictionis artifices. De oratore perfecto lata sententia est, quæ vt ab iudice modesto lata esse videatur, cōtradicēdi potestas relinquitur. Hic enim iudex aperte nouit aut natura aut moribus cōparatum, vt homo frequenter alijs, interdum sibi ipse dissentiat. Hāc opinionum turbam scriptores omneis sustinere est necesse, sed eos maxime, qui leges numerorum posteritati tulerunt, propterea quòd numerus ad vulgi assensum spectat, & ad aurium voluptatem, quæ duo sunt ad iudicandum leuissima. Nam si dicit orator in conuentu, frequenter accidit vt imperita multitudo subaudiat, eúmque primum probet oratorem, cuius oratione sensus animusq́ꝫ delenitur. Alijs alia placet. Incertum & instabile iudicium vulgi. Aures veritati frequentissime repugnāt. Vnde fit vt de ratione numerorum magna possit suboriri controuersia. Ne miremur autem hanc minoribus in rebus esse opinionum varietatem, qui videamus in maximis rebus, vt philosophicis, in quibus tot tantiq́ꝫ viri contriuerunt omne tempus ætatis, nihil adhuc statim firmum, quia veritas sic latet in occulto, vt Socrates, vt Plato, vt Academici omnes (in quibus Cicero nomen profitetur suum) nihil habeāt certi: pro certo sequantur id quod est simillimum veri. Tandem, quò res veluti in orbem reuoluatur, desinit in illam, vnde sumebat initium, difficultatem.

FINIS.

ALPHABEticus rerum ac verborũ in hoc libello insignium Index.

Aurium.

E

F

Perfecto-

Q

R

T

Temperator

FINIS.

